

وضعیت‌شناسی پژوهش‌های
اسلامی فضای مجازی

سرشناسه	: صدوق، علیرضا، ۱۳۷۳-
عنوان و نام پدیدآور	: وضعیت‌شناسی پژوهش‌های اسلامی فضای مجازی / تهیه‌کننده علیرضا صدوق؛ ناظر علمی رضا حاج‌حسینی؛ تهیه شده در دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی مرکز ملی فضای مجازی.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه فضای مجازی، انتشارات، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۰ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۵۹۱۶-۰۳-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: فضای مجازی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام -- تحقیق Cyberspace -- Religious aspects -- Islam -- Research
شناسه افزوده	: حاج‌حسینی، رضا، ۱۳۶۴-
شناسه افزوده	: پژوهشگاه فضای مجازی، انتشارات
شناسه افزوده	: دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی
رده بندی کنگره	: BP۲۳۲/۵
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۹۵۱۳۵۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

عنوان: وضعیت‌شناسی پژوهش‌های اسلامی فضای مجازی

پدیدآورنده: علیرضا صدوق

ناظر علمی: رضا حاج‌حسینی

طراح جلد: سید مصطفی شفیعی

صفحه آرا: مجید انجیرانی

انتشارات: پژوهشگاه فضای مجازی

نوبت چاپ: اول

سال و شماره: ۱۴۰۱/۰۱۸

شمارگان:

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۹۱۶-۰۳-۶

قیمت:

حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز ملی فضای مجازی است و استفاده از مطالب آن صرفاً با ذکر مأخذ بلامانع است.

محتوای انتشار یافته در این اثر، الزاماً بیانگر دیدگاه مرکز ملی فضای مجازی نمی‌باشد.

فهرست

.....	سخن نخست	۶
.....	مقدمه	۸
.....	فصل اول: مرور پژوهش های انجام شده در ایران	۹
.....	روش انجام پژوهش	۹
.....	یافته ها	۱۰
.....	فراوانی پژوهش ها و پوشش زمانی	۱۰
.....	جنسیت پژوهشگران	۱۲
.....	نوع مأخذ	۱۳
.....	مراکز آموزشی پژوهشگران	۱۴
.....	موضوع پژوهش ها	۱۶
.....	رویکرد پژوهش ها	۱۹
.....	جمع بندی	۲۰
.....	فصل دوم: گزارش مقالات	۲۲
.....	بخش اول: مقالات حقوقی قضایی	۲۲
.....	بخش دوم: مقالات فرهنگی اخلاقی	۵۴
.....	بخش سوم: مقالات اقتصادی	۱۵۴
.....	فصل سوم: گزارش پایان نامه ها	۱۶۴
.....	بخش اول: پایان نامه های حقوقی قضایی	۱۶۴
.....	بخش دوم: پایان نامه های فرهنگی اخلاقی	۲۱۱
.....	بخش سوم: پایان نامه های اقتصادی	۲۶۰
.....	گزارش کتاب ها	۲۶۸
.....	بخش اول: کتاب های حقوقی قضایی	۲۶۸
.....	بخش دوم: کتاب های فرهنگی اخلاقی	۲۷۱
.....	ضمیمه ها	۲۸۹
.....	ضمیمه اول: جدول پژوهش های اسلامی فضای مجازی (به ترتیب سال ارائه)	۲۸۹
.....	ضمیمه دوم: جدول پژوهشگران فعال در حوزه مطالعات اسلامی فضای مجازی (براساس جدول آثار پژوهشی)	۳۰۷

سخن نخست

فضای مجازی زیست‌بومی است که همزمان با توسعه فزاینده خود، اندیشه حاکم و فرهنگ ممزوج با آن را نیز منتشر می‌کند. جریان تولید اندیشه و پویایی‌های تمدنی حاصل از فضای مجازی، بر کاربر غلبه پیدا می‌کند و می‌تواند هویت او را متحول، متکامل یا متزلزل کند. لکن از منظری دیگر، فضای مجازی موانع فضای واقعی را در ابلاغ جهانی پیام وحی کاهش داده و بدلیل تنوع نمادهای آن، در اشکال مختلف تصویری، پویانمایی، آواتارها و موارد مشابه از قاصریت بیان کلامی و نوشتاری کاسته و فرصت کم نظیری در تبلیغ دین و پردازش کلام وحی در تکامل ادراکی انسان‌ها فراهم کرده است.

بدیهی است در مواجهه فعالانه و فرصت‌محور با چنین پدیده‌ای، آنچه که اولویت پیدا می‌کند، اندیشه حاکم بر آن است. اندیشه‌ای که علاوه بر وحیانی بودن، سعادت دنیا و آخرت انسان را مد نظر داشته و جزء جزء حرکت انسان را در راستای غایتی بزرگ و روحانی برنامه‌ریزی نماید. اندیشه‌ای که به فضای مجازی تعالی بخشیده و ایده‌های ناب برای تولید فضای مجازی پیشرفته، سالم و مفید داشته باشد. این اندیشه که جز در اسلام و آموزه‌های اهل بیت علیهم‌السلام قابل جستجو نیست، دقیقاً نقطه قوت و دست برتر حکومت اسلامی در ارائه فضای مجازی مطلوب به مسلمانان و مستضعفان جهان است.

مرکز ملی فضای مجازی با عنایت به اهمیت این مسئله، «دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی» را که وابسته به پژوهشگاه فضای مجازی می‌باشد، در شهر مقدس قم راه‌اندازی کرده و در تلاش است تا از این طریق بتواند اندیشمندان و عالمان دینی را در فرآیند تصمیم‌گیری‌های کلان در حوزه فضای مجازی دخالت داده و زمینه را برای ورود نظامند حوزه به عرصه‌های سیاست‌گذاری نظام فراهم آورد.

یکی از اقدامات دفتر مطالعات اسلامی از بدو شکل‌گیری تاکنون، تدوین گزارش‌های علمی در زمینه مطالعات اسلامی فضای مجازی است. این گزارش‌ها تلاش می‌کنند تا از یکسو، بستری برای آشنایی هرچه بیشتر فضلاء و اندیشمندان حوزوی با پدیده‌ها و اقتضائات عصر فضای مجازی و تاثیرات آن بر ساحت‌های مختلف حیات انسانی فراهم نموده و از سوی دیگر مسئولین

و سیاستگذاران فضای مجازی کشور را با ابعاد دینی پدیده‌های دنیای مجازی آشنا ساخته و آن‌ها را در مسیر سیاستگذاری مبتنی بر فقه و شریعت یاری رساند.

سید ابوالحسن فیروزآبادی

دبیر شورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی

مقدمه

با گسترش روزافزون قلمروی تلاقی دین و مسائل مستحدثه در عصر فضای مجازی، ضرورت پرداختن به پژوهش‌های اسلامی در حوزه‌های مرتبط با این قلمرو، بیش از پیش احساس می‌شود. هرچند دغدغه‌مندان این فضا تا به حال تلاش‌های قابل توجهی در این زمینه صورت داده‌اند و آثاری از خود بر جای گذاشته‌اند، هنوز در این عرصه با فقر شدید مطالعات اسلامی مواجهیم؛ فقری که در اثر آن، پرسش‌های بی‌شمار فقهی، کلامی، فلسفی و اخلاقی در امور مرتبط با فضای مجازی همچنان بدون پاسخ باقی مانده است.

آنچه در این بین ضروری به نظر می‌رسد، گردآوری آثاری است که تا به حال محققان حوزوی و دانشگاهی در این حوزه به رشته تحریر درآورده‌اند. روشن است که تا وقتی پیشینه پژوهش‌های اسلامی فضای مجازی به درستی بررسی نشود، از سرعت رشد و تعمیق آثار پژوهشی جدید کاسته خواهد شد. در همین راستا، در این پژوهش، تمامی آثار مرتبط با فضای مجازی البته با رویکرد اسلامی را گرد آورده‌ایم و کوشیده‌ایم با ارائه گزارشی جامع از آن، افزون بر معاونت و همراهی پژوهشگران در پرداختن به موضوعات این حوزه، مدیران و سیاست‌گذاران پژوهشی را نیز در مسیر اتخاذ تصمیمات دقیق‌تریاری کنیم.

فصل اول: مرور پژوهش‌های انجام‌شده در ایران

روش انجام پژوهش

این پژوهش با هدف مرور مجموعه پژوهش‌های اسلامی در حوزه فضای مجازی انجام شده است. در مرحله نخست، کلیدواژه‌های «فضای مجازی»، «مجازی»، «اینترنت»، «فضای سایبری»، «سایبر»، «فناوری اطلاعات»، «بازی‌های رایانه‌ای»، «فیلترینگ»، «اینترنت اشیا»، «پول مجازی»، «ارز دیجیتال»، «بیت‌کوین» و «هوش مصنوعی» را در مرکز داده‌های پایگاه اطلاعات علمی (SID)، بانک اطلاعات نشریات کشور (MagIran)، پایگاه تخصصی مجلات نور (نورمگز)، پایگاه اطلاعات علمی ایران (ایرانداک)، کتابخانه ملی ایران و گوگل جست‌وجو کرده، برای تکمیل کار از مرکز مدیریت حوزه علمیه برادران و خواهران درخواست کردیم پایان‌نامه‌های مرتبط را در اختیار ما قرار دهند. پس از جست‌وجوی اولیه، بیش از ۲۴۳ اثر یافت شد که پس از غربالگری، ۲۱۵ اثر باقی ماند. در غربالگری این آثار، سه ملاک را در نظر داشتیم:

۱. پژوهشی بودن آثار: مراد از پژوهشی بودن این است که اثر، حداقل استانداردهای یک پژوهش را دارا باشد؛ بنابراین، آثاری که حدنصاب‌های اثر پژوهشی را نداشتند، کنار گذاشته شدند.
۲. اسلامی بودن: به این معنا که نویسنده با رویکرد اسلامی به مسئله پرداخته باشد. براین اساس، آثاری که با رویکردهای صرفاً اجتماعی به مسائل پرداخته بودند، از مجموعه حذف شدند؛ البته در این میان، به تعدادی از آثار برخورد کردیم که به بررسی رابطه فضای مجازی و باورها و هویت دینی پرداخته بودند. با وجود اینکه این آثار بیشتر سبقه جامعه‌شناختی داشتند، از آن نظر که

به باورهای دینی پرداخته بودند، به نوعی اسلامی به‌شمار می‌آمدند و بنابراین، در این مجموعه به آن‌ها پرداخته شده است.

۳. ارتباط تنگاتنگ با فضای مجازی: عنوان برخی از آثار، گویای ارتباط اثر با فضای مجازی بود، اما پس از بررسی به این نتیجه رسیدیم که سهم بسیار کوچکی از اثر مربوط به فضای مجازی است و درحقیقت نمی‌توان آن را اثری پژوهشی درباره فضای مجازی دانست؛ لذا این آثار از مجموعه کنار گذاشته شدند.

یافته‌ها

پس از غربالگری پژوهش‌های انجام‌شده، تعداد ۲۱۵ پژوهش مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت که در ادامه، به بررسی مشخصات عمومی این پژوهش‌ها، شامل پوشش زمانی آن‌ها، جنسیت مؤلفان، نوع مآخذ و نوع مراکز آموزشی پرداخته‌ایم؛ سپس شاخصه‌های محتوایی، شامل موضوع پژوهش‌ها و رویکرد آن‌ها را تحلیل و بررسی خواهیم کرد.

فراوانی پژوهش‌ها و پوشش زمانی

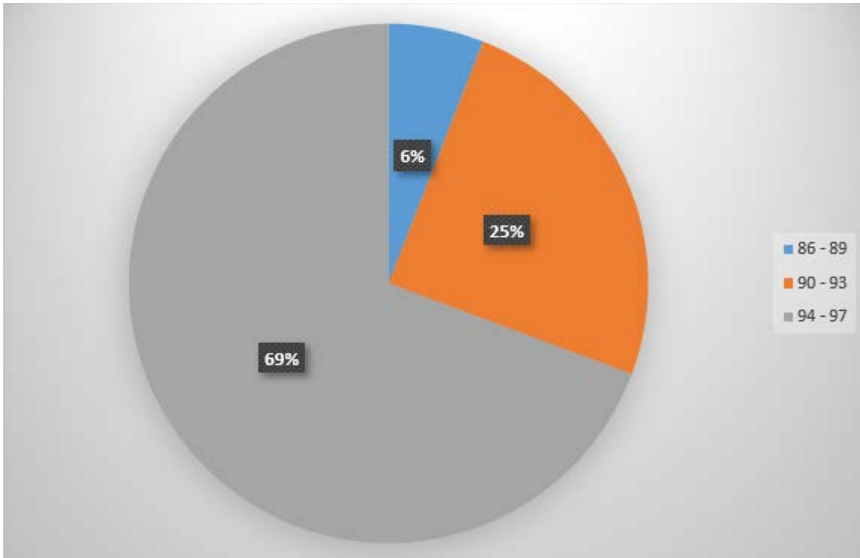
طبقه‌بندی محدوده زمانی انجام پژوهش‌ها، در سه دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹، ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۷ حاکی از آن است که عمده پژوهش‌های اسلامی در حوزه فضای مجازی مربوط به دوره پایانی است؛ به طوری که حدود ۶۹ درصد از پژوهش‌های اسلامی انجام‌شده درزمینه فضای مجازی، در بازه زمانی ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۷ انجام شده است و پس از آن، حدود ۲۴ درصد پژوهش‌ها در دوره زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ صورت گرفته است. در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ نیز تنها ۱۲ پژوهش اسلامی در حوزه فضای مجازی یافت شد که حدود ۶ درصد آثار را تشکیل می‌دهد.

هرچند اینترنت از سال ۱۳۷۲ وارد ایران شد، اما از آنجاکه زندگی عموم مردم ارتباطی با اینترنت نداشت، پژوهشگران رغبتی برای ورود به این عرصه نداشتند. از اواسط دهه هشتاد که زندگی مردم به مرور به اینترنت گره خورد، پژوهش‌های دینی به‌آهستگی شروع به رشد کردند و از اوایل دهه نود

که گوشی‌های هوشمند و شبکه‌های اجتماعی مجازی در دسترس قرار گرفتند، زندگی طیف زیادی از مردم با اینترنت عجین شد و مسائل نوظهوری در عرصه‌های حقوقی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی پیش روی پژوهشگران قرار گرفت. بنابراین، سیر صعودی پژوهش‌های اسلامی در حوزه فضای مجازی، کاملاً تحت تأثیر فضای عمومی و گفتمان غالب در جامعه بوده است.

پوشش زمانی	فراوانی	درصد
۱۳۸۵-۱۳۸۹	۱۳	۶/۰۴
۱۳۹۰-۱۳۹۳	۵۴	۲۵/۱۱
۱۳۹۴-۱۳۹۷	۱۴۸	۶۸/۸۳
مجموع	۲۱۵	۱۰۰

جدول شماره (۱): پوشش زمانی پژوهش‌های مورد مطالعه

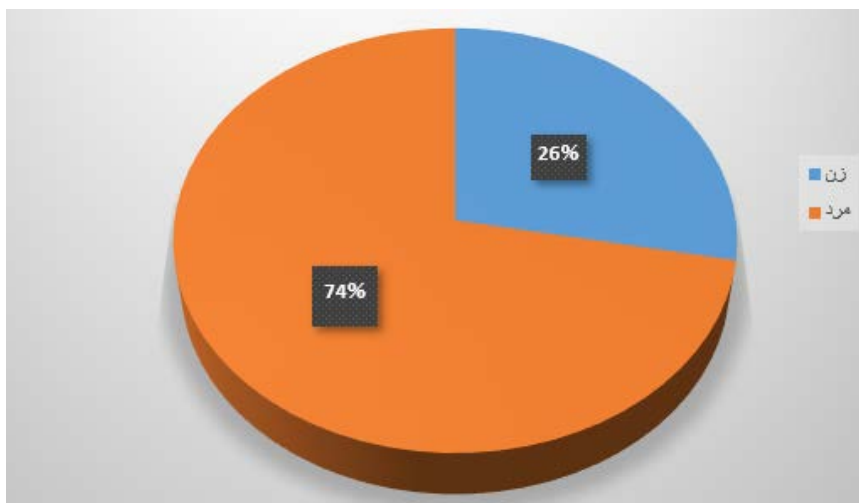
نمودار شماره (۱): پوشش زمانی پژوهش‌های مورد مطالعه

جنسیت پژوهشگران

جنسیت پژوهشگران، هم می‌تواند سهم زنان و مردان را در پژوهش‌ها مشخص کند و هم در بین موضوعات مختلف، نشان دهنده علاقه‌مندی‌های متفاوت محققان، متأثر از جنسیت آن‌ها باشد. با توجه به بررسی‌های انجام‌گرفته، مشخص شد سهم مردان از پژوهش‌های اسلامی در حوزه فضای مجازی حدود ۷۴ درصد و سهم زنان حدود ۲۶ درصد است. گفتنی است برخی از نوشته‌ها، بیش از یک مؤلف داشتند و به همین دلیل، تعداد مؤلفان از تعداد پژوهش‌های مورد مطالعه بیشتر است.

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۱۷۲	۷۳/۸۱
زن	۶۱	۲۶/۱۸
مجموع	۲۳۳	۱۰۰

جدول شماره (۲): جنسیت پژوهشگران

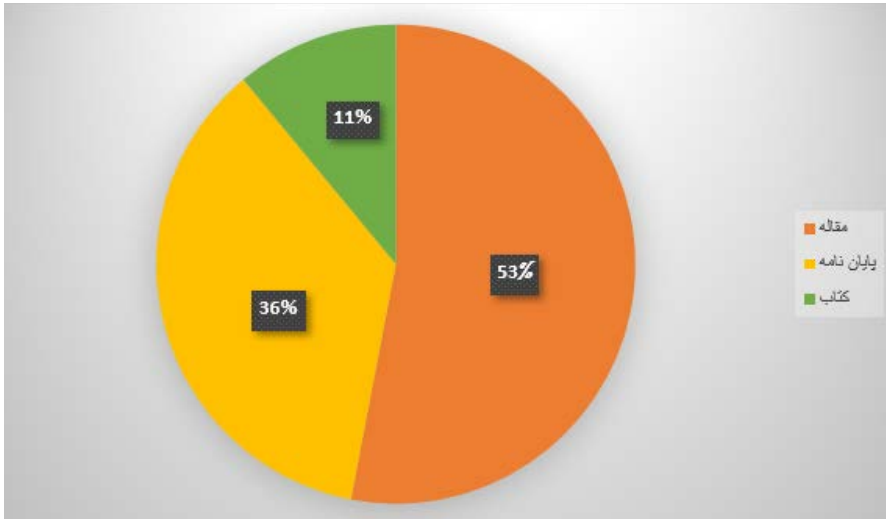
نمودار شماره (۲): جنسیت پژوهشگران

نوع مأخذ

مقالات علمی پژوهشی و علمی ترویجی، پایان نامه های دانشگاهی و حوزوی و کتاب ها، محصولات علمی مورد بررسی بوده اند که حدود ۵۳ درصد از آن ها مقاله، حدود ۳۶ درصد پایان نامه، و مابقی، یعنی حدود ۱۱ درصد هم کتاب بودند. گفتنی است برخی از مقالاتی که در مجلات و ماهنامه های علمی اطلاع رسانی منتشر شده بودند، پس از بررسی و احراز صلاحیت، ابتدا وارد مجموعه شدند، ولی عموم آن ها به دلیل فقدان استانداردهای پژوهشی از مسیر مطالعه کنار گذاشته شدند.

نوع مأخذ	فراوانی	درصد
مقاله	۱۱۵	۵۳/۴۸
پایان نامه	۷۷	۳۵/۸۱
کتاب	۲۳	۱۰/۶۹
مجموع	۲۱۵	۱۰۰

جدول شماره (۳): نوع مأخذ پژوهش های مرور شده

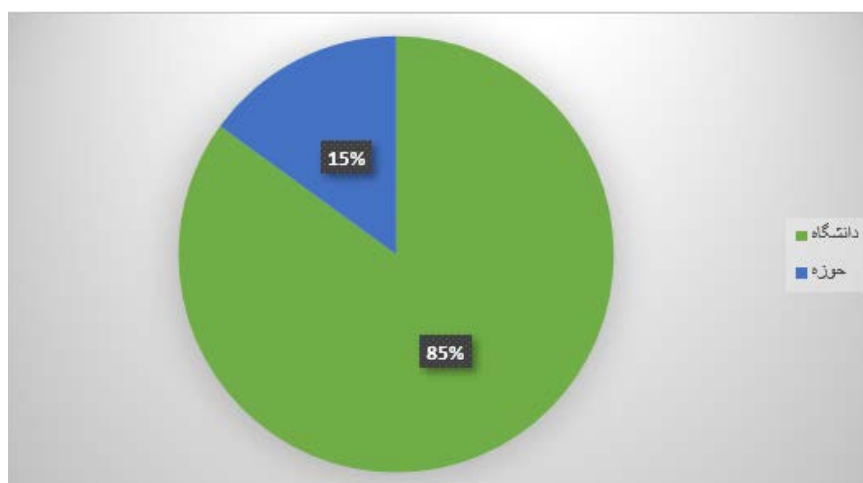
نمودار شماره (۳): نوع مأخذ پژوهش‌های مرور شده

مراکز آموزشی پژوهشگران

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد مطالعه و بررسی، حوزوی یا دانشگاهی بودن مؤلفان بود. براساس بررسی‌های صورت‌گرفته، حدود ۸۵ درصد از پژوهش‌های اسلامی در حوزه فضای مجازی به دانشگاهیان اختصاص دارد و سهم حوزه از این تحقیقات، تنها حدود ۱۵ درصد است. با توجه به اینکه متولّی اصلی علوم اسلامی همچون فقه، حوزه‌های علمیه هستند، وجود این خلأ، نگران‌کننده به نظر می‌رسد. شاید دلیل کم‌توجهی حوزه‌های علمیه به مطالعات اسلامی در زمینه فضای مجازی، عقب ماندن آن‌ها از تحولات عصری جامعه باشد؛ خطری که سال‌ها پیش رهبر معظم انقلاب به حوزه‌های علمیه گوشزد کردند. به نظر می‌رسد با توجه به اینکه در سال‌های آینده، فضای مجازی زندگی انسان‌ها را تسخیر خواهد کرد و فقه به عنوان اصلی‌ترین و اصیل‌ترین علم حوزوی به دنبال ارائه برنامه‌ای برای زندگی بهتر مردم است، لازم است حوزه‌های علمیه با برنامه‌ریزی بهتر و در نظر گرفتن تحولات جامعه، به صورت جدی به پژوهش در حوزه فضای مجازی توجه کنند و پژوهشگران را به این سمت سوق دهند.

مراکز آموزشی	فراوانی	درصد
دانشگاه	۱۷۹	۸۵/۲۴
حوزه	۴۴	۱۴/۷۶
مجموع	۲۲۳	۱۰۰

جدول شماره (۴): مراکز آموزشی پژوهشگران

نمودار شماره (۴): مراکز آموزشی پژوهشگران

سهم حوزویان از مقالات، حدود ۱۵ درصد است و دانشگاهیان حدود ۸۵ درصد مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. در زمینه مطالعات اسلامی فضای مجازی، کمتر از ۱۰ درصد پایان‌نامه‌ها متعلق به حوزه بوده، سهم دانشگاه بیش از ۹۰ درصد است. در کتاب‌ها کمی آمار حوزه‌های علمیه بهتر است و با ۶ اثر، حدود ۲۶ درصد از کل آثار را از آن خود کرده‌اند. به نظر می‌رسد در زمینه پایان‌نامه‌ها لازم است حوزه‌های علمیه جدی‌تر ورود کنند و با تشویق طلاب به سمت مطالعات فقهی فضای مجازی، بر شمار پژوهش‌های حوزوی در این عرصه بیفزایند.

کتاب	پایان‌نامه	مقاله	نوع مآخذ		
			فرآوانی	حوزه	مراکز آموزشی مؤلفان
۶	۱۹	۱۹	فرآوانی	حوزه	
۲۶/۰۹	۲۴/۶۳	۱۵/۴۵	درصد		
۱۷	۵۸	۱۰۴	فرآوانی	دانشگاه	
۷۳/۹۱	۷۵/۳۲	۸۴/۵۵	درصد		
۲۳	۷۷	۱۲۳	فرآوانی	مجموع	
۱۰/۶۹	۳۵/۸۱	۵۳/۴۸	درصد		

جدول شماره (۵): مقایسه نوع مآخذ پژوهش‌های مرور شده با مراکز آموزشی مؤلفان

موضوع پژوهش‌ها

پس از مطالعه و بررسی، پژوهش‌های اسلامی فضای مجازی را در سه دسته کلی از نظر موضوع جای دادیم: موضوع اقتصادی، موضوع فرهنگی اخلاقی، و موضوع حقوقی قضایی. در این میان، پژوهش‌های اقتصادی با حدود ۵ درصد، کمترین میزان را داشتند. بعد از آن، پژوهش‌های حقوقی قضایی با حدود ۳۱ درصد قرار دارند. عمده پژوهش‌های انجام‌گرفته، با موضوع فرهنگی اخلاقی بودند که حدود ۶۴ درصد از کل آثار را به خود اختصاص داده‌اند. شاید دلیل این فراوانی، اهمیت بعد فرهنگی اخلاقی در نظر پژوهشگران حوزه مطالعات اسلامی و البته تأثیرات ویرانگری است که فضای مجازی بر فرهنگ و اخلاق جامعه گذاشته است.

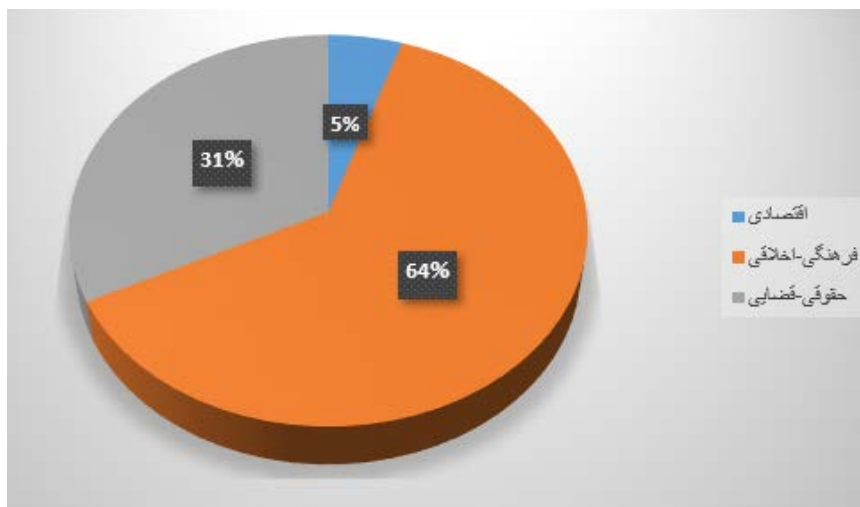
نکته مهمی که باید به آن توجه شود این است که با توجه به گسترش روزافزون پول‌های مجازی در سراسر دنیا، محققان حوزوی و دانشگاهی باید بیشتر به پژوهش‌های اقتصادی در این حوزه توجه کنند. برای نمونه، بیت‌کوین (Bitcoin) به عنوان یکی از ارزهای دیجیتال، از سال ۲۰۰۹ پا به عرصه اقتصاد دنیا گذاشت و معادلات جدیدی در نظام اقتصادی جهان پدید آورد. این طیف از پول‌های مجازی که چند سالی است وارد ایران نیز شده‌اند، با ابهام‌ها و اشکال‌های بسیاری مواجه‌اند و به بررسی‌های فراوان فقهی و حقوقی نیاز دارند. این در حالی است که در حال حاضر،

آثار فقهی معدودی در این باره نگارش یافته که آن هم عمدتاً از سوی محققان دانشگاهی است و حوزه‌های علمیه هنوز اثر قابل توجهی در این حوزه ارائه نکرده‌اند.

موضوعات	فراوانی	درصد
اقتصادی	۱۱	۵/۱۱
فرهنگی اخلاقی	۱۳۸	۶۴/۱۸
حقوقی قضایی	۶۶	۳۰/۶۹
مجموع	۲۱۵	۱۰۰

جدول شماره (۶): موضوع پژوهش‌های مطالعه شده

نمودار شماره (۵): موضوع پژوهش‌های مطالعه شده

طبق مطالعات صورت گرفته، زنان تمایل کمتری برای انجام پژوهش‌های اقتصادی داشته‌اند و تنها ۱۰ درصد از این دست پژوهش‌ها به ایشان تعلق دارد. این در حالی است که ایشان با انجام ۴۰ پژوهش با موضوع فرهنگی اخلاقی و ۲۰ پژوهش با موضوع حقوقی، به ترتیب ۳۱/۵۰ و ۳۰/۷۷ درصد از این پژوهش‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. این نشان دهنده آن است که دغدغه اصلی جامعه زنان در حوزه فضای مجازی، مشکلات اخلاقی و حقوقی بوده است. در مقابل، مردان با انجام ۹

پژوهش در مسائل اقتصادی، ۹۰ درصد از تحقیقات این حوزه را به خود اختصاص داده‌اند که با وجود درگیری بیشتر جامعه مردان با مسائل اقتصادی، طبیعی به نظر می‌رسد. مردان نیز همانند زنان بیشترین پژوهش را در موضوعات فرهنگی اخلاقی داشته‌اند و این بر اهمیت این حوزه در نظر پژوهشگران مطالعات اسلامی (زن و مرد) دلالت دارد.

اقتصادی	فرهنگی اخلاقی	حقوقی قضایی	موضوعات		
			مرد	زن	جنسیت مؤلفان
۱	۴۰	۲۰	فراوانی	زن	جنسیت مؤلفان
۹/۰۹	۲۸/۹۸	۳۰/۷۷	درصد		
۱۰	۹۸	۴۶	فراوانی	مرد	
۹۰/۹۰	۷۰/۲۸	۶۹/۶۹	درصد		
۱۱	۱۳۸	۶۶	فراوانی	مجموع	
۵/۱۱	۶۴/۱۸	۳۰/۶۹	درصد		

جدول شماره (۷): مقایسه موضوع پژوهش‌ها با جنسیت مؤلفان

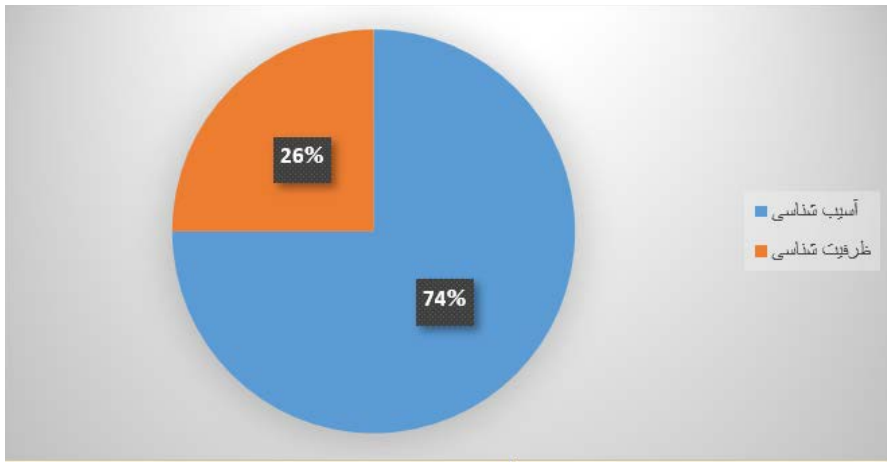
رویکرد پژوهش‌ها

فضای مجازی، در عین حال که آسیب‌های بسیاری برای جوامع پدید آورده، ظرفیت‌های فراوانی نیز دارد که در صورت شناخت، می‌توان از آن‌ها برای پیشرفت علمی و اخلاقی جوامع بهره برد. براساس بررسی‌های انجام شده، ۷۴ درصد پژوهش‌های اسلامی صورت گرفته در حوزه فضای مجازی، با رویکرد آسیب‌شناسانه انجام شده است و تنها ۲۶ درصد به ظرفیت‌های فضای مجازی برای تبلیغ و گسترش اسلام توجه داشته‌اند. البته برخی از آثار با هر دو رویکرد به مسئله پرداخته بودند و به همین دلیل، تعداد آثار در جدول زیر از ۲۱۵ بیشتر شده است.

به نظر می‌رسد علت توجه بیشتر محققان به آسیب‌شناسی، درگیر بودن عموم مردم، به ویژه خانواده‌ها با آسیب‌های فضای مجازی است. به عبارت دیگر، در حال حاضر اولویت جامعه، شناسایی و رفع آسیب‌هاست و استفاده از ظرفیت‌های فضای سایبر در درجه دوم اهمیت قرار دارد. بنابراین، طبیعی است که عموم پژوهشگران با چنین رویکردی به مسائل فضای مجازی بپردازند. با این همه، غفلت از ظرفیت‌های فراوان و بی‌انتهای فضای مجازی برای گسترش اسلام و اخلاق در دنیا، خسارتی است که قابل جبران نخواهد بود.

درصد	فراوانی	رویکرد
۷۳/۶۸	۱۸۲	آسیب‌شناسی (سلبی)
۲۶/۳۱	۶۵	ظرفیت‌شناسی (ایجابی)
۱۰۰	۲۴۷	مجموع

جدول شماره (۸): رویکرد پژوهش‌های مرور شده

نمودار شماره (۶): رویکرد پژوهش‌های مرورشده

جمع‌بندی

فضای مجازی که این روزها ساحت‌های گوناگون زندگی بشر را به‌گونه‌ای درنوردیده است، مسائل و چالش‌های فراوانی را پیش‌روی انسان پدیدار ساخته است. در جوامع اسلامی به دلیل حاکمیت اسلام و ارزش‌های اخلاقی، این معضلات شدیدتر بوده، عرصه را برای دولت‌مردان و سیاست‌گذاران تنگ‌تر کرده است. همین ضرورت، ایجاب می‌کند تا پژوهشگران اسلامی با پرداختن به مسائل روز فضای مجازی کشور، در تعمیق و تصحیح مدیریت این عرصه، جمهوری اسلامی را یاری رسانند. از اواسط دهه هشتاد تاکنون، پژوهش‌های متعددی در ایران صورت گرفته و پژوهشگران حوزوی و دانشگاهی، مسائل دنیای مجازی را با رویکرد دینی تحلیل و بررسی کرده‌اند. با توجه به بررسی‌های صورت‌گرفته، تا به حال ۲۱۵ اثر پژوهشی در حوزه مطالعات اسلامی فضای مجازی از سوی محققان حوزوی و دانشگاهی انجام شده است که با توجه به حجم مسائل موجود و گسترش روزافزون آن‌ها، تلاش بیشتری از سوی مسئولان و جامعه علمی کشور می‌طلبد. در پایان، پس از بررسی و تحلیل مجموعه این آثار، پیشنهادهایی را به شرح ذیل ارائه می‌کنیم:

۱. با توجه به اینکه علوم اسلامی، به‌ویژه علم شریف فقه، روش‌های خاص خود را دارد، به نظر می‌رسد بررسی‌های فقهی از سوی محققان دانشگاهی که عموماً متخصص در این رشته نیستند،

باعث شود پژوهش‌ها از عمق زیادی برخوردار نشود و حق مطالب به خوبی ادا نگردد. بنابراین، لازم است محققان حوزوی به صورت جدی به این مسائل بپردازند تا خلأ علمی موجود در این حوزه جبران گردد.

۲. پیشنهاد می‌شود محققان حوزوی و دانشگاهی توجه ویژه‌ای به آینده‌پژوهی در حوزه فضای مجازی داشته باشند تا با ورود فناوری‌های جدید به کشور، مسئولان و سیاست‌گذاران غافل‌گیر نشده، پیش‌تر برای بهره‌برداری صحیح از آن‌ها برنامه‌ریزی کرده باشند.

۳. پیشنهاد می‌شود محققان اسلامی توجه بیشتری به ظرفیت‌های فضای مجازی داشته باشند و در کنار توجه به آسیب‌های آن، از فرصت‌هایی که می‌تواند ایجاد کند، غافل نشوند.

۴. با توجه به پژوهش‌های صورت‌گرفته، درخصوص بسیاری از جرایم رایانه‌ای، قوانین شفاف و صریحی وجود ندارد که جا دارد مسئولان و قانون‌گذاران به این مسئله توجه کنند و با وضع قوانین لازم، زمینه را برای ارتکاب جرایم سایبری از بین ببرند.

۵. بدون شک کاربرست پژوهش‌ها در عرصه‌های سیاست‌گذاری، تقنینی و اجرایی کشور، پژوهشگران را در جهت پرداختن به موضوعات مورد نیاز فضای مجازی کشور، دلگرم و امیدوار خواهد ساخت.

فصل دوم: گزارش مقالات

بخش اول: مقالات حقوقی قضایی

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی هرزه‌نگاری در فضای مجازی	نویسندگان	حسینعلی بای / بابک پورقهرمانی
محل و سال چاپ	فصلنامه حقوق اسلامی / ۱۳۸۸	تعداد صفحات	۳۰

گزارش اثر

پورنوگرافی یا هرزه‌نگاری، یکی از مصادیق جرایم رایانه‌ای است که در مفهوم عام به معنای محتویاتی است که عمدتاً به قصد تحریک جنسی ارائه می‌شود. تولید، انتشار، توزیع و معامله محتویات مستهجن یا مبتذل، آشکارترین مصداق‌های پورنوگرافی است. با توجه به شیوع رفتارهای پیش‌گفته در فضای مجازی و لزوم صیانت اجتماع در برابر این‌گونه ناهنجاری‌ها، قانون جرایم رایانه‌ای - پس از سال‌ها بحث و بررسی - در سال ۱۳۸۸ و در ماده ۵۶ به تصویب رسید که ماده ۱۴ آن به موضوع پورنوگرافی اختصاص دارد. نگارندگان در این اثر تلاش کرده‌اند این مسئله را از منظر فقهی و حقوقی بررسی کنند.

به اعتقاد ایشان، قانون جرایم رایانه‌ای با وجود اینکه از اسناد بین‌المللی الهام گرفته است و باید به پورنوگرافی کودکان توجه خاص نشان دهد، برخلاف این اسناد، هیچ توجهی به آنان نشان نداده است. همچنین این قانون در مقایسه با قوانین دیگر، از جمله قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می‌کنند، با ملایمت بیشتری با مرتکبان پورنوگرافی برخورد کرده است و به همین دلیل، نمی‌تواند بازدارندگی چشمگیری داشته باشد.

عنوان اثر	واکاوی سیاست‌های پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) از منظر فقهی	نویسندگان	جواد جاویدنیا/ علیرضا عابدی سراسنیا/ عباسعلی سلطانی
محل و سال چاپ	دوفصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۴	تعداد صفحات	۲۷

گزارش اثر

پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) موضوع مهمی است که با هزینه کلانی در جمهوری اسلامی ایران در حال اجراست و تعیین مصادیق آن طبق قانون جرایم رایانه‌ای، به کمیته‌ای در دادستانی کل کشور واگذار شده است. بحث بر سر کارآمدی یا ناکارآمدی این شیوه دفاعی در مقابله با تهاجم فرهنگی و حفظ منافع سیاسی و اقتصادی کشور از جنبه‌های مختلف است. نگارندگان این مقاله کوشیده‌اند از دیدگاه فقهی و بر مبنای اصول کلی مستخرج از قرآن، روایات و دیدگاه‌های فقهای عظام در برخی زمینه‌های سنتی مرتبط با آن، ابتدا سیاست‌های کلی دین مبین اسلام را در عرصه‌های چهارگانه اخلاق، دین، سیاست و اقتصاد در دنیای واقعی استخراج کنند و سپس سیاست‌های کلی را در عرصه مشترک دفاع از این حوزه‌های چهارگانه به دست آورند. ایشان در نهایت، این سیاست‌ها را در فضای مجازی تبیین کرده، در خاتمه با توجه به اینکه پالایش، جزئی از نظام دفاعی کشور به شمار می‌آید، سیاست‌های کلی مشترک عرصه دفاع را بر دنیای مجازی تطبیق داده‌اند و مبتنی بر آن، سیاست کلان کشور را در خصوص اعمال پالایش، نقد و بررسی کرده‌اند. حاصل پژوهش ایشان آن است که سیاست فعلی پالایش محتوای مجرمانه در کشور، با اصول سیاست‌های کلی دفاعی فضای مجازی به دست آمده از مبانی شرعی در این زمینه، مطابق نیست؛ چراکه ادله شرعی بر این حد از اعمال پالایش یکسان درباره تمامی اقشار جامعه وجود ندارد. بر این اساس، دستاوردهای این کار چند مسئله است:

- (۱) هزینه فراوان و کندی سرعت دسترسی به اطلاعات در کشور؛
- (۲) تشویق هرچه بیشتر افراد به عبور از پالایش؛
- (۳) عدم توجه مسئولان به ضرورت فرهنگ‌سازی؛

(۴) عدم توجه به تقویت جبهه جنگ نرم کشور و فرصت‌سوزی بیشتر برای جبهه داخلی و فرصت‌سازی برای دشمنان.

بنابراین، نباید از قدرمتیقن مواردی که ادله شرعی بر جواز آن وجود دارد، تجاوز کرد؛ درغیراین صورت، دولت در قبال مردم به لحاظ ضررهای وارده از این حیث و محدود کردن محدوده آزادی‌های فردی بدون دلیل شرعی، مسئول شناخته خواهد شد. ایشان در آخر، پنج راهکار درزمینه پالایش به شرح زیر ارائه داده‌اند:

(۱) شخصی کردن اینترنت و برنامه‌ریزی برای دسترسی سطح‌بندی شده به اینترنت بر مبنای سن، توانایی فکری، فرهنگ منطقه‌ای، نیازمندی برای تحقیق و مانند آن؛

(۲) ایجاد مرکزی پویا با توانایی تخصصی و فرهنگی بالا برای فرهنگ‌سازی و پاسخ‌گویی مؤثر به شبهه‌های فضای مجازی و رصد دائم آن؛

(۳) تقویت انگیزه‌های دینی مردم و خانواده‌ها برای نظارت همگانی بر استفاده از اینترنت در جامعه؛

(۴) دوری از هرگونه تعصبات بیجا و پرهیز از چشم بستن بر واقعیت‌های جامعه در راستای

آگاه‌سازی مؤثر مردم و از بین بردن حس اعتماد به اینترنت؛

(۵) طراحی شیوه‌های خاص روان‌شناسانه برای اجرای موارد یادشده، به نوعی که از هرگونه

تحریک حس‌گریز از محدودیت افراد یا القای حس تحقیر و توهین به کرامت انسانی اشخاص و یا دل‌زدگی افراد از توصیه‌ها خودداری شود.

عنوان اثر	پالایش فضای مجازی؛ حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی	نویسندگان	محسن اسماعیلی / محمدصادق نصراللهی
محل و سال چاپ	دوفصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۲۷
۳			

گزارش اثر

یکی از اقدامات سیاسی سلبی در سطح حاکمیت‌های ملی برای سالم‌سازی فضای مجازی، «پالایش فضای مجازی» است. در کشور ما، ایران نیز این اقدام در دستور کار جدی است و هرازگاهی شاهد خبرساز شدن آن و به‌راه افتادن گفتمان‌های موافق و مخالف آن در جامعه هستیم. این مقاله دو سؤال دارد: ۱. پالایش فضای مجازی از نظر فقهی چه حکمی دارد؟ (حکم‌شناسی)؛ ۲. اجرای پالایش مجازی، چه مسائل و مشکلات مستحده‌ای دارد؟ (مسئله‌شناسی). نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که پالایش فضای مجازی براساس وجوب «نهی از منکر» و «حرمت تعامل با کتب ضلال» می‌تواند فعلی واجب تلقی شود. براساس این حکم فقهی، هشت مسئله مهم فقهی مرتبط با اجرای پالایش مطرح شده است. مهم‌ترین یافته‌های به‌دست‌آمده عبارت‌اند از:

- (۱) قدر متقین محتوای پالایش شده، «گمراه‌کننده یقینی» است.
- (۲) عامل و بازیگر پالایش، هم حاکمیت است و هم مردم.
- (۳) هشدار دادن و ارتقای سواد رسانه‌ای به‌عنوان نهی قولی از منکر، لازمه اعمال پالایش به‌عنوان نهی فعلی از منکر است.
- (۴) از باب حرمت تجسس، پالایش باید در سمت ارتباط‌گران و نه ارتباط‌گیران اعمال شود.
- (۵) خودپالایشی و دیگرپالایشی، هر دو مورد تأکید شرع است.
- (۶) پالایش محتوای مجرمانه، بر مسدودسازی تازنما و شبکه اجتماعی اولویت دارد.
- (۷) مخاطب محوری در کنار محتواگرایی، اصل مهمی در پالایش است که ما را به سمت پالایش رده‌بندی شده رهنمون می‌کند.
- (۸) اصل برائت، به پالایش مبتنی بر فهرست سیاه توصیه دارد.

(۹) از نظر موضوع‌شناسی فقهی، اصل بر پایش ماشینی است و پایش انسانی هنگام اضطرار و با حفظ شرایط است.

ایشان در پایان، چهار موضوع پژوهشی برای انجام پژوهش‌های آتی پیشنهاد داده‌اند:

- محتوای پالایش؛ گمراهی یا گمراه‌کنندگی؟
- احتمال تأثیر پالایش و صنعت پالایش‌گریزی؛
- پالایش و وهن شریعت؛
- محتوا محوری یا کاربرمحوری در پالایش فضای مجازی.

عنوان اثر	بررسی فقهی قتل در فضای مجازی	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین نژاد
محل و سال چاپ	فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۲۸

گزارش اثر

یکی از جرایمی که در جامعه امروزی با توجه به پیشرفت فناوری می تواند قابل تصور باشد، قتل در فضای مجازی است. برخی از مصادیق این نوع قتل عبارت اند از: هک کردن سیستم های رایانه ای خودروها، متروها و هواپیماها و واژگون سازی آن ها از این راه، فرستادن تصاویر ترسناک یا بوهای سمی برای دیگران از طریق اینترنت، نفوذ به دستگاه های حیاتی (دستگاه های ضربان ساز قلب) و کشتن فرد از طریق ایجاد شوک های ناگهانی و یا کشتن افراد از راه انتقال ویروس به سیستم آن ها و انفجار آن. با توجه به وقوع این قتل در فضای مجازی، قطعاً با محدودیت هایی همچون عدم امکان اثبات آن به واسطه بی‌تنبه و قسامه مواجه است.

نگارندگان این مقاله به این نتیجه رسیده اند که شرایط قتل موجب قصاص یا دیه، در قتل مجازی و سایبری نیز وجود دارد و شیوه و شکل جرم نمی تواند در تحقق این جرم تأثیری داشته باشد، بلکه ملاک تحقق جرم، قتل است، به هر شکلی که می خواهد روی دهد؛ اعم از اینکه به صورت فیزیکی صورت گیرد یا اینکه در محیط مجازی و سایبری اتفاق افتد. نویسندگان در پایان پیشنهاد می دهند اگرچه از باب اطلاق یا تنقیح مناط می توان شمولیت مواد ۲۸۹ تا ۲۹۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ را، که رکن قانونی قتل عمد یا شبه عمد و یا خطایی را تشکیل می دهد، درباره قاتلان سایبری احراز نمود و به تبع آن، بسته به نوع آن، مجازات آن را قصاص یا دیه دانست؛ منتها از آنجا که تصریح، لازمه قوانین کیفری است، شایسته است با اصلاح مواد مذکور یا الحاق تبصره ای به آن، بر این نکته تصریح شود که اگر این گونه از قتل ها در فضای مجازی نیز صورت گیرد، باز هم می تواند در شمار مصادیق جرایم قتل قرار گیرد.

۵	عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی رشوه در فضای مجازی	نویسندگان	محمد محسنی دهکلانی / علی اکبر ایزدی فرد / سعید بداعی
	محل و سال چاپ	فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی / ۱۳۹۲	تعداد صفحات	۲۸

گزارش اثر

رشوه، از پدیده‌های ناپسند اجتماعی مورد تنفر عمومی است که بسیاری از کشورها با مجرمانه دانستن آن، برای مرتکب آن مجازات وضع کرده‌اند. صاحبان این اثر، به بررسی این پرسش پرداخته‌اند که: آیا ظرف تحقق رشوه و رکن مادی آن، صرفاً عالم تکوین است؛ به گونه‌ای که عنصر مادی این جرم، یعنی اعطای مال و بذل هر آنچه مطبوع مرتشی باشد، جز در طبیعت محسوس شکل نمی‌گیرد و تحقق آن همواره به همان شکل سنتی امکان‌پذیر است یا اینکه با قبول توسعه در مصادیق «بذل و اعطا» و پذیرش پدیده «تحول مصادیق»، فضای سایبری نیز می‌تواند ظرف تحقق عنوان مجرمانه رشوه در دنیای امروز باشد؟ نویسندگان با پذیرش نظریه اخیر، به این نتیجه رسیده‌اند که رکن مادی جرم رشوه اینترنتی و نیز وسیله ارتکاب این جرم در مقایسه با دنیای سنتی و فیزیکی متفاوت است. به اعتقاد ایشان درباره خصوصیات وقوع جرم در فضای مجازی، باید اذعان کرد که به لحاظ ماهیت فراملی بودن فضای مجازی و سایبری و امکان ارتکاب جرم بدون نیاز به حضور فیزیکی مجرمان، و نیز به دلیل مکتوم ماندن هویت مجرم، تعقیب و پیگیری و در نهایت دستگیری آن‌ها با مشکلات فراوانی روبه‌روست. در حقوق ایران هم به دلیل اینکه نص و قانون خاصی درباره رشوه مجازی نداریم، باید به عمومات جرم ارتشا، مذکور در قانون مجازات اسلامی مراجعه کرد. ایشان در خصوص صلاحیت قضایی جرایم سایبری نیز معتقدند باید به سیاق ماده ۲۹ قانون جرایم رایانه‌ای مراجعه کرد و با توجه به این قانون، دادگاه محل وقوع جرم، صالح به رسیدگی است.

پیشنهاد نگارندگان در انتهای مقاله آن است که می‌توان با اعمال راهکارهایی، از جمله قانونمند کردن استفاده از رایانه، اینترنت و به طور کلی ارتباطات رایانه‌ای، از ارتکاب روزافزون جرایم رایانه‌ای جلوگیری کرد و شایسته است مجازات جرایم رایانه‌ای در مقایسه با نوع سنتی آن، از شدت بیشتری برخوردار شود.

مهدی حسینی / محمدرضا برزویی	نویسندگان	مبانی و مؤلفه‌های فقهی حمایت از حریم خصوصی افراد در فضای مجازی	عنوان اثر	۶
۲۳	تعداد صفحات	دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

حق بر حریم خصوصی، از مهم‌ترین حقوق انسانی شمرده می‌شود. امروزه با توسعه فناوری‌های ارتباطات و گسترش استفاده از فضای سایبر، حریم خصوصی افراد در معرض تهدید قرار گرفته است. پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که: برای حمایت از حریم خصوصی افراد در محیط‌های مجازی، از چه اصولی در آموزه‌های فقهی اسلام می‌توان استفاده کرد و براساس آن‌ها، به چه مؤلفه‌های فقهی برای حمایت از این حق می‌توان دست یافت؟

پژوهشگران این اثر در بخش نخست، مبانی حمایت از حریم خصوصی را در فقه اسلامی بررسی کرده، در بخش دوم به تحلیل مؤلفه‌های حمایت از این حق در فقه اسلامی با تأکید بر حمایت از آن در فضای مجازی پرداخته‌اند. به اعتقاد ایشان، پنج اصل اساسی اسلام برای حمایت کلی از حریم خصوصی در آموزه‌های اخلاقی و احکام فقهی عبارت‌اند از: «قاعده تسلیط»، «قاعده صحت و اصل اباحه»، «اصل احترام به حریم و حرمت مؤمن»، «اصل توجه به کرامت انسانی» و «لزوم عمومیت اذن در روابط اجتماعی». مؤلفه‌های هفت‌گانه برگرفته از اصول فقهی یادشده که از حریم خصوصی در فضای واقعی حمایت می‌کنند، عبارت‌اند از: «ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش»، «ممنوعیت سوءظن»، «ممنوعیت سب و هجو و قذف»، «ممنوعیت نَمیمه و غیبت»، «ممنوعیت خیانت در امانت»، «ممنوعیت استراق سمع و بصر» و «ممنوعیت اشاعه فحشا». از نگاه ایشان، از میان این مؤلفه‌ها، تنها سه مؤلفه «ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش»، «ممنوعیت استراق سمع و بصر» و «ممنوعیت اشاعه فحشا» قابل تعمیم به فضای مجازی هستند.

عنوان اثر	بررسی احکام فقهی و حقوقی سرقت رایانه‌ای	نویسندگان	مجید وزیری / حجت ارشاد حسینی
محل و سال چاپ	ماهنامه معرفت / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۶

گزارش اثر

«سرقت» یکی از کهن‌ترین، گسترده‌ترین و درعین حال پیشرفته‌ترین جرایم بنیادی علیه مالکیت است. به موازات رشد و تحول جوامع بشری، سرقت نیز از حالت ابتدایی و پیشین خود خارج شده و به صورت پیچیده‌ای درآمده است. با ورود رایانه و شبکه‌های رایانه‌ای و نیز شبکه‌های جهانی و محلی اینترنت و اینترنت، شیوه وقوع و ماهیت سرقت تغییر یافته است. این تغییر و تحول، سبب نگرانی‌های بسیاری برای مردم، شبکه‌های مالی، بانک‌ها و مؤسساتی که با پول مردم سروکار دارند، شده است. با اندک‌گشت‌وگذار در پرونده‌های موجود در دادگاه‌ها، روشن می‌شود که روزه‌روز بر میزان این جرم افزوده می‌شود. از این رو، باید از منظر فقه و حقوق به طور جدی به این مسئله پرداخت تا بتوان تا حدودی نظم و امنیت را در فضای مجازی پدید آورد.

در فقه و قانون، سرقت از جمله جرایم حدی به‌شمار می‌آید که در صورت عدم اجتماع تمام شرایط، مجازات آن به تعزیر کاهش پیدا می‌کند. با توجه به اینکه سرقت، ربودن مال دیگری به‌طور پنهانی است، ربودن داده‌های رایانه‌ای به‌طور مخفیانه، سرقت رایانه‌ای خواهد بود، اما به دلیل حکومت قاعده درء، نمی‌توان مجازات قطع‌ید را برای سارق رایانه‌ای در نظر گرفت؛ هرچند داده‌ها به‌طور پنهانی ربوده شده باشند. بیشتر فقهای معاصر نیز همین نظر را برگزیده‌اند و قانون جرایم رایانه‌ای نیز هر دو فرض سرقت رایانه‌ای را مستوجب تعزیر می‌داند.

عنوان اثر	درنگ‌هایی در پدیده قتل اینترنتی	نویسنده	محمد محسنی دهکلانی
محل و سال چاپ	فصلنامه فقه و تاریخ تمدن مجله اسلامی / ۱۳۸۶	تعداد صفحات	۲۵
۸			

گزارش اثر

یکی از موضوعات قابل‌تصور در بستر اینترنت، قتل اینترنتی است؛ بدین صورت که فناوری اینترنت به‌طور مستقیم واسطه در تحقق چنین قتلی شود. تحقق این مسئله بدین شکل قابل‌تصور است که قتل، با استفاده از داده‌ها و اطلاعات موجود در فایل‌های رایانه‌ای و نفوذ و دست‌کاری در آن داده‌ها و تغییر در اطلاعات، صورت گیرد؛ نه اینکه سخت‌افزار به‌عنوان ابزاری فیزیکی مثل چاقو، سنگ و... در شکل‌گیری قتل به‌کار رود که بی‌تردید این مورد از مصادیق قتل اینترنتی به‌شمار نمی‌آید. قتل اینترنتی اگرچه در قیاس با پدیده‌های مشابه، نظیر اتلاف اینترنتی و سرقت اینترنتی کمتر مورد توجه فقه‌پژوهان و حقوق‌نگاران قرار گرفته است، اما بدون شك بحث بسیار مهمی است که توجه بیشتر پژوهشگران را می‌طلبد.

نگارنده در این مقاله اولاً به موضوع‌شناسی مسئله و بیان مصادیق مختلف آن پرداخته و بعد به مقارنه و تطبیق آن با قتل‌های سنتی مبادرت ورزیده است، سپس احکام وضعی و تکلیفی را از جهت ثبوت آن بیان کرده است. او در پایان به نتایج ذیل رسیده است:

- در انطباق قتل اینترنتی با قتل سنتی، با دو چالش محتوایی و شکلی مواجه هستیم؛ یعنی هم از حیث ترتب احکام و مسائل متعدد قتل سنتی مانند مباشرت و تسبیب، و هم از حیث شکل دادرسی و پیگیری حقوقی آن.

- با توجه به آنکه ماهیت قتل اینترنتی خود عناصر و ارکانی دارد، جوهره آن با قتل سنتی که همان ازهاق نفس است، هیچ تفاوتی ندارد و این عناصر و ارکان از خصوصیات ابزار قتل هستند که در این صورت، تفاوتی میان آن دو از حیث ماهیت قتل وجود ندارد.

- بین شکل قتل اینترنتی با سنتی شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد که هیچ‌یک از این موارد مانع جدا شدن قتل اینترنتی ماهیتاً و حکماً از دایره قتل سنتی نمی‌شود.

- اقسام قتل فقهی از حیث انگیزه قاتل، یعنی عمد، شبه‌عمد و خطایی، هر سه در فضای سایبر ممکن است محقق شود.

- از طریق اینترنت، قتل هم به صورت بالمباشره و هم به صورت بالتسبیب رخ می‌دهد. نویسنده در انتهای مقاله برای افزایش امنیت فنی و روانی اینترنت، چهار پیشنهاد ارائه داده است:

۱. فرهنگ‌سازی؛

۲. تصویب قانون خاص؛

۳. تشکیل نیروی انتظامی مجازی؛

۴. تقویت سیستم‌های امنیتی در بخش نرم‌افزار و سخت‌افزار.

محمد محسن دهکلانی / سعید بداغی	نویسندگان	تأملی فقهی در قوادی اینترنتی	عنوان اثر	۹
۲۷	تعداد صفحات	فصلنامه پژوهش های فقهی / ۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فارغ از اختلافاتی که میان فقیهان امامی در فروع مربوط به جرم «قوادی» وجود دارد، ایشان به اتفاق، قوادی را به جمع میان فاعلان فحشا تعریف کرده‌اند. در این پژوهش، نویسندگان به این پرسش، پاسخ می‌دهند: آیا ظرف تحقق قوادی و رکن مادی آن، صرفاً عالم تکوین و دنیای خارج است؛ به گونه‌ای که عنصر مادی این جرم، یعنی جمع، دلالتی و واسطه‌گری جز در طبیعت محسوس شکل نمی‌گیرد و تحقق آن، همواره به همان شکل سنتی و در قالب اداره خانه‌های فحشا یا دلالتی میان اهل فواحش و... امکان پذیر است که در این صورت، قوادی در ردیف جرم‌هایی چون قتل، شرب خمر، زنا، لواط و سحاق خواهد بود که امکان تصور آن‌ها در دنیای مجازی و فضای سایبری وجود ندارد، یا اینکه با قبول توسعه در مصادیق جمع و پذیرش پدیده «تحول مصادیق»، امروزه مدیریت سایت‌های پورن، اداره چت‌روم‌های سکسی در شبکه‌های اینترنتی و نیز پایگاه‌های مجازی معرفی روسپیان و... می‌تواند مصداق جمع و ربط عرفی میان فاعلان فحشا و در نتیجه، محصل و محقق عنوان مجرمانه قیادت در دنیای امروز باشد؟

نویسندگان اثر حاضر معتقدند لازمه پذیرش «کفایت جمع عرفی» و قبول «مطلق ربط میان فاعلان فحشا» موجب «توسعه در مصادیق قوادی» است. ایشان بر این باورند که این نظریه، هم با ارتکاز و ادراک عرفی از عنوان قوادی سازگار است و هم با اطلاعات ادله، نظیر روایات وارد در باب همخوانی دارد.

عنوان اثر	قواعد فقهی پالایش فضای مجازی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران	نویسندگان	سید علیرضا طباطبایی / محمدعلی لیالی
محل و سال چاپ	فصلنامه حکومت اسلامی / ۷۱۳۹	تعداد صفحات	۳۲

گزارش اثر

پالایش فضای مجازی به معنای تصفیه کردن، پالودن و سالم‌سازی فضای مجازی است که هدف آن، ایجاد محدودیت یا ممانعت از دسترسی به يك گفتار و نمایش، ویا مقوله‌ای از گفتار و نمایش در فضای مجازی است. از میان نقش‌آفرینان فضای مجازی، نقش دولت‌ها و سیاست‌های درپیش‌گرفته آنان، بسیار مهم است. پرسشی که پژوهشگران مقاله حاضر به دنبال بررسی آن هستند، بدین قرار است: محدوده و گستره این تکاپو برای پالایش، با نگرش به دولت‌ها کجاست؟ به عبارت دیگر، در نظام حقوقی جمهوری اسلامی و دولت اسلامی، محدوده پالایش و قواعد فقهی حاکم بر پالایش فضای مجازی چیست؟

هرچند در گنجینه فقه امامیه، اصل نخستین، آزادی اطلاعات و ارتباطات است، اما به این آزادی به فراخور بن‌مایه‌های دینی نگریسته می‌شود؛ چراکه قواعد گوناگون فقهی که شالوده‌های نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران هستند، بر پالایش این فضا برپایه درون‌مایه دینی دلالت دارند. این قواعد عبارت‌اند از: «قاعده لاضرر»، «قاعده وجوب حفظ نظام»، «قاعده حرمة الاعانة علی الإثم»، «قاعده وجوب دفع ضرر محتمل»، «قاعده اوفوا بالعقود» و «قاعده نفی سبیل».

نویسندگان در این مقاله ابتدا به رویکردهای مواجهه با فضای مجازی اشاره کرده و سپس به تأثیر ماهیت نظام‌های حقوقی بر گستره پالایش فضای مجازی پرداخته‌اند. ایشان در ادامه، تک‌تک قواعد فقهی حاکم بر تکلیف دولت جمهوری اسلامی ایران را در پالایش فضای مجازی مورد بررسی قرار داده‌اند.

محمدعلی حیدری / حسین عندلیب	نویسندگان	مسئولیت حکومت دینی در حفاظت از مرزهای عقیدتی شهروندان در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق	عنوان اثر	
۱۸	تعداد صفحات	فصلنامه معارف فقه علوی / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	۱۱

گزارش اثر

همان‌طور که از نام «حکومت دینی» پیداست، یکی از وظایف ذاتی و اولیه آن، ترویج مبانی دینی و حفظ و حراست از آن‌هاست. برای این مهم، شیوه‌های مختلف و متنوعی وجود دارد، اما مهم‌تر از پرداختن به این شیوه‌ها، توجه کردن به اصل قضیه است؛ چراکه ظاهراً هنوز برخی در اصل موضوع تردید دارند. به عبارت روشن‌تر، برخی هنوز در اینکه حفاظت از مرزهای عقیدتی از وظایف ذاتی حکومت است، تردید دارند. بنابراین، جای طرح این پرسش است که: آیا از منظر فقه و حقوق اسلامی، حکومت دینی وظیفه‌ای در حفظ و حراست از مرزهای عقیدتی شهروندان در فضای مجازی دارد یا خیر؟

نگارندگان پس از مفهوم‌شناسی، به ادله فقهی مسئولیت حکومت در فضای مجازی پرداخته و با سه دلیل امر به معروف و نهی از منکر، وجوب تعلیم و تربیت، و ادله ولایت فقیه، مدعای خود را اثبات کرده‌اند و سپس به بررسی ادله حقوقی پرداخته‌اند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که با توجه به فلسفه تشکیل حکومت دینی و دیدگاه‌های فقهای اسلام، و نیز اصول موجود در قوانین موضوعه ایران، یکی از وظایف حکومت دینی، حفظ و حراست از مرزهای عقیدتی است که یکی از مصادیق آن، حراست و حفاظت از فضای مجازی برای جلوگیری از آسیب‌رسانی به باورهای شهروندان و دیگری، ترویج و تبلیغ باورهای صحیح دینی در فضای مجازی است.

عنوان اثر	تأملی فقهی پیرامون اتلاف اینترنتی	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / مهرعلی پیردهی حاجیکلا
محل و سال چاپ	مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه سمنان / ۱۳۸۶	تعداد صفحات	۲۰

گزارش اثر

یکی از مسائلی که به موازات رشد دنیای مجازی الکترونیک، مورد ابتلای کاربران اینترنت واقع می‌شود، «اتلاف اینترنتی» است. اتلاف اینترنتی عبارت است از اینکه کاربری با استفاده از ابزار رایانه‌ای الکترونیکی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به دیگری خسارت مالی، نفسی و حق مالی به‌نحو حقیقی یا حکمی وارد سازد. سؤال اینجاست که: آیا ماهیت اتلاف اینترنتی، همانند اتلاف غیرالکترونیکی است؟ آیا اتلاف اینترنتی بالمباشره است یا بالتسبیب؟ در فرض اجتماع سبب و مباشر، در اتلاف اینترنتی چه باید کرد؟ و بالاخره، معیار مثلی و قیمی در اتلاف اینترنتی چیست؟ نویسندگان پس از بیان ماهیت اتلاف اینترنتی، به بحث اجتماع سبب و مباشر در اتلاف اینترنتی اشاره کرده‌اند و در ادامه، ضمن بیان هشت فرض برای تحقق این اجتماع، با ذکر مثال، به بحث و بررسی درباره آن پرداخته‌اند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که شرایط اتلاف بالمباشره و اتلاف بالتسبیب اینترنتی، همانند اتلاف غیرالکترونیکی بوده، در ضمان مباشر یا سبب، قواعد حاکم بر اجتماع سبب و مباشر جاری است. آن‌ها معتقدند در اتلاف اینترنتی، در صورتی که متلف دارای افرادی در خارج باشد که در نوع و صفت مثل یکدیگرند، مثلی؛ وگرنه، قیمی است.

عنوان اثر	ابعاد فقهی و حقوقی بازی های مجازی	نویسندگان	ابراهیم عبدی پور فرد / مرتضی وصالی ناصح
محل و سال چاپ	فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۲

گزارش اثر

فضای مجازی به مدد دانش فناوری اطلاعات و با معرفی نسل جدیدی از بازی های رایانه ای تحت عنوان «بازی های مجازی» موجب تحولات شگرفی در صنعت بازی و سرگرمی شده است. مهم ترین اتفاقی که در عصر حاضر برای صنعت بازی و سرگرمی رخ داده، «جهانی شدن» و «جدی شدن» این دسته از بازی های رایانه ای است. امروزه بازی های مجازی از مقوله بازی فراتر رفته، دیگر بازی نیستند، بلکه با حفظ خصیصه سرگرمی و تفریحی بودن، کاملاً جدی هستند و فرصت ها و تهدیدهایی را در حوزه های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی پدید آورده اند. اگرچه بازی های رایانه ای به عنوان بخشی از صنعت سرگرمی، عمدتاً با حوزه های اقتصادی و فرهنگی تعامل و ارتباط دارند، لیکن ویژگی خاص این نوع بازی ها، که امکان «خرید و فروش اشیاء و کالاهای مجازی» را حین بازی فراهم کرده، سبب طرح مسائل و چالش های نوینی از نظر فقهی و حقوقی شده است.

نگارندگان پس از تعریف بازی های مجازی، به ویژگی های خاص این بازی ها اشاره کرده و «برخط بودن»، «جدی بودن» و «امکان داد و ستد» را از جمله این ویژگی ها دانسته اند. ایشان در ادامه به ابعاد فقهی و حقوقی بازی های برخط پرداخته اند و اذعان کرده اند مهم ترین ابعاد فقهی و حقوقی این بازی ها، ابتدا بحث مشروعیت و قانونی بودن خود بازی و سپس وضعیت حقوقی معاملات درون بازی است.

نویسندگان در انتها به نتایج ذیل دست پیدا کرده‌اند:

- مشروعیت و قانونی بودن بازی‌های مجازی؛
- مالیت اشیاء و کالاهای مجازی مورد معامله حین بازی؛
- صحت خرید و فروش کالاهای مجازی درون بازی.

رضا زهروی / رسول احمدزاده	نویسندگان	تن‌نمایی زنان در فضای مجازی با نگاهی به آموزه‌های فقه امامیه و حقوق ایران	عنوان اثر	
۳۹	تعداد صفحات	فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده / ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	۱۴

گزارش اثر

براساس تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی، می‌توان استفاده‌کنندگان از پوشش‌های غیراسلامی را که در معابر عمومی ظاهر می‌شوند، مجازات کرد. این در حالی است که تن‌نمایی زنان در فضای مجازی که به مراتب آثار مخرب و جدی‌تری به دنبال دارد، فاقد نص صریح در قوانین کیفری است و قاضی برای محکوم کردن، به اطلاعات یا عمومات قانونی یا اصل ۱۶۷ قانون اساسی استناد می‌کند. نگارندگان معتقدند راه حل ممکن، معقول و مقبول برای مدیریت تحولات موجود در فضای سایبر و از همه مهم‌تر، شبکه‌های اجتماعی، قانون‌مند و ضابطه‌مند کردن بیشتر آن‌هاست. فضای مجازی نیز مانند فضای واقعی و فناوری‌های دیگر، آسیب‌های خاص خود را دارد و نظام دادن به آن، نیازمند قانون‌گذاری قوی برای رسیدن به هدف مطلوب است که این مهم، جز با تلاش فعالان عرصه حقوق محقق نخواهد شد. پیشنهاد ایشان این است که ماده‌ای بدین شرح به قانون مجازات اسلامی الحاق گردد تا حقوق کیفری، ابزار لازم را برای مقابله با فحشا در فضای مجازی داشته باشد:

هرکس داده‌ای را که حامل تصویر بدون حجاب شرعی وی است، به فرد یا افراد نامحرم، ارائه یا ارسال کند یا در دسترس آن‌ها قرار دهد، یا به‌طور کلی توزیع، معامله و یا منتشر کند، به حبس و شلاق درجه ۷ محکوم خواهد شد. دادگاه می‌تواند ۶ ماه تا ۲ سال دسترسی وی را به فضای مجازی و وسایل ارتباط جمعی ممنوع کند.

تبصره ۱) در صورتی که مرتکب غیر از صاحب تصویر باشد، به حداکثر مجازات‌های مقرر در این ماده محکوم خواهد شد.

تبصره ۲) موارد مجاز شرعی، مانند اضطراب پزشکی، مشمول این ماده نخواهند بود.

عنوان اثر	بررسی فقهی قوادی اینترنتی	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین نژاد
محل و سال چاپ	فصلنامه فقه و اصول / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۱۷
۱۵			

گزارش اثر

یکی از جرایمی که در جامعه امروزی با توجه به پیشرفت فناوری، شیوع بسزایی دارد و چه بسا ضرر ناشی از آن، به مراتب بیشتر از نوع سنتی آن است، قوادی‌های اینترنتی است. حکم این قوادی با توجه به نوظهور بودن آن، در میان فقها، حتی فقهای معاصر بررسی نشده است؛ از همین رو، نویسندگان این پژوهش تلاش کرده‌اند این مسئله را از منظر فقهی بررسی کنند.

ایشان پس از ذکر بعضی از مصادیق قوادی اینترنتی و بررسی تفصیلی این مسئله، با اثبات جرم بودن قوادی اینترنتی به خاطر دلایلی همچون بنای عقلا و تنقیح مناط، در نهایت با دلایل متقن، یعنی تمسک به اطلاق روایت عبدالله بن سنان و تنقیح مناط، به این نتیجه رسیده‌اند که به دلیل وجود شأنت شرایط قوادی مستوجب حدّ در این نوع از قوادی‌ها، قوادان اینترنتی در صورتی که با قصد جمع کردن افراد برای اعمال نامشروع زنا یا لواط، آن‌ها را به یکدیگر برسانند، حدّ قوادی بر آن‌ها اجرا خواهد شد.

ع‌لی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین نژاد	نویسندگان	بررسی فقهی افساد فی الأرض اینترنتی	عنوان اثر	۱۶
۲۸	تعداد صفحات	فصلنامه پژوهش های فقه و حقوق اسلامی / ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

یکی از جرایمی که در جامعه امروزی با توجه به پیشرفت فناوری، شیوع بسزایی دارد و چه بسا ضرر ناشی از آن، به مراتب بیشتر از نوع سنتی از آن است، افساد فی الارض در فضای مجازی است. حکم این نوع از افساد با توجه به نوظهور بودن آن، در میان فقها، حتی فقهای معاصر بررسی نشده است.

نگارندگان پس از ذکر بعضی از مصادیق افساد فی الارض اینترنتی و بررسی تفصیلی این مسئله، با اثبات تمام الموضوع بودن افساد فی الارض در آیه شریفه ۳۳ سوره مائده و نیز احراز جرم بودن افساد فی الارض اینترنتی به خاطر دلایلی همچون بنای عقلا و تنقیح مناط، در نهایت با استناد به دلایل متقن، یعنی تمسک به اطلاق آیه ۳۳ سوره مائده و روایات وارده درباره افساد فی الارض و تنقیح مناط، به این نتیجه رسیده‌اند که به دلیل وجود شأنیت شرایط افساد مستوجب حد در افساد اینترنتی، مفسدان اینترنتی در صورتی که قصد افساد و اختلال در جامعه و برهم زدن نظم آن را داشته باشند، حد افساد بر آن‌ها اجرا خواهد شد.

عنوان اثر	سرقت اینترنتی؛ حدی یا تعزیری؟	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / مهرعلی پیردهی حاجیکلا
محل و سال چاپ	فصلنامه مطالعات اسلامی: فقه و اصول / ۱۳۸۹	تعداد صفحات	۲۴
۱۷			

گزارش اثر

یکی از موضوعات نوظهور در عرصه ارتباطات جهانی و در فضای مجازی، سرقت اینترنتی است که متأسفانه روزبه‌روز به دلیل نبود قانونی مدوّن، بر مرتکبان آن افزوده می‌شود. از سوی دیگر، می‌دانیم ماهیت سرقت اینترنتی که در محیط مجازی اینترنت روی می‌دهد، غیر از سرقت اینترنتی است که در دنیای ملموس غیراینترنتی اتفاق می‌افتد. از این رو، در اینجا این پرسش‌ها مطرح می‌شود: آیا سرقت اینترنتی، همان سرقت مصطلح فقهی است؟ تحقق شرایط آن چگونه است؟ آیا در سرقت اینترنتی همانند سرقت فیزیکی، صاحب مال از عین مال خود محروم می‌شود؟ آیا داده‌ها و اطلاعات، مال شمرده می‌شوند؟ آیا به اجرا گذاشتن کُد رمز (شکستن قفل) مصداق هتک هز است؟ مجازات کیفری در سرقت اینترنتی چیست؛ حدّ یا تعزیر؟

نگارندگان سه نظریه در این مسئله مطرح کرده‌اند: قائلان به نظریه اول معتقدند به خاطر فقدان دلیل، سرقت اینترنتی جرم نیست. نظریه دوم این است که عمل مذکور در صورت تحقق، از موارد سرقت حدّی است. ایشان این نظریه را به آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله سیستانی نسبت داده‌اند. نظریه سوم که مختار محققان این مقاله است، این است که سرقت اینترنتی از موارد سرقت تعزیری است.

نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که سرقت اینترنتی، هم در تعریف و هم در شرایط با سرقت حدّی مطابق است، به جز اخذ فیزیکی عین مسروقه که در سرقت حدّی با دست و در جهان خارج است، اما در سرقت اینترنتی عبارت است از کشف داده‌های دیگران و در اختیار خود قرار دادن آن‌ها به واسطه الکترون‌ها در فضای مجازی. ایشان معتقدند اجرای حدّ در سرقت مزبور، با اشکالاتی روبه‌روست و حکم به تعزیر برای کاربر سارق، مجازات مناسب به نظر می‌رسد.

مجدد وزیر / حجت ارشاد حسینی	نویسندگان	بررسی احکام فقهی و حقوقی سرقت رایانه‌ای	عنوان اثر	۱۸
۱۶	تعداد صفحات	فصلنامه معرفت / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

«سرقت» یکی از کهن‌ترین، گسترده‌ترین و درعین حال، پیشرفته‌ترین جرایم بنیادی علیه مالکیت است. به موازات رشد و تحول جوامع بشری، سرقت نیز از حالت ابتدایی و پیشین خود خارج شده و به صورت پیچیده‌ای درآمدی است. با ورود رایانه و شبکه‌های رایانه‌ای و نیز شبکه‌های جهانی و محلی اینترنت و اینترنت، شیوه وقوع و ماهیت سرقت تغییر پیدا کرده و این تغییر باعث نگرانی‌های بسیاری برای مردم، شبکه‌های مالی، بانک‌ها و مؤسساتی که با پول مردم سروکار دارند، شده است. نگارندگان در این مقاله دو مسئله را بررسی کرده‌اند:

الف) آیا سرقت از طریق رایانه و در فضای مجازی امکان‌پذیر است؟

ب) حکم فقهی و حقوقی سرقت رایانه‌ای چیست؟

ایشان پس از بیان تاریخچه‌ای از سرقت رایانه‌ای در دنیا، به تعریف سرقت رایانه‌ای پرداخته و برای پاسخ دادن به این پرسش که «آیا این تعاریف، شامل سرقت رایانه‌ای هم می‌شود یا خیر؟» ارکان سرقت را یک‌به‌یک مورد بررسی قرار داده‌اند. نگارندگان در ادامه، عناصر سه‌گانه جرم سرقت رایانه‌ای را بررسی و در پایان حکم فقهی آن را بیان کرده‌اند. ایشان در بررسی حکم فقهی، به بیان دیدگاه‌های فقهای معاصر بسنده و از طرح استدلال‌های فقهی خودداری نموده‌اند.

نویسندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که سرقت رایانه‌ای با سرقت سنتی در جهاتی مشترک و در جهاتی متفاوت‌اند. بنابراین، با وجود ابهام مانند شبهه اختلاف مالیت داشتن داده‌های رایانه‌ای، وجود حرز و تحقق هتک حرز و نیز حکومت قاعده «درء» در حدود و همچنین، دیدگاه‌های فقها و قانون در خصوص سرقت رایانه‌ای، اجرای حدّ درباره سارق رایانه‌ای با احتیاط همراه است.

سید محسن رضوی اصل / احمد مرادخانی	نویسندگان	بررسی مفهوم هتک حرز در سرقت‌های اینترنتی	عنوان اثر	۱۹
۲۴	تعداد صفحات	فصلنامه فقه / ۱۳۹۴	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

یکی از مسائلی که در سرقت‌های اینترنتی به بررسی دقیق برای تطبیق با احکام فقهی نیاز دارد، مسئله حدّ در سرقت‌های اینترنتی است. این مسئله در صورت امکان اجرا، احراز همه شرایط لازم را برای اجرای حدّ قطع می‌طلبد. یکی از این شرایط، تحقق هتک حرز در سرقت اینترنتی است. احراز این شرط آنجا اهمیت بیشتری می‌یابد که در بررسی دیدگاه‌های فقیهان، مشاهده می‌شود برخی از آن‌ها، مانند آیت‌الله سیستانی، به امکان اجرای حدّ سرقت در سرقت‌های اینترنتی البته به شرط فراهم آمدن همه شرایط لازم برای اجرای حدّ سرقت قائل‌اند.

نگارندگان ابتدا توضیح کوتاهی درباره سرقت اینترنتی داده‌اند و سپس به بررسی مفهوم حرز و امکان یا عدم امکان هتک آن در سرقت‌های اینترنتی با تکیه بر ادله موجود پرداخته‌اند. ایشان پس از اشاره به اینکه داده‌های فاقد مالیت از حوزه سرقت اینترنتی خارج‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که با مراجعه به عرف و روئے موجود در جامعه امروز، مشاهده می‌شود که وب‌سایت یا رایانه مجهز به نام کاربری و رمز عبور و یا دیگر روش‌ها و دستگاه‌های امنیتی را می‌توان حرز متناسب برای داده‌های رایانه‌ای به‌شمار آورد. در نتیجه، حک کردن آن دستگاه رایانه‌ای یا وب‌سایت را می‌توان از مصداق‌های هتک حرز دانست و چنین نتیجه گرفت که اگر در سرقت اینترنتی، سارق اقدام به حک کردن دستگاه امنیتی وب‌سایت یا شبکه‌ای رایانه‌ای کند و قفل نرم‌افزاری آن را بشکند، اقدام به هتک حرز نموده است و برای تحقق آن به هتک فیزیکی نیازی نیست.

سید محمد قاضی مرعشی	نویسنده	واکاوی عنصر مادی و معنوی قذف در فضای مجازی	عنوان اثر	۲۰
۱۴	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات حقوق/ ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

بحث «قذف» از موضوعات قابل توجه و مهم اخلاقی و قرآنی است که به حیثیت و آبروی انسان برمی‌گردد و مرتکب قذف، مستحق حدّ و عدم قبول شهادت است. از این رو، مفسران و فقهای عظام درباره معنا، احکام و شرایط آن مباحث فراوانی بیان کرده‌اند، ولی با توجه به توسعه وسایل ارتباطی و رسانه‌ای و فضای مجازی، جا دارد درباره عنصر مادی تحقق قذف بازنگری شود. برخی از پرسش‌هایی که در این مقاله بررسی شده‌اند، عبارت‌اند از:

- عنصر مادی قذف چیست؟
  - آیا صیغه عربیت شرط است؟
  - در فضای مجازی، چگونه می‌توان عنصر مادی و معنوی قذف را تحلیل کرد؟
  - عنصر معنوی قذف چیست؟
  - آیا اساساً قذف، تنها با کلام تحقق می‌یابد؟
  - آیا قصد و اختیار، شرط تحقق قذف است؟
  - آیا در فضای مجازی عنصر معنوی قذف تحقق پیدا می‌کند؟
  - فرق قذف با سایر عناوین، مانند سب، توهین، فحاشی و افترا چیست؟
- نگارنده ابتدا دیدگاه‌های دانشمندان لغت را بررسی کرده و سپس با واکاوی آرای فقها، ضمن بررسی قوانین مدنی و مجازات اسلامی، درصدد تبیین دقیق عنصر مادی قذف برآمده است. نتایج حاصل از پژوهش ایشان به این اشاره دارد که عنصر مادی قذف، اعم از کلام و نوشتار است و شامل هرگونه عکس، فیلم و وسیله ارتباطی و رسانه‌ای می‌شود. افزون بر این، احراز قصد در کلام، ضروری است، ولی در فیلم و عکس احراز عدم قصد ضرورت دارد. به اعتقاد ایشان، این مسئله تأثیر فراوانی در تدوین صحیح قوانین جزایی و کیفری مربوطه و صدور حکم در محاکم قضایی خواهد داشت.

عنوان اثر	پژوهشی در حکم فقهی فیلتر (شبکه‌های تلویزیونی، صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی)	نویسندگان	محمد مهدی محب‌الرحمان / سیف‌الله صرامی / محمد علی محب‌الرحمان
محل و سال چاپ	فصلنامه فقه / ۱۳۹۴	تعداد صفحات	۳۰

گزارش اثر

فیلتر (الرقابۀ / Filter) واژه‌ای انگلیسی است که برگردان فارسی آن «صافی» و «پالایه» است. فیلتر اینترنتی، ابزاری است برای محدود کردن بهره‌گیری از وب‌گاه‌ها و خدمات اینترنتی یا منع دسترسی به آن‌ها؛ همچنان‌که فیلتر شبکه‌های تلویزیونی و شبکه‌های اجتماعی مجازی هم وسیله‌ای برای محدود کردن و منع دسترسی مخاطبان به این شبکه‌هاست. به فرایند استفاده از این ابزار برای منع دسترسی استفاده‌کنندگان نیز «فیلتر کردن / فیلترینگ» می‌گویند. مقاله حاضر به دنبال پاسخ به این مسئله است: آیا دلیل فقهی بر جواز یا وجوب فیلتر و مسدود کردن شبکه‌های تلویزیونی، صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد؟ این دلیل یا ادله کدام‌اند؟ پژوهشگران این اثر با تکیه بر آرای فقهای بزرگ، به این نتیجه رسیده‌اند که با توجه به حرمت ایدای مؤمن، حرمت ظلم و تجاوز به حقوق دیگران و نیز حق تسلط انسان بر خود، اصل اولی، حرمت منع دسترسی دیگران به صفحات اینترنت، شبکه‌های تلویزیونی و شبکه‌های اجتماعی مجازی است. ایشان معتقدند از دلیل حرمت حفظ کتب ضلال نمی‌توان برای وجوب فیلتر بهره برد.

همچنین به این نتیجه رسیده‌اند که اگر شبکه‌های تلویزیونی، صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی مصداق منکر باشند، می‌توان از دلیل نهی از منکر برای وجوب فیلتر آن‌ها استفاده کرد؛ ضمن اینکه اگر این عمل مستلزم ضرر جانی و مالی و یا حتی تصرف در اموال باشد که معمولاً این‌گونه است اذن حاکم شرع برای آن لازم خواهد بود.

سید محمد موسوی بجنوردی / مریم بنی هاشمی	نویسندگان	بررسی فقهی سرقت رایانه‌ای (اینترنتی) با رویکردی بر نظر امام خمینی	عنوان اثر	۲۲
۱۲	تعداد صفحات	پژوهشنامه متین / ۱۳۹۲	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

همه‌گیر شدن استفاده از رایانه و شبکه جهانی اینترنت در کمتر از نیم قرن، جهان را با پدیده‌ای به نام «جرایم رایانه‌ای» به طور عام و «سرقت رایانه‌ای» به طور خاص مواجه کرده که از نظر امنیتی می‌تواند بسیار خطرآفرین باشد. به اعتقاد نویسندگان، از آنجاکه این نوع جرایم غالباً با عنوان سرقت بررسی می‌شوند و ممکن است با مبحث سرقت فقهی و حکم و حد مربوط به آن، یعنی قطع انگشتان دست سارق، خلط گردد و به نوعی پیش‌داوری یا سؤال در اذهان مخاطبان بینجامد، لازم است این مسئله از منظر فقهی بررسی شود.

نگارندگان ابتدا به تشریح عملکرد مجرمان رایانه‌ای پرداخته و سپس تعریفی از سرقت فقهی و ویژگی‌های آن ارائه داده‌اند. ایشان در ادامه، این دو را با یکدیگر مقایسه کرده و مشخص نموده‌اند که: آیا می‌توان بر چنین جرم‌هایی عنوان سرقت فقهی را بار نمود یا خیر؟ و در انتها، مرز میان کلاهبرداری و دزدی و علت خلط میان آن دو را بیان کرده‌اند.

نگارندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که در سرقت‌های مالی رایانه‌ای، با دو نوع عملیات مواجه‌ایم: (۱) مواردی که از طریق نفوذ غیرمجاز شبکه‌ای (هک اینترنتی) جابه‌جایی پول انجام می‌شود. در این حالت چون مسئله اخراج مدّ نظر فقه مشکوک است، اگر بتوان آن را سرقت دانست، از باب قاعده درء الحد، حد قطع جاری نمی‌شود.

(۲) مواردی که با کارت‌های اعتباری دزدی یا تقلبی و جعلی از حساب دیگران بدون مراجعه به بانک برداشت می‌شود. در اینجا چون فرد مختار و عاقلی مورد عملیات متقلبانه واقع نمی‌شود و صرفاً دستگاه به عنوان یک ابزار، بدون اینکه اراده‌ای آزاد حد وسط قرار گیرد، پول را در اختیار سارق قرار می‌دهد، گویی او با کلید دزدی یا کلیدی که از روی کلید اصلی ساخته شده، پول را از صندوق برمی‌دارد؛ لذا در این حالت سرقت روی داده است و حد جاری می‌شود.

نویخت بختیاری / امیر امیدی / پرویز نریمانی	نویسندگان	تعمیم مبانی فقهی دفاع پیش‌گیرانه در مقابل تهدیدات فضای سایبری	عنوان اثر	۲۳
۹	تعداد صفحات	کنفرانس ملی پدافند غیرعامل در قلمرو فضای سایبر / ۱۳۹۵	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

کشورهایی که طعم تلخ خرابی و خسارت ناشی از جنگ را چشیده‌اند، برای حفظ سرمایه‌های ملی و منافع حیاتی خود، توجه ویژه‌ای به پدافند غیرعامل کرده و در راهبرد دفاعی خود، جایگاه والایی برای آن قائل شده‌اند. در این راستا، ساختار حاکمیتی هر جامعه، نوع این پدافندها را مشخص می‌کند. با توجه به اینکه فناوری اطلاعات، تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، علمی و حقوقی بشر را تحت تأثیر قرار داده است، نویسندگان در این مقاله تأثیر این فناوری را در حوزه‌های فقهی و لزوم مطرح شدن آن را بررسی کرده‌اند؛ همچنین به موضوع دفاع سایبری که زیرمجموعه‌ای از بحث گسترده فقهی در باب دفاع مشروع و دفاع پیش‌گیرانه است، پرداخته‌اند. به اعتقاد محققان این اثر، تنوع جدید از نوع تجاوزات ایجاد می‌کند که روش‌های دفاعی سنتی به چالش کشیده شود و مبانی فقهی ارائه گردد. در این مقاله بعد از اشاره‌ای مختصر به فلسفه و اندیشه دفاع مشروع، مبانی فقهی این نوع دفاع در زیرشاخه‌ای از دفاع جدید سایبری مورد بحث قرار گرفته است. نگارندگان به این نتیجه رسیده‌اند که فقه جدید باید زمینه‌های بحث و نظریه‌پردازی را در حوزه سایبری با تسلط بر حقوق فناوری اطلاعات آماده کند. ایشان در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه داده‌اند:

- شاخه‌ای از علوم فقه سایبری در مراکز آموزش عالی پدید آید و گسترش یابد.
- اقدامات گسترده‌ای برای شناخت روابط فقه با علوم سایبری از سوی ارگان‌های فرهنگی متعدد که به صورت مناسبی از بودجه عمومی استفاده می‌کنند، از قبیل انتشار اسناد و کتاب و ارائه پیشنهاد به قانون‌گذار و... صورت گیرد.

عنوان اثر	بررسی حکم فقهی و حقوقی افترا و قذف در فضای مجازی	نویسندگان	حجت ارشاد حسینی / مجید وزیری
محل و سال چاپ	فصلنامه مطالعات فقه امامیه / ۱۳۹۲	تعداد صفحات	۲۳
۲۴			

گزارش اثر

با توسعه فضای مجازی و گسترش کاربرد فناوری اطلاعات در زندگی روزمره افراد، برخی تخلفات و سوء استفاده‌ها رواج یافته که با عنوان «جرایم رایانه‌ای» شناخته می‌شود. به دلیل گسترش کاربران فضای مجازی، انواع و چگونگی وقوع جرایم رایانه‌ای روزبه‌روز بیشتر شده و پرسش‌های فراوانی را پیش روی پژوهشگران در حوزه فقه و حقوق قرار داده است. نویسندگان این مقاله به بررسی و بیان احکام فقهی و حقوقی جرایم قذف و افترا از طریق رایانه و در فضای مجازی پرداخته‌اند و تلاش کرده‌اند به پرسش‌های زیر پاسخ دهند:

- آیا افترا و قذف از طریق رایانه و در فضای مجازی امکان دارد؟

- حکم فقهی و حقوقی افترا و قذف رایانه‌ای چیست؟

صاحبان این اثر، نخست به تعاریف و بررسی امکان وقوع جرایم افترا و قذف در فضای مجازی پرداخته و سپس عناصر سه‌گانه قانونی، مادی و معنوی هریک از این جرایم را به تفصیل بیان کرده‌اند. در پایان نیز احکام فقهی جرایم را مطابق دیدگاه‌های مراجع معاصر و استفتائات ایشان آورده‌اند. جمع‌بندی ایشان چنین است که در قانون جرایم رایانه‌ای، برای افترا، مجازات نقدی و حبس پیش‌بینی شده است. فقها نیز برای افترای رایانه‌ای قائل به تعزیرند. همچنین قذف که از جمله جرایم حدی است، هرچند در قانون جرایم رایانه‌ای به آن اشاره‌ای نشده، ولی با توجه به اتصالات قوانین سنتی، حکم آن حد است و اکثر فقهای معاصر نیز مرتکب قذف را در فضای مجازی، همانند محیط واقعی، مستوجب حد می‌دانند.

سید مجتبی حسین نژاد / حمیدرضا منیری حمزه‌کلایی	نویسندگان	تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی	عنوان اثر	۲۵
۳۰	تعداد صفحات	فصلنامه حکومت اسلامی / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی در کنار فرصت‌های مهم، تهدیدهای امنیتی، اجتماعی و فرهنگی به همراه دارد. سیاست جمهوری اسلامی ایران بر آن است که فیلترینگ، اصلی‌ترین راه اعمال محدودیت دسترسی کاربران به سایت‌های انحرافی و مخالف با موازین اسلامی به شمار می‌آید. نگارندگان در این مقاله درصدد ارائه تحلیل فقهی موضوع و عیارسنجی ادله فقهی آن و درنهایت، تقویت نظریه وجوب اعمال فیلترینگ سایت‌های انحرافی هستند. ایشان بر این باورند اگرچه فیلترینگ بعضی از سایت‌ها برخلاف مقتضای قاعده لاضرر، مستلزم ضرری چون منفعت نبردن از علم و نکات موجود در آن سایت است، ولی فیلتر نکردن این دسته از سایت‌ها، با توجه به دلایلی همچون انحرافات دینی، اعتقادی، فرهنگی و سیاسی، برخلاف ادله قاعده نفی سبیل، حرمت حفظ کتب ضاله، قاعده مصلحت و امر به معروف و نهی از منکر است و در صورت تزاخم میان ادله وجوب فیلترینگ و فیلتر نکردن سایت‌های انحرافی، چیزی اختیار می‌شود که ضرر کمتری دارد.

به اعتقاد ایشان، با در نظر گرفتن ادله ارائه شده در وجوب اعمال فیلترینگ سایت‌های انحرافی، می‌توان وجوب اعمال فیلترینگ خانگی را برای سرپرستان خانواده درباره استفاده فرزندان از فضای مجازی ثابت کرد. در پایان نیز به این نکته اشاره کرده‌اند که سیاست‌گذاری‌ها باید به گونه‌ای باشد که افکار عمومی موافق با اعمال فیلترینگ باشد و این امر متوقف بر تشکیل ستادی است که وظیفه آن، حصول سواد رسانه‌ای در میان مردم و تلقی آن‌ها از فیلترینگ، به عنوان ابزاری برای رسیدن به آرامش و امنیت، نه به عنوان نماد سلب آزادی شمرده شود.

عاطفه حسینی فرد / نفیسه نکویی مهر / محمدجواد عبداللهی	نویسندگان	نقش دولت با محوریت قرآن در پیشگیری از جعل هویت رایانه‌ای در فضای مجازی	عنوان اثر	
۲۹	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات قرآنی / ۱۳۹۷	محل و سال چاپ	۲۶

گزارش اثر

یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های فضای مجازی، به‌ویژه در ایران، هویت نامشخص بسیاری از کاربران و به تعبیری، «هویت جعلی» آنان است. در کنار اهمیت هویت واقعی، مسئله‌ای به نام «سرتق هویت» نیز مطرح می‌شود. نویسندگان سعی کرده‌اند در این پژوهش به این پرسش‌ها پاسخ دهند: (۱) جرم جعل هویت چیست و انواع آن کدام است؟ (۲) پیشگیری وضعی، کارکردها و رویکردهای آن چیست؟ (۳) نظارت‌های دولت در حوزه فضاهای مجازی در مقابله با جرم جعل هویت با رویکرد پیشگیری وضعی کدام است؟

نگارندگان ابتدا توضیح کوتاهی درباره جرم جعل هویت و ویژگی‌های ارتباطات در فضای مجازی داده و سپس نظریه‌های مربوط به قوانین مرتبط با جرم جعل را بررسی کرده‌اند. ایشان رویکرد کلی مقابله با جرایم را در دو گزینه اقدامات کیفری و غیرکیفری تقسیم‌بندی کرده‌اند. در زمینه اقدامات کیفری تلاش کرده‌اند از طریق جرم‌انگاری هنجارشکنی‌ها و سوءاستفاده‌های جدید یا تجدید نظر در قوانین کیفری گذشته، ارباب‌پذیری مؤثری درباره مجرمان بالقوه صورت دهند، اما در خصوص اقدامات غیرکیفری، ایشان به تدابیر پیشگیرانه معتقدند که از مهم‌ترین و مؤثرترین آن‌ها، پیشگیری وضعی است.

نویسندگان در گفتار پایانی به راهبردها و تدابیر پیشگیرانه وضعی در فضای سایبر پرداخته و این‌گونه تدابیر را در چهار گروه طبقه‌بندی کرده‌اند: تدابیر نظارتی، تدابیر صدور مجوز، ناشناس‌کننده‌ها و رمزنگارها، و تدابیر محدودکننده دسترسی (فیلترینگ). ایشان تدابیر نظارتی را به‌طور خلاصه در دو شیوه بررسی کرده‌اند: یک شیوه اتخاذ تدابیر نظارتی در دنیای فیزیکی است؛ به این شکل که والدین، سیستم رایانه‌ای را در نقاطی از منزل قرار دهند که در معرض دید عمومی باشد. شیوه

دیگر، نظارت الکترونیکی است که فعالیت‌های شبکه‌ای افراد با به‌کارگیری تجهیزات و برنامه‌های خاص، تحت نظر قرار می‌گیرد.

شیوه دوم تدابیر پیشگیرانه وضعی، صدور مجوزهاست؛ به این معنا که تنها کسانی می‌توانند به محیط‌هایی با ویژگی‌های خاص وارد شوند که تأییدیه مدّ نظر را داشته باشند. تدبیر دیگر، استفاده از ناشناس‌کننده‌ها و رمزنگارهاست. کارکرد ناشناس‌کننده‌ها این است که پیوندهای هویتی را قطع می‌کنند. این اقدام به‌ویژه برای زنان و کودکان یا به‌طور کلی اشخاص آسیب‌پذیر سودمند است؛ زیرا بی‌آنکه فرصت شناسایی خود را به مجرمان سایبر بدهند، می‌توانند به فعالیت‌های شبکه‌ای بپردازند. رمزنگاری اطلاعات نیز فرد را از مقابل دیدگان تمامی اشخاص به استثنای آن‌هایی که مجاز شمرده می‌شوند پنهان می‌کند.

آخرین مورد از تدابیر پیشگیرانه وضعی، تدابیر محدودکننده دسترسی یا همان فیلترینگ است. این تدابیر شامل اقداماتی می‌شود که از ورود یا ارسال برخی داده‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کند؛ بعضی یک‌سویه عمل می‌کنند؛ یعنی تنها از ورود یا خروج موارد غیرمجاز جلوگیری می‌کنند و برخی دیگر، عمل دوسویه دارند. ایشان فیلترها را به چهار دسته تقسیم کرده‌اند: فیلتر ازسوی مشتری، فیلتر ازسوی ارائه‌دهنده خدمات دسترسی حضوری (کافی‌نت) یا ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی، فیلتر ازسوی سرور و فیلتر ازسوی ایجادکننده نقطه تماس بین‌المللی. در انتها نیز به اختصار به حقوق شهروند مجازی از منظر قرآن پرداخته‌اند که چندان مرتبط با موضوع مقاله به نظر نمی‌رسد.

رضا حاج حسینی / حسین مطلبی کربکندی	نویسندگان	بررسی تطبیقی قاعده نفی سبیل و فیلترینگ تلگرام	عنوان اثر	
۱۲	تعداد صفحات	ماهنامه مبلغان / ۱۳۹۷	محل و سال چاپ	۲۷

گزارش اثر

تمامی دستورات اسلامی در حوزه روابط انسان‌ها و جوامع بشری با یکدیگر، در حوزه‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... به دو دسته کلی قابل تقسیم‌اند: یکی، روابط مسلمانان با مسلمانان و دیگری، روابط مسلمانان با غیرمسلمانان. در ارتباط مسلمانان با غیرمسلمانان، اگرچه قاعده اولیه جواز ارتباط با غیر از کفار حربی است، اما در برخی از موارد، به دلیل مسائل مهم‌تر، برخی ارتباطات مورد نهی شرع مقدس قرار گرفته است. یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین قواعد فقهی در نظام بخشی به ارتباطات مسلمانان و کفار، قاعده فقهی «نفی سبیل» است که براساس آن، جوامع اسلامی از هرگونه ارتباط و داد و ستد که موجبات سلطه کفار را بر مسلمانان فراهم آورد، منع گردیده‌اند. نگارندگان در این مقاله تلاش کرده‌اند با ارائه تعریف و تبیین گستره قاعده نفی سبیل، برخی از موضوعات و مصادیق آن را در فضای مجازی با تمرکز بر پیام‌رسان «تلگرام» مورد بررسی قرار دهند. ایشان ابتدا به انواع ارتباطات میان مسلمانان و غیرمسلمانان اشاره کرده و سپس به مفهوم‌شناسی «قاعده نفی سبیل» پرداخته‌اند. همچنین در ادامه، به گستره این قاعده توجه کرده، مختصری درباره راه تشخیص نفی سبیل سخن گفته‌اند و در پایان، به انواع سلطه دشمن در فضای مجازی پرداخته و به مواردی همچون سلطه اقتصادی، سلطه اطلاعاتی و سلطه فرهنگی و سیاسی اشاره کرده‌اند. صاحبان این اثر در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که با توجه به قاعده نفی سبیل، می‌توان فیلترینگ تلگرام را به عنوان یک تکلیف شرعی حکومتی و عدم استفاده کاربران را از این سرویس، یک تکلیف شرعی عمومی دانست.

بخش دوم: مقالات فرهنگی اخلاقی

عنوان اثر	مطالعه تطبیقی اثر فضای مجازی بر ارزش‌ها (با تأکید بر اثر میراث اسلامی)	نویسنده	یعقوب احمدی
محل و سال چاپ	فصلنامه توسعه اجتماعی / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۳۰
۱			

گزارش اثر

گسترش فزاینده فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و شکل‌گیری «جامعه شبکه‌ای» به تحول و دگرگونی ارزش‌های فرهنگی در اغلب جوامع معاصر انجامیده است که بارزترین مثال آن، رشد ارزش‌های سکولار عقلانی و ارزش‌های ابراز وجود یا رهاپنده است. نگارنده تلاش کرده با بررسی این فرایند، اثر میراث سنتی را در خصوص فضای مجازی و ارزش‌های فرهنگی در چند کشور اسلامی واکاوی نماید. به اعتقاد وی، دیدگاه‌های نظری متفاوتی درباره فضای مجازی و ارزش‌های فرهنگی قابل دسته‌بندی است: دسته‌ای بر همگرایی ارزش‌ها و فرهنگ‌ها در جهان عقیده تأکید می‌کنند، گروه دوم بر اهمیت ارزش‌های فرهنگی و ماندگاری کامل آن در جوامع مختلف تأکید دارند و گروه سوم بر امتزاج و ترکیب ارزش‌های سنتی و مدرن در جوامع جدید اذعان می‌ورزند. او در پایان بیان می‌کند که تغییرات جامعه ایران در مقایسه با سایر نقاط نشان می‌دهد که چنین موانعی نیز در اثرگذاری فضای مجازی بر تغییرات ارزشی در جامعه ایرانی نقش کاملاً برجسته‌ای دارند.

عنوان اثر	بررسی تأثیر و نقش فضای مجازی در سبک زندگی اسلامی	نویسندگان	محمدطاهر مطهری کلور / آرش هاشم‌زاده / محمدرضا عطایی
محل و سال چاپ	فصلنامه رهاورد نور / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۰

گزارش اثر

حقیقت این است که در جامعه امروزی، اگر شیوه، روش و سبک زندگی انسان‌ها بر مبنای یکسری مباحث و مبانی متقن استوار باشد، طبیعتاً قوام جامعه و مباحث مربوط به امور اجتماعی نیز استوار خواهد شد. از این رو، یکی از مسائل مهمی که امروزه نظر بسیاری از سیاست‌گذاران را به خود جلب کرده، موضوع سبک زندگی و عوامل مؤثر بر آن است. طی سال‌های گذشته، رهبر معظم انقلاب نیز بر این مورد تأکید فراوان داشته‌اند که این عوامل مشخص شود و در اختیار سازمان‌ها قرار گیرد. یکی از این عوامل، تأثیر فضای مجازی است. در واقع، از جمله مباحثی که همیشه جزء دغدغه‌های اصلی جامعه در این زمینه بوده، تأثیر فضای سایبری و مجازی بر زندگی ایرانی اسلامی است. با وجود آنکه در حوزه فضای مجازی، مطالعات خاصی صورت نگرفته، اما همیشه شاهد اثرگذاری آن بر شیوه زندگی افراد بوده‌ایم. رسانه‌های اجتماعی به دلیل فضای تعاملی و محاوره‌ای بودن، بر اعضای خود بسیار اثرگذارند. تأثیر ویرانگر شبکه‌های مجازی بر شاخص‌های مختلف زندگی، همچون پوشش، همسریابی، روابط دوستانه و فعالیت‌های سیاسی به وضوح مشاهده می‌شود، اما هنوز این مشکلات و معضلات ریشه‌یابی نشده‌اند.

نویسندگان در این مقاله تلاش کرده‌اند با تبیین و تعریف مفاهیم فضای مجازی و سبک زندگی اسلامی، نقش فضای مجازی را در گسترش سبک زندگی اسلامی بررسی کنند. ایشان در انتها به این نتیجه رسیده‌اند که این فضا به همان اندازه که از آن بهره می‌بریم، زیان‌هایی هم دارد که باید مراقب آن باشیم و در همه حوزه‌های فناوری از زیان‌های آن جلوگیری کنیم. همچنین بر این نکته تأکید کرده‌اند که باید با ضوابط قانونی و چارچوب‌های فرهنگ اسلامی، از مبانی اسلامی خودمان محافظت نماییم. آن‌ها در پایان پیشنهاد داده‌اند که مسئولان و خانواده‌ها هنگام استفاده از این فضا، با آگاهی کامل وارد این مجموعه شوند و ضمن شناخت دیگر فرهنگ‌ها و ملل، سبک زندگی اسلامی خود را حفظ نمایند و حتی‌الامکان آن را نیز به دنیا عرضه کنند.

مرضیه قاسمی / مهدی احمدی	نویسندگان	فضای مجازی؛ فرصت‌ها و چالش‌های هویت دینی در بین جوانان ایرانی	عنوان اثر	۳
۱۴	تعداد صفحات	فصلنامه رهاورد نور / ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

هویت دینی، در زندگی هر فرد نقش بسیار مهمی دارد که امروزه با گسترش فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، به ویژه ظهور پدیده‌ای به نام «فضای مجازی»، دچار تحولاتی شده است. هویت، به معنای کیستی است و عامل اساسی در هویت‌های اجتماعی، تعاملات انسان‌ها با یکدیگر و به شکل رودررو و در محیطی اجتماعی است، اما هویت در فضای مجازی، به گونه‌ای دیگر تعریف می‌شود. فضای مجازی، به ویژه شبکه‌های اجتماعی و استفاده روزافزون جمعیت جوان ایرانی از این شبکه‌ها، هم برای مسئولان و هم برای مردم ایران به یک دغدغه تبدیل شده است. هدف نویسندگان این مقاله، بررسی پیامدهای فضای مجازی بر هویت دینی جوانان ایرانی است. بنابراین، پرسش اصلی ایشان چنین است: فضای مجازی چه پیامدهایی بر هویت دینی جوانان امروز ایرانی داشته است؟ و نیز بررسی این مسئله که: چه رابطه‌ای میان هویت دینی و فضای مجازی وجود دارد؟

نویسندگان بر این باورند که فضای مجازی، با کم‌اهمیت و کم‌رنگ کردن سنت‌های دینی و مؤلفه‌های آن، زمینه‌ساز ایجاد بحران هویت دینی در بین جوانان ایرانی می‌شود. ایشان ابتدا هویت، هویت دینی و فضای مجازی را تعریف کرده و سپس به چالش‌ها و فرصت‌های هویت دینی در فضای مجازی پرداخته‌اند و در خاتمه نیز فرصت‌ها و تهدیدهای هویت دینی کاربران ایرانی را در بین جوانان امروز ایران بیان کرده‌اند. نتایج بررسی‌های ایشان نشان می‌دهد هرچه وسعت حضور در فضای مجازی بیشتر باشد، سطح هویت دینی جوانان ایرانی تضعیف می‌گردد.

فهیمة سیدسعادت	نویسنده	صیانت از حریم خصوصی در فضای مجازی براساس هنجارهای اسلامی	عنوان اثر	
۲۹	تعداد صفحات	مجله راهبرد فرهنگ / ۱۳۹۲	محل و سال چاپ	۴

گزارش اثر

حریم خصوصی در نظام حقوقی و اخلاقی اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد. این بدان دلیل است که حیثیت و اعتبار انسان در حوزه فردی و نیز در میان کسانی که با او در حوزه عمومی زیست می‌کنند، نزد خداوند بسیار بااهمیت است. خداوند متعال برای آنکه جامعه را در مسیری قرار دهد که روابط انسانی خالی از هرگونه تضاد و درگیری باشد و انسان‌ها در جهت وفاق اجتماعی گام بردارند، رعایت حریم خصوصی افراد را در قالب دستورات اخلاقی و احکام دینی بر پیامبران خود وحی نموده تا آن را به گوش مردمان برسانند.

نویسنده سعی کرده در این پژوهش به پرسش‌های مطرح شده در خصوص ارزش و اهمیت حریم خصوصی پاسخ دهد و به تطبیق آن در فضای حقیقی و مجازی بپردازد. وی در همین راستا تلاش کرده نظر اسلام را در پاسداشت حریم خصوصی بر مبنای سه اصل کرامت انسان، حرمت مؤمن و عمومیت اذن، بیان کند. او همچنین با برجسته کردن هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در حوزه کاربران و مدیران فضای مجازی، مفاهیم اخلاقی را بازخوانی کرده است. به اعتقاد نگارنده، هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در حوزه مدیران عبارت‌اند از: لزوم امانت‌داری و حفظ رازهای کاربران، ممنوعیت تجسس، ممنوعیت بدگمانی به دیگران و ممنوعیت استراق سمع و بصر.

نویسنده در پایان معتقد است حاکم بودن هنجارهای اخلاق اسلامی در فضای مجازی، نخستین‌گام در جهت صیانت از این حق در فضای مجازی است و حمایت‌های حقوقی و قضایی نیز می‌تواند در گام‌های بعد و به‌عنوان مکمل گام اول در حفظ حریم خصوصی افراد باشد، اما اگر این اصول به خوبی تبیین نگردد، صرف وجود قوانین حمایتی در زمینه حریم خصوصی، کافی و مؤثر نخواهد بود.

سعيدرضا عاملی / مجتبی حاجی جعفری	نویسندگان	رویکرد دوفضایی به آسیب‌های مجازی و دین؛ نگرش و تجربه‌ها	عنوان اثر	۵
۳۴	تعداد صفحات	فصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

تجربه‌شناسی آسیب‌های کاربران فضای مجازی ایران، چه نسبتی با اعتقاد دینی و اخلاقی آن‌ها دارد؟ آیا می‌توان میان سطوح مختلف دین‌داری و تجربه‌های آسیب‌ها، ارتباط معناداری یافت؟ از سوی دیگر، آیا نسبتی میان نگرش‌ها به آسیب‌های مجازی (ناهنجاری و جرم) و سطح دین‌داری وجود دارد؟ آیا میان سه متغیر تجربه‌شناسی آسیب‌ها، نگرش‌سنجی درباره آسیب‌ها و سطح دین‌داری کاربران فضای مجازی، ارتباط معناداری برقرار است؟ موارد فوق، پرسش‌هایی اساسی است که در این مقاله مورد بحث قرار گرفته‌اند.

نویسندگان برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها، نیازمند مفهوم‌شناسی رویکرد دوفضایی به آسیب‌های مجازی بوده‌اند؛ به همین دلیل، ابتدا پارادایم دوفضایی شدن را تبیین، و ذیل این نگاه، به تبدیل‌هایی که از آسیب فیزیکی به آسیب مجازی رخ می‌دهد، توجه کرده‌اند. ایشان سپس داده‌های پرسشنامه برخط را با رویکرد اکتشافی، جهت تجربه‌شناسی آسیب‌ها، نگرش‌سنجی آسیب‌ها و نیز سنجش سطح دین‌داری مورد مطالعه قرار داده‌اند و پس از آن، رابطه میان سطح دین‌داری و تجربه‌شناسی آسیب‌ها، و سطح دین‌داری و نگرش‌سنجی آسیب‌ها را بررسی کرده‌اند. نگارندگان در پایان در مقام جمع‌بندی مباحث مطرح شده، و همچنین طرح الگویی برای تبیین روابط میان سه متغیر، به ترسیم نقشه مسیر روابط میان متغیرهای مورد توجه پرداخته‌اند. این نقشه مسیر را می‌توان براساس روش تحلیل مسیر و منطق اکتشافی بودن پژوهش، نوعی تحلیل مسیر اکتشافی یا نقشه مسیر اکتشافی دانست.

عنوان اثر	شناسایی راهکارهای تعمیق تربیت دینی در فضای مجازی	نویسندگان	علی نقی فقیهی / حسن نجفی
محل و سال چاپ	پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی / ۱۳۹۴	تعداد صفحات	۳۴
۶			

گزارش اثر

شگفت‌انگیزترین رویداد دنیای معاصر را می‌توان سرعت بی‌سابقه تغییرات دانست. این تغییرات، جامعه انسانی را با دو جهان موازی مواجه کرده که جهان اول، «جهان حقیقی» و جهان دوم، «جهان مجازی» است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی راهکارهای تعمیق تربیت دینی در فضای مجازی به عنوان یکی از دغدغه‌های مهم در ایران معاصر انجام شده است.

راهکارهای مورد تأکید در این پژوهش، در سه دسته شناختی، عاطفی و سامان‌دهی عملکردها تبیین شده است. به اعتقاد نگارندگان، برخی از راهکارهای شناختی عبارت‌اند از: کمک به شناخت هویت حقیقی خود، ایجاد بینش صحیح، ارتقای سواد رسانه‌ای، آموزش حکمت، آشناسازی با سواد رسانه‌ای، پرورش تفکر انتقاد، و آشناسازی با آثار وضعی رفتار. در بعد عاطفی نیز راهکارها شامل شکوفاسازی فطرت، پرورش احساس خودارزشمندی، تقویت احساس احترام به خواسته‌های دیگران، عمق بخشی به عواطف ایمانی و... می‌شوند. در بحث سامان‌دهی عملکردها نیز حضور متخصصان تربیت دینی در فضای مجازی، دسترس پذیر کردن ابزارهای مجازی مرتبط با تربیت اسلامی، حمایت از متصدیان تولید محتوای دینی، برنامه‌ریزی عملی برای ارزیابی و محاسبه نفس، و نظارت و همراهی والدین، از جمله راهکارهای بیان شده در این پژوهش هستند.

عنوان اثر	بررسی فقهی امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین نژاد
محل و سال چاپ	فصلنامه حکومت اسلامی / ۱۳۹۴	تعداد صفحات	۲۸

گزارش اثر

با توجه به حجم وسیعی از منکرات در فضای مجازی که دایره شمول آن، به مراتب بیشتر از نوع سنتی آن است، لازم است به فریضه امر به معروف در فضای مجازی اهمیت بیشتری داده شود. پژوهشگران در این تحقیق، پس از روشن کردن ضرورت امر به معروف و نهی از منکر در فضای اینترنتی و سایبری، این پرسش‌ها را بررسی کرده‌اند: آیا مقتضای امر به معروف می‌تواند قطع اینترنت را به دنبال داشته باشد؟ آیا احتمال شرطیت تأثیر که در بسیاری از مواقع مفقود است، می‌تواند موجب سقوط وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی شود؟ آیا مراتب سه‌گانه امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی، همچون نوع سنتی آن واجب است؟ بر فرض وجوب امر به معروف در فضای مجازی، آیا ظرف تحقق امر به معروف و نهی از منکر به فضای سنتی و واقعی اختصاص دارد یا اینکه افزون بر آن، امکان اجرای مراتب آن در فضای سایبری و اینترنتی نیز هست؟

نتایج حاصل از تحقیق ایشان به شرح زیر است:

- ۱) قطع اینترنت از باب امر به معروف، برخلاف اطلاق آیات و روایات، بنای عقلا و ترغیب به علم و دانش است.
- ۲) گرچه امر به معروف، مشروط به احتمال تأثیر است، ولی دفعی بودن احتمال تأثیر، شرط نیست.
- ۳) به حکم عقل، امر به معروف نیز در فضای مجازی واجب است و بر فرض اینکه وجوب امر به معروف، تنها مستند به ادله نقلی باشد، با توجه به اطلاق ادله و تنقیح مناط، واجب است.
- ۴) امکان اجرای مراتب سه‌گانه امر به معروف، همچون فیلترینگ که از جمله مصادیق مرتبه سوم از امر به معروف است، در فضای اینترنتی وجود دارد.

اعظم پرچم / آسیه علی بالایی	نویسندگان	راهکارهای اخلاقی قرآنی در ارتقای سواد استفاده از فضای مجازی در خانواده	عنوان اثر	۸
۲۴	تعداد صفحات	فصلنامه اخلاق / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

در قرن اخیر، استفاده گسترده از فضای مجازی، مانند شبکه‌های اجتماعی، امری اجتناب‌پذیر است. از این رو، برای جلوگیری از بروز آسیب‌های اجتماعی این شبکه‌ها، فرهنگ‌سازی مناسب و آموزش استفاده صحیح از آن‌ها مهم به نظر می‌رسد. ضعف سواد رسانه‌ای خانواده در استفاده از فضای مجازی، موجب بروز مشکلاتی چون سوءظن و بدبینی، تشویش و اضطراب، بی‌اعتمادی و درنهایت، نابودی روابط خانواده می‌شود. بنابر نظر شهید صدر، استفاده کاربردی از آیات، بر شناخت نیازها و سؤال‌های روز مبتنی است و رسالت اسلام و قرآن، پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها و رفع نیازهای روز است.

نگارندگان در این پژوهش سعی دارند نخست مشکلات خانواده‌ها را در عرصه فضای مجازی شناسایی کنند و سپس به راهکارهای اخلاقی قرآن در این باره بپردازند. به اعتقاد ایشان، سواد استفاده از فضای مجازی بر استفاده از آن تقدم دارد؛ در غیر این صورت، فضای مجازی مشکلات متعددی را پدید خواهد آورد. نویسندگان معتقدند مشکلات ناشی از ضعف سواد کاربری فضای مجازی در خانواده عبارت‌اند از: مشکلات اعتقادی معرفتی، مشکلات روحی و مشکلات رفتاری. راهکارهایی که برای ارتقای سواد استفاده از فضای مجازی در این پژوهش مطرح شده، به دو بخش تقسیم می‌شوند:

- ۱) اقدامات فردی که کاربران فضای مجازی باید انجام دهند؛ مانند الگو قرار دادن آیات قرآن و افزایش ایمان و توکل.
- ۲) اقداماتی که مبلغان و مسئولان حوزه آموزش و تربیت باید انجام دهند؛ مانند تشکیل صفحات و کانال‌های جذابی که محتوای اخلاقی دارند و در آن‌ها از تصاویر مربوط به داستان پیامبران و اولیای الهی در قالب فیلم، پویانمایی و... استفاده می‌شود.

حسینعلی رحمتی	نویسنده	ضعف سواد خانواده در استفاده از فضای مجازی و پیامدهای اخلاقی آن	عنوان اثر	۹
۲۶	تعداد صفحات	فصلنامه اخلاق / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی در جایگاه یک رسانه و عضو جدایی ناپذیر خانواده‌ها، از نظر اخلاقی کارکردی دوگانه دارد و براساس قوت و ضعف آگاهی اعضای خانواده در استفاده از آن، می‌تواند بستر شکل‌گیری فضایل یا رذایل اخلاقی شود. مقاله حاضر با بررسی تأثیرات اخلاقی ضعف سواد خانواده در استفاده از این فضا، کوشیده است مهم‌ترین آسیب‌هایی را که از این رهگذر دامن‌گیر خانواده به‌طور کلی و یا والدین و فرزندان به‌طور خاص می‌شود، شناسایی کند. نگارنده بعد از تعریف مفاهیم اصلی، ضمن بیان اهمیت خانواده و رسانه، برخی از پیامدهای اخلاقی ضعف سواد رسانه را بیان کرده است. مدعای او آن است که ضعف سواد خانواده در استفاده از فضای مجازی، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر سبک زندگی اخلاقی خانواده تأثیرات نامطلوبی می‌گذارد و از تحقق اهداف تشکیل این نهاد جلوگیری می‌کند.

نویسنده در انتها به راهکارهایی که می‌تواند تا اندازه‌ای مانع از شکل‌گیری یا تشدید این پیامدهای منفی شود، اشاره کرده است: دانش‌افزایی و مهارت‌آموزی، تدوین برنامه مصرف مناسب، تقویت خودپالایش‌گری اخلاقی، تقویت تفکر انتقادی، و تدوین قوانین ساده و قابل اجرا. به اعتقاد وی، برخی از مهم‌ترین مشکلات فراروی سواد استفاده از فضای مجازی در خانواده‌ها به این شرح است:

۱. ضعف اخلاقی؛

۲. کمیت ناپذیری معیارها؛

۳. تعدد و تعارض منابع هنجارگذار و ارزش‌ساز.

رسول برقی / یدالله مستانه	نویسندگان	تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش‌آموزان؛ آسیب‌ها و راهکارها	عنوان اثر	۱۰
۱۱	تعداد صفحات	فصلنامه رهاورد نور / ۱۳۹۷	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی (اینترنت)، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است و با توجه به اینکه عمر چندانی ندارد، توانسته است به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. یکی از راه‌های مهم تربیت دینی و اسلامی فرزندان، بازتاب مطالب دینی در مطبوعات و رسانه‌هاست. تربیت دینی، فرایندی دوسویه میان مربی و دانش‌آموز است که ضمن آن، مربی با بهره‌گیری از مجموعه عقاید، قوانین و مقررات دینی، تلاش می‌کند شرایطی را فراهم آورد که دانش‌آموز آزادانه در جهت رشد و شکوفایی استعدادهای خود گام بردارد و به سوی هدف‌های مطلوب هدایت شود. آنچه در خانواده در راستای تربیت دینی اهمیت بسیاری دارد، توجه به ارزش‌ها، به‌ویژه ارزش‌های دینی، خانوادگی، اجتماعی و همچنین آداب و اخلاق زندگی است. هدف نگارندگان از انجام این پژوهش، بررسی آسیب‌ها و ارائه راهکارهای اخلاقی درباره آثار فضای مجازی در تربیت دینی و اسلامی فرزندان است که در آن، آثار و پیامدهای منفی اینترنت را در خصوص آداب و اخلاق زندگی خانوادگی مورد بررسی قرار داده، راهکارهایی برای مقابله با آسیب‌های اخلاقی فضای مجازی در تربیت دینی ارائه کرده‌اند.

نتایج پژوهش ایشان نشان می‌دهد که گسترش فضاهای مجازی اینترنتی، مانند انواع دیگر تحولات و پیشرفت‌ها، پیامدها و آثار مثبت و منفی گوناگونی در زمینه آداب و اخلاق زندگی خانوادگی کاربران این‌گونه فضاها ایجاد کرده است. از جمله پیامدهای مثبت فضای سایبری، آسان‌سازی و سرعت بخشی ارتباطات و تبادل اطلاعات است. همچنین، از جمله آسیب‌های اخلاقی فضای سایبری در تربیت دینی فرزندان، می‌توان به مواردی همچون تعارض ارزش‌ها، بازداری زدایی، اعتیاد به اینترنت، بحران هویت و اختلال در شکل‌گیری شخصیت، شکاف نسل‌ها، انحراف‌های اخلاقی و جنسی، افسردگی و انزوای فردی و اجتماعی، به‌خطر افتادن حریم خصوصی افراد، ازهم پاشیدگی بنیان خانواده، کاهش نقش خانواده به‌عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزندان و از بین رفتن حریم روابط اخلاقی بین فرزندان و والدین اشاره کرد.

عنوان اثر	بررسی بایسته‌های امر به معروف و نهی از منکر در فضای حقیقی و مجازی	نویسنده	محمد حسین پژوهنده
محل و سال چاپ	فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی	تعداد صفحات	۲۶

گزارش اثر

امر به معروف و نهی از منکر دو باب مهم از فروع دین هستند که در مقایسه با سایر فروع از التفات کمتری برخوردارند. به اعتقاد نگارنده، علت این کم‌توجهی، مسائل کلیدی فراموش شده‌ای همچون ابهام در موقعیت و ماهیت آن دو است؛ همچنین، شرایط خاص و متفاوت بسیاری که این دو واجب را از جمله عناوین تخصصی پرگستره قرار داده است؛ به گونه‌ای که هرکس با اندک بضاعت علمی نمی‌تواند اقدام به انجام این دو فریضه نماید.

نگارنده در بخش اول بر این مدعا است که این دو فریضه از ماهیت‌های مختلف و متعددی برخوردارند؛ مواردی ماهیت جهادی دارند، شماری داخل در باب نقد و انتقاد هستند و پاره‌ای هم از جنس دعوت به خیر و نصیحت محسوب می‌شوند؛ البته همه این‌ها سوای نوع فرهنگی معروف و منکر هستند. او در بخش دوم، به گونه‌ای دیگر از معروف و منکر در فضای مجازی پرداخته و از رازهای نهفته آن پرده برداشته، و در بخش پایانی به ضرورت وجود دستگاه نظارت اجرایی اشاره کرده است. پیشنهاد ایشان در این خصوص آن است که دستگاه متکفل امر به معروف و نهی از منکر، تحت عنوان «سازمان نظارت همگانی» وابسته به شورای شهر و زیر نظر امام جمعه یا هر روحانی وجیه‌المله‌ای باید قرار داشته باشد، لیکن ضابطان قضایی در خصوص تضمین اهداف اجرایی آن، به حکم قانون مکلف به همکاری باشند.

عنوان اثر	اینترنت، دین و فرهنگ مردم‌پسند	نویسنده	مسعود کوثری
محل و سال چاپ	دوفصلنامه نامه صادق / ۱۳۸۶	تعداد صفحات	۲۰

گزارش اثر

نویسنده در این مقاله به بررسی رابطه اینترنت، دین و فرهنگ مردم‌پسند پرداخته و کوشیده تا نشان دهد اینترنت، ضمن آنکه امکاناتی در اختیار دین قرار می‌دهد، چگونه به‌عنوان پایگاهی برای تعاملی جدید میان دین و فرهنگ مردم‌پسند قرار می‌گیرد. او ابتدا به کاربردهای اینترنت برای دین اشاره کرده و سپس به تعامل دین و فرهنگ مردم‌پسند در فضای اینترنت پرداخته است. به اعتقاد نگارنده، فضای مجازی دست‌کم به دلیل پنج ویژگی، فضای مساعدی برای گسترش ارتباط دینی فراهم می‌سازد: ۱. سرزمین‌زدایی و جهانی شدن بازار دین؛ ۲. دموکراتیزه کردن دینی؛ ۳. گمنامی؛ ۴. دسترسی آسان؛ ۵. اعتماد. همچنین از نگاه وی، اینترنت می‌تواند کارکردهایی برای دین داشته باشد: برقراری ارتباطات، تبلیغ دین، اطلاع‌رسانی، آموزش، تجربه کردن، اجرای اعمال دینی، جست‌وجو کردن، کالایی کردن، طرفداری و مبارزه دینی، و مراقبت پزشکی و حل مسائل. نگارنده به دو نوع حضور دین در فضای مجازی اشاره کرده است: دین برخط و دین به‌صورت برخط. به اعتقاد او، تعاملی‌ترین شکل تعامل دین و اینترنت، «دین به‌صورت برخط» است که در آن، مؤمنان می‌توانند در فضای مجازی به تعاملات دینی خود بپردازند. سرانجام نویسنده به این مطلب رسیده است که اینترنت، فضایی برای حضور فرهنگ مردم‌پسند است و حضور این محتوا و تعامل آن با محتوای دینی، به درک و تفسیر جدیدی از دین می‌انجامد.

مرتضی آخوندی	نویسنده	بازی‌های رایانه‌ای و آموزش دینی	عنوان اثر	
۳۴	تعداد صفحات	فصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۸۷	محل و سال چاپ	۱۳

گزارش اثر

آموزش را می‌توان نوعی ارتباط خاص دانست که هدف آن، تنها انتقال یا تبادل پیام نیست، بلکه وقوع یادگیری است. رسانه‌های آموزشی در طی سال‌های طولانی، یکی از اجزای مهم این فرایند بوده‌اند. پیشرفت و ظهور فناوری‌های نوین، نقش مؤثرتری برای رسانه‌های آموزشی به‌ارمغان آورده است. بازی‌های رایانه‌ای، یکی از رسانه‌های نوینی است که از جنبه‌های مختلف از دیگر رسانه‌ها پیشی گرفته است. گرچه مطالعات اولیه بیشتر بر جنبه‌های منفی و در نتیجه، منفی رسانه بازی تأکید داشته‌اند، اما عرصه پژوهش، اکنون به مفید بودن و جنبه‌های ایجابی آن توجه کرده است. یکی از این ابعاد بازی‌ها که مورد توجه پژوهش‌هاست، امکان بهره‌برداری از آن در عرصه آموزش است. به‌طور کلی کاربری بازی در آموزش موضوعات مختلف از مهارت‌های حرکتی گرفته تا آموزش‌های درسی مورد توجه پژوهش‌ها قرار گرفته و البته محصولاتی نیز در این خصوص تولید شده است، اما در این میان، مطالعاتی که امکان و اقتضائات کاربری این رسانه را در عرصه آموزش دینی و به‌ویژه اسلام مورد توجه قرار دهند، کمتر مشاهده می‌شود.

مسئله اصلی نگارنده در این مقاله، بازی آموزشی و امکان دستیابی به یادگیری مؤثر با کمک گرفتن از آن است. نویسنده تلاش کرده تا این بحث را طرح نماید که بهره‌گیری از دلایلی که بازیکنان به بازی کردن و مصرف بازی می‌پردازند، می‌تواند در طراحی بازی آموزشی مؤثرتر مورد عنایت باشد. در این نوشتار، آموزشی بودن بازی با آگاهی بر لزوم شناخت هرچه بیشتر این رسانه، مورد توجه نگارنده بوده و سعی کرده بر قابلیت‌های خاص این رسانه در امر آموزش تأکید کند که در این میان، تعاملی بودن به‌طور برجسته خودنمایی می‌کند.

همچنین وی پس از بررسی اینکه بازی‌ها چگونه و چه چیزهایی را آموزش می‌دهند، برخی جنبه‌های چالشی بازی‌های رایانه‌ای را در آموزش دینی مورد توجه قرار داده است. نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده است که بازی‌ها به سبب ویژگی‌هایی که دارند، برای بازیکنان و به‌ویژه

کودکان جذابیت دارند و با بهره‌گیری از انگیزشی که به خصوص در پرداختن و نیز ادامه بازی ایجاد می‌نمایند، می‌توانند دستیارانی بسیار مناسب در امر آموزش باشند.

نویسنده در انتها بر آن است که مسئله آموزش به وسیله بازی‌ها، نیازمند انجام تحقیقاتی میان‌رشته‌ای از بررسی قابلیت‌های فنی بازی‌ها گرفته تا جنبه‌های روان‌شناختی و ارتباطی و جامعه‌شناختی و... است تا بتوان جوانب مختلف بازی‌ها را بهتر تبیین نمود؛ البته چنین عرصه‌ای در ایران، شدیداً نیازمند تحقیقات نوآورانه و نه صرفاً ترجمه‌ای است.

طاهر روشندل اربطانی / حسن بشیر / علی اصغر پورعزت / سید جمال الدین حسینی	نویسندگان	طراحی مدل سازگارسازی رسانه‌گری آیین زیارت در شبکه‌های اجتماعی	عنوان اثر	۱۴
۲۴	تعداد صفحات	دوفصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۴	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

براساس نظریه رسانه و دیدگاه‌های انتقادی در حوزه رسانه و ارتباطات، رسانه این قدرت را دارد که محتوای خود را تحت تأثیر خاستگاه‌های فرهنگی و هویتی، و به‌ویژه ماهیت سکولاری خود قرار دهد و محتوای دینی را تغییر داده، نتیجه‌ای دور از روح و اندیشه محتوای رسانه‌ای شده پدید آورد. عمده دیدگاه‌ها کوشیده‌اند قدرت تسلط فناوری را بر فرهنگ اثبات و آن را تشریح کنند و از همین رو، برخی در نگاهی ناامیدکننده، میان مفاهیم دین و فناوری‌های رسانه‌ای، مرزی هویتی کشیده‌اند. ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی و در پی آن، رشد استفاده از آن‌ها برای محتواهای دینی و آیین‌های مذهبی، چالشی نظری پدید آورده که آیا این رسانه‌ها نیز قابلیت تسلط فرهنگی در بازتاب موضوعات دینی را دارند؟ و اگر چنین است، چگونه می‌توان از عدم تطابق و ناسازگاری هویتی آیین‌های دینی رسانه‌ای شده با موجودیت اصلی خود جلوگیری کرد؟

نگارندگان برای پاسخ به این پرسش‌ها، آیین زیارت را در اسلام، به‌عنوان یکی از این موضوعات دینی انتخاب کرده و تلاش نموده‌اند تا رسانه‌گری این آیین را در فضای شبکه‌های اجتماعی سازگار با هویت اسلامی در قالب مدلی ارائه دهند. ایشان در نهایت براساس تعداد ۳۱ مقوله استخراج شده، مدل پارادایمی ارائه داده‌اند. محور اصلی مدل ایشان، مبتنی بر فطری‌گرایی رسانه‌گری زیارت قرار دارد که بر چرخش معنایی از مفهوم کاربر و مخاطب به سمت معنای «زائر» و از معنای رسانه‌گری به معنای «خادمیت» تأکید دارد. در آخر نویسندگان برای تحقق این موضوع راهبردهای زیر را ارائه کرده‌اند:

- خلق جامعه مجازی هنجارمحور؛
- تقویت خودمدیریتی کاربر (سواد رسانه‌ای)؛
- انطباق زبان نرم‌افزار با فرهنگ دینی؛
- یک پارچه‌سازی شبکه اجتماعی زیارت مجازی و واقعی.

عنوان اثر	عوامل ساختاری بی‌تقوایی در شبکه‌های اجتماعی سایبری	نویسندگان	سید حسین شرف‌الدین / محمد جواد نوروزی اقبالی
محل و سال چاپ	دوفصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۲۹

گزارش اثر

ظهور شبکه‌های اجتماعی سایبری در جوامع مذهبی، چالش‌هایی را به همراه داشته است. به نظر می‌رسد اینترنت و شبکه‌های اجتماعی آن، جدا از فرصت‌هایی که به وجود آورده‌اند، تفاوت‌هایی با فضای حقیقی دارند که دین‌داری و رعایت تقوا را با چالش‌های اساسی روبه‌رو کرده است. به دلیل همین تفاوت‌ها، فعالیت کردن در فضای مجازی و پاک ماندن در آن، تقوای دوچندانی می‌خواهد.

نویسندگان در این مقاله با رویکرد پیش‌گیری از گناه در مقابل رویکرد پیشگیری از آسیب پارادایم دوفضایی تلاش کرده‌اند با توجه به مشاهدات، مصاحبه‌ها و تجربیات خود، دسته‌بندی جدیدی از عوامل ساختاری بی‌تقوایی و گناه ارائه کنند که هرچند شاید در بخش‌هایی با پارادایم دوفضایی مشترک باشد، اما در واقع تکمله‌ای بر آن است و سعی در بسط عوامل یادشده دارد. در یک کلام باید گفت مقاله حاضر درصدد کشف تفاوت‌های ابعاد رعایت تقوا در محیط سایبر با فضای حقیقی است.

نگارندگان به این نتیجه رسیده‌اند که بستر فضای سایبر طوری طراحی شده که اساساً بی‌تقوایی و ارتکاب گناه در آن ساده‌تر از فضای واقعی است. به اعتقاد ایشان، علل ساختاری بی‌تقوایی در محیط سایبر، می‌تواند کمک‌شایانی به سیاست‌گذاری فضای مجازی بکند؛ چراکه با شناخت این علل، ریشه‌های گرایش به گناه در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی معلوم می‌شود و بدین ترتیب می‌توان به صورت ریشه‌ای با این امر مقابله کرد. در همین راستا، نگارندگان در انتهای مقاله یازده عامل ساختاری بی‌تقوایی را در این شبکه‌ها ارائه کرده‌اند؛ عواملی همچون شناخته نشدن، دیده نشدن، حس مجازی بودن، عادی شدن گناه و... همچنین ایشان در جدولی، راهکارهایی براساس این عوامل ساختاری برای کاربران، خانواده‌ان‌ها و مسئولان پیشنهاد داده‌اند.

آمنه بختیاری	نویسنده	بررسی هنجارهای اخلاقی در فضای مجازی (اینترنت)	عنوان اثر	۱۶
۱۰	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات رسانه‌ای/۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

از آنجاکه فناوری اطلاعات، تحولات سیاسی اجتماعی وسیع و شگرفی پدید آورده است، مشکلات اخلاقی جدید و منحصر به فردی در این حوزه پدید آمده که نیازمند رسیدگی است. فناوری اطلاعات نه تنها در چگونگی افعال و اقدامات روزمره تأثیر گذاشته، بلکه تلقی ما را از آن‌ها نیز تغییر داده است. برخی از مفاهیمی که در حوزه فلسفه اخلاق و فلسفه سیاسی، کاربردی خاص داشته‌اند، با پیشرفت فناوری اطلاعات دچار چالش‌هایی شده‌اند که از آن جمله می‌توان به مفهوم مالکیت، مفهوم حریم خصوصی، مفهوم توزیع قدرت، آزادی‌های اساسی و مسئولیت اخلاقی اشاره کرد.

نویسنده بر این مدعا است که نظام فرهنگی و اخلاقی که هم‌اکنون بر فضای مجازی حکم فرماست، چیزی جز همان اخلاق جامعه مدرن غربی با همان خصوصیات ویژه تاریخی جامعه غربی بعد از رنسانس نیست. نظام هنجاری و فرهنگی که بر دو خصلت «مادی‌گرایی و رفاه‌طلبی وسیع و عمیق» و «مخالفت با گذشته و هرگونه مبانی سنتی و مذهبی» خود را نشان داده است.

پژوهش حاضر با هدف آزمون بررسی هنجارهای اخلاقی در فضای مجازی (اینترنت) انجام شده و جامعه آماری آن، شامل استفاده‌کنندگان از چت‌روم یا هو در دو اتاق (Reginal Asia) و (country and culture Persian) بوده که بیشتر فارسی‌زبانان هستند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد تعداد مردان در اتاق گفت‌وگوهای مجازی، بیشتر از زنان است و بیشتر پاسخ‌گویان دارای حداکثر سی سال سن و مجرد هستند. همچنین استفاده از فناوری نوین با میزان تحصیلات ارتباط مستقیم داشته است؛ به طوری که هفتاد درصد پاسخ‌گویان، تحصیلات کارشناسی یا بالاتر دارند. با توجه به ویژگی اصلی فضای مجازی که در آن، هویت کاربران پنهان می‌ماند، بی‌پروایی و ساختارشکنی در زمینه بیان دیدگاه‌ها گسترش بیشتری دارد. از این رو، طرح مسائل جنسی و یافتن

شریک جنسی در بیشتر بحث‌های فضای مجازی رواج داشته و در این میان، مردان بیشتر از زنان به طرح این مسئله پرداخته‌اند. نگارنده در آخر پیشنهادهایی در دو بعد حاکمیتی و خانواده به شرح زیر ارائه کرده است:

بعد حاکمیت

- ایجاد محدودیت در دسترسی به فضای آسیب‌زا، مانند اتاق‌های گفت‌وگو (زیرا برخلاف سایر کشورها، در ایران از این اتاق‌ها در زمینه مسائل غیراخلاقی استفاده می‌شود؛
- کنترل و نظارت مستمر و دائم در فضای مجازی از سوی پلیس فضای تبادل اطلاعات (فتا)؛
- رصد کامل فضای مجازی از سوی ارائه‌دهندگان سرویس‌های اینترنتی و اعمال محدودیت‌های متناسب؛
- تخصیص بودجه برای انجام پژوهش‌های میدانی در زمینه امنیت اخلاقی در فضای مجازی؛
- تدوین و اجرای سیاست‌های اطلاع‌رسانی و آموزشی مناسب در راستای کاهش آسیب‌های فضای مجازی.

خانواده

- پایش و نظارت مستمر بر رفتار فرزندان و اعضای خانواده در فضای مجازی؛
- برقراری ارتباط صمیمانه با اعضای خانواده، به خصوص فرزندان در راستای ایجاد فضایی صمیمی و بیان مشکلات و خواسته‌ها؛
- نظارت فنی بر فعالیت‌های فرزندان در فضای مجازی با استفاده از نرم‌افزارهای کنترل‌کننده؛
- توجه به نیازهای عاطفی و روانی فرزندان و اعضای خانواده و درک تفاوت‌های رفتاری فرزندان در زمان‌های مختلف با هدف رفع مشکل.

سید مهدی سجادی	نویسنده	فضای مجازی و نومفهوم‌پردازی در مؤلفه‌های تربیت دینی: چالش و ضرورتی مغفول در نظریه‌پردازی‌های تربیتی	عنوان اثر	۱۷
۱۰	تعداد صفحات	فصلنامه پژوهش در یادگیری آموزشی / مجازی / ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

عده‌ای بر این باورند که اساساً «خلق ابزار، تابع نوع تفکر آدمی است»؛ عده‌ای نیز بر این باورند که «فکر، تابع ابزارهایی است که آدمی خلق می‌کند» و دسته‌سومی نیز هستند که معتقدند بین ابزاری که آدمی تولید می‌کند و تفکر او، نوعی همگرایی و سازواری می‌توان پدید آورد. اگر این پیش‌فرض را که فناوری، زاینده تفکر و دانش مختص به خود است (دیدگاه دسته دوم) بپذیریم، باید بپذیریم: اولاً، فناوری در ایجاد و تحول در معنا و مفهوم دانش، نقش بنیادی ایفا می‌کند. ثانیاً، فناوری مجازی در آینده، کنترل ناشدنی است. ثالثاً، باید به منظور کنار آمدن با بعضی از اقتضائات اجتناب‌ناپذیر فناوری و فضای مجازی، در مؤلفه‌های تربیت دینی، اعم از مفاهیم، تعاریف، حدود و ثغور، دانش دینی، رفتار و عمل دینی، نومفهوم‌پردازی اجتهادی متساهل صورت گیرد. رابعاً، به جای منفی دیدن اثرهای هرچند در ظاهر چالشی و اجتناب‌ناپذیر فناوری، آن را فرصتی مثبت برای ارائه تلقی‌های نواز دین و مؤلفه‌های تربیت دینی بدانیم.

نویسنده در پی تبیین مناسب نوع دوم بین فناوری و تربیت دینی و الزامات منطقی پذیرش آن بوده است و پژوهش حاضر را با روش مفهوم‌پردازی مفاهیم کلیدی بحث و تحلیل انتقادی (نقد گفتمان‌های حاکم بر تلقی از ابزار و رسانه)، نومفهوم‌پردازی مفاهیم اساسی بحث و نیز استنتاج (استنتاج مدلولاتی برای تربیت دینی متناظر با ماهیت رسانه‌های مجازی) تدوین کرده است. او در پایان بر این نکته تأکید کرده که با توجه به گسترش فضاها و مجازی‌مشتمل بر رویکردهای شبکه‌ای ریزوماتیک و فضای ابرمتنی الکترونیکی، نگاه ما به معنا و مفهوم دانش و نیز رفتار و عمل دینی، در حال تغییر و تحول است. بنابراین، لازم است ما نیز همچون سفینه‌ای که روی کرات دور دست به آرامی می‌نشیند تا از شوک و ضربه‌ای که سطح کره هنگام نشستن سفینه بر آن وارد می‌سازد، دور بماند، به آرامی بر بال فناوری بنشینیم و با نوپردازی در مفاهیم مربوط به تربیت دینی، با آن هم‌سفر شویم. به اعتقاد وی، تنها این نومفهوم‌پردازی (فرود آرام) است که می‌تواند شوک ناشی از برخورد با فناوری و فضای مجازی را کاهش دهد.

عنوان اثر	بازتاب شیعه‌پژوهی در فضای مجازی	نویسنده	حمیدرضا کاهانی
محل و سال چاپ	فصلنامه امامت‌پژوهی / ۱۳۹۰	تعداد صفحات	۲۷

گزارش اثر

«اینترنت» شبکه بین‌المللی قابل دسترس برای عموم است که شامل رایانه‌هایی است که به وسیله پروتکل واحدی برای رد و بدل کردن بسته‌های اطلاعاتی با یکدیگر متصل‌اند. هرچند پیدایش اینترنت به امور نظامی و امنیتی - اطلاعاتی بازمی‌گردد، اما با مشخص شدن فواید و کاربردهای بسیار آن و منافعی که در جهت امور اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جوامع دارد، این فناوری وارد زندگی مردم شد و حوزه‌های مختلف زندگی، از جمله حوزه فرهنگ را تحت تأثیر قرار داد. رشد پایگاه‌های اطلاعاتی در محیط وب و فراگیر شدن نسبی شبکه اینترنت در بین مردم کشورهای مختلف و امکانات فراوان آن، که هر روز نیز رو به گسترش بود، زمینه اقبال گسترده مردم را به این فناوری فراهم آورد؛ به ویژه که فراتر از قوانین متداول کشورها، به کاربران اجازه می‌داد در سطحی گسترده و حجمی وسیع به تبادل دیدگاه‌ها، ایده‌ها و اطلاعات بپردازند. بخشی از این محیط درهم‌تنیده وب به حوزه علوم انسانی و ادیان اختصاص دارد که مراجعه بسیار کاربران، نشان از اقبال عمومی به این امر بوده، ضرورت حضور جریان‌های فکری شیعی را در این محیط چند برابر می‌کند.

از این منظر، نگارنده اثر حاضر درصدد بررسی آن است که در محیط مجازی وب و در حوزه انگلیسی‌زبان آن، برای معرفی شیعه و تشیع، با چه سایت‌ها و با چه محتوایی در آن‌ها مواجه می‌شویم و اگر یک شخص کاملاً بیگانه از مکتب تشیع بخواهد از طریق جست‌وجو در اینترنت با عقاید تشیع آشنا شود، با چه فضایی روبه‌رو خواهد شد و اساساً آیا می‌توان انتظار داشت که محتوای موجود در پایگاه‌های اینترنتی در جهت تبیین شیعه، ذهنیت درست و منطبق با آنچه را در تشیع هست، در نظر مخاطب غیرشیعه پدید آورد؟

او در انتها چنین نتیجه می‌گیرند که معرفی اعتقادات شیعیان و عرضه آن‌ها، عموماً در سایت‌هایی صورت می‌گیرد که به دست غیرشیعیان اداره می‌شود و عمدتاً از سوی مراکز غربی و در درجه بعد اهل سنت ایجاد شده است و به همین دلیل، تصویر درستی از شیعه و عقاید آن در سایت‌های انگلیسی‌زبان ارائه نمی‌شود.

نجمه ملاحی	نویسنده	نقش آموزه‌های دینی اسلامی در پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده	عنوان اثر	
۱۱	تعداد صفحات	کنفرانس پژوهش در فقه، حقوق و علوم اسلامی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۱۹

گزارش اثر

ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی در عصر حاضر، به همراه نوآوری‌هایی که در فضای مجازی به وجود آمده، موجب اختلال در روابط خانواده‌ها شده است. فضای مجازی، فضای محیط الکترونیکی یا محیط شبکه‌ای از رایانه‌هاست که با استفاده از جلوه‌های سمعی و بصری، سعی دارد اشیاء و واقعیت‌های سه بعدی جهان واقعی را مشابه‌سازی کند که فاقد مادیت فیزیکی هستند. در حال حاضر، جامعه سنتی به سوی جامعه الکترونیک در حال حرکت است. نهاد خانواده، یکی از ارکان مهم جامعه است و از زمانی که اینترنت وارد فضای خانواده‌ها شده تا به امروز، با وجود تمام محاسن و مزایای آن، یکسری آثار مخرب و نگرانی‌هایی بر خانواده‌ها تحمیل نموده است. هدف نویسنده در این مقاله، بررسی آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده‌ها و نقش آموزه‌های دینی در پیشگیری از این آسیب‌ها بوده است.

نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده است که رعایت کردن اصول و مبانی تربیت دینی و اسلامی در تربیت فرزندان، می‌تواند نقشی مؤثر در راه جلوگیری از تأثیر منفی فضاهای مجازی بر خانواده‌ها و فرزندانشان داشته باشد؛ چراکه خانواده‌های دین‌دار، بیشتر از خانواده‌های غیردین‌دار می‌توانند فرزندان خود را از تأثیر منفی فضاهای مجازی دور نگه دارند. به اعتقاد وی، خانواده‌هایی که محبت بیشتری به فرزندان خود دارند، کمتر آن‌ها را در معرض تأثیرات منفی ذکرشده قرار می‌دهند و به طور کلی خانواده‌هایی که در بجا آوردن فرایض دینی، فرزندان خود را همراهی می‌کنند، فرزندانشان کمتر تحت تأثیر موارد منفی فضاهای مجازی قرار می‌گیرند. نویسنده در انتها معتقد است آموزش و پرورش، به عنوان یک ارگان مهم جامعه اسلامی، برای مواجهه با این فرایند فرهنگی، وظایف مهمی به عهده دارد تا بتواند آموزه‌های دینی خانواده‌ها را حفظ کند.

عباسعلی حیدری / فاضل فاضلی داود	نویسندگان	آسیب‌شناسی فضای مجازی از منظر فقهی و اخلاقی	عنوان اثر	
۱۰	تعداد صفحات	ششمین کنگره سراسری فناوری‌های نوین ایران / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۲۰

گزارش اثر

فضای مجازی یکی از دستاوردهای نوظهور بشر است که جوامع را به خود جذب کرده است. این دستاورد در کنار مزایای بسیار، معایبی نیز دارد که عدم آشنایی با آن، می‌تواند آسیب‌هایی به بار آورد. نویسندگان این مقاله تلاش کرده‌اند برخی از آسیب‌های اجتماعی و دینی فضای مجازی را معرفی کنند و به بررسی آن‌ها از منظر فقهی و اخلاقی بپردازند. این آسیب‌ها عبارت‌اند از: ورود به حریم خصوصی کاربران، سوءاستفاده از کاربران، مخفی بودن هویت واقعی کاربران، و روابط ناسالم و غیراخلاقی در فضای مجازی. ایشان در ادامه به احکام انتشار و دریافت مطالب در فضای مجازی، از جمله در مواردی چون اشاعه اکاذیب در فضای مجازی، خیانت در امانت، استهزا و مسخره کردن، دشنام و بدگویی، و نسبت دادن عیب به دیگران پرداخته‌اند.

نتایج به دست آمده در این مقاله به نقش آفرینی دو حوزه فقه و اخلاق اشاره دارد. به اعتقاد نویسندگان، اخلاق نه تنها باید در محیط فیزیکی رعایت شود، بلکه در فضای مجازی هم با توجه به گستره و آثار مخرب آن باید بیش از فضای واقعی مورد توجه کاربران قرار گیرد. ایشان کوشیده‌اند در این مقاله، کاربران فضای مجازی را به این جهت سوق دهند که در کنار مزایای فضای مجازی همچون سرعت، صرفه‌جویی در زمان و ارتباط با دوستان قدیم و جدید، نیم‌نگاهی هم به آسیب‌های این فضا از منظر فقهی و اخلاقی داشته باشند.

عنوان اثر	بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی	نویسندگان	حسینعلی رحمتی / حمید شهریاری
محل و سال چاپ	فصلنامه اخلاق و حیانی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۶

گزارش اثر

از منظر اخلاقی، مهم‌ترین هدف پالایش محتوا یا فیلترینگ، پیشگیری از نقض اخلاق در فضای مجازی است، ولی تحقق چنین هدفی مستلزم آن است که همه مرتبطان با فیلترینگ، با تکالیف خود آشنا باشند و برای عمل به آن‌ها تلاش کنند. تا این وظایف و دشواری‌های آن‌ها شناسایی نشود، نمی‌توان انتظار داشت فیلترینگ، هم در خدمت اخلاق باشد و هم اخلاقی اعمال شود. نویسندگان این مقاله افزون بر معرفی مهم‌ترین وظایف شهروندان و نهادهای حاکمیتی درباره فیلترینگ، دشواری‌های آن را تحلیل کرده و برای کاهش آن‌ها راهکارهایی ارائه داده‌اند. وظایفی چون اطلاع‌رسانی، نظارت، دور نزدن فیلترینگ، همدلی و همراهی کاربران و نهادها، رازداری و امانت‌داری، و دشواری‌هایی چون خطای انسانی و فنی، تعارض وظایف اخلاقی و ضعف انگیزه، ازسوی محققان اثر حاضر معرفی شده است. ایشان برای تبیین هرچه بهتر، وظایف را به «مشترک» و «اختصاصی» تقسیم کرده‌اند؛ همچنین به تعریف وظیفه اخلاقی، اهمیت آن و مبانی و منشأ الزام وظیفه اخلاقی پرداخته‌اند. راهکارهایی که ایشان برای کاهش دشواری‌های فیلترینگ ارائه داده‌اند، به شرح زیر است:

- استفاده از نظریات رفع تعارض؛

- فیلترینگ حداقلی؛

- جبران خطای ماشین‌های هوشمند؛

- طبقه‌بندی محتوا متناسب با نیاز کاربران.

نویسندگان در پایان بر این نکته تأکید کرده‌اند که اهتمام مرتبطان فیلترینگ به وظایف اخلاقی، خود می‌تواند موجب اخلاقی‌تر شدن فضای مجازی و در نتیجه، کاهش فیلترینگ و تبعات آن شود.

زهرا معماربانی / زهرا حسن‌زاده	نویسندگان	تأثیر اینترنت و ماهواره بر هویت دینی و ملی دانش‌آموزان مقطع متوسطه	عنوان اثر	۲۲
۱۶	تعداد صفحات	کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید / ۱۳۹۱	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

با توجه به گسترش فزاینده استفاده از رسانه و اینترنت و دسترسی به جامعه اطلاعاتی، روند جهانی شدن هویت و شخصیت افراد از این منابع اثر می‌پذیرد. نویسندگان در این مقاله به بررسی تأثیر اینترنت و ماهواره بر هویت مذهبی و ملی دانش‌آموزان مقطع متوسطه با توجه به نقش آفرینی ایشان در آینده کشور پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش به شرح ذیل است:

- هویت دینی دختران از پسران قوی‌تر است.
- در بعد هویت ملی، تفاوت قابل ملاحظه‌ای میان دختران و پسران ملاحظه نشد.
- دانش‌آموزانی که از اینترنت و رایانه در جهت مثبت (تحقیق و پژوهش) استفاده می‌کردند، به مراتب هویت دینی و ملی قوی‌تری داشتند و برعکس، افرادی که به مدت طولانی و به اهداف دیگر از فضای مجازی استفاده می‌نمودند، دارای هویت دینی و ملی پایین‌تری بودند.
- دختران در مقایسه با پسران، اثرپذیری بیشتری از رسانه داشتند.
- نویسندگان در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه کرده‌اند:
  - با توجه به اینکه بیشتر کاربران اینترنت، نوجوانان و جوانان هستند، برای جلوگیری از اعتیاد اینترنتی، لازم است والدین بر رفتار اینترنتی فرزندانشان کنترل و نظارت منطقی داشته باشند.
  - والدین آگاهی‌های خودشان را در خصوص اینترنت و فواید و زیان‌های آن افزایش دهند تا بتوانند فرزندانشان را به درستی راهنمایی کنند.
  - در شرایطی که جوان از هر سو از طرف ماهواره، اینترنت و فیلم‌های تبلیغاتی مورد حمله قرار گرفته است و باورهای ملی و مذهبی خود را در این میان، هر روز کم‌رنگ‌تر می‌بیند، تولید برنامه‌های جدید، جذاب و هویت‌آفرین و قابل رقابت با رسانه‌های خارجی که به واسطه آن‌ها بتوان در جهت احیای هویت ملی و دینی جوانان کوشید، اهمیت دارد.

- با تقویت هویت ملی جوانان در فضای مجازی، مثلاً با ساختن بازی‌های رایانه‌ای که شخصیت‌های آن از قهرمانان و مشاهیر ادبی یا تاریخی انتخاب شده باشند، می‌توان جوانان را به شناخت و الگوپذیری از شخصیت‌های ملی خود ترغیب نمود.

- با توانمند کردن معلمان در زمینه استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، ایشان بهتر می‌توانند از این وسایل برای تدریس و ارزشیابی عملکرد درسی دانش‌آموزان استفاده کنند. معلمان مدارس و اساتید حوزه و دانشگاه می‌توانند نقشی مهم در پرکردن اوقات فراغت دانش‌آموزان و دانشجویان داشته باشند و با تشویق آنان به فعالیت‌های درسی از طریق اینترنت، آن‌ها را در بهره‌برداری علمی و تولید علم مشارکت دهند.

- سازمان‌های متولی فرهنگ که حافظ هنجارها و ارزش‌های مورد قبول جامعه‌اند، با برنامه‌ریزی مناسب، به فعالیت‌های اینترنتی جوانان جهت بدهند و کارهای ارزشمند آنان را تشویق کنند.

عنوان اثر	دین‌داری و هرزه‌نگاری اینترنتی	نویسندگان	علی‌اکبر مجدی / امید رضایی
محل و سال ارائه	کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید / ۱۳۹۱	تعداد صفحات	۱۱
۲۳			

گزارش اثر

هرزه‌نگاری اینترنتی، یکی از انحرافات است که در زمینه اینترنت و دنیای مجازی از آن یاد می‌شود و تحقیقات مختلف حاکی از گسترش روزافزون آن است. هدف نویسندگان اثر حاضر، بررسی میزان فعالیت کاربران در زمینه هرزه‌نگاری اینترنتی و نیز بررسی تأثیر دین‌داری بر میزان فعالیت کاربران در هرزه‌نگاری اینترنتی بوده است.

نتایج تحقیقات ایشان نشان می‌دهد عمده راه‌آشنایی با سایت‌های هرزه‌نگارانه، از طریق دوستان صورت گرفته است که این یافته، تأثیر عمیق گروه دوستان و همسالان را آشکار می‌کند. افراد در سنین نوجوانی و جوانی، وقت زیادی را با دوستان خود می‌گذرانند و از این رهگذر، تأثیراتی نیز بر یکدیگر می‌گذازند که در اینجا نیز تأثیر این عامل در آشنایی افراد با سایت‌های هرزه‌نگارانه خودنمایی می‌کند. به اعتقاد ایشان، عامل دیگری که پس از دوستان، باعث آشنایی با سایت‌های هرزه‌نگارانه می‌شود، جست‌وجو در اینترنت است. خیل عظیمی از افراد صرفاً برای وقت‌گذرانی و پر کردن اوقات فراغت اقدام به استفاده از اینترنت و به اصطلاح «وب‌گردی» می‌کنند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد این عامل نیز در زمینه آشنایی با هرزه‌نگاری اینترنتی دخیل است. همچنین بیکاری افراد و عدم آموزش کافی در زمینه استفاده صحیح از اینترنت، می‌تواند در این خصوص دخیل باشد.

در این پژوهش، پاسخ‌گویان از نظر میزان فعالیت در هرزه‌نگاری اینترنتی به سه دسته تقسیم شدند: کاربران با فعالیت زیاد، کاربران با فعالیت متوسط و کاربران با فعالیت کم. نتایج نشان می‌دهد درصد کمی از افراد (حدود بیست درصد) در این زمینه دارای فعالیت زیاد بوده‌اند که این نشان‌دهنده آن است که هنوز وضعیت در این زمینه به مرحله بحرانی نرسیده است و عمده پاسخ‌گویان (حدود هشتاد درصد) به میزان متوسط و کم در هرزه‌نگاری اینترنتی فعالیت داشته‌اند. نویسندگان همچنین اثبات کرده‌اند که هر قدر سطح دین‌داری افراد بالاتر باشد، میزان فعالیت آنان در هرزه‌نگاری اینترنتی کمتر خواهد بود.

احمد یوسف پور / مهران شعبانخواه لیلی / شهرام معصومی / مصطفی سلطانی پری	نویسندگان	بررسی هژمونیک فضای مجازی و تأثیر آن در اسلام‌هراسی	عنوان اثر	
۱۰	تعداد صفحات	چهارمین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۲۴

گزارش اثر

تحقیقات اخیر نشان داده‌اند که ایجاد، شدت و میزان حملات اسلام‌هراسانه در کوتاه‌مدت، با وقوع یک یا مجموعه‌ای از حوادث در ارتباط هستند. محققان به‌طور ویژه حوادث تروریستی را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد شکل‌گیری احساسات اسلام‌هراسانه و وقوع تنش و ایجاد فضای مناسب برای گسترش عقاید خصومت‌آمیز و شکل‌گیری سلسله‌ای از اقدامات خشونت‌بار برمی‌شمارند. این اقدامات درباره گروه‌هایی صورت می‌گیرد که در ظاهر عقاید مشابهی با تروریست‌ها دارند. با وجود آنکه نشانه‌هایی از اسلام‌هراسی از همان آغازین روزهای تولد اینترنت دیده شده، اما این موضوع به‌تازگی به‌عنوان مشکلی اجتماعی که نیاز به بررسی دارد، شناخته شده است.

پژوهشگران در این مقاله تلاش کرده‌اند با بررسی دو حادثه تروریستی صورت‌گرفته در اروپا و آمریکا، نشان دهند همان‌طور که رهبر معظم انقلاب بیان کردند، میان این‌گونه حملات و ایجاد اسلام‌هراسی، نوعی همبستگی وجود دارد. تمرکز اصلی مقاله حاضر، بر نشان دادن همبستگی میان وقوع حملات تروریستی و ایجاد اسلام‌هراسی در فضای مجازی است.

نویسندگان بعد از اشاره به اسلام‌هراسی در فضای مجازی، به پیامدهای اسلام‌هراسی پرداخته‌اند و سپس کشتار سن برناردینو را به‌عنوان یکی از مصادیق اسلام‌هراسی تحلیل و بررسی کرده‌اند. ایشان به دنبال پاسخ به این پرسش بوده‌اند که: کشتار «سن برناردینو» چه تأثیری بر گسترش اسلام‌هراسی در فضای مجازی آمریکا گذاشت؟ نگارندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که فناوری اطلاعات و ارتباطات، مخصوصاً فضای مجازی در پیشبرد اهداف اسلام‌هراسانه بسیار موفق بوده است.

عنوان اثر	تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی	نویسندگان	علی باقری دولت‌آبادی / فرج‌الله زارعیان جهرمی
محل و سال چاپ	فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج / ۱۳۹۲	تعداد صفحات	۳۴

گزارش اثر

مفهوم هویت در سال‌های اخیر، به شدت از فناوری اطلاعات و ارتباطات متأثر بوده است و فضای مجازی، نقشی پررنگ در شکل‌گیری یا تغییر هویت کاربران، به ویژه جوانان داشته است. هویت، در تاریخ مشترک افراد، اشیاء و مکان‌ها ریشه دارد. رویدادهای مهم تاریخی، مانند جنگ‌ها، جشن‌ها، مراسم، بازارها، سبک زندگی، زبان (مانند زبان پارسی)، کوهی مشهور (مانند دماوند)، یک درخت (مانند سرو)، یک رنگ (مانند سرخ یا آبی) و... مهم‌ترین ارکان برای ساخت هویت ملی و قومی است. در فضای مجازی، جغرافیا وجود ندارد و همه این اشیاء تعریفی متفاوت می‌یابند و از بار معنایی و ارزشی خود تهی می‌شوند. بدین ترتیب، هویت مجازی به شکلی عمیق و جدی از هویت عینی متمایز می‌گردد.

سؤال اصلی که در این پژوهش به آن پرداخته شده این است: در عصر جدید، رابطه فضای مجازی با هویت دینی و ملی دانشجویان چگونه است و چه تأثیری بر آن می‌گذارد؟ نویسندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که دانشجویانی که بیشتر در معرض فضای مجازی قرار دارند، در مقایسه با هم‌تایان خود که کمتر از فضای مجازی استفاده می‌کنند، از هویت دینی و ملی ضعیف‌تری برخوردارند و به عبارت دیگر، نوعی رابطه معکوس میان فضای مجازی و هویت دینی و ملی دانشجویان وجود دارد.

عنوان اثر	بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ و باورهای دینی (هویت) کاربران (مطالعه موردی: کاربران استان اصفهان)	نویسندگان	محمد رستمی / روزیتا جمیلی اسکویی / الهه نشاط / محمدرضا فرقانی
محل و سال چاپ	فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۸
۲۶			

گزارش اثر

شبکه‌های اجتماعی اینترنتی، پایگاه یا مجموعه پایگاه‌هایی هستند که امکانی فراهم می‌آورند تا کاربران بتوانند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خودشان را با دیگران به اشتراک بگذارند و دیگران هم این افکار و فعالیت‌ها را با آنان سهیم شوند. شبکه اجتماعی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورد تا توصیفات عمومی یا خصوصی برای خود ایجاد کنند یا با دیگر اعضای شبکه ارتباط برقرار نمایند و منابع خود را با آن‌ها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند. از بین رفتن زمان و مکان و نقش بیشتر فضا در دنیای مجازی تجلی آشکاری دارد. افراد در مواجهه با این فضای دوم، بنیان‌های هویت خود را متزلزل می‌بینند و دچار تردید و اضطراب می‌شوند؛ اگرچه شبکه‌های اجتماعی مجازی در فرایند ارتباطات می‌توانند تأثیرات مثبت و منفی داشته باشند. نگارندگان در این پژوهش به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر هویت دینی کاربران پرداخته‌اند. به اعتقاد ایشان، یکی از آثار فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی بر جوامع به ویژه جوامع در حال گذار ایجاد بحران هویت ملی و دینی است. یافته‌های ایشان نشان می‌دهد که کاربران نسل سوم، بیشترین کاربران فضای مجازی در ایران هستند و بیش از نسل‌های دیگر در معرض آثار ناشی از شبکه‌های اجتماعی مجازی‌اند. همچنین به این نتیجه رسیده‌اند که بین میزان استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی و هویت دینی آنان، رابطه معناداری وجود دارد و هرچه میزان استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی افزایش یابد، احتمال اثرپذیری هویت دینی آن‌ها بیشتر می‌شود.

مجتبی نوروزی / ابوالفضل کاظمی / سیده فاطمه شاهمرادی	نویسندگان	راهکارهای تربیت دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و سیره رضوی	عنوان اثر	۲۷
۳۵	تعداد صفحات	فصلنامه فرهنگ رضوی / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

محیط، همواره یکی از مهم‌ترین ابعاد مؤثر در تربیت بوده و به‌طورمستقیم در فرایند تربیت دخالت داشته است. نقش سازنده یا مخرب محیط تربیتی و راهکارهای بهبود و ارتقای سطح اثرگذاری آن در تربیت، باید مورد توجه مریبان و والدین باشد تا بتوان ضمن آن به نتایج تربیتی مثبت دست یافت. این مسئله در فرهنگ دینی اسلام نیز به‌طورقابل توجهی مورد عنایت قرار دارد. امروزه با توجه به گسترش سریع محیط‌های مجازی، از قبیل اینترنت، گوشی‌های همراه، شبکه‌های اجتماعی و... محیط تربیتی جدیدی به نام «فضای مجازی» به وجود آمده که به‌طورقابل ملاحظه‌ای افراد مختلف، به‌ویژه کودکان و نوجوانان را با خود مرتبط کرده، تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بسیاری در تربیت مخاطبان خواهد گذاشت.

نگارندگان در این نوشتار با هدف بررسی چالش‌های تربیت در فضای مجازی، ابتدا برخی از ویژگی‌های چالش‌برانگیز فضای مجازی را برشمرده، سپس با عنایت به آیات قرآن کریم و بررسی محتوای سیره رضوی، به ارائه برخی راهکارهای مؤثر در برخورد با چالش تربیت در فضای مجازی پرداخته‌اند. به اعتقاد ایشان، از جمله ویژگی‌های چالش‌برانگیز تربیت در فضای مجازی، می‌توان به خاستگاه غربی داشتن آن، نامحدود و کنترل‌ناپذیر بودن، تضاد فرهنگ‌ها در فضای مجازی، درخطر بودن حریم خصوصی کاربران، تشخیص‌ناپذیری هویت، جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی، سرمایه‌گذاری دشمن در جبهه فضای مجازی و جنگ نرم، آثار سوء فضای مجازی بر اخلاق کاربران و... اشاره کرد. همچنین ایشان بر این باورند که فرهنگ‌سازی استفاده بهینه و درست از امکانات فضای مجازی، آشنا کردن متولیان تربیت با خطرهای فضای مجازی، تولید و توسعه تولیدات فرهنگی متناسب با دین در فضای مجازی، نظارت و همراهی با فرزندان در استفاده از فضای مجازی، جایگزینی فرهنگی، تقویت عقاید، بصیرت‌بخشی و آگاهی دادن به کاربران و... از جمله راهکارهایی است که بررسی آیات قرآن کریم و سیره رضوی ما را بدان رهنمون می‌کند.

وحد قاسمی / صمد عدلی پور / مسعود کیان پور	نویسندگان	تعامل در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان (مطالعه موردی: فیسبوک و جوانان شهر اصفهان)	عنوان اثر	۲۸
۳۲	تعداد صفحات	دوفصلنامه دین و ارتباطات / ۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

دین به منزله پدیده‌ای پویا، مهم‌ترین رکن هویت فرهنگی و اجتماعی در جامعه در حال گذار ایران است و نقش مهمی در شکل دهی به هویت جوانان دارد. شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون فیسبوک، ارزش‌های اجتماعی را متحول ساخته و دگرگونی گسترده‌ای در شیوه‌های شکل‌گیری هویت دینی افراد و گروه‌ها به وجود آورده‌اند. نویسندگان مقاله حاضر کوشیده‌اند رابطه حضور و تعامل در شبکه اجتماعی فیسبوک را با هویت دینی جوانان مطالعه و بررسی کنند. پرسش اصلی پژوهش ایشان این است: استفاده از فیسبوک، چه تأثیری بر هویت دینی کاربران دارد؟ آیا فیسبوک به عنوان یکی از ابزارهای جهانی شدن، تضعیف‌کننده هویت دینی است؟

جامعه آماری پژوهش حاضر را کاربران جوان فیسبوک شهر اصفهان تشکیل داده‌اند. نتایج پژوهش ایشان حاکی از آن است که بین مدت زمان عضویت، میزان استفاده و میزان مشارکت و فعالیت کاربران در استفاده از فیسبوک، رابطه معنادار معکوس، و بین واقعی تلقی کردن محتوای فیسبوک و هویت دینی کاربران، رابطه معنادار مثبتی وجود دارد؛ یعنی هرچه مدت زمان عضویت، میزان استفاده و میزان مشارکت و فعالیت کاربران در استفاده از فیسبوک افزایش پیدا می‌کند، از برجستگی هویت دینی نزد آن‌ها کاسته می‌شود. همچنین یافته‌های ایشان بر این واقعیت دلالت دارد که جوانان متناسب با نوع نیازهای دینی و مذهبی خود از فیسبوک استفاده می‌کنند و به همان ترتیب استفاده از فیسبوک بر شیوه و سبک دین‌داری آن‌ها اثر می‌گذارد و قرائت‌های دینی مختلف را در آن‌ها افزایش می‌دهد. ایشان در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه کرده‌اند:

- برنامه‌ریزی دقیق درباره برنامه‌های هویتی جوانان، به منظور آگاهی از وضعیت جدید و رشد و پویایی ابعاد مختلف هویتی آن‌ها؛

- به جای اقدامات قهری، برنامه‌ریزی برای ارتقای فرهنگی؛
- توجه بیشتر به سلايق مخاطبان، به‌ویژه قشر جوان در تهیه برنامه‌های صدا و سیما؛
- برگزاری نشست‌های علمی با حضور اساتید و دانشجویان در خصوص تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت دینی؛
- گسترش هرچه بیشتر اماکن تفریحی و ورزشی برای گذران اوقات فراغت جوانان.

بایک پورقهرمانی	نویسنده	اخلاق رایانه‌ای؛ اصول و قواعد آن از منظر اسلام و مقررات بین‌المللی و داخلی	عنوان اثر	
۱۹	تعداد صفحات	فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی/۱۳۹۱	محل و سال چاپ	۲۹

گزارش اثر

یکی از مصادیق اخلاق کاربردی، «اخلاق رایانه‌ای» یا «اخلاق فناوری اطلاعات» است. اخلاق رایانه‌ای، موضوعی میان‌رشته‌ای است که بحث درباره آن، به آشنایی و تخصص در دو حوزه اخلاق و رایانه نیاز دارد. با پیشرفت سریع فناوری، وابستگی افراد به استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی بیشتر شده و مسائل و مشکلات جدیدی در حوزه اخلاق رایانه‌ای رخ داده است. این مسائل، ناهنجاری‌هایی را در فضای اطلاعات پدید آورده و آمار جرایمی چون هک، نفوذ غیرمجاز، ویروس‌ها، جعل و دستکاری اطلاعات، مزاحمت‌های رایانه‌ای و موارد مشابه، نشان‌دهنده اهمیت بررسی اخلاق در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

نویسنده در این نوشتار تلاش کرده ضمن ارائه مفهوم اخلاق رایانه‌ای، به بیان اصول و قواعد آن از منظر اسلام، مقررات بین‌المللی و حقوق داخلی بپردازد. از نگاه وی، چهار اصل اخلاقی برای فضای مجازی از منظر اسلام عبارت‌اند از:

- احترام به کرامت انسانی؛
- نفی ضرر فردی و اجتماعی؛
- پرهیز از گمراه کردن دیگران؛
- رفتار محتاطانه در خصوص خطوط ابهام‌آمیز.

در بحث اخلاق رایانه‌ای در حقوق ایران نیز او معتقد است زیرساخت‌های بنیادین اخلاق رایانه‌ای در جمهوری اسلامی ایران، به خصوص در ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری مطرح شده است و رعایت آن‌ها، کمک شایانی به سلامت محیط رایانه‌ای و مجازی خواهد کرد.

عنوان اثر	بایسته‌های فقهی حقوقی و اخلاقی زیست در فضای مجازی	نویسنده	حسین عندلیب
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۴
۳۰			

گزارش اثر

فضای مجازی، یکی از دستاوردهای نوپدید بشری است که میلیون‌ها انسان را به خود جذب کرده است. امروزه کمتر کسی است که از ارتباط با این فضای وسیع بی‌نیاز باشد؛ به خصوص در سال‌های اخیر و با به‌وجود آمدن شبکه‌های اجتماعی، شاهد جذب طیف وسیعی از کاربران به این شبکه‌ها هستیم. فعالیت در فضای مجازی، از آنجاکه پدیده و فعلی از افعال مکلفان است، به‌طور طبیعی در حیطه احکام فقهی حقوقی قرار می‌گیرد. سؤال مقاله حاضر این است: از منظر فقه و حقوق چه عناوینی بر فعالیت‌های مجازی مترتب می‌شود؟ نگارنده دوازده عنوان را که امکان ترتب بر فعالیت در فضای مجازی دارد، بررسی کرده و حکم فقهی حقوقی هر یک را بیان داشته است.

او معتقد است جز قانون و مجازات‌های ملی و بین‌المللی برای تخلفات در فضای مجازی، آنچه می‌تواند عامل بازدارنده و یکی از مهم‌ترین ضمانت‌های دوری از تخلفات در فضای مجازی باشد، فراگیری و به‌کار بستن آموزه‌های اخلاقی است. در آخر نگارنده ده توصیه به فعالان فضای مجازی کرده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- تنها عضویت در گروه‌هایی مناسب است که تبادل اطلاعات در آن، با زندگی و حرفه تخصصی کاربر مرتبط باشد؛ در غیر این صورت، وقت و زمان کاربر تلف می‌شود و نوعی اعتیاد به خواندن مطالب بی‌فایده پیدا می‌کند.

- فضای مجازی برای بحث‌های جدی مناسب نیست.

- درباره صحت منبع مطالبی که می‌خوانید، تحقیق کنید و هر آنچه می‌بینید، فوراً به اشتراک نگذارید.

- در شبکه‌های اجتماعی به افراد ناشناس نباید اعتماد کرد.

عنوان اثر	آسیب‌های فردی فضای مجازی از منظر اخلاق اسلامی	نویسنده	علی‌اکبر شاملی
محل و سال چاپ	فصلنامه اخلاق / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۴

گزارش اثر

با پیشرفت فناوری و گسترش فضای مجازی، آسیب‌های جدیدی دامن‌گیر کاربران اینترنت شده که بر زندگی فردی و جمعی آن‌ها تأثیر گذاشته است. این آسیب‌ها در دو بُعد فردی و اجتماعی قابل بررسی است که آسیب‌های فردی آن، خود به دو نوع جسمانی و روان‌شناختی تقسیم می‌شود. مسئله نگارنده در این مقاله این است که اگر فرض کنیم کاربران به صورت کاملاً اخلاقی از اینترنت استفاده می‌کنند و هیچ‌گونه رفتار غیراخلاقی، مثل هرزه‌نگاری، هرزه‌بینی و ارتباط صمیمی و خارج از شرع و اخلاق با غیرهمجنس انجام نمی‌دهند، آیا استفاده از فضای مجازی برای کاربران مشکلات اخلاقی به دنبال دارد یا خیر؟ وی تلاش کرده این مسئله را از منظر اخلاق اسلامی بررسی کند.

نگارنده بر این باور است که اگرچه در ظاهر، کاربران فضای مجازی کارهای غیراخلاقی، مانند هرزه‌نگاری انجام نمی‌دهند، اما با استفاده بیش از حد و نادرست از فضای مجازی، دچار آسیب‌های جسمی و روان‌شناختی می‌شوند و نادانسته کارهای غیراخلاقی می‌کنند. او برخی از آسیب‌های جسمی را ناینترنتیت و غشاء وتری، برانگیختگی فیزیولوژیکی و تغییر الگوی خواب می‌داند. نویسنده همچنین اعتیاد به اینترنت، انزوای اجتماعی و تحلیل یافتن توان عقل را از آسیب‌های روان‌شناختی استفاده بی‌رویه از اینترنت برشمرده است.

او در پایان راهکارهایی برای حفظ کاربران از این آسیب‌ها بیان کرده است. برخی از این راهکارها که در قالب وظایف کاربر بیان شده، عبارت‌اند از: استفاده به اندازه از فضای مجازی، تذکر دادن به خود حین استفاده از فضای مجازی، و عدم استفاده از اینترنت در جمع‌های خانوادگی. علاوه بر اینکه هر فرد در برابر خود وظایفی دارد، خانواده‌ها نیز در قبال فرزندانشان وظایفی دارند و می‌توانند در کاهش این آسیب‌ها نقش بسیار مؤثری ایفا می‌کنند؛ وظایفی همچون: فراهم کردن تفریحات سالم و سرگرم‌کننده برای نوجوانان و جوانان، اختصاص وقت به آن‌ها و توجه به

مشکلاتشان، آموزش سواد رسانه و فضای مجازی به فرزندان، و نظارت بر استفاده آن‌ها از فضای مجازی. نگارنده در انتها چند وظیفه برای نهادهای حکومتی بیان کرده که مهم‌ترین آن‌ها، «ایجاد شبکه ملی اطلاعات» است.

محمدرضا تاجیک / نازنین کاظمینی	نویسندگان	رابطه فضای مجازی (اینترنت) با تغییرات فرهنگی و دینی کاربران	عنوان اثر	
۱۴	تعداد صفحات	مجله مدیریت فرهنگی / ۱۳۹۲	محل و سال چاپ	۳۲

گزارش اثر

تغییر یا دگرگونی فرهنگی، فرایندی است که بدان وسیله، اجزای مختلف يك فرهنگ با گذشت زمان تغییر و تعدیل می پذیرد. اینترنت نیز به عنوان رسانه، می تواند موجبات تغییرات فرهنگی را فراهم سازد. هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه فضای مجازی (اینترنت) با تغییرات فرهنگی و دینی کاربران بوده، جامعه آماری آن را ۲۸۰۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران تشکیل داده اند.

نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان می دهد که بین میزان استفاده کاربران از اینترنت و تغییرات فرهنگی، تغییرات سبک زندگی و تغییرات قومیتی در آنان، رابطه معناداری وجود دارد، اما بین میزان استفاده کاربران از اینترنت و تغییرات دینی آنان، رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین نویسندگان به این نتیجه رسیده اند که از منظر تغییرات فرهنگی و دینی، ظهور جامعه اطلاعاتی و شبکه ای متأثر از گسترش فناوری های ارتباطی، اطلاعاتی و فضای مجازی، موجب بسط و گسترش فضای عمومی و اجتماعی جوامع و کشورها گردیده که این امر به تقویت «فردیت جدید» با نیازها، تمایلات، ذائقه ها، نگرش ها و ارزش های جدیدی انجامیده است. با این همه، این امر منجر به این نشده که باورها و مفروضات هسته فرهنگی جامعه ایرانی که ریشه دینی دارد، دچار گسست و ازهم پاشیدگی در نتیجه این تغییرات گردد. نویسندگان در پایان، پیشنهادهای زیر را در جهت مقابله با هجمه ها و بهبود استفاده از فضای مجازی ارائه کرده اند:

- ضرورت برنامه سازی رسانه ها براساس نیاز مخاطب جامعه؛
- فراهم آوردن شرایط لازم برای حضور در فضای مجازی از طریق آموزش همگانی؛
- تولید و نشر مطالب مفید در فضای مجازی؛
- دادن آموزش های لازم درخصوص حفظ اطلاعات شخصی افراد؛

- آموزش و آگاهی دادن به جوانان و نوجوانان در خصوص اعتیاد اینترنتی و بیماری‌های ناشی از آن؛
- تدوین قانون‌های لازم و مناسب برای فضای مجازی و برخورد با مجرمان اینترنتی؛
- پخش آگهی‌های آموزشی از رسانه‌های جمعی در خصوص فضای مجازی.

علی شجاعت / محمد نظیر عرفانی	نویسندگان	آسیب شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان	عنوان اثر	
۱۲	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۳۳

گزارش اثر

خانواده به عنوان مهم ترین نهاد اجتماعی، مرزهای قابل نفوذی دارد که فضای مجازی توانسته است در آن رخنه کند. در این میان، ورود فضای مجازی به کانون خانواده، موجب بروز آسیب هایی در هنجارها و نقش های اعضای خانواده به ویژه کودکان شده است. محققان در این پژوهش به بررسی آسیب های فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان پرداخته و آثار و پیامدهای منفی اینترنت را در خصوص آداب و اخلاق زندگی خانوادگی بررسی کرده اند.

نتایج حاصل از پژوهش ایشان نشان می دهد گسترش فضاهای مجازی اینترنتی، آسیب های گوناگونی در زمینه تعلیم و تربیت کودکان پدید آورده است. از جمله آسیب های اخلاقی فضای مجازی در تربیت کودکان، می توان به مواردی همچون دسترسی آسان به منابع غیر اخلاقی، تضعیف باورهای دینی و القای شبهات و تعارض ارزش ها اشاره کرد. آسیب های شخصیتی فضای مجازی بر کودکان نیز عبارت اند از: اعتیاد به فضای مجازی، انزوای اجتماعی و اتلاف وقت. همچنین از دیگر آسیب های فضای مجازی بر تربیت کودک در خانواده، می توان به این موارد اشاره کرد: کاهش ارتباطات خانوادگی، تغییر الگوی تعامل میان والدین و فرزندان، از بین رفتن تعادل قدرت در خانواده، و شکاف نسل ها. به اعتقاد نویسندگان، هدایت و نظارت والدین در کنار شناخت و آگاهی از آسیب های پیش روی فضای مجازی، می تواند از بهترین راهکارها در جهت رفع آسیب های فضای مجازی باشد.

سعيد قربانی / مصطفی فراهی	نویسندگان	آسیب‌شناسی گره‌های زبانی مبلغین دینی در فضای مجازی	عنوان اثر	
۲۴	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۳۴

گزارش اثر

پژوهش حاضر به بحث درباره گره‌های زبانی مبلغان دینی در فضای مجازی می‌پردازد و به این نکته اشاره دارد که گره زبانی، تنها مربوط به لکنت زبان نیست، بلکه برخی ایرادهای بلاغتی، فصاحتی و ناآشنایی با زبان یک رسانه و نشناختن مخاطب امروزی و روحیات او نیز در شمار گره‌های زبانی جای دارد. گره‌هایی مانند خام‌نویسی و کلی‌گویی، زیاده‌نویسی و پرگویی، نداشتن بعد زبانی، نداشتن بعد سنی و جنسیتی، نداشتن بعد کلمه، زبان ناسره (معیوب)، استفاده تک بعدی از زبان رسانه، داشتن زبان خطابه، خالی بودن از سرگرمی، از جمله گره‌های زبانی مبلغان در فضای مجازی است.

نگارندگان ابتدا به تعریف گره زبانی و چگونگی رخ دادن آن پرداخته و نگاهی به بحث تبلیغ در دنیای امروز داشته‌اند. ایشان در ادامه بر این نکته تأکید ورزیده‌اند که نحوه پیام‌رسانی به اندازه محتوای پیام، دارای اهمیت است و صرف حضور داشتن در فضای مجازی کافی نیست، بلکه چگونگی حضور بهتر، اهمیت دارد. نویسندگان در آخر، چهار راهکار و پیشنهاد برای حضور مؤثرتر در فضای مجازی بیان کرده‌اند:

- لزوم آموزش سواد رسانه برای ورود در فضای مجازی؛
- توجه خاص و ویژه به ادبیات فارسی و پرورش قلم نوشتاری و استفاده از ساختارهای متنوع نگارش؛
- گروهی عمل کردن؛
- ایجاد بانک مجازی، تولید و بهره‌جستن از دیگر زبان‌های رسانه.

محمدجواد محسن زاده	نویسنده	آسیب شناسی و ارائه راهکارهای ارتقای آموزش های دینی در فضای مجازی	عنوان اثر	۳۵
۱۸	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

با آغاز هزاره سوم میلادی و توسعه و رشد فناوری های نوین اطلاعات و ارتباطات، و نیز با حضور و گسترده شدن رسانه ها در سپهر عمومی و شیوه زندگی، چارچوبی فراهم شده است که آموزش، فرهنگ، سیاست و اجتماع انسانی حول محور ارتباطات و رسانه در بستر فضای مجازی جریان یابد. از طرف دیگر، انسان قرن بیست و یکم با توجه به مشغله فراوان در عصر مدرن و نداشتن وقت کافی برای حضور در دوره های آموزش حضوری، به سبک جدیدی از آموزش به نام «آموزش مجازی» نیاز پیدا کرده که اکنون در سرتاسر دنیا در حال گسترش است. نویسنده با هدف آسیب شناسی آموزش های دینی و علوم اسلامی در فضای مجازی و ارائه راهکارهای ارتقای آن، پژوهش حاضر را انجام داده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می دهد با توجه به ساختار نوین ارتباطی در عصر ارتباطات و فناوری اطلاعات، فضای مجازی دارای کارکرد، فرصت، ظرفیت مناسب و نقش مؤثری در شکل گیری سبک جدیدی از آموزش غیرحضوری و الکترونیک در حوزه آموزش دینی است، اما با توجه به نوپا بودن آموزش های دینی در فضای مجازی، لازم است با برنامه ریزی مناسب، آسیب ها و ضعف ها شناسایی شود تا با سامان دهی و رفع چالش های موجود، از این فرصت برای تحقق منویات مقام معظم رهبری در خصوص سواد فضای مجازی، اهداف آموزشی، فرهنگی، تبلیغی و احیاء و گسترش تمدن اسلامی استفاده گردد. نگارنده در پایان راهکارهایی برای ارتقای آموزش مجازی ارائه کرده است که به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

- تعامل دانشگاه ها و مراکز آموزشی علوم اسلامی و دینی؛
- آشنایی با مبانی آماری و برآوردهای عملکرد آموزشی و تبلیغاتی و نیز شیوه های بررسی بازتاب در آموزش؛

- توجه به دانش و بینش به عنوان مهم ترین شرط رسیدن به مقصد و اصابت به واقع؛

- نوآوری در ارائه سبک های آموزش متون اسلامی و تبلیغ علوم دینی.

عنوان اثر	آموزش اخلاق فناوری مبتنی بر آموزه‌های رضوی در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی	نویسندگان	رحیم مرادی / اسماعیل زارعی زوارکی
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۳۲

گزارش اثر

یکی از حوزه‌های پرکاربرد اخلاق، اخلاق در محیط‌های مبتنی بر فناوری یا اخلاق فناوری اطلاعات است که در سال‌های اخیر با ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی به یک ضرورت تبدیل شده است. پژوهشگران در این پژوهش در تلاش‌اند با بهره‌گیری از آموزه‌های رضوی، اخلاق فناوری را در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی فراگیرسازی کنند؛ به‌ویژه اینکه دقت در سیره زندگی اهل بیت و تأسی از شیوه رفتاری و سبک زندگی ایشان، به‌ویژه سیره امام رضا علیه‌السلام می‌تواند انسان را در رسیدن به الگوی مطلوب اخلاقی، اتخاذ روش صحیح زندگی و نیز رسیدن به حیات آرمانی رهنمون سازد.

در این پژوهش تأکید نویسندگان بر مهم‌ترین ابعاد اخلاق فناوری است که سعی شده از آموزه‌های اخلاقی رضوی برای آموزش این ابعاد در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده شود. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که مهم‌ترین ابعاد اخلاق فناوری، آداب معاشرت و حریم خصوصی است که با تکیه بر آموزه‌های اخلاقی رضوی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و در سطحی کلان‌تر در محیط‌های مبتنی بر فناوری، می‌توان از رفتارهای ضد اخلاقی در این محیط‌ها با تکیه بر این ابعاد کاست و درعین حال، از قابلیت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در این زمینه بهره‌مند شد.

زهره کشفی / رباب شفارودی	نویسندگان	آیا ارزیابی سطح ارتقای دینی در آموزش‌های مجازی ممکن است؟	عنوان اثر	۳۷
۱۰	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

از دیدگاه علوم رسمی، سنجش، نیازمند تعریف مجموعه‌ای ریاضی از معیارها، روش‌هایی برای عددی‌سازی آن‌ها و مقایسه است. فضای مجازی یا سایبراسپیس، مجموعه‌ای از اطلاعات است که برخلاف عقیده تحمیل‌شده از غرب، نه آزاد است و نه دسترسی آزاد به آن وجود دارد. اگر از اینترنت تاریک بگذریم و بحث را در فضای رسمی آن محدود کنیم، دسترسی به اطلاعات آن تحت کنترل نظام سلطه است. شیوه‌های رسمی که برای اندازه‌گیری سایت‌های دینی استفاده می‌شود، همان‌هایی است که برای سایت‌های دیگر در نظر گرفته شده است؛ مانند شمارش تعداد مراجعه به سایت‌ها، میزان پست‌های ارسال‌شده، میزان ایمیل‌های ردوبدل‌شده و میزان کلمات مذهبی جست‌وجوشده. این‌ها از دیدگاه علوم رسمی غربی است، ولی در دین اسلام و قرآن کریم، مجموعه‌های اندازه‌گیری از نوع دیگری است. برای مثال در آیات دوم و سوم سوره مبارکه بقره سه معیار برای متّین بیان می‌شود. بدیهی است معیارهای رسمی سنجش در فضای مجازی نمی‌تواند درجه ایمان به غیب یک فرد را اندازه بگیرد.

محققان در این مقاله، روش‌های مرسوم اندازه‌گیری را در فضای مجازی به‌جمال بیان کرده و نشان داده‌اند که مبانی اعتقادی و دینی با معیارهای مادی، نامعین و غیرقابل اندازه‌گیری است و روش‌هایی برای تخمین درجه اعتقادی افراد از دیدگاه اسلامی پیشنهاد کرده‌اند. به اعتقاد ایشان، معیار مهمی که قرآن کریم برای سنجش افراد به ما می‌دهد «میزان» است. به عبارت دیگر، نظر نویسندگان این است که ما تنها می‌توانیم آثار و نتایج اعمال و اقوال را در دنیا مشاهده کنیم و سنجش واقعی و نهایی آن‌ها تنها با خداست. ایشان در آخر هم با قاطعیت بیان می‌کنند که هیچ روشی در فضای مجازی نمی‌تواند ارتقای دینی یک فرد را اندازه بگیرد و تنها قادر به اندازه‌گیری ظواهر دینی افراد خواهد بود.

عنوان اثر	اخلاق مدرن و فرهنگ اسلامی وارتباطات در دنیای مجازی	نویسندگان	حسین سراوانی / منبزه عزتی رستگار / زهرا گلشنی خادم / رضا پوربهرام
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۲
۳۸			

گزارش اثر

چهارده قرن از ورود اسلام به سرزمین ایران می‌گذرد. در طول این مدت، بین اسلام و ایران در زمینه‌های مختلف، از جمله مباحث فرهنگی، تعاملات گسترده‌ای صورت گرفته است. در دنیای پرشتاب فناوری‌های نوین، فضای ارتباطات مجازی به عنوان یک فرصت یا تهدید، دست‌اندرکاران تربیت نسل جوان را با چالشی بزرگ روبه‌رو کرده است. استفاده گسترده از این فناوری و امکان دسترسی آسان به منابع اطلاعاتی و متنوع، باعث به وجود آمدن بسیاری از رفتارهای غیراخلاقی، به ویژه در میان جامعه شده است. اهمیت مباحث اخلاقی به ویژه در قلمرو معاشرت‌های گوناگون شخصی و اجتماعی، به قدری روشن است که در جوامع مختلف بر آن تأکید می‌ورزند و خصوصاً جامعه مسلمانان باید بر آن اهتمام بیشتری بورزد؛ چراکه دین اسلام، دین اخلاق‌مداری است.

پژوهش حاضر به تبیین جایگاه فرهنگ اسلامی و چالش‌های دنیای مجازی با نگرش اخلاق مدرن می‌پردازد. محققان این اثر در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که می‌توان اخلاق مدرن را با فرهنگ اسلامی عجین کرد. به عبارت دیگر، مراد از اخلاق مدرن، شکل غربی آن نیست، بلکه صورت مناسب‌سازی شده با درون‌مایه فرهنگ اسلامی و آموزه‌های دینی ماست که با پیشرفت‌های تکنولوژی و فناوری مجازی همخوانی دارد. ایشان همچنین معتقدند باید با جهت‌دهی اخلاقی به پدیده جهانی ارتباطات نوین، هم از جنبه‌های مثبت آن سود جست و هم خود و کشور را از آسیب‌های آن ایمن ساخت.

مهدی سعیدی	نویسنده	امکان‌سنجی توانایی فضای مجازی در شکل‌گیری و بهره‌وری از تربیت دینی	عنوان اثر	۳۹
۱۷	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

با ظهور و گسترش صنعت ارتباطات و در راستای آن، اینترنت به عنوان شبکه ارتباطاتی و اطلاعاتی جهانی، فضای جدیدی در عرصه زندگی پدید آمد که می‌توان با عناوینی همچون «فضای دوم» یا «فضای مجازی» از آن یاد کرد؛ فضایی که استفاده از آن، دارای ابعاد مثبت و منفی است. مبانی نظری این پژوهش که با هدف امکان‌سنجی توانایی فضای مجازی در ایجاد و بهره‌وری از تربیت دینی انجام شده، بهره‌گیری از پارادایم دوفضایی شدن و مفهوم‌سازی تفاوت‌های فضایی مجازی و مؤلفه‌های تربیت دینی است. نویسنده در این مقاله تلاش کرده تا به دو سؤال پاسخ دهد: ۱) آیا می‌توان با توجه به ویژگی‌های فضای مجازی، به آن اعتماد کرد و از آن به عنوان ابزاری برای برخورداری افراد جامعه از تربیت دینی بهره برد؟ ۲) اگر مبنایی برای آموزش‌های سودمند وجود دارد، تا چه اندازه در پیشبرد اهداف تربیت دینی اصیل می‌تواند مؤثر و مفید واقع شود؟ یافته‌های پژوهش ایشان نشان می‌دهد جمله «خودت را بشناس»، مصداقی برای این است که انسان برای ورود به تربیت و به‌ویژه تربیت دینی، لازم است ابتدا معنای صحیحی از خود و سپس از دیگران داشته باشد. براین اساس، سریع شدن فضا، فراگیری، قابلیت دسترسی دائم، فرامکانی، فرازمانی، جهانی بودن، سیال بودن، تشدید شدن واقعیت و چندرسانه‌ای بودن، از جمله فرامتغیرهای این فضا هستند که زندگی در جهان دوم، زندگی دوفضایی معاصر و نیز منابع هویتی افراد را تحت تأثیر قرار داده‌اند.

نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده است که مشکل عدم وجود هویت اصیل و عامل، با سرازیر شدن آموزش‌های دینی در دنیای مجازی نتیجه‌بخش نبوده، نتیجه‌ای جز دستیابی به قشری‌گرایی و صورت‌گرایی نداشته است؛ لذا دستیابی به هسته تربیت دینی با مؤلفه‌های دنیای مجازی سازگاری چندانی ندارد، و همنشینی از نوع التقاطی است.

هادی جعفریان / حسام‌الدین مؤیدیان	نویسندگان	بررسی اثربخشی آموزش مجازی بر تربیت باورهای دینی کودکان	عنوان اثر	۴۰
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

ورود فناوری به عرصه اطلاعات و ارتباطات، تمام ابعاد زندگی بشری را متحول کرده است؛ تاجایی که انتقال داده‌های آموزشی، با پذیرش رویکرد مدرن و حذف بسیاری از محدودیت‌های معمول در آموزش فیزیکی، به صورت الکترونیکی و از طریق محیط مجازی ارائه می‌شود. نویسندگان در این پژوهش، تأثیر آموزش مجازی را در بیان مفاهیم دینی برای کودکان تحلیل، و تأثیر آن را بر باورهای دینی گروه پیش‌گفته ارزیابی کرده‌اند. ایشان به دنبال یافتن پاسخی برای پرسش‌های ذیل بوده‌اند:

- آیا آموزش مجازی تأثیری بر نگرش و اعتقادات دینی کودکان دارد؟
- آیا آموزش مجازی تأثیری بر ارتقای سطح اطلاعات دینی و مذهبی کودکان دارد؟
- آیا آموزش مجازی می‌تواند به عنوان ابزاری در جهت تشویق کودک به انجام واجبات یا عامل بازدارنده‌ای در جهت ترک محرمات اثرگذار باشد؟
- آیا آموزش مجازی تأثیری بر اعمال و تجارب دینی کودکان (رعایت ادب، اخلاق، احترام به والدین) داشته است؟

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه چهارسطحی برگرفته از پرسشنامه باورهای دینی گلاک و استارک بوده که میان ۸۲ نفر از والدین فرزندان هفت تا دوازده سال کارکنان شاغل در نیروی انتظامی استان چهارمحال و بختیاری تقسیم شده است. نتایج تحقیق محققان نشان می‌دهد مؤلفه‌های نگرش و باورهای دینی، اطلاعات دینی، و اعمال و تجارب دینی، از سوی فرزندان ارتقای بسزایی درمقایسه با قبل از برگزاری آموزش مجازی داشته است، لیکن روش آموزشی یادشده، تأثیری بر انجام فرایض (واجبات) و ترک محرمات دینی نداشته است. ایشان در انتها پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه کرده‌اند:

۱. پرهیز از طرح جنبه‌های استدلالی معارف اعتقادی به کودکان دبستانی و استفاده از ابزارهای آموزش مجازی، همچون عکس، اسلاید و به‌ویژه فیلم‌های آموزشی در آموزش مبانی و باورهای دینی و مفاهیم مذهبی؛
۲. ارائه ارزش‌های اسلامی در قالب الگوهای تصویری یا تشویق دانش‌آموزان دارای الگوهای رفتاری مطلوب اسلامی، به جای آموزش‌های نظری صرف؛
۳. فراهم کردن امکانات و ابزارهای موردنیاز برای برگزاری برنامه‌های آموزشی و پرورشی در مدارس؛
۴. توجه بیشتر به کتب درسی و گنجاندن ارزش‌های اسلامی در آن‌ها به زبان ساده و قابل فهم؛
۵. نصب شعائر مذهبی مناسب در محیط‌های آموزشی.

غلامرضا خدیوی رفوگر / علی نباتی	نویسندگان	بررسی ارتباط میزان استفاده از رسانه‌های جدید ارتباطی (لاین، تلگرام، فیسبوک، اینستاگرام) و میزان دین‌داری جوانان ۲۹-۱۸ سال شهر مشهد	عنوان اثر	
۲۰	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۴۱

گزارش اثر

آنچه در حوزه دین و اعتقادات، موجب نگرانی و دغدغه شده، افزایش روزافزون کاربران و عضویت پررنگ جوانان ایرانی در شبکه‌های اجتماعی مختلف است؛ بدون آنکه آموزش‌های لازم را دیده و در سطح عمومی آگاهی‌های کافی داشته باشند. اولویت استفاده جوانان از شبکه‌های اجتماعی به ترتیب در زمینه امور تفریحی، سرگرمی و علمی آموزشی است. این در حالی است که فضای موجود در شبکه‌های اجتماعی، برخلاف فضای سنتی، به هیچ‌عنوان قابل کنترل نیست و در عین حال، افراد و گروه‌های مختلفی در آن فعالیت می‌کنند که گاه با اعتقادات دینی جامعه ما در تعارض و تضاد جدی هستند و به همین دلیل، باورهای دینی را به خصوص در بین جوانان، به شدت به چالش می‌کشند. آشنایی با میزان اثرگذاری شبکه‌های اجتماعی در میزان دین‌داری جوانان، می‌تواند به اهمیت ورود تخصصی‌تر در زمینه برنامه‌ریزی برای جلوگیری از تأثیر این شبکه‌ها بر باورهای جامعه جوان ما را یاری رساند. به همین منظور نویسندگان این مقاله به بررسی ویژگی‌های شبکه‌های لاین، فیسبوک، تلگرام و اینستاگرام و ارتباط آن با دین‌داری جوانان پرداخته‌اند. جامعه آماری این پژوهش، جوانان ۲۹-۱۸ سال شهر مشهد بوده‌اند.

نتایج تحقیقات ایشان نشان می‌دهد که بین مدت زمان استفاده با بُعد شریعت از شاخص دین‌داری، و بین سرعت ارتباط با ابعاد اخلاقیات و عقاید از شاخص دین‌داری، رابطه معکوس و معناداری برقرار است؛ همچنین بین سرعت ارتباط با شاخص دین‌داری، رابطه معکوس و معناداری برقرار است؛ در حالی که بین دو بُعد دیگر با شاخص دین‌داری رابطه‌ای مشاهده نمی‌شود. ایشان در انتها پیشنهادهای زیر را بیان کرده‌اند:

- پیشنهاد می‌شود محققان با فاصله زمانی چندین ساله در خصوص میزان تأثیر هر یک از شاخص‌های مدنظر اقدام کنند.

- پیشنهاد می‌شود پیش از ورود هر نوع فناوری ارتباطی به جامعه، آگاهی‌های لازم از سوی برنامه‌ریزان این حوزه به کاربران داده شود.
- بهتر است به دلیل اهمیت و حساسیت موجود در زمینه دین‌داری در جامعه ما، از روش مصاحبه برای آگاهی بیشتر از رفتارها و کنش‌های جوانان استفاده شود.

سیدمحسن حسینی صفا/ زهرا غیاثوند	نویسندگان	بررسی ظرافت‌ها و عوامل تأثیرگذار تبلیغ دین در بستر فضای مجازی	عنوان اثر	
۲۲	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۴۲

گزارش اثر

امروزه با پیشرفت در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، موضوع کارکرد فضای مجازی، جایگاه و اهمیت ویژه‌ای یافته که نمی‌توان نقش آن را در تبلیغ و شناساندن دین و ارتقای آموزه‌های دینی نادیده گرفت. به نظر می‌رسد پیوند استواری میان تبلیغ معارف دین و فضای مجازی پدید نیامده است و به همین دلیل، شناسایی امکانات و ابزارهای مورد نیاز جهان اسلام بسیار ضروری است. نویسندگان این مقاله کوشیده‌اند ظرافت‌های تبلیغ دین و عوامل اثرگذار در این حوزه را شناسایی کنند. در همین راستا، با احصای کارکردها و ابعاد تأثیر فضای مجازی در ارتقای آموزه‌های دینی، توانسته‌اند چارچوب و قوانینی برای اطلاع‌رسانی آموزه‌های دینی از قرآن و روایات استخراج نمایند؛ مانند صحت صداقت و امانت معارف، یقین به صحت خبر، تحقیق کامل درباره اطلاعات، تشویق عمل به اطلاعات و غیره.

همچنین فضای مجازی امکانات قابل توجهی برای فعالیت‌های مختلف دارد که در این اثر، بیش از ده مورد از ظرفیت‌های آن در راستای تبلیغ دین، که با در نظر گرفتن محدودیت‌ها و شرایط کنونی وب قابل بهره‌برداری است، بیان شده است؛ از جمله این موارد کتابخانه‌های مجازی، آموزشگاه‌ها و دانشگاه‌های مجازی هستند که تلاش‌های بسیاری برای برخورداری بیشتر از سهم آموزه‌های دینی در این فضا صورت گرفته است. از آنجاکه از میان تمام ابزارهای موجود، فضای مجازی یکی از مؤثرترین تأثیرها را در بناسازی هویت دینی در جامعه دارد، پژوهشگران اثر حاضر به این نتیجه رسیده‌اند که سرمایه‌گذاری در فضای مجازی در جهت ارتقای آموزه‌های دینی، بالاترین بازدهی را خواهد داشت.

محمد مهدی محب‌الرحمان	نویسنده	بررسی فقهی حکم آموزش‌های مجازی ضد دینی	عنوان اثر	۴۳
۱۲	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

آموزش مجازی و آنلاین پس از رونق اینترنت و افزایش نفوذ آن میان مردم، کاربرد و اهمیت زیادی پیدا کرد و به همین دلیل، سازمان‌ها و دانش‌پذیران بسیاری برای استفاده از آموزش مجازی علاقه نشان دادند که این مقوله به یک حوزه رو به رشد تبدیل شد. در این میان، نهادها و مؤسسات آموزشی ضد دین نیز که امکان فعالیت حضوری در کشورهای مسلمان، به ویژه ایران را پیدا نکرده‌اند، از این فرصت استفاده کرده و پایگاه‌های مختلفی با هدف آموزش‌های ضد دینی یا تبلیغات دینی، مانند مسیحیت به صورت مجازی راه‌اندازی کرده‌اند.

پژوهش حاضر، پاسخ فقهی به این مسئله است که: آیا دولت اسلامی در دوران غیبت یا اشخاص حقیقی، حق و اجازه شرعی این را دارند تا صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی را که در پی آموزش‌های غیر دینی یا ضد دینی هستند، فیلتر و مسدود کنند؟ نویسنده به این نتیجه رسیده است که اصل اولی، حرمت منع کردن دیگران از دسترسی به صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی است، ولی با علم به منکر بودن صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی، در صورتی که ضرر و مفسده‌ای بر فیلتر کردن مترتب نباشد، فیلتر کردن و منع دیگران از آموزش‌پذیری و دسترسی به این صفحات، تلویزیون‌ها و شبکه‌ها، لازم می‌شود.

صفورا شکوهی / پریسا اصغرزاده طالبی	نویسندگان	تأثیر فضای مجازی بر تربیت دینی کودکان	عنوان اثر	۴۴
۹	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

فضای سایبری (اینترنت) نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است. تأثیرات و پیامدهای مثبت و منفی فضای مجازی به عنوان پدیده‌ای نوین در اجتماعات انسانی، همواره در حال گسترش است. فضای مجازی، موقعیتی است که در آن، نگه‌داری و نقل و انتقال اطلاعات بسیار ارزان و ساده انجام می‌شود. از این رو، برای فضای تربیتی و اخلاقی جامعه، هم تهدید محسوب می‌شود و هم به نوعی فرصت. در این فضای چالشی، باید برای تبدیل تهدید به فرصت یا برای کاهش تهدیدها در مقابل فرصت‌ها، فعالانه وارد عرصه تولید و انتقال اطلاعات شد. در عصر حاضر که فضای مجازی جهان را به دهکده‌ای کوچک مبدل کرده است و مردم جهان را از قسمت‌های مختلف با فرهنگ‌ها و باورهای متفاوت به همدیگر مرتبط می‌کند، مباحث تربیتی فرزندان با چالش روبه‌رو شده است؛ در مقابل، یکی از ابزارهای کارآمد به منظور حفظ و احیای باورها و تربیت اسلامی، فضای مجازی است.

هدف از انجام این پژوهش، بررسی ابعاد و ظرفیت‌های موجود در فضای مجازی در جهت تربیت فرزندان است. محققان این اثر به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی، درصدد بررسی و تبیین ابعاد گوناگون فضای مجازی و تربیت از حوزه تربیت اسلامی به مفهوم‌سازی تربیت در فضای مجازی و نقش آن به عنوان ابزاری مهم در جوامع امروزی بوده‌اند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که فضای مجازی، ظرفیت‌های بالقوه فراوانی دارد که در صورت فراهم بودن شرایط و ایجاد آن، آثار قابل توجهی در شکل‌گیری شخصیت افراد، به‌ویژه کودکان خواهد داشت و به خوبی می‌توان در جهت دستیابی به اهداف والای دینی از آن استفاده کرد.

محمد حسین شریفی نیا / فاطمه بیدی / محمد حاتمی	نویسندگان	تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی	عنوان اثر	
۲۱	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۴۵

گزارش اثر

یکی از اصلی ترین مضامین مورد توجه متخصصان علوم اجتماعی، دگرگونی های فرهنگی اجتماعی در دهه های اخیر بوده است. این دگرگونی ها در حوزه های مختلفی رخ داده که از جمله آن ها می توان به تغییرات در شیوه های زندگی اشاره کرد. انتخاب سبک زندگی، آثار بسیاری در زندگی دارد؛ به طوری که از یک طرف می تواند تمدن اسلامی را بسازد و از طرف دیگر، موجب هدر رفتن تمامی استعدادهای فرد شود. هدف محققان از انجام این پژوهش، بررسی تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی بوده است.

نتایج حاصل از پژوهش ایشان حاکی از آن است که فضای مجازی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر سبک زندگی کاربران، تأثیرات بانفوذی دارد؛ چراکه طراحان اصلی در فضای مجازی، مروج سبک زندگی غربی بوده، هدف اصلی آن ها، نشانه گرفتن باورهای کاربران است. از این رو، سبک زندگی غربی، به رغم سیما و سطح مرفه خود، حاوی چالش های عمیقی است که آینده روشنی را نمایان نمی سازد. در این میان، به نظر می رسد بسط تفکر توحیدی در فضای مجازی، تنها راه ساختار شکنی ریشه های فرسوده سبک زندگی غربی است؛ چراکه سبک زندگی الهی و اسلامی بر مدار توحید در فضای مجازی، بستر رشد و تعالی فردی و اجتماعی را آماده می سازد و احیا و بازسازی این مهم، تلاش و همت همگان را می طلبد. نگارندگان در انتها پیشنهاد های زیر را ارائه کرده اند:

- شناخت روان شناسی فضای مجازی؛

- توجه بیشتر و عمیق تر به آموزه های دینی در همه جنبه های زندگی فضای مجازی و فهم واقعی آن ها؛

- ارتباط مستمر علما و نظریه پردازان دل سوز و همکاری نهادهای دینی با مدیران و سیاست گذاران

فضای سایبری؛

- ترجیح دادن و نیز تشریح منافع سبک زندگی اسلامی ایرانی در فضای مجازی؛

- آگاهی دهی بیشتر به تمامی اقشار، به خصوص نسل جوان و دامن زدن به توسعه و ترویج سبک زندگی غربی در فضای مجازی؛
- لزوم شناخت‌شناسی بنیادهای فکری غرب در فضای سایبری؛
- راهکارهایی برای اصلاح سبک زندگی در فضای مجازی؛
- آسیب‌شناسی موضوع سبک زندگی در فضای مجازی؛
- شناساندن و بیان آسیب‌های کاربرانی در فضای مجازی.

ملیحه عسکرزاده / سمیه جوادیان نیک	نویسندگان	تأثیرات فرهنگی فضای مجازی در عرصه دین	عنوان اثر	۴۶
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

از مهم‌ترین ویژگی‌های فضای مجازی، گسترش اهمیت فرد و حیطه خصوصی در برابر جمع و حوزه عمومی است. افراد در فضای مجازی، در عین حال که می‌توانند در گروه‌های مختلف و گاهی متضاد با هویت حقیقی خود حضور داشته باشند، می‌توانند خود را جدا از دیگران و به صورت تنها نیز حس کنند؛ به گونه‌ای که فقدان مراتب قدرت در فضای مجازی، باعث می‌شود فردیت افراد در جمع حل نشود. در جهان واقعی نیز قدرت انتخاب افراد همواره تحت تأثیر عواملی همچون جبر مکان، زمان، فرهنگ و حکومت، محدود بوده است، ولی در جهان مجازی، مرزهای محدودکننده از میان برداشته شده، شخص در مقیاس جهانی با گزینه‌های فراوانی برای انتخاب روبه‌روست. لذا در میان اقوام سنتی و مذهبی، شاهد تأثیرات قابل ملاحظه‌ای در ایجاد انعطاف‌پذیری و شکستن مرزهای محدودکننده اعتقادی فرهنگی هستیم.

نگارندگان در این پژوهش به بیان تأثیرات فرهنگی فضای مجازی بر عرصه دین پرداخته‌اند. ایشان پس از بیان مفهوم‌شناسی هویت، به سراغ هویت دینی رفته و ابعاد مختلف آن را بررسی کرده‌اند و در ادامه، به چالش‌ها و فرصت‌های هویت در فضای مجازی پرداخته‌اند. به اعتقاد ایشان، فرصت‌های هویت در فضای مجازی عبارت‌اند از:

- (۱) بی‌نامی؛
- (۲) جهانی شدن؛
- (۳) آزادی اطلاعات و ارتباطات؛
- (۴) کاهش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی؛
- (۵) گسترش عدالت رسانه‌ای؛
- (۶) گسترش تعاملات و تبادل نظرها با سرعت بسیار بالا.

محمد سمیعانی / هادی جعفریان	نویسندگان	تبیین ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بررسی آن از منظر فقه امامیه	عنوان اثر	۴۷
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

در عصر حاضر، رایانه و اینترنت به‌عنوان فناوری‌های نوین رسانه‌ای، از جایگاه اساسی در میان جوامع بشری و به‌تبع آن، در کشورهای اسلامی برخوردارند. از جمله رویدادهای روزمره در بستر اینترنت و فضای مجازی، ارتباطات گسترده کاربران با یکدیگر است که با عنایت به اینکه اصل ارتباط با نامحرم در بستر فضای واقعی و ملموس از نظر شرعی روشن و حدود آن نیز در شرع مشخص است، مسئله قابل‌تأمل در این پژوهش، تبیین دیدگاه فقه در خصوص ارتباط با نامحرم در بستر فضای مجازی است. به‌عبارت‌دیگر، هدف از پژوهش حاضر، بررسی مقتضای تحریم ارتباط با نامحرم در فضای مجازی است.

نگارندگان ابتدا سه دیدگاه را درباره ارتباط زن و مرد مطرح کرده‌اند و پس از نقد دو دیدگاه سخت‌گیرانه و سهل‌گیرانه، به اثبات نظریه اعتدال پرداخته‌اند. ایشان در ادامه، به بیان دیدگاه‌های فقهای شیعه درباره ارتباط با نامحرم در فضای مجازی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که از دیدگاه فقه و متون دینی، صرف‌گفت‌وگو میان زن و مرد نامحرم ممنوعیتی در پی ندارد؛ مگر اینکه معاشرت با تلذذ (لذت بردن) و ریبه (خوف وقوع در حرام) همراه باشد یا مفسده‌ای در پی داشته باشد. ایشان همچنین بر این باورند که دیدگاه کلی فقهای شیعه حاکی از آن است که نظر به نامحرم در فضای مجازی، در حکم نگاه به خود نامحرم نیست؛ زیرا ادله حرمت نگاه به نامحرم، فقط به خود واقعی وی (نامحرم) انصراف دارد؛ البته نویسندگان یادآور این نکته هم شده‌اند که جواز نگاه به نامحرم (ناظر به تصویر ثابت و متحرک وی در فضای مجازی) منوط به احراز شرایط، یعنی ناشناس بودن (زن نامحرم)، نبود قصد تلذذ، عدم خوف وقوع در حرام و در میان نبودن مفسده است.

سید محمود مرتضوی / محمد علی مومبینی / جلال عراقی	نویسندگان	تحلیل گفتمان داستان های جنسی در فضای مجازی: بسترسازی برای ترویج زنا با محارم	عنوان اثر	۴۸
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه با گسترش اینترنت و سهولت دسترسی به طیف وسیعی از محتوا، جوامع با خیل عظیمی از محتوا و بازنمایی ها مواجه شده اند. یکی از مؤثرترین راه های انتقال ایدئولوژی، متن و به ویژه داستان، و البته داستان های جنسی است. کاربران و مخاطبان این داستان ها، در فضای مجازی به راحتی می توانند در معرض این فضا قرار گیرند که تأثیرات سویی نه تنها بر روابط درون خانوادگی، بلکه بر ذهنیت و دیدگاه شخص دربارۀ اطرافیان خواهد داشت.

نویسندگان مقاله حاضر تلاش کرده اند با استفاده از روش تحلیل گفتمان و رویکرد جامعه شناختی معنایی ون لیوون، داستانی با مضمون رابطه جنسی با محارم (پدر و دختر) را بررسی کنند و سوگیری های ایدئولوژیک آن را نشان دهند. هدف اصلی ایشان، کشف ایدئولوژی نهفته در دل داستان های جنسی است.

نتایج این مقاله نشان می دهد راوی در بستری داستان را پروراندۀ که از دید مخاطب، امری واقعی پنداشته شده است؛ در صورتی که باواکاوی آن، مشخص می شود در پیرنگ روایت، ارزش ها و روابط درون خانوادگی استحاله یافته و سبک زندگی غیرمؤمنانه بسترسازی شده است.

انسی کرامتی	نویسنده	تربیت دینی در فضای مجازی: فرصت‌ها و تهدیدها	عنوان اثر	۴۹
۱۶	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه استفاده از فضای مجازی و امکاناتی که اینترنت در اختیار ما قرار می‌دهد، در تمام ابعاد زندگی انسان نفوذ یافته است. یکی از این ابعاد، حوزه دین و تربیت دینی است. با توجه به اینکه آموزش شایسته مفاهیم و ارزش‌های دینی به عنوان سنگ بنای جامعه، مستلزم توجه به کیفیت آموزش‌های دینی است، باید به فرصت‌ها و تهدیدهای بالقوه‌ای توجه کرد که آموزش دینی در فضای مجازی می‌تواند به همراه داشته باشد. به عبارت دیگر، هرچند استفاده از فضای مجازی می‌تواند فرصت‌های آموزشی مناسبی را در تربیت دینی متریان به همراه داشته باشد، ولی ماهیت این فضای آموزشی به گونه‌ای است که تهدیدهایی را نیز در این زمینه پدید خواهد آورد و عدم توجه به آن‌ها می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری را به متریان و جامعه وارد کند.

نویسنده در مقاله حاضر ابتدا به مفهوم‌شناسی «تربیت دینی» پرداخته و سپس امکان تحقق سه اصل از اصول تربیت دینی را برای متریان در فضای مجازی توضیح داده است. این اصول عبارت‌اند از: پرورش تفکر و تعقل، عزت نفس، و حریت یا آزادگی. او در ادامه از محدودیت‌های بالقوه فضای مجازی در خصوص سه محور بحث کرده که عدم توجه به آن‌ها می‌تواند تربیت دینی را با چالش‌هایی جدی مواجه سازد. این محورها نیز شامل نظم و انضباط آموزشی در فضای مجازی، ارزشیابی از تربیت دینی مجازی، و مدیریت آموزش و تدریس از سوی مدرسان مجازی هستند.

طیبه قاسمی ورجانی / علیرضا ابراهیمی	نویسندگان	توصیف و تحلیل وضعیت موجود آموزش دینی در فضای مجازی	عنوان اثر	۵۰
۱۷	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

دین مبین اسلام، آیینی جهانی و جاودانه بوده، به منظور تبیین و تنظیم رابطه بین خدا، انسان و جهان نازل شده است. چنین دینی برای تحقق ویژگی‌هایی که از خاتمیت آن برخاسته، ماهیتاً باید تبلیغی نیز باشد و از همه ظرفیت‌ها برای گسترش خود بهره‌بردار تا مفاهیم و پیامدهای آسمانی آن به همه انسان‌ها برای همیشه و در همه جا برسد. با توجه به اهمیت تبلیغ دین در دنیای امروز، از هر نوع امکانات و ابزار مدرن می‌توان در راستای تبلیغ استفاده کرد که یکی از این امکانات، فضای مجازی است؛ چه اینکه اهمیت تبلیغ دین در فضای مجازی، به مراتب از رسانه منبر و در فضای مسجد بیشتر است؛ چراکه از مزایای این نوع تبلیغ، می‌توان به دسترسی سریع و آسان، هزینه پایین و بازدهی سریع و بالا در مقایسه با دیگر روش‌های تبلیغ اشاره کرد.

از طرف دیگر، در حکومت اسلامی برای نهاد دین، سه نقش اساسی (تحقیق، تبلیغ و تحقق دین) متصور شده‌اند که ایجاد فضای سالم برای پرداختن به این نقش‌ها، از مهم‌ترین وظایف حوزه‌های علمیه به‌شمار می‌آید و برای تحقق این مسئله، لازم است به سوی ایجاد رسانه‌های دینی متعدد و متکثر حرکت کرد و از ظرفیت ویژه این ابزارها در جهت گسترش ارزش‌های الهی بهره‌برد. در این میان، تلاش سازمان‌های وابسته همچون سازمان تبلیغات اسلامی و حوزه و دانشگاه را نمی‌توان انکار کرد، ولی این مهم به توجهات ویژه و گسترده‌تری نیاز دارد. از این رو، فرهنگ‌سازی مناسبی میان همه سطوح، همچون حوزه‌های علمیه، استادان دانشگاه و کسانی که دغدغه اسلامی و انقلابی دارند، لازم است.

پیشنهاد نگارنده در این زمینه آن است که مراجع عظام تقلید و علمای اسلام گرد هم آیند و پس از گفت‌وگو، مسیر را شناسایی کنند و با تشکیل مجموعه‌های اندیشه‌ورز در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌ها و سایر نهادها، حمایت مادی و معنوی خود را اعلام دارند. محققان در این پژوهش

تلاش کرده‌اند با رویکرد توصیفی تحلیلی به بررسی ابعاد این مسئله بپردازند. ایشان در پایان، پیشنهادهایی ارائه کرده‌اند که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- مسئولان با جهت‌گیری‌ها و حمایت‌های خود، می‌توانند مؤسسات و مراکز را به تولید تشویق کنند.
- مؤسسات می‌توانند محتوا و ابزارهای مناسب و فاخر تولید کنند و فعالان فضای مجازی می‌توانند با استفاده از این تولیدات، آن‌ها را تقویت نمایند.
- با بهره‌گیری بیشتر از فعالان فضای مجازی و تقویت مجمع مرتبط با آن‌ها، می‌توان قدرت اثرگذاری موج‌های وبلاگی و کمپین‌ها را برای ترویج و تبیین امر به معروف و نهی از منکر افزایش داد.

منصوره رضایی / مصطفی رضایی دیل	نویسندگان	جایگاه ادبیات آیینی در آموزش مجازی مفاهیم دینی	عنوان اثر	۵۱
۱۱	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

با گسترش فضای مجازی و افزایش راه‌های ارتباطی، دسترسی به مطالب و محتواهای علمی و هنری بسیار آسان شده است. با استفاده از این ظرفیت عظیم می‌توان با بهره‌گیری از قالب‌های هنری، به ترویج و گسترش غیرمستقیم آموزه‌های دینی پرداخت. یکی از انواع هنرهای دینی که در صورت عرضه مناسب، توانایی جذب و اثرگذاری بالایی دارد، ادبیات آیینی است. این گونه ادبی افزون بر غنای محتوایی، جذابیت لفظی و شنیداری نیز دارد و می‌تواند سبب جذب مخاطبان مختلف به محتواهای دینی شود.

نویسندگان در این مقاله به بررسی قابلیت‌های ادبیات آیینی در ترویج معارف دینی و بهره‌مندی از امکانات فضای مجازی برای عرضه این نوع ادبی پرداخته‌اند و پیشنهادهایی برای بهره‌مندی حداکثری از این قابلیت‌ها و امکانات ارائه کرده‌اند. به اعتقاد ایشان، می‌توان با بهره‌گیری هوشمندانه از امکانات متنوع فضاها، محتواهای مجازی، محتواهای والا و گیرای ادبیات آیینی را به سهولت و گستردگی در اختیار مخاطبان قرار داد. افزون بر این، سایت‌ها و وبلاگ‌ها، نرم‌افزارهای کاربردی و شبکه‌های اجتماعی، امکاناتی هستند که می‌توان با عرضه انواع گوناگون ادبیات آیینی در آن‌ها، طیف‌های مختلفی از کاربران و مخاطبان را تحت تأثیر قرار داد و به ترویج و تعمیق عواطف مذهبی و دانش‌های دینی در آن‌ها همت گماشت.

عنوان اثر	چالش‌ها و راهکارهای بهره‌برداری از ظرفیت‌های فضای مجازی در تبلیغ و توسعه آموزش‌های دینی	نویسندگان	رضا بنی‌اسد / حسین زبینه
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۴

گزارش اثر

ظرفیت‌های فضای مجازی، به معنای بهره‌برداری از منابع، ابزارها و امکانات فضای مجازی برای توسعه و تبلیغ دین از طریق آموزش است. امروزه از ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی، وب، نظام‌های مدیریت یادگیری، بازی‌های رایانه‌ای و سایر ابزارها برای نشر آموزش‌های دینی و تبلیغ ادیان استفاده می‌شود. ظهور کلیساهای مجازی، پاسخ‌گویی تمام‌وقت به سؤالات دینی و مهم‌تر از همه، زندگی معنوی در فضای مجازی، تنها بخشی از تعامل عالمان دین و کاربران در این فضا است. نویسندگان در این مقاله به این سؤال‌ها پاسخ داده‌اند:

(۱) چالش‌های پیش روی ظرفیت‌سازی برای توسعه محتوای آموزش‌های دینی چیست؟
 (۲) راهبردهای ظرفیت‌سازی به منظور بهره‌برداری از فضای مجازی در حوزه آموزش‌های دینی کدام است؟
 ایشان ابتدا چالش‌های مرتبط با ظرفیت‌های آموزش محتوای دینی را در فضای مجازی بررسی کرده و سپس به ارائه راهبردهایی به منظور بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های فضای مجازی پرداخته‌اند. عمده چالش‌ها از نگاه ایشان، عدم وجود نیازسنجی دقیق از نیازهای آموزشی دنیا و عدم وجود محتواهای دیجیتالی شده است. راهبردهایی نیز که در این مقاله معرفی کرده‌اند، عبارت‌اند از: بهره‌برداری از سامانه‌ها و زیرساخت‌های جهانی برای تبلیغ و آموزش آموزه‌های دینی و اسلامی، انجمن‌ها و تالارهای گفت‌وگو، بهره‌برداری از سامانه‌های آموزش مجازی و آموزش باز در دنیا، طراحی وب‌سایت و سامانه‌های آموزشی در تراز جهانی، طراحی بازی‌های رایانه‌ای، تمرکز بر همه محتواهای دیجیتالی، پاسخ‌گویی به شبهات، پذیرش دانشجوی مجازی و ایجاد شبکه تبلیغی و هماهنگی مبلغان در سطح جهان.

ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که با توجه به سرعت بسیار زیاد رشد و توسعه فضای مجازی، ضرورت اتخاذ راهبردهای سازنده و زیرساختی، تدافعی و محتوا محور بیش از پیش احساس می‌شود.

عنوان اثر	راهبردهای امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	نویسندگان	محمد جواد رهمضانی / محمد رضا برزویی
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۸

گزارش اثر

امر به معروف و نهی از منکر بنابه نص آیات قرآن و روایات متعدد، از فرایض دینی و عامل استحکام حکومت و گسترش هنجارهای صحیح به لحاظ مسئولیت پذیر کردن جامعه است. با ظهور فناوری های نوین ارتباطی، مانند شبکه های اجتماعی و آسیب ها و تهدیدهای حاصل از آن، احیا و گسترش این امر افزون بر محیط واقعی، در فضای مجازی نیز ضرورت می یابد. عرصه فضای مجازی متفاوت با فضای حقیقی و دارای پیچیدگی های خاص خود است. سازمان ها و نهادهای مختلفی که در جمهوری اسلامی ایران مسئولیت فعالیت در حوزه امر به معروف و نهی از منکر را دارند، باید با راهبرد مشخص قدم بگذارند و علاوه بر آن، اولویت های راهبردی را نیز با توجه به ظرفیت های محدود برای برنامه ریزی و اقدام بدانند.

پژوهشگران اثر حاضر با روش SWOT و با دریافت دیدگاه های ۳۲ نفر از نخبگان حوزه دینی و فضای مجازی، کوشیده اند مهم ترین نقاط ضعف و قوت و نیز فرصت ها و تهدیدها را برشمرده، متناسب با آن ضمن احصای وضعیت فعلی، راهبرد متناسبی پیشنهاد نمایند. ایشان راهبردها را در دو حوزه کمی (عمومی سازی) و کیفی (عمق بخشی) ارائه داده اند.

راهبردهای کمی عبارت اند از: شناخت و تبیین، آموزش و گفتمان سازی، حمایت، رفع موانع و رصد، و برخورد عملی با منکرها. راهبردهای کیفی هم شامل بازسازی و ساختار سازی نهاد متولی، شبکه سازی تخصصی مستقیم، شبکه سازی ترویجی غیرمستقیم و گسترش حوزه نظارت هاست. از نگاه ایشان دو راهبرد اصلی عبارت اند از: شناخت و تبیین معروف و منکر در فضای مجازی، و آموزش و تبلیغ معروف و منکر در فضای مجازی.

رضارستمی	نویسنده	راهکارهای عملی مدیریت رسانه با هدف بالابردن ظرفیت ترویج معارف دینی در فضای مجازی	عنوان اثر	۵۴
۲۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه رسانه‌ها فاصله بین جوامع و انسان‌ها را کاسته‌اند و جهان را به دهکده‌ای تبدیل کرده‌اند که اهالی آن با توجه به نوع رسانه‌ای که مخاطب آن هستند، رفتارها و کنش‌های متفاوتی دارند؛ سلیق و علایق آن‌ها در برخی بخش‌ها مشترک است و در بخش‌هایی که با یکدیگر اختلاف دارند، به واسطه همین رسانه‌ها با یکدیگر گفت‌وگو می‌کنند و به تضارب آرا می‌پردازند. آنچه ابتدا به ذهن می‌رسد خدمت تمام‌عیار فناوری رسانه‌ای به انسان برای افزایش رفاه و سطح آگاهی اوست، اما اگر این پدیده با نگاه کارشناسانه و موشکافانه‌تری بررسی شود، روشن خواهد شد که اوضاع اصلاً آن‌طور نیست که به نظر می‌رسد.

در عصر حاضر، رسانه‌ها با هجوم اطلاعاتی به انسان‌ها و ایجاد شرایط اشباع رسانه‌ای، تا حد زیادی قدرت انتخاب و گزینش را از مخاطب گرفته‌اند و محتوای خود را به ناخودآگاه او القامی‌کنند. درواقع، انسان‌ها و توده‌ها حاکم بر رسانه‌ها نیستند، بلکه این رسانه‌ها هستند که توده مردم را در مسیر رسیدن به اهداف خود جهت‌دهی می‌کنند؛ هرچند نباید از جهات مثبت و فرصت‌هایی که فناوری رسانه‌ای فراهم کرده، غافل شد و باید توجه داشت که اگر از ظرفیت موجود به درستی استفاده نشود، همین ظرفیت در اختیار رقیب قرار می‌گیرد. استفاده از ظرفیت رسانه‌ها برای ترویج معارف دینی، همچون فرصتی طلایی است که متأسفانه از آن به درستی استفاده نمی‌شود.

نگارنده در این پژوهش تلاش کرده با استفاده از اصول مدیریت رسانه و چشم‌پوشی از برخی مباحث تئوری، راهکارهایی عملی برای رسیدن به رسانه‌ای جذاب، پرمخاطب و اثرگذار ارائه دهد. او مباحث مدیریت رسانه را در دو بخش «مدیریت سازمان رسانه‌ای» و «مدیریت محتوای رسانه» پیگیری کرده است. در بخش مدیریت محتوای رسانه نیز به نکاتی همچون توجه به ابزارهای جدید ارتباطی، توجه به روش‌های جدید تبلیغی و آموزشی و آماده‌سازی و ارائه محتوا اشاره کرده است.

محمد اسماعیل عبداللهی / محمد کرمی نیا	نویسندگان	روش شناسی تبلیغات ضد دینی در فضای مجازی و راهکارهای مقابله با آن	عنوان اثر	۵۵
۲۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

تبلیغات گسترده ضد دینی در فضای مجازی، حاکی از آن است که دولت ها و رسانه های غربی، گسترش بیداری اسلام و گرایش به اسلام را تاب نمی آورند و با تبلیغات نادرست، می کوشند چهره اسلام را در جهان، تیره و تار نشان دهند. شناخت روش های جدید و گوناگون در این زمینه، به مسلمانان کمک می کند تا با آشنایی استراتژیک تاکتیک های دشمن، محتوای غنی دینی را متناسب با نیاز مخاطب ارائه کنند. شیوه های عمده دشمن در این زمینه عبارت اند از: نمایش زننده برخی باورهای غیر دینی به نام دین، پررنگ کردن عرفان های کاذب و انحرافی به عنوان گرایش های دینی، تولید ابزارهای جدید و متنوع در عرصه فناوری در راستای اشاعه فحشا و دین گریزی کاربران و به ویژه نوجوانان، و همچنین سوء استفاده از نقاط ضعف حکومت های اسلامی در استفاده از فناوری های نوین در عرصه نظارت و مدیریت.

نگارندگان در این مقاله کوشیده اند با گردآوری آرا و دیدگاه های مختلف صاحب نظران و نیز مطالعه و بررسی راه های متنوع نفوذ دشمن و تبلیغات ضد دینی در فضای مجازی، به ارائه راهکارهایی برای مقابله با تهاجم دشمن در این عرصه و واکسینه ساختن مخاطبان فضای مجازی بپردازند. از نگاه ایشان، مهم ترین راه های مقابله با تبلیغات ضد دینی در فضای مجازی عبارت اند از:

- (۱) آموزش بنیادین کاربران فضای مجازی؛
- (۲) ایجاد نوآوری در روش های مجازی؛
- (۳) معرفی الگوهای کامل و جذاب در فضای مجازی؛
- (۴) استفاده از ابزارهای امنیتی پیشرفته؛
- (۵) تقویت و ارتقای باورهای دینی. ایشان در پایان به عمده ترین عوامل افزایش یا کاهش تأثیرات رسانه های جمعی بر مخاطبان نقش آفرین اشاره کرده اند.

عنوان اثر	روش‌های تبلیغ دین اسلام و جلوگیری از تبلیغ ضد دینی در فضای مجازی	نویسندگان	علی آهنگ / سیده فزناز اتحاد
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۴

گزارش اثر

عصر حاضر با بسیاری از رسانه‌های جمعی و البته فضاهاى مجازى با تنوع و قابليت‌هاى گوناگون روبه‌روست. ارتباط پيدا كردن در دهكده جهانى و تبادل نظر و در كنار آن، ارائه فرهنگ‌ها و تبليغات غلط و غرض‌ورزانه درباره جناح، گروه، اشخاص و به‌طور خاص دين، بسيار رايج و قابل دسترس است. آنچه هميشه مورد هجمه و آسيب بوده، فرهنگ و متن اصلى دين و باورهاى الهى است كه در فضاى مجازى نيز دستخوش آسيب و تبليغات سوء شده است. عرفان‌هاى نوظهور، پديده داعشيسم و بسيارى از شبكه‌ها و گروه‌هاى شبه‌دين، با تغيير ظاهر و پوسته دين، آن را به صورتى ديگر به جهانيان، به‌ويژه جوانان نشان داده‌اند و در اين ميان، هجمه و آسيبى كه به دين اسلام وارد مى‌كنند، بسيار قابل توجه است. فضاى مجازى بايد بتواند با راه‌اندازى شبكه‌ها، گروه‌ها و لينك‌هاى صحيح ترويج فرهنگ اسلام و ارائه صحيح از تفاسير و منابع قرآنى، چهره واقعى دين را نشان دهد و هم‌زمان با تبليغات ضد ديني مبارزه كند.

نويسندگان در اين مقاله تلاش كرده‌اند ابتدا با بيان آسيب‌هاى وارد به فرهنگ و باور مذهبى از طريق شبكه‌هاى اجتماعى و خطر‌هاى آن براى نسل جوان، روش برخورد با چنين فضاهاى را تبیین و سپس با ارائه راهکارهایی، تبلیغ صحیح دین را در این فضاها بیان کرده، روش درست استفاده از فضای مجازی را به جوانان آموزش دهند. به اعتقاد ایشان، مهم‌ترین نکاتی که مبلغان دینی باید متوجه باشند تا دچار تبلیغ ضد دینی در فضای مجازی نشوند، عبارت‌اند از:

(۱) مقابله با ضعف دانش و کمبود آگاهی افراد درباره دین؛

(۲) پرهیز از گفتار بدون علم و عمل؛

(۳) پرهیز از بدعت، تحریف و التقاط برای جذب مخاطب؛

(۴) پرهیز از استفاده از مطالب و متون دینی از منابع ضعیف؛

- (۵) دوری از تفسیر به رأی و تحلیل‌های غلط؛
- (۶) اجتناب از معرفی دین و اعتقادات به صورتی که گناهان، کوچک به نظر رسد و موجب جرئت بر گناه شود.
- نگارندگان در ادامه به نکاتی که به تبلیغ دین در فضای مجازی کمک می‌کند، اشاره کرده‌اند؛ این نکات عبارت‌اند از:
- (۱) روشن و بی‌ابهام باشد.
  - (۲) باعث تفکر شود.
  - (۳) حکیمانه همراه با جدال احسن باشد.
  - (۴) از ظرفیت‌های عاطفی استفاده شود.
  - (۵) مخاطب‌شناسی شود.
  - (۶) سعه صدر و استعانت از خدای متعال مبنای کار باشد.
  - (۷) مطالب متنوع و جذاب باشد.

عنوان اثر	شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	نویسندگان	امیر آسمانی بیدگلی / سید حسن امامیان
محل و سال ارائه	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۹
۵۷			

گزارش اثر

امر به معروف و نهی از منکر، از مهم‌ترین واجبات دینی است که شارع مقدس شرایطی برای تحقق وجوب آن بیان کرده است. چهار شرط اصلی امر به معروف و نهی از منکر عبارت‌اند از: علم و آگاهی، احتمال تأثیر، اصرار بر گناه، و نبودن ضرر و مفسده. شرط پنجم نیز با عنوان عدالت، از سوی برخی از فقها بیان شده است. یکی از کاربردهای امر به معروف و نهی از منکر در عصر فناوری، در فضای مجازی است. فضای مجازی در راستای فضای واقعی پیش می‌رود؛ به گونه‌ای که بسیاری از مفاهیم واقعی در فضای مجازی نیز عینیت می‌یابد و به همین دلیل، شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی، همان شرایط وجوب آن در فضای حقیقی است که فقها بر آن تأکید دارند؛ هرچند تفاوت‌هایی نیز از نظر نحوه عملکرد، تذکر زبانی، فعلی و سایر موارد وجود دارد.

نگارندگان در این مقاله به بررسی شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای واقعی و مجازی پرداخته‌اند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی، همان شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای واقعی است؛ لذا در فضای مجازی نیز می‌توان با دارا بودن شرایط، امر به معروف و نهی از منکر کرد.

محمد قاسمی سیانی / مرجان شیروی / امیرحسین اسحاقیان ریزی	نویسندگان	ضرورت جهاد در شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی	عنوان اثر	۵۸
۱۶	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

تغییرات سریع فناوری عصر حاضر، گاه موجب درماندگی جوامع از کنترل آن شده است. به‌رغم ایجاد رفاه و کاهش سختی‌های زندگی، آرامش را که از مهم‌ترین نیازهای انسان است، نه تنها کاهش داده، بلکه در بعضی حیطه‌ها با اختلال روبه‌رو کرده است. این مطلب ضرورت توجه به ابعاد مختلف رسانه‌ها و ابزار فناورانه را دوچندان می‌کند. بنابراین، حضور فعال در فضای مجازی و آگاهی کامل از فرصت‌ها و روش‌های مصون ماندن از تهدیدهای آن، از جمله لوازم اثرگذاری در این فضا است. از طرفی، تهدیدهای این فضا ایجاب می‌کند که به مقابله با آن‌ها پردازیم؛ تهدیدهایی از قبیل نفوذ فرهنگی و سیاسی، ضرورت جهاد در این زمینه‌ها را خصوصاً در فضای مجازی دوچندان می‌کند.

پژوهشگران اثر حاضر با هدف بیان ضرورت جهاد در شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی این مقاله را به رشته تحریر درآورده‌اند. ایشان در انتها به این نتیجه رسیده‌اند که جهاد سیاسی، جهاد علمی، جهاد فرهنگی و جهاد اقتصادی در شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی، ضرورت ویژه‌ای دارد و تمامی کاربران عضو فضای مجازی، به‌ویژه جوانان مسلمان باید در این فضا، مخصوصاً شبکه‌های اجتماعی به‌صورت فعال و جهادگونه به‌دور از هرگونه انفعال فعالیت کنند و ضمن حفظ خود از تهدیدهایی که فضای مجازی دربردارد، از فرصت‌های آن نهایت استفاده را ببرند و ضمن استفاده از آن‌ها، تمامی نقشه‌های دشمنان را نقش برآب کنند و دشمن را در رسیدن به اهدافش ناکام بگذارند.

مرضیه حیدری دهکردی	نویسنده	ظرفیت‌های فضای مجازی در تربیت دینی نسل جوان	عنوان اثر	۵۹
۱۸	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

مسئله تربیت چنان اهمیت و جایگاهی دارد که می‌توان آن را ماحصل کار همه انبیا و اولیای الهی دانست. به تعبیر شهید مطهری، تربیت، مسئله ساختن افراد و انسان‌هاست. از سوی دیگر، امروزه فضای مجازی زبان نسل جوان است و جوانان بسیاری اطلاعات خود را از این فضا کسب می‌کنند؛ بنابراین، برای تربیت نسل جوان، باید توجه ویژه‌ای به ظرفیت‌های فضای مجازی داشت. نگارنده در این مقاله کوشیده است تا به این سؤالات پاسخ دهد:

۱. فضای مجازی چیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟
  ۲. تربیت چیست و ملزومات تربیت دینی نسل جوان چه چیزهایی است؟
  ۳. چه ضرورتی برای بهره‌گیری از فضای مجازی در تربیت دینی نسل جوان وجود دارد؟
  ۴. آیا فضای مجازی ظرفیت‌ها و ویژگی‌های لازم را برای این بهره‌گیری دارد؟
  ۵. کدام‌یک از ویژگی‌ها، اثربخشی بر تربیت نسل جوان را افزایش می‌دهد؟
  ۶. چه ویژگی‌هایی از فضای مجازی موجب تسهیل تربیت با استفاده از این ابزار می‌شود؟
- به اعتقاد وی، برای افزایش بهره‌وری استفاده از فضای مجازی، رعایت موارد زیر ضروری است:
۱. حضور کارشناسان دینی و مبلغان اسلامی در فضای مجازی و تولید محتوای غنی و موثق، از جمله محتوای متنی، صوتی و تصویری؛
  ۲. برنامه‌ریزی برای جذب نسل جوان به وب‌سایت‌ها و صفحات مذهبی با توجه به تأمین محتوای متناسب با انواع سلیقه و با در نظر گرفتن انواع نیازهای مخاطبان؛
  ۳. لزوم مبارزه با هجمه دشمن از طریق پاسخ به شبهات، ارائه راه حل برای مشکلات مبتلابه افراد جامعه اسلامی از آنچه در فضای مجازی قابل اجراست و خالی نکردن میدان برای جولان دشمن؛
  ۴. رصد کردن، داده‌کاوی، تحلیل و بررسی رویدادهای این فضا و برنامه‌ریزی برای به دست گرفتن کنترل و نظارت بر فضای مجازی تا حد توان.

محمد نظیر عرفانی / سید محمد علی عون نقوی	نویسندگان	فرصت‌ها و چالش‌های نهادهای دینی در فضای مجازی (با تأکید بر آموزش)	عنوان اثر	۶۰
۲۵	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

فضای مجازی از پدیده‌های نوظهور عصر حاضر است که با توجه به ویژگی‌هایی همچون جذابیت و تنوع گسترده، افزون بر نفوذ در میان اقشار مختلف جامعه، به منبع هویت‌ساز جدیدی مبدل شده که موجب تعارض ارزشی و بروز آسیب‌ها و چالش‌های جدیدی در هویت دینی جوامع گردیده است؛ مقوله‌ای که می‌تواند به تضعیف گرایش‌های دینی بینجامد. در این میان، نهادهای دینی به عنوان یکی از ارکان اساسی جوامع در مواجهه با حرکت شتابنده فضای مجازی، با فرصت‌ها و چالش‌های سهمگینی روبه‌رو هستند؛ زیرا از سویی باید از هنجارهای دینی و ملی خود محافظت کنند و از سوی دیگر، در تعامل با فضای مجازی، از آن برای پیشبرد اهداف دینی و مقابله با ناهنجاری‌های ضد دینی کمک بگیرند. این در حالی است که فرصت‌ها و چالش‌های نهادهای دینی در فضای مجازی، به‌طور کامل و دقیق بررسی نشده است. به همین دلیل، نویسندگان در این مقاله به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های نهادهای دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزش پرداخته‌اند.

به اعتقاد ایشان، برخی از چالش‌هایی که در اثر کم‌توجهی و ضعف نهادهای دینی در فضای مجازی به وجود آمده، عبارت‌اند از: مقابله با احکام دینی، از بین رفتن قبح هنجارهای دینی، اثرپذیری از فرهنگ غرب و بیگانگی فرهنگی، انحرافات جنسی، سست شدن بنیان خانواده، ناآشنایی مبلغان دینی با فضای مجازی، تسخیر فضای مجازی از سوی دین‌گريزان، و شبهات گسترده علیه بنیان‌های دینی. از جمله فرصت‌های نهادهای دینی در فضای مجازی نیز می‌توان به این موارد اشاره کرد: تولید محتوای دینی، تبلیغ و اطلاع‌رسانی مباحث دینی، مقابله با شبهات و تهدیدهای ضد دینی، ایجاد مراکز آموزش مجازی، آموزش متخصصان دینی در حوزه فضای مجازی، کاهش هزینه، سرعت و یکسان‌سازی اطلاعات.

فاطمه نجفی / مهدی واحدی	نویسندگان	فرصت‌های فضای مجازی: رویکرد دینی آموزشی	عنوان اثر	۶۱
۱۷	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

استفاده از فضای مجازی به عنوان یک فناوری فراگیر، تأثیرات فراوانی بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها دارد. تأثیرات مثبت و منفی فضای مجازی، به استفاده از فرصت‌ها و تصمیم درست در برابر تهدیدهای این فضا وابسته است. نبود سواد فضای مجازی باعث شده جنبه‌های منفی فضای مجازی بسیار بیشتر از جنبه‌های مثبت آن نمود پیدا کند؛ به طوری که غفلت از فرصت‌های فضای مجازی، خود به تهدید تبدیل شده است. بنابراین، به منظور استفاده بهینه از فضای مجازی، باید رویکردی راهبردی به این مسئله داشت؛ به این معنا که نقاط قوت و ضعف هم‌زمان بررسی شوند.

نگارندگان در این مقاله به بررسی فرصت‌های فضای مجازی با رویکرد آموزشی دینی پرداخته‌اند. از نگاه ایشان، مهم‌ترین فرصت‌های فضای مجازی در زمینه آموزش، افزایش دسترسی به محتوا، کتابخانه‌های دیجیتال، آموزش از راه دور، یادگیری الکترونیک و آموزش مجازی است. همچنین ایشان بر این باورند که از این فرصت‌ها به منظور ارتقای آموزش‌های دینی در مواردی همچون برگزاری کلاس‌های مجازی برای انتقال آموزه‌ها و مفاهیم دینی، آموزش مجازی قرآن کریم، راه‌اندازی باشگاه مجازی فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی حوزه مسجد، راه‌اندازی کتابخانه دیجیتالی مساجد، تهیه برنامه برای ادعیه و زیارات مشهود و منابع مرجع دینی به صورت چندرسانه‌ای، پاسخ به شبهات و سؤالات و مباحث انحرافی روز جامعه، ایجاد گروه‌هایی در فضای مجازی برای برگزاری مسابقات قرآنی دانش‌آموزان سراسر کشور و... می‌توان استفاده کرد.

ایشان در پایان معتقدند به منظور استفاده بیشتر از این فرصت‌ها، باید سطح سواد فضای مجازی اولیا و مربیان همراه با دانش‌آموزان افزایش پیدا کند و به همین منظور، لازم است آموزش‌هایی مداوم و مناسب در خصوص شناخت آسیب‌ها و فرصت‌های فضای مجازی به اولیا، مربیان و دانش‌آموزان داده شود.

اعظم مقدس	نویسنده	فضای مجازی و حقیقتی تاریخی؛ درآمدی بر تعامل دین و فضای مجازی	عنوان اثر	۶۲
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

دین امری تاریخی و زمینه‌مند است و در هر دوره از حیات بشری، متناظر با تحولات و رویدادهایی که انسان تجربه کرده، ویژگی‌های خاصی یافته است؛ البته این به معنای دگرگشت و قلب جوهر دین نیست، بلکه به آن معناست که بستر ارائه دین و ارزش‌های دینی، شکل عرضه دین و ابزارهای وصول به اهداف دینی متحول شده است. در حال حاضر، گسترش فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطاتی، فضایی تازه برای حیات دین و جامعه دین‌داران فراهم کرده است. استفاده از فرصت‌های متعدد فضای جدید و ایمن ماندن از تهدیدهای آن، مستلزم آگاهی و برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه است.

نویسنده در این نوشتار، ضمن اذعان به وجود بستری قدرتمند برای فعالیت ضددینی و ضد مذهبی در فضای مجازی، با مطالعه‌ای اسنادی و مروری، به ظرفیت‌های فضای مجازی در گسترش باورها، آموزه‌ها و ارزش‌های دینی، در قالب شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. سؤالات اصلی این مقاله عبارت‌اند از:

الگوی تعامل میان دین و فضای مجازی کدام است؟

مهم‌ترین کارکردهای فضای مجازی برای دین چیست؟

چگونه می‌توان از آسیب‌های فضای مجازی برای دین و باورهای دینی اعضای جامعه کاست

و با آن مقابله کرد؟

او در پایان یادآور شده لازم است حرکت در فضای مجازی و استفاده از آن برای اهداف دینی، حرکتی هوشمندانه و متناسب با ضروریات دین، جامعه دینی و مخاطبانی باشد که با علایق و گرایش‌های متفاوت، مستعد واکنش‌های منفی و نه‌چندان عقلانی و منطقی هستند.

سید عبدالکریم حسن پور	نویسنده	گامی در جهت شناسایی تعارضات کاربری فضای مجازی با سبک زندگی اسلامی با تأکید بر جایگاه زمان (عمر)، خانواده و روابط اجتماعی	عنوان اثر	
۲۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۶۳

گزارش اثر

جامعه انسانی در هر دوره از حیات خود با پدیده‌هایی مواجه بوده که عمدتاً در جهت تسهیل زندگی و افزایش قدرتمندی انسان بوده‌اند. در عصر حاضر پدیده فضای مجازی و فناوری اینترنت، با چنان شتابی به خدمت بشر آمد که زندگی دیگری برای جامعه انسانی رقم زد. این نحوه زندگی از آن نظر مورد توجه اندیشمندان اسلامی و دغدغه‌مندان فرهنگ دینی قرار گرفته که آن را در تعارض با سبک زندگی اسلامی یا ناهمخوان با شاخص‌های تعیین شده از سوی پیشوایان دینی دیده‌اند. نگارنده در این مقاله تلاش کرده با تکیه بر روایات معصومان علیهم‌السلام، نسبت (تعارض و تقابل) فضای مجازی و فناوری اینترنت را در محورهای ارزش عمر، خانواده و روابط اجتماعی با سبک زندگی اسلامی در نحوه کاربری آن (نه در اصل فضا) نشان دهد. مجموع مطالب ایشان چنین جمع‌بندی می‌شود:

۱) استفاده از فضای مجازی و فناوری فراگیر اینترنت، به عنوان یک پیشرفت علمی و ابزاری تسهیل‌ساز در زندگی انسانی، امری مطلوب و ضرورتی انکارناپذیر است.

۲) این پدیده نوظهور چونان دیگر پدیده‌های فناورانه، در کنار محاسن و خدمات فراوانی که به جامعه بشری ارزانی داشته، مخاطرات فرهنگی و تبعات نامطلوب اعتقادی، به خصوص برای جامعه اسلامی به همراه دارد که با برنامه‌ریزی دقیق و مواجهه درست می‌توان از مخاطرات آن‌ها در امان ماند.

نگارنده در نهایت راهکارهای زیر را در جهت رفع این تعارض و کاهش آسیب‌های فضای مجازی ارائه کرده است:

- مدیریت VPN؛

- احراز و ثبت هویت کاربران؛

- توسعه دانش و بومی سازی بسترهای فنی؛
- ارتقا و عمومی سازی سواد رسانه‌ای در کشور و نیز ارتقای سواد مذهبی و اعتقادی؛
- اولین سوادآموز و اولین معلم سواد رسانه‌ای بودن والدین.

سید ابوالفضل موسوی	نویسنده	بازی‌های رایانه‌ای از منظر اخلاق کاربردی با رویکرد اسلامی	عنوان اثر	
۳۰	تعداد صفحات	پژوهشنامه اخلاق / ۱۳۹۰	محل و سال چاپ	۶۴

گزارش اثر

کودکی و نوجوانی، حساس‌ترین سنین تربیتی هستند و بازی، جزء جدایی‌ناپذیر این سال‌هاست. امروزه بازی‌های رایانه‌ای، رقیب اصلی در عرصه بازی‌های کودکان و نوجوانان هستند. تحقیقات صورت‌گرفته درباره آثار مثبت و منفی این بازی‌ها، بیشتر بر ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی و سیاسی متمرکز است و کمتر به بُعد اخلاقی پرداخته شده است. بررسی این بازی‌ها از منظر اخلاق کاربردی با رویکرد اسلامی و با به‌کارگیری روش موازنه متفکرانه، مسئله نویسنده در این مقاله است. بررسی چالش‌های موجود در این بازی‌ها از منظر دینی و نیز نحوه پیاده‌سازی اصول دینی، به‌ویژه اصول اخلاق اسلامی بر بازی‌های رایانه‌ای از دیگر مباحث اثر حاضر به‌شمار می‌آید.

نگارنده در پایان درباره موازنه زیان‌ها و سودهای بازی‌های رایانه‌ای، نکات زیر را بیان کرده است:

- بازی‌های تولیدشده با هدف پرورش خلاقیت، قابل توصیه هستند.

- بازی‌های آموزشی موجود، در حد آشنایی با مفاهیم درسی هستند و تعداد آن‌ها بسیار اندک

است و تنها با نظارت مربی قابل توصیه‌اند.

- زیان‌های بازی‌های اکشن که بیشتر تولید و مصرف بازی‌های رایانه‌ای را تشکیل می‌دهند، از

منافع آن‌ها بسیار بیشتر است، اما متأسفانه به دلیل ماهیت روحی روانی، نامحسوس و درازمدت

بودن این زیان‌ها، از چشم خانواده‌ها مخفی مانده‌اند.

- امکان استفاده مثبت از بازی‌ها در جهت تعلیم و تربیت و پیاده‌سازی نظام اخلاق دینی بر

آن‌ها وجود دارد. ارائه یک بازی رایانه‌ای در نظام جزا و پاداش براساس آموزه‌های دینی، مثلاً پاداش

در قبال نکشتن افراد بی‌گناه در طول بازی یا نجات دادن انسان‌های بی‌گناه یا در نظام مرحله‌ای

با ارائه مثلاً مرحله زندگی برزخی در نهایت جذابیت‌های گرافیکی با آمیزشی از عناصر فرح‌بخش

و وحشت‌زا، مطابق آموزه‌های دینی و عبور کاربر از این مراحل و توجه او به ارتباط بین اعمال

دنیوی و جزای اخروی و تشویق کاربر بر انجام کارهای نیک بیشتر، می‌تواند صورت کوچکی از

پیاده‌سازی نظام ارزشی بر عرصه گسترده بازی‌های رایانه‌ای باشد.

نشانه‌شناسی داستان مصور جنسی (سبکی از القای بی‌غیرتی ناموسی و ترویج فحشا در فضای مجازی)	نویسندگان	سید محمود مرتضوی / محمد علی مومبینی / جلال عراقی	عنوان اثر	
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۳	محل و سال ارائه	۶۵

گزارش اثر

فضای مجازی همواره به‌عنوان یکی از زمینه‌های اصلی بروز مشکلات خانوادگی و تغییر ذائقه زوجین در زندگی مشترک بوده که تولیدات آن، سبب تحریف ارزش‌های عرفی زندگی مشترک و اشاعه و ترویج فحشا، به‌ویژه در میان نسل جوان جامعه اسلامی شده است. محققان در پژوهش حاضر در پی آن هستند تا با بررسی فضای روایی یک داستان مصور، زمینه شکل‌گیری این فضا را در مخاطبان و تأثیرات عینی و ذهنی آن را بر کنش کاربران تارنماهای پرنوگرافیک بررسی کنند. نویسندگان در این پژوهش با استفاده از تحلیل نشانه‌شناسی، پیام‌های رمزگذاری شده و روابط خیالی را که در داستان‌های مصور جنسی برای خانواده به‌ویژه زوجین متصور می‌شوند، واکاوی و تفسیر کرده‌اند. ایشان تلاش کرده‌اند با پاسخ دادن به پرسش‌های زیر، فرایند تحلیل محتوایی داستان را پیش ببرند:

- این داستان به‌طورکلی چه چیزی یا چه کسی را بازنمایی می‌کند؟
  - چرا این داستان‌های تصویری برای مخاطبان مدرن جذاب و جالب است؟
  - معنای داستان مصور برای مخاطب چگونه بازنمایی می‌شود؟
- ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که پدیده بی‌غیرتی ناموسی که در دیدگاه فقهی و اسلامی و نیز عرف جامعه ایرانی نکوهش شده، متأثر از چنین پیام‌هایی، به‌ویژه در عرصه فضای مجازی در حال ظهور است.

نرگس تریبیان / اصغر زمانی	نویسندگان	هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در فضای مجازی آموزش عالی و آموزش‌های دانشگاهی	عنوان اثر	۶۶
۱۳	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

«حریم خصوصی» از مباحث مهم در حوزه حقوق و اخلاق اسلامی است که در حقوق اسلامی با دو مفهوم «عدالت» و «امنیت» مرتبط است. ازسوی دیگر، این مفهوم با رشد فناوری اطلاعات و نفوذ شبکه‌های ارتباطی و تأثیر بر کنش‌ها و تعاملات انسان‌ها، به‌ویژه در مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌ها، به شکل برجسته‌تری در دهه‌های اخیر مطرح شده است. فضای مجازی آموزش عالی و آموزش‌های دانشگاهی، از یک سو روابط دانشگاهیان را در نهایت سهولت قرار داده و ازسوی دیگر، امکان دست‌اندازی به حریم‌هایی را که تا آن زمان در دسترس دیگران نبوده، فراهم آورده است.

نویسندگان این پژوهش تلاش کرده‌اند صرف‌نظر از قوانین و مجازات‌های عدم‌رعایت حریم خصوصی افراد در فضای مجازی آموزش عالی، بیشتر به اخلاقیات و هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در فضای مجازی آموزش عالی و آموزش‌های دانشگاهی بپردازند. ایشان هنجارهای اخلاقی را در سه حوزه کاربران، مدیران و پردازشگران محتوای سایبری به روش بررسی اسناد و تحلیل اسنادی و بر مبنای آیات قرآنی و روایات اسلامی مورد بررسی قرار داده‌اند.

نگارندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که هنجارهای اخلاق اسلامی حریم خصوصی در فضای مجازی آموزش عالی و آموزش‌های دانشگاهی، با مفاهیم کلی صداقت، امانت، رازداری، تعهدپذیری و حریم خصوصی پیوند عمیقی دارد و می‌تواند گام جدیدی در تبیین مبانی اخلاقی حق حریم خصوصی در مسائل نوظهور و پیچیده فضای مجازی و اخلاق فناوری اطلاعات در آموزش عالی شمرده شود.

هومن الوندی / محسن نایبی	نویسندگان	بررسی رابطه هویت اسلامی، فضای مجازی و جهانی شدن	عنوان اثر	۶۷
۹	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات رسانه‌ای / ۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

«هویت اسلامی»، نوعی هویت جمعی است که بین فرد و جامعه ارتباط برقرار می‌کند و می‌کوشد بین اینکه چگونه خود را می‌بینیم با اینکه دیگران چگونه ما را می‌بینند، ارتباط برقرار سازد. جهانی شدن ناظر به وضعیت طبیعی و غیرارادی است که بر بستر شرایط جهانی جدید و فناوری ارتباطات شکل می‌گیرد. نویسندگان در این اثر به دنبال بررسی رابطه میان هویت اسلامی، فضای مجازی و جهانی شدن هستند. به اعتقاد ایشان، جهانی شدن موجب تقویت باورها و هویت اسلامی شده است؛ زیرا هویت‌های قومی، سرزمینی، ملی و... را تضعیف نموده، نیاز به بازیابی هویت، انسان‌ها را به سوی هویت دینی جذب کرده است. به عبارت دیگر، هرچه جهانی شدن بیشتر و گسترده‌تر شده است، هویت اسلامی، به ویژه در میان کشورهای اسلامی بیشتر نمود پیدا کرده است و این موضوع دست‌کم از تحلیل میزان باورهای مذهبی افراد در دهه هشتاد که مربوط به نگرش ایرانیان به مذهب است، به دست می‌آید.

نگارندگان همچنین بر این باورند که ابزار جهانی شدن، یعنی فضای مجازی به همان اندازه که در توسعه فراملی و کروی شدن به ایفای نقش پرداخته است، در تقرب کشورهای اسلامی و کروی شدن این کشورها و حفاظت از هویت‌ها خدمت کرده است. ایشان در پایان یادآور این نکته شده‌اند که در عصر حاضر، باید بیش از پیش در انتشار و ابلاغ مبانی اصیل اسلامی به جهان تلاش کرد و این امر سعی و تلاش مردم و به خصوص روحانیت معزز را بیشتر از قبل می‌طلبد.

عنوان اثر	بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت دینی جوانان روستایی (مطالعه موردی: دهستان بالارخ تربت حیدریه)	نویسندگان	جواد بذرافشان / عیسی رفیعی کته‌تلخ
محل و سال چاپ	مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی / ۱۳۹۲	تعداد صفحات	۲۲
۶۸			

گزارش اثر

در عصر کنونی، رسانه‌ها به عنوان عاملان تغییر و تحول در ارزش‌ها و هنجارها و نقش‌های سازگار فرهنگی محیطی مطرح هستند. همین امر می‌تواند به بحران هویت جوانان بینجامد و در پی آن، سبب دگرگونی نقش‌های سازگار فرهنگی و محیطی، به انفعال کشاندن جوانان و بسیاری از مسائل دیگر در جغرافیای زیست اجتماعی روستا شود.

نگارندگان در این پژوهش به بررسی و تحلیل آثار و پیامدهای به‌کارگیری فناوری‌های نوین ارتباطی بر هویت دینی جوانان روستایی در جغرافیای زیست اجتماعی دهستان بالارخ از توابع شهرستان تربت حیدریه پرداخته‌اند. جامعه آماری پژوهش حاضر را جوانان ۱۸-۲۹ سال تشکیل داده و حجم نمونه، ۲۸۳ نفر در سطح دوازده روستا بوده است.

یافته‌های پژوهش ایشان حاکی از آن است که رسانه‌های مجازی با ماهیت خاصی که دارند، سبب رشد فردگرایی می‌شوند و فرصت‌های لازم را برای رشد هویت‌های قوی و باثبات از بین می‌برند. افراد با این رسانه‌ها ارتباط ایجاد می‌کنند و رسانه‌ها نیز آن‌ها را به صورت افراد مستقل و اعضای بی‌نام‌ونشان مخاطبی انتزاعی و همگانی برمی‌شمارند. این روند باعث ازهم‌گسستن پیوندهای اصیل خانوادگی و اجتماعی شده، جاذبه‌های آن باعث می‌شود تا افراد بیشترین اوقات خود را با این برنامه‌ها سپری کنند.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که هویت‌شکنی، تغییر اخلاق، بی‌اهمیت شدن ارزش‌های خانواده و روابط خانوادگی و ترویج مادی‌گرایی، از جمله عمده‌ترین پیامدهای برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای هستند. بنابراین، فضای مجازی شبکه‌های ماهواره‌ای با تضعیف ایفای نقش‌های سازگار فرهنگی و محیطی، بر هویت دینی جوانان روستایی تأثیر داشته است.

ایشان در انتها پیشنهادهایی بدین شرح ارائه کرده‌اند:

- شناخت رسانه مدّ نظر و کارکردهای آسیب‌زای آن (نخستین گام در جهت کاهش آسیب‌های هر رسانه)؛

- آگاه کردن افراد جامعه روستایی از نقش و باورهای سازگار فرهنگ بومی؛
- شناسایی ارزش‌ها و باورهای بومی و مذهبی و تزریق آن به مردم جامعه روستایی؛
- تولید محصولات فرهنگی فاخر و درخور فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی؛
- التزام والدین به اخلاق و فضیلت و تقوا (تا الگوی شایسته‌ای برای فرزندان خود باشند)؛
- تأسیس کتابخانه‌های عمومی در سطح روستاها؛
- تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی برگرفته از ارزش‌ها و باورهای بومی.

محمدحسین اباذری / علی‌اکبر ایزدی‌فرد	نویسندگان	پدافند غیرعامل در فضای مجازی و تبیین نقش حکومت‌ها و نهادهای دینی	عنوان اثر	
۲۹	تعداد صفحات	کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	۶۹

گزارش اثر

امروزه با پیشرفت فناوری و استفاده روزافزون مردم و به‌ویژه جوانان از ابزارهای پیشرفته ارتباطی همچون فضای مجازی، کشورهای اسلامی با حملات گسترده‌ای از سوی دشمنان داخلی و خارجی مواجه هستند. این حملات و تهدیدها به حدی گسترده است که مقام معظم رهبری از آن به «جنگ نرم» تعبیر کرده‌اند. در این جنگ و نبرد مجازی، ضرورت ایجاب می‌کند تمامی کشورهای اسلامی، به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران، با استفاده از امکانات و ظرفیت‌های موجود و براساس یکی از مهم‌ترین استراتژی‌های دفاعی (پدافند غیرعامل) به دفاع در برابر این حملات بپردازند. پدافند غیرعامل، نوعی دفاع بدون جنگ افزار نظامی است که یکی از روش‌های آن در حملات نرم‌افزاری، استفاده از ظرفیت‌های موجود در فضای مجازی می‌باشد.

به اعتقاد نویسندگان، فضای مجازی بستر مناسبی برای تبلیغ معارف دینی، پاسخ به شبهات دینی، و آموزش نیروهای متخصص و کاردان در حوزه دین و شریعت است و در این میان، نقش حکومت‌ها و نهادهای دینی اهمیت بیشتری دارد؛ به طوری که می‌توان براساس مبانی شرعی پدافند غیرعامل در حوزه فضای مجازی، به لزوم و وجوب فعالیت در این حوزه حکم نمود.

ایشان پس از تبیین پدافند غیرعامل در جنگ نرم، ظرفیت‌های فضای مجازی را در حوزه آموزش دینی بررسی کرده، به این نتیجه رسیده‌اند که امروزه آموزش دینی در فضای مجازی، نوعی دفاع در برابر دشمنان دین است و این نوع از فعالیت‌ها در حوزه فضای مجازی، به امری لازم تبدیل شده است؛ تاجایی که می‌توان گفت مهم‌ترین نقش در این فریضه برعهده حکومت‌ها و نهادهای دینی است.

عنوان اثر	فضای مجازی، ارزش‌های فرهنگی و اثر میراث اسلامی	نویسندگان	یعقوب احمدی / بهزاد حکیمی‌نیا
محل و سال چاپ	فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد شوشتر / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۲۹

گزارش اثر

گسترش فزاینده فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در سال‌های اخیر، حیات بشری را در ابعاد مختلفی تحت تأثیر قرار داده است. یکی از حوزه‌های مهم، زمینه فرهنگی و ارزش‌های فرهنگی است. از این منظر، گسترش فزاینده فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و شکل‌گیری «جامعه شبکه‌ای»، به تحول و دگرگونی ارزش‌های فرهنگی در اغلب جوامع معاصر انجامیده است که بارزترین مثال آن، رشد ارزش‌های سکولار عقلانی و ارزش‌های ابراز وجود یا رهاینده است.

نگارندگان تلاش کرده‌اند با بررسی این فرایند، اثر میراث سنتی را در خصوص فضای مجازی و ارزش‌های فرهنگی در کشورهای اسلامی واکاوی نمایند؛ به عبارت دیگر، سؤال اصلی این مقاله این است: فضای مجازی چه اثری بر دگرگونی ارزش‌های فرهنگی در کشورهای اسلامی دارد؟

از نگاه نگارندگان این پژوهش، واهمه از تأثیر سوء توسعه فضای مجازی، بهره‌گیری جامعه از این فضا و گسترش تعاملات بین فردی در این فضا بر فرهنگ دینی و ملی، آن‌چنان‌که تعداد زیادی از روشنفکران و سیاستمداران ایرانی مدعی آن هستند، نمی‌تواند چندان منطبق با واقعیت باشد.

عنوان اثر	فضای مجازی، بازی‌های رایانه‌ای و امکان انتخاب گزینه‌های اخلاقی	نویسندگان	علی رازی زاده / سید رضی موسوی گیلانی / بهروز مینایی
محل و سال چاپ	پژوهش‌نامه اخلاق	تعداد صفحات	۱۴
۷۱			

گزارش اثر

بازی‌های رایانه‌ای به دلیل بهره‌مندی از قابلیت‌های تعاملی و ظرفیت‌هایی در جهت امکان مشارکت کاربر در سیر تکامل بازی، به رسانه‌ای اثرگذار برای فرهنگ‌سازی و ارتقای نگرش کاربران بازی‌های رایانه‌ای تبدیل شده است. این ظرفیت، امکان آن را برای کاربر در محیط مجازی بازی رایانه‌ای فراهم می‌کند تا بدون توجه به عواقب تصمیم‌گیری‌های خود، آزادانه و از میان گزینه‌های اخلاقی و غیراخلاقی، گزینه مناسب با آموزه‌های دینی و فرهنگ جامعه کاربر را برگزیند.

نگارندگان در این مقاله تلاش کرده‌اند چگونگی فراهم کردن زمینه لازم را برای انتخاب گزینه اخلاقی در بازی‌های رایانه‌ای بررسی کنند. به اعتقاد ایشان، نخستین شرط در تأثیرگذاری این انتخاب‌ها، آن است که کاربر تحت فشار برای انتخاب یکی از گزینه‌ها قرار نداشته باشد؛ به طوری که این‌گونه نباشد که کاربر در صورت انتخاب گزینه اخلاقی، تشویق شود و در صورت انتخاب گزینه غیراخلاقی، در فضای بازی‌های رایانه‌ای تنبیه گردد. چنین رویکردی موجب می‌شود او گزینه اخلاقی را نه به صرف اخلاقی بودن آن، بلکه تنها از آن رو که انتخاب چنین گزینه‌ای بر جذابیت بازی می‌افزاید، برگزیند. به همین دلیل، برای اثرگذاری هرچه بیشتر بازی‌های رایانه‌ای، انتخاب‌های کاربر در طول بازی، نباید تأثیری در جذابیت بازی و عناصر مرتبط با گیم پلی آن بگذارد.

نگارندگان بر این باورند که در چنین بازی‌هایی، طراح باید به دنبال این نکته باشد که انتخاب گزینه اخلاقی از سوی کاربر، باید تنها به تولید حس ختم شود؛ حس رضایتمندی به دلیل انتخاب آزادانه و آگاهانه گزینه اخلاقی، و حس نارضایتی به دلیل انتخاب آزادانه و آگاهانه گزینه غیراخلاقی.

محمودرضا رهبر قاضی / عباس حاتمی / امین عباسی	نویسندگان	رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و دگرگونی هویت‌های جمعی (با تأکید بر هویت دینی، ملی و مدرن)	عنوان اثر	
۲۶	تعداد صفحات	فصلنامه مجلس و راهبرد / ۱۳۹۷	محل و سال چاپ	۷۲

گزارش اثر

جوامع مختلف تحت تأثیر تحولات بسیار عظیم علمی تکنولوژیک به سمت جامعه اطلاعاتی یا جامعه شبکه‌ای در حال حرکت‌اند. ساختار جامعه شبکه‌ای، متأثر از فناوری است. در این جامعه، جوامع با چالش‌هایی چون نابرابری اجتماعی قومی، هویت‌های جدید، تمایزپذیری و شالوده‌شکنی نهادهایی نظیر دولت ملت، و فرصت‌هایی چون نقش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در پژوهش، خلاقیت، تعامل و هم‌زیستی جهانی، شکل‌گیری هویت سیال و... روبه‌رو شده‌اند. از مهم‌ترین این چالش‌ها، بحران هویت است که از گسترش صنعت ارتباطات و فضای مجازی سرچشمه می‌گیرد.

نگارندگان در این مقاله تلاش کرده‌اند تأثیرات حضور در شبکه‌های اجتماعی را بر دگرگونی هویت‌های جمعی بررسی کنند. ایشان برای این منظور، به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای، ۵۳۶ نفر از شهروندان شهر اصفهان را به عنوان جامعه آماری خود انتخاب کرده‌اند.

یافته‌های پژوهش ایشان نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی، تأثیر نسبتاً ضعیفی بر انواع مختلف هویت داشته‌اند؛ به طوری که شبکه‌های اجتماعی با ضریب تعیین ۱۱/۴ درصد، بیشترین تأثیر را بر هویت مدرن و با ضریب تعیین ۱/۵ درصد، کمترین تأثیر را بر هویت ملی داشته‌اند. از سوی دیگر، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد در حالی که برخی مؤلفه‌های شبکه‌های اجتماعی تأثیر منفی و معناداری بر هویت دینی و ملی داشته، اما مدت زمان عضویت در شبکه‌های مجازی و واقعی تلقی کردن محتوای شبکه‌های اجتماعی، تأثیر مثبتی بر میزان هویت مدرن افراد داشته است.

سعیده محمدی / حسینعلی افخمی	نویسندگان	نگرش مبلغان دینی درباره پیامک، وبلاگ و میزان استفاده آن‌ها	عنوان اثر	۷۳
۲۰	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران / ۱۳۹۲	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

نگارندگان، این پژوهش را با هدف سنجش نگرش مبلغان دینی درباره وبلاگ، پیامک و میزان استفاده آن‌ها از این دو فناوری انجام داده‌اند. ایشان همچنین حوزه‌های ارسالی پیامک و هدف از ایجاد وبلاگ را از سوی مبلغان دینی بررسی کرده‌اند. جامعه آماری پژوهش، ۲۲۲ مبلغ دینی ایرانی و خارجی زن و مرد ساکن در استان قم بوده‌اند که براساس نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده‌اند. ایشان ابتدا به تعریف مفاهیمی همچون اینترنت، وبلاگ و سرویس پیام کوتاه پرداخته و سپس مختصری درباره روش‌شناسی تحقیق سخن گفته‌اند و در ادامه، به سراغ یافته‌های پژوهش رفته و پس از بیان یافته‌های توصیفی، به تحلیل استنباطی داده‌ها پرداخته‌اند.

یافته‌های پژوهش ایشان بر نگرش مثبت مبلغان درباره کاربرد وبلاگ و پیامک در ترویج آموزه‌های دینی دلالت دارد. مطابق یافته‌های نگارندگان، انگیزه اکثر مبلغان از تهیه وبلاگ در ابتدا، انتشار افکار مذهبی و در مرحله بعد، اشاعه دین و آموزه‌های آن در سطح جهانی بوده است. همچنین ایشان به این نتیجه رسیده‌اند که متغیر جنسیت در نگرش درباره وبلاگ و پیامک تأثیر نداشته است. بررسی متغیر سن نشان داده که هرچه سن مبلغان دینی پایین‌تر باشد، نگرش آن‌ها به کارایی پیامک و استفاده از آن در زمینه موضوعات دینی مثبت‌تر است. افزون‌براین، طبق تحقیق حاضر، میان مبلغانی که وبلاگ داشتند و مبلغانی که نداشتند، تفاوت نگرشی مثبت و منفی معناداری مشاهده نشده است.

علی قنبری برزیان	نویسنده	تأثیر فراغت مجازی و بازی های رایانه ای بر هویت دینی نوجوانان	عنوان اثر	۷۴
۲۴	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فناوری ها ارتباطاتی و اطلاعاتی به عنوان یکی از مهم ترین نیروها و ابزارهای پیش برنده روندهای جهانی شدن و نیز از ارکان حوزه فرهنگی جهانی شدن، تأثیرات و پیامدهای مختلفی در عرصه های گوناگون جوامع انسانی داشته است. در سال های اخیر از طریق گسترش فزاینده فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، تحولات بنیادینی در زندگی انسان ها در عرصه روابط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی به وجود آمده است. پیامد این امر، شکل گیری نوع جدیدی از ارتباطات و تعاملات انسانی است. ظهور فضای مجازی، به ویژه اینترنت به عنوان مهم ترین شاخصه فناوری ارتباطات، تأثیرات بسیاری در زندگی مردم و به ویژه جوانان داشته است که از جمله تأثیرات آن می توان به شکل گیری یک جامعه آنلاین اشاره کرد که کاربران آن از طریق ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند.

هدف نگارنده از انجام این پژوهش، مطالعه تأثیر محتوا، میزان و مدت زمان استفاده از فضای مجازی بر هویت دینی نوجوانان است. این پژوهش حاصل پیمایشی است که نویسنده در میان ۳۸۰۰ نفر از دانش آموزان دختر و پسر پانزده تا هفده سال شهرهای تهران، اصفهان، تبریز، اهواز، مشهد، شیراز، کرج و رشت در سال ۱۳۹۵ انجام داده است. یافته های پژوهش وی حاکی از آن است که دانش آموزان تهرانی، بیشترین میانگین میزان استفاده از بازی های رایانه ای (۱۲۸ دقیقه در روز) و دانش آموزان اصفهانی، کمترین (۶۴ دقیقه) میزان استفاده از بازی های آنلاین را انجام داده اند. آزمون تا-کندال C نیز رابطه بین محتوای مصرف فضای مجازی را با هویت دینی نوجوانان تأیید کرده است. همچنین نویسنده به این نتیجه رسیده که هرچه مدت زمان عضویت کاربران در فضای مجازی بیشتر باشد، احتمال اثرپذیری هویت دینی آن ها بیشتر است. او در انتها چند پیشنهاد ارائه کرده است:

- سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان حوزه فرهنگی به طراحی و ساخت بازی‌هایی بپردازند که برآمده از ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه ایرانی اسلامی باشد.
- سیم‌کارت‌های دانش‌آموزی در تمامی مدارس کشور توزیع شود.
- والدین از دستگاه‌ها و رسانه‌های مشترک با فرزندان خود استفاده کنند.
- فراهم کردن شرایط مطلوب برای حضور نوجوانان در حوزه عمومی و جامعه می‌تواند از وابستگی آن‌ها به فضای مجازی جلوگیری کند.

عنوان اثر	نقش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی بر تقویت دین‌داری از دیدگاه دانشجویان	نویسندگان	علی اصغر کیا / هانیه نقدی
محل و سال چاپ	فصلنامه علوم خبری	تعداد صفحات	۴۲
۷۵			

گزارش اثر

اینترنت به عنوان جام جهان‌نمای هزاره سوم، در همه زمینه‌ها و حوزه‌ها نقش‌های مؤثری دارد؛ در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... شاهد تأثیرات بی‌نظیر این رسانه هستیم. در حوزه مقدس دین نیز، نه تنها نمی‌توان منکر تأثیر این رسانه بر زندگی دینی افراد شد، بلکه می‌توان هزاره سوم را هزاره بازگشت به دین در تمام جهان نامید. از این رو، توجه به اینترنت به عنوان رسانه‌ای تعاملی، مهم و اثرگذار بر روند این اطلاع‌رسانی و اطلاع‌یابی، ضروری به نظر می‌رسد.

پژوهش حاضر با هدف شناخت نقش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی بر تقویت دین‌داری از دیدگاه دانشجویان دانشگاه‌های سراسری شهر تهران صورت گرفته است؛ به عبارت دیگر، این پژوهش به دنبال آن است که دریابد: آیا این پایگاه‌ها بر دین‌داری افراد نقشی دارد و آیا این نقش در جهت تقویت دین‌داری آنان است؟ تمرکز نویسندگان بر بررسی سایت‌ها و وبلاگ‌های تخصصی و فعال در زمینه دین نیست، بلکه وجود اینترنت به طور کلی و به عنوان فناوری‌ای جذاب و پرمصرف مدنظر ایشان بوده است.

نویسندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که بین استفاده از پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی و تقویت دین‌داری دانشجویان دانشگاه‌های سراسری شهر تهران، رابطه‌ای معنادار وجود دارد و این بدین معناست که از دیدگاه دانشجویان، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی می‌تواند در حد متوسط سبب تقویت دین‌داری آنان شود. به اعتقاد ایشان، پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی فرصتی مناسب را برای دین‌داری و تقویت آن در افراد ایجاد می‌کند. از این رو، آزادی عمل، علاقه‌مندی و انتخاب کاربر، ملاک اصلی بوده، استفاده از امکاناتی که اینترنت در این راستا در اختیار کاربران قرار می‌دهد، حائز اهمیت است.

فرخنده مالکی / هدیه نوری / پروین سالاری چینه	نویسندگان	بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت دینی	عنوان اثر	۷۶
۱۴	تعداد صفحات	دومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی / ۱۳۹۴	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

ارتباط با دیگران از طریق فضای مجازی (پست الکترونیک، پیام کوتاه، چت و...) یکی از شیوه‌های متداول برای گسترش روابط و تداوم آن در زندگی امروزی به شمار می‌آید. به رغم جنبه‌های مثبت، از قبیل جنبه‌های آموزشی و ارائه خدمات ارتباطی و مهارتی از این دست، رایانه و اینترنت جنبه‌های منفی نیز دارد. شاید بتوان گفت هویت دینی از مهم‌ترین عناصر ایجادکننده همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جوامع است که طی فرایندی با ایجاد تعلق خاطر به دین و مذهب در بین افراد جامعه، نقش بسیار مهمی در ایجاد و شکل‌گیری هویت جمعی دارد و به عبارتی، عملیات تشابه‌سازی و تمایزبخشی را انجام می‌دهد.

هدف نگارندگان از انجام این پژوهش، بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت دینی دانشجویان بوده است. ایشان با توجه به اطلاعاتی که جمع‌آوری کرده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که فضای مجازی و حضور مستمر در شبکه‌های اجتماعی، بر هویت دینی دانشجویان اثر می‌گذارد و فضای مجازی علاوه بر داشتن مزیت، مضراتی نیز دربردارد که افراد و به‌ویژه جوانان باید از آن آگاهی کامل داشته باشند تا از آسیب‌های جبران‌ناپذیری که می‌تواند به وجود آورد، در امان بمانند.

نویسندگان در پایان پیشنهادهایی ارائه کرده‌اند:

- شناخت رسانه مدّ نظر و کارکردهای آسیب‌زای آن (نخستین گام در جهت کاهش آسیب‌های

هر رسانه)؛

- ضرورت فرهنگ‌سازی برای کاهش پیامدهای فضای مجازی (با توجه به اینکه بیشتر

استفاده‌کنندگان از فضای مجازی، نوجوانان و جوانان هستند و اطلاع‌رسانی و آموزش نحوه

استفاده صحیح از این فناوری، می‌تواند مؤثر واقع شود)؛

- برگزاری جلسات آموزشی ازسوی مصادر امور فرهنگی در شهرستان‌ها به منظور آشنا کردن والدین با فناوری‌های جدید، به ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی؛
- برگزاری کلاس‌های آموزشی در مدارس برای آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان درباره مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آن‌ها؛
- پخش آگهی‌های آموزنده ازسوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون در جهت افزایش آگاهی خانواده‌ها از خطرهای ناشی از اینترنت؛
- برگزاری همایش‌هایی با عنوان دین، ازدواج، طلاق، اینترنت و دوستی‌های اینترنتی در دانشگاه.

عنوان اثر	آثار تربیتی شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه بر هویت ملی و دینی دانشجویان	نویسندگان	مریم کیان / زهره قلی‌پور
محل و سال چاپ	فصلنامه رسانه / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۱۸

گزارش اثر

بررسی عوامل مؤثر بر هویت جوانان در هر جامعه، از موارد مهمی است که همواره مدنظر کارشناسان تربیتی بوده است. هدف پژوهش حاضر، شناسایی آثار تربیتی استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه (واتس‌آپ، وایبر و لاین) بر هویت ملی و دینی دانشجویان بوده است. جامعه آماری پژوهش، شامل دانشجویان کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی طبرس به تعداد ۱۱۵۰ نفر بوده که از سه دانشکده علوم انسانی، علوم پایه و فنی مهندسی در سال ۱۳۹۳-۹۴ انتخاب شده‌اند. نگارندگان به این نتیجه رسیده‌اند که میان استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه و هویت ملی و دینی، رابطه‌ای معنادار و منفی وجود دارد. به‌طور دقیق‌تر، در دانشجویانی که از این شبکه‌ها بیشتر استفاده می‌کنند، هویت دینی و ملی ضعیف‌تری شکل گرفته است. به‌علاوه، ایشان بین متغیرهای رشته تحصیلی و دوره تحصیلی با هویت ملی و هویت دینی تفاوتی مشاهده نکرده‌اند. همچنین، در مبحث هویت دینی، بین دختران و پسران تفاوت معناداری به‌دست آمده است. پژوهش حاضر نشان داده که بیشترین آثار استفاده دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه، به‌ترتیب در الگوبرداری برای پوشش و رفتار، متحول شدن باورها و اعتقادات، کاهلی در امور دینی و پنهان کردن این شبکه‌ها از خانواده بوده است.

نویسندگان در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه کرده‌اند:

- فرهنگ استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه، از طریق برنامه‌ریزی‌های ملی ازسوی

کارشناسان و صاحب‌نظران فرهنگی تقویت گردد و آگاهی افراد جامعه ارتقا یابد، نه اینکه این شبکه‌ها حذف شوند.

- از آنجاکه شبکه‌های اجتماعی تأثیر زیادی بر زندگی جوانان، به خصوص هویت ملی و هویت دینی آن‌ها دارد، مسئولان و به‌ویژه صداوسیما، با برنامه‌های آموزشی و تبلیغاتی متناسب، استفاده درست از این شبکه‌ها و آثار استفاده‌های نادرست آن‌ها را اطلاع‌رسانی کنند.
- خدمات متنوع و قابل رقابت با شبکه‌های اجتماعی بیگانه طراحی گردد و شبکه‌های اجتماعی منطبق با هویت ملی ایرانی و فرهنگ جامعه اسلامی راه‌اندازی شود.

سمیرا حبیبی / محمدرضانیلی	نویسندگان	اخلاق در شبکه اجتماعی و اعتباریابی اصول آن با منابع دینی	عنوان اثر	۷۸
۲۱	تعداد صفحات	فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی / ۱۳۹۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

در رسانه‌های مجازی (شبکه‌های اجتماعی، وبلاگ‌ها و...) افراد چندان به «عرف» پایبند نیستند؛ همین امر باعث می‌شود انتشار تصاویر، حرف‌ها و رفتارهای غیرعرفی از این شبکه‌ها سرچشمه بگیرد. ازسوی دیگر، عرف جامعه را چیزی جز باورها، رفتارها و منش افراد یک جامعه نمی‌سازد و بنابراین، زمانی که این فاکتورها تحت تأثیر عواملی همچون فضای مجازی یا رسانه تغییر کند، به تدریج عرف جامعه نیز دچار دگرگونی خواهد شد. مسائل اخلاقی در فضای مجازی، با اصطلاحات گوناگونی مانند اخلاق اطلاعاتی، اخلاق فناوری و اخلاق رایانه‌ای توصیف می‌شود. برای رعایت اخلاق در سطح جامعه، لازم است ابعاد متفاوتی در نظر گرفته شود و لایه‌های مختلف جامعه وارد عمل گردد که از جمله آن‌ها منابع دینی است.

نگارندگان در این پژوهش به بررسی اخلاق در شبکه اجتماعی و اعتباریابی اصول آن با منابع دینی پرداخته‌اند. ایشان پس از بیان مسئله، پیشینه و اهمیت پژوهش، به تعریف اخلاق پرداخته و به مباحثی همچون اخلاق ذاتی و اکتسابی، فطری و ذاتی بودن اخلاق، فضیلت خواهی، اخلاق از منظر دین، سیر تحول فلسفه اخلاق و رویکردهای فلسفی به اخلاق اشاره کرده‌اند. سپس از هویت بحث کرده، ابعاد دینی آن را بررسی نموده‌اند. ایشان در ادامه به سراغ شبکه‌های اجتماعی رفته و پس از بیان تاریخچه، به تقسیم‌بندی آن به دو گروه عمومی و خاص پرداخته‌اند. از دیگر مباحثی که نگارندگان به آن پرداخته‌اند، می‌توان به مزایا و معایب شبکه‌های اجتماعی، مفهوم‌شناسی فضای مجازی، اخلاق رایانه‌ای، رابطه اخلاق و فضای مجازی، و نیز جایگاه پیام‌های دینی و اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی اشاره کرد.

نویسندگان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که اهمیت مباحث اخلاقی، به‌ویژه در قلمرو معاشرت‌های گوناگون شخصی و اجتماعی، به‌قدری روشن است که در جوامع مختلف بر آن تأکید می‌ورزند و به‌ویژه جامعه مسلمانان باید بر آن اهتمام بیشتری بورزند؛ چراکه دین اسلام، دین اخلاق‌مداری است.

عنوان اثر	بررسی کارکرد هوش مصنوعی ضعیف در اقسام علم و آگاهی با توجه به مبانی معرفت‌شناسی صدراییان	نویسندگان	حسین مطلبی کربکندی / محمد بنیانی
محل و سال چاپ	فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز / ۱۳۹۴	تعداد صفحات	۲۵
۷۹			

گزارش اثر

با ظهور و پیشرفت رایانه‌ها در طی بیش از نیم‌قرن گذشته، همواره این پرسش که «رایانه‌ها به مثابه ابزار تحقق هوش مصنوعی ضعیف، تا چه حد می‌توانند واجد خصوصیات ذهن بشر شوند؟» جایگاه ویژه‌ای داشته است. در این میان، مقایسه کارکرد ذهن انسان و رایانه برای یافتن پاسخ این مسئله ضروری است.

نویسندگان این مقاله تلاش کرده‌اند با توجه به مبانی معرفت‌شناسی صدراییان به این مسئله پاسخ دهند. ایشان در مرحله نخست، اقسام علم را از دیدگاه صدراییان بررسی کرده‌اند و نشان داده‌اند با این مبانی، رایانه در هیچ‌کدام از اقسام علم و آگاهی، دارای عینیت کارکرد با انسان نیست. سپس با توجه به ویژگی‌های تبیین‌شده از هرکدام از اقسام علم، کارکرد رایانه را در آن قسم به صورت مجزا تحلیل کرده‌اند و در پایان چنین نتیجه گرفته‌اند که هوش مصنوعی ضعیف در مطلق علم و آگاهی، دارای «کارکرد ناقص» است.

عنوان اثر	بررسی فلسفی امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با توجه به دیدگاه‌های مختلف در مسئله ذهن و بدن	نویسندگان	حسین مطلبی کربکندی / بهروز مینایی / عسگر دیرباز
محل و سال چاپ	فصلنامه فلسفه دین / ۱۳۹۳	تعداد صفحات	۲۵

گزارش اثر

به دنبال پدید آمدن و رشد چشمگیر رایانه‌ها از اواسط سده گذشته میلادی، این تصور به وجود آمد که پیشرفت‌های یادشده به نقطه‌ای خواهد انجامید که در آن، با همین روش‌های مطرح در علوم رایانه، می‌توان هوش انسانی را به صورت هوش مصنوعی بازسازی کرد و رایانه‌ها قادر به انجام اموری خواهند بود که از موجود هوشمندی مانند انسان برمی‌آید. در میان دانشمندان علوم رایانه‌ای، این پروژه با عنوان «هوش مصنوعی» (AI) شهرت یافت و دیدگاه‌های گوناگونی در خصوص امکان موفقیت آن مطرح شد. در میان این گستره وسیع از دیدگاه‌ها، اختلاف‌های شایان توجهی وجود دارد؛ تاجایی که برخی امکان آن را انکار کردند و گروه دیگری به گونه‌ای افراطی معتقدند این پروژه به موفقیت رسیده است و حتی همین رایانه‌های امروزی دارای هوش هستند و به خوبی فکر می‌کنند. دورویکرد اصلی در زمینه ایجاد هوش مصنوعی وجود دارد: «نشانه‌گرایی» و «پیوندگرایی». نگارندگان در این مقاله تلاش کرده‌اند ضمن تبیین فلسفی رایج‌ترین دیدگاه‌ها در زمینه رابطه ذهن و بدن، هم در حوزه فلسفی غربی و هم اسلامی، امکان تحقق هوش مصنوعی را بر مبنای هر کدام از این دیدگاه‌ها، به صورت مجزا و با توجه به دورویکرد نشانه‌گرایی و پیوندگرایی بررسی کنند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که از منظر دیدگاه‌های دوگانه‌انگاری و ویژگی‌ها، رفتارگرایی تحلیلی و کارکردگرایی، امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با استفاده از رویکرد نشانه‌گرایی وجود دارد و در مقابل، سایر دیدگاه‌هایی که بررسی شده‌اند، این روش را در نیل غایت موجود هوشمند عقیم می‌دانند. از دیگر نتایجی که در این پژوهش به دست آورده‌اند، این است که دیدگاه‌های دوگانه‌انگاری و ویژگی‌ها، رفتارگرایی تحلیلی، این‌همانی، کارکردگرایی، ماتریالیسم حذف‌گرا و حکمت متعالیه، نگرشی امیدوارانه به رویکرد پیوندگرایی برای ایجاد هوش مصنوعی قوی دارند و سایر دیدگاه‌ها، نفی‌کننده امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با این روش هستند.

علی‌رضا قایمی‌نیا	نویسنده	دین و هوش مصنوعی	عنوان اثر	۸۱
۱۵	تعداد صفحات	فصلنامه ذهن / ۱۳۸۵	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

این مدعا که رایانه فکر می‌کند یا تنها رایانه می‌اندیشد، چه تأثیری در برخی از باورهای دینی دارد و آیا تعارضی با مضمون متون دینی پیدا می‌کند؟ در هوش مصنوعی، دو مدعای مهم به چشم می‌خورد: برخی ادعا می‌کنند که رایانه به معنای حقیقی کلمه می‌اندیشد (فرضیه دستگاه نمادها)؛ برخی دیگر هم ادعا می‌کنند تنها رایانه می‌تواند بیندیشد (فرضیه قوی دستگاه نمادها). متون دینی هم در پاره‌ای از موارد بر اندیشیدن و تعقل تکیه می‌کنند. آیا اندیشیدن به معنای واحدی در دو مورد به کار می‌رود و آیا دین و متون دینی می‌تواند تفاوت‌هایی را میان انسان و رایانه نشان دهد؟ نگارنده در این مقاله تلاش کرده پاسخ‌های مناسبی برای این پرسش‌ها بیابد و با توجه به متون دینی، تفاوت‌های میان آن‌ها را روشن سازد.

عنوان اثر	فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی	نویسندگان	حسینعلی رحمتی / حمید شهریاری
۸۲	محل و سال چاپ	تعداد صفحات	۱۷
			فصلنامه‌ی پژوهش‌نامه‌ی اخلاق / ۱۳۹۶

گزارش اثر

فیلترینگ و ممانعت از دسترسی به فضای مجازی که عمدتاً در راستای اخلاقی سازی این فضا انجام می‌شود، فرایندی است که همه مرتبطان با آن، اعم از کاربران عادی و نهادهای حاکمیتی سیاست‌گذار و مجری، درباره آن وظایفی برعهده دارند و مانند هر کنشگر اخلاقی دیگر، گاه در معرض تراحم این وظایف قرار می‌گیرند.

نگارندگان در این مقاله، با توجه به اهمیت علمی و دستاوردهای عملی این موضوع و فقدان منبع در این زمینه، با تحلیل فرایند فیلترینگ از منظر اخلاقی، چگونگی شکل‌گیری تراحم‌های مربوط به آن را بررسی و ضمن بیان برخی مصادیق، برای رفع یا کاهش آن راهکارهایی پیشنهاد کرده‌اند. دوگانه‌هایی از قبیل راست‌گویی / پرهیز از اشاعه گناه، حفظ حریم خصوصی / خیر رساندن به دیگران، مجازات خطاکار / عدم تنبیه بی‌گناه، خدمت به مردم / عدم ایجاد بدبینی به دین، و حفظ حقوق شهروندان / حفظ بیت‌المال از جمله تراحم‌هایی است که در این مقاله بررسی شده است. ایشان در پایان راهکارهای زیر را برای کاهش این تراحم‌ها بیان کرده‌اند:

- تفکیک کاربران از نظر سطح دسترسی و اعمال فیلترینگ؛

- تقویت تفکر اخلاقی؛

- تمرکز بر «فیلترینگ حداقلی»؛

- تمسک به نظریه‌های اخلاقی.

به اعتقاد ایشان، شکل‌گیری اصل تراحم و راهکارهای ارائه شده برای آن نیز با چالش‌های گوناگونی روبه‌روست که کار رفع یا کاهش تراحم را با مشکل مواجه می‌کند. خطا در تشخیص شرایط تعارض، ضعف‌های نظریه‌های مورد تمسک، خطا در مصداق‌یابی نظریه‌ها، ضعف اخلاقی کاربران و عدم همکاری آن‌ها، از جمله چالش‌ها و مشکلات مطرح در این زمینه است.

بخش سوم: مقالات اقتصادی

عنوان اثر	بررسی فقهی پول مجازی	نویسندگان	محمد مهدی سلیمانی پور / حامد سلطانی نژاد / مهدی پورمطهر
محل و سال چاپ	دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۲۶

گزارش اثر

«پول مجازی» پدیده‌ای نوظهور است که با نفوذ بیشتر دنیای مجازی در زندگی بشر رخ نموده است. مدت زیادی از طرح ایده و عملیاتی شدن پول مجازی نمی‌گذرد و پول‌های مجازی گوناگون، بازاری برای خود ایجاد کرده‌اند. اگرچه حاکمیت‌ها در برابر پذیرش این نوع از پول مقاومت نشان داده‌اند و برخوردهای متناقضی در این زمینه وجود دارد، اما مخترعان این پول‌ها و فعالان مالی، با تلاش برای رفع چالش‌ها و ایجاد نوآوری‌های مالی در این عرصه، سعی در گسترش این پدیده دارند. فهم صحیح و فنی از ماهیت پول، مقدمه‌ای برای شناسایی احکام شرعی مترتب بر پول مجازی و استفاده از آن در نظام پولی و بازار سرمایه اسلامی است. بر همین اساس، نویسندگان این اثر ابتدا به موضوع‌شناسی پول مجازی پرداخته و در ادامه، پول مجازی را از منظر فقهی بررسی کرده‌اند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که دقت بر مفهوم مال، اعتباری بودن پول، موضوعیت نداشتن ساحت حقیقی یا مجازی (الکترونیکی) اعتبار و عمومی یا خصوصی بودن معتبر را روشن می‌کند و از سوی دیگر، پذیرش و استفاده از منطق آن را در بازار پولی و بازار سرمایه تسهیل می‌سازد. ایشان معتقدند فارغ از مشروع بودن پشتوانه تولید و داد و ستد پول مجازی که قاعده‌ای عام در مالیت مورد احترام شارع است، تنها ملاحظه پذیرش پول مجازی در نظم کنونی پول، سامان نظام دو پول حقیقی و مجازی در کنار یکدیگر است.

پیشنهاد نگارندگان این است که به استناد ادله‌ای مانند قاعده لاضرر، قاعده احترام، قاعده اتلاف و قاعده مصلحت که همگی ناهي سیاست‌های نادرست پولی و تغییر ضرری در حجم پول هستند، مقتضی است تا زمانی که سامانی از طرف حاکمیت برای کنترل پول‌های مجازی در اقتصاد واقعی ترتیب داده نشده است، از ورود مشروعیت پول‌های مجازی در دنیای حقیقی جلوگیری گردد. علاوه بر این، با توجه به فراملی و مجازی بودن این شکل پول، طراحی نظام حقوقی ملی و بین‌المللی که ضامن مصلحت عمومی باشد، از ملاحظات اجتناب‌ناپذیر کاربرد پول‌های مجازی است.

عنوان اثر	بررسی‌های فقهی قابل طرح در تجارت الکترونیک	نویسنده	حسین حلبیان
محل و سال چاپ	فصلنامه فقه اهل بیت / ۱۳۹۰	تعداد صفحات	۴۴

گزارش اثر

شبکه جهانی اینترنت، فرصت‌ها و نگرانی‌هایی را پیش‌روی جامعه بشری و به‌ویژه جوامع اسلامی گذاشته است. یکی از دستاوردهای این شبکه فراگیر، «تجارت الکترونیک» است که باعث به‌وجود آمدن مسائل فقهی حقوقی جدیدی شده که پاسخ‌های درخور فقها و حقوق دانان را می‌طلبد. در مقاله حاضر، نگارنده تلاش کرده پس از بیان مفهوم و معنای تجارت الکترونیک، به تطبیق برخی مباحث فقه معاملات بر مقوله تجارت الکترونیک در گستره فضای مجازی اینترنت بپردازد. از نگاه وی، اثر حاضر می‌تواند آغاز راه تدوین «فقه تجارت الکترونیک» باشد و مبادی تصویری شایسته‌ای برای ورود به مباحث فقهی تجارت الکترونیک به خواننده ارائه دهد.

مباحث مقاله حاضر در پنج فصل تنظیم شده است: در فصل اول، کلیاتی برای انس ذهن و برخی مبادی تصویری بیان شده است؛ مباحثی همچون تعریف تجارت الکترونیک، مزایای تجارت الکترونیکی، خدمات الکترونیکی در تجارت الکترونیک و آثار تجارت الکترونیک. در فصل دوم بر ضرورت ورود فقها و حقوق دانان به این مبحث تأکید شده است. با توجه به اینکه بیع، کلید ورود به قواعد عمومی قراردادهاست، فصل سوم به «بیع الکترونیک» اختصاص یافته است. نگارنده در این فصل، که بخش معظم مقاله را تشکیل داده، به تطبیق مباحث بیع سنتی بر بیع الکترونیک پرداخته است. در فصل چهارم از برخی خیارهای قابل بررسی در تجارت سایبری، همچون خیار مجلس، خیار رؤیت و خیار عیب بحث شده است. نویسنده در فصل پایانی نیز با طرح قاعده سوق، به جایگاه قواعد فقهی در این‌گونه مباحث اشاره کرده است.

از آنجاکه نگارنده قصد حل مسئله خاصی را نداشته و صرفاً به دنبال طرح مباحث تجارت الکترونیک به صورت گذرا و سطحی بوده، مقاله را بدون نتیجه‌گیری مشخصی به پایان رسانده است.

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی احکام در تجارت الکترونیک	نویسندگان	علی اکبر ایزدی فرد / امیرمحمد علیزاده
محل و سال چاپ	فقه و مبانی حقوق اسلامی / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۱۶

گزارش اثر

با گسترش تجارت الکترونیک در چند دهه اخیر، یکی از مسائل نوظهور در عرصه ارتباطات جهانی و فضای مجازی، احکام در تجارت الکترونیک است. احکام عبارت است از «حبس کالاهای ضروری عمومی به انتظار گرانی» که هرچند در فقه، دامنه آن به غلات اربعه و روغن خوراکی محصور شده است، اما حبس و انبار کردن، احتیاجات ضروری عامه، قصد گرانی، در زمان کمبود کالا، و ایجاد تنگی معیشت، از ملاک‌های تحقق آن به شمار می‌آید. حال این پرسش‌ها مطرح است:

۱. آیا احکام الکترونیکی، همان احکام مصطلح فقهی است؟

۲. حکم آن چیست؟ تحقق شرایط این نوع از احکام چگونه است؟

۳. آیا داده‌ها و اطلاعات، مال محسوب می‌شوند؟

۴. مجازات کیفری در این نوع احکام چیست؟

پژوهش حاضر نشان می‌دهد احکام در فضای مجازی، همانند احکام در فضای مادی در صورت وجود شرایط و عناصر آن تحقق پیدا می‌کند و محترم، مرتکب فعل ممنوع و حرام شده، مجرم شمرده می‌شود. نویسندگان معتقدند با توجه به اینکه هدف از مجازات محترم، ایجاد امنیت اجتماعی است، مجازات‌های زیر نیز می‌تواند افزون بر مجازات احکام سنتی، برای محترمان در تجارت الکترونیکی در نظر گرفته شود:

- سایت فیلتر شده فک شود، نرم افزارها فعال گردد، داده‌ها و اطلاعات به اشتراک گذاشته شود

و نیز قیمت گذاری گردد.

- ID، عکس و آدرس کاربر محترم در سایت‌ها یا رسانه‌ها منتشر و به عنوان محترم و مفسد

اقتصادی معرفی شود.

- نرم‌افزارهایی در سیستم الکترونیکی و فروشگاه مجازی او قرار داده شود که امکان حذف، تغییر یا مخفی کردن اطلاعات یا غیرفعال کردن نرم‌افزارها و سرویس‌های خدماتی یا فیلترینگ سامانه، بدون هماهنگی اتحادیه صنف مربوطه برای او وجود نداشته باشد.

- بر بازار تجارت الکترونیکی و تنظیم قوانین بازدارنده نظارت شود.
به اعتقاد نویسندگان، افزون بر این موارد، مجهز کردن شبکه‌های تجاری کشور به نظام رصد کالا از تولید تا عرضه، افزایش همگرایی دولت‌ها و اتخاذ سیاست‌های تدافعی در قالب پروتکل‌ها، راه‌حل مناسبی برای مقابله با احتکار در تجارت الکترونیک در عرصه بازار داخلی و بین‌المللی است.

عقود الکترونیکی در فقه اسلامی و حقوق موضوعه ایران	نویسندگان	کامران خانی / ناصر مریوانی	۴
فصلنامه مبانی فقهی حقوق اسلامی / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۳۲	

گزارش اثر

بی‌گمان عقود الکترونیکی، یکی از عمده‌مسائلی است که پرداختن به آن از ضروریات فقهی شمرده می‌شود. عقود الکترونیکی به یک رشته و پل ارتباطی میان مردم دنیا تبدیل شده است که آن‌ها را به هم مرتبط می‌سازد و وسیله‌ای است که معاشرت بین مردم را آسان گردانیده، مسافت‌ها را کوتاه و زمان را کم و مفید، و تعامل را آسان کرده است. با توجه به گسترش قراردادهای و تجارت بازرگانی از طریق اینترنت، تحقیق و مطالعه برای شناسایی جوانب شرعی و قانونی این عقود لازم و ضروری است. همچنین توضیح کیفیت و چگونگی انعقاد این‌گونه عقود نسبتاً نوپا و جدید، به بحث و تحقیق عمیقی نیاز دارد.

نگارندگان در این تحقیق تلاش کرده‌اند پاسخ فقهی و حقوقی مناسبی به سؤالات زیر بدهند:

- مشروعیت عقود الکترونیکی از نظر فقها چیست؟

- عقود الکترونیکی موجود طبق چه ضوابطی مشروعیت پیدا می‌کند؟

- آثار فقهی حقوقی عقود الکترونیکی چیست؟

به اعتقاد ایشان، شریعت اسلام، رضایت را اساس انعقاد عقود بدون تعیین لفظی معین یا شکلی مشخص قرار داده است و از طرفی، در شریعت اسلام عقد معامله با هر چیزی که بر آن دلالت کند، از جمله گفتار، عمل، کتابت یا اشاره منعقد می‌شود. همچنین عقد و قرارداد از طریق اینترنت، دراصل، عقد بین دو شخص است که از نظر زمان، حاضر و از نظر مکان، غایب هستند. تجارت الکترونیکی نیز توافق میان دو شخص است که از طریق شبکه‌ای بین‌المللی (اینترنت) در مقابل ایجاب فروشنده، از طرف خریدار از راه دور قبول صادر می‌شود و این نیز از طریق وسایل سمعی و بصری صورت می‌گیرد که در آن، فروشنده خود را ملزم می‌کند جنس یا مالی را در مقابل دریافت پول نقد از طریق اینترنت در ملکیت مشتری درآورد.

نویسندگان معتقدند عقدی که به وسیله کتابت و نامه‌نگاری صورت می‌گیرد، عقد میان دو شخص غایب است که عقد الکترونیکی نیز به این نوع ملحق شده است. افزون بر این، اجرای عقد از طریق اینترنت و باگفت‌وگوی صوتی تصویری به عقد بین دو شخص حاضر شباهت دارد. از این رو، بر آن قیاس می‌شود و از نظر زمان به عنوان عقد بین دو شخص حاضر معتبر شمرده شده است. از سوی دیگر، ایجاب و قبول باید به شیوه‌ای باشد که قبول بعد از ایجاب و بدون فاصله بیاید و مطابق ایجاب باشد؛ ایجاب هم تا زمان صدور قبول باقی مانده باشد و هر یک از طرفین عقد، گفته دیگری را بشنود و فوریت در قبول شرط نخواهد بود. گفتنی است این مسئله از منظر فقه اهل سنت بررسی شده است.

محمد مهدی زارعی / سید مهدی جانعلی نژاد	نویسندگان	بررسی فقهی و حقوقی خیار رؤیت در معاملات الکترونیکی	عنوان اثر	۵
۱۸	تعداد صفحات	فصلنامه پژوهش های فقه و حقوق اسلامی / ۱۳۹۷	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

داد و ستد الکترونیکی به واسطه ابزارهایی همچون تلگرام، پست الکترونیکی، اینترنت و... امکان پذیر است. به رغم تعلق خیار رؤیت به معاملات سنتی، به دلیل تأمین خواسته های متعاملین از یک سو و تابعیت حکمی معاملات الکترونیکی از معاملات سنتی از سوی دیگر، جریان خیار مذکور در بخش هایی از معاملات الکترونیکی نیز مسلم دانسته شده است. در قانون مدنی، قانون گذار موادی را برای خیار رؤیت اختصاص داده و به موازات آن، در حمایت از طرفین این نوع از معاملات، به ویژه مصرف کننده، قوانین تجارت الکترونیکی نیز وضع شده است.

نگارندگان در پی آن هستند تا به صورت مشخص، جهات مختلف وقوع خیار رؤیت و تخلف وصف رادر معاملات الکترونیک همراه با تبیین قلمرو آن ذیل برخی مسائل مرتبط با آن بررسی کنند. ایشان در پایان به این نتیجه رسیده اند که امکان وقوع خیار رؤیت از جهاتی در این نوع معاملات وجود دارد و از جهاتی دیگر ناممکن است. این تفاوت به «توصیف» و «تأمین کالا» در فضای مجازی بستگی دارد؛ بدین صورت که اگر با ابزارهای مستقل از رایانه و اینترنت، مانند تلفن، تلگراف، پیامک و... معامله پیش گفته با توصیف محقق شود، می توان از خیار رؤیت استفاده کرد، ولی اگر از طریق ابزارهای دیگر الکترونیکی، همچون اینترنت، اعم از ویدئو کنفرانس، ایمیل، چت، وب سایت ها و... باشد، خیار، خروج تخصصی خواهد داشت؛ هر چند به لحاظ «تأمین کالا» قابلیت اجرایی خیار رؤیت به شرط عدم اشتراط معامله به مسقطات خیار، در این دسته از ابزارها نیز وجود دارد.

۶	عنوان اثر	تحلیل فقهی کارکردهای پول‌های رمزنگاری شده (مورد مطالعه: بیت‌کوین)	نویسندگان	علیرضا نواب‌پور / احمد علی یوسفی / محمد طالبی
	محل و سال چاپ	فصلنامه اقتصاد اسلامی / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	۳۱

گزارش اثر

از سال ۲۰۰۹ شکل نوینی از پول در عرصه اقتصاد دنیا تحت عنوان «پول رمزنگاری شده» به وجود آمد. این وسیله مبادله از دسترس نظام بانکی و بانک مرکزی خارج است و تنها از طریق فضای مجازی منتقل می‌شود. با فراگیر شدن این نوع پول در رفتارها و روابط اقتصادی، تحولی جدی در ماهیت و کارکرد اقتصادی پول پدید می‌آید. تغییر در ماهیت و کارکرد اقتصادی ممکن است کارکرد فقهی متفاوتی در مقایسه با پول بانکی به دنبال داشته باشد و بنابراین، لازم است دستگاه فقه، ماهیت و کارکردهای اقتصادی این پدیده را با دقت بشناسد و احکام مجاز و غیرمجاز به کارگیری آن را در روابط اقتصادی روشن کند.

نویسندگان ابتدا به موضوع شناسی پول‌های رمزنگاری شده پرداخته‌اند و سپس ابعاد فقهی موضوع را با دورویکرد فقه فردی و حکومتی، و نیز در دو سطح معامله و معدن‌کاوی تبیین کرده‌اند. در پایان نیز با استفاده از روش تحقیق اجتهاد چندمرحله‌ای و نظر خبرگان مالی اسلامی و مراجع عظام تقلید، شروط جواز استفاده از پول‌های رمزنگاری شده را برشمرده‌اند.

ایشان در نهایت به این نتیجه رسیده‌اند که استفاده از بیت‌کوین، به عنوان یکی از پول‌های رمزنگاری شده، در صورتی که پیامدهای منفی در اقتصاد واقعی نداشته باشد، براساس اصل «لاضرر و لااضرار» جایز است؛ این در حالی است که به اعتقاد ایشان، استفاده از بیت‌کوین، خطرهای قابل توجهی برای افراد و کل جامعه دربردارد. مهم‌ترین این خطرها از نگاه ایشان عبارت است از:

- نوسانات قیمتی و عدم حفظ ارزش؛
- تهدید اقتصاد واقعی و گسترش بخش غیررسمی اقتصاد؛
- تسهیل فرار مالیاتی، پول شویی، باج‌گیری از طریق باج‌افزارها و تأمین مالی گروه‌های خلافکار؛
- تهدید پول‌های رمزنگاری شده با فناوری قوی‌تر و فناوری رایانه‌های کوانتومی؛

- فقدان مستند قانونی و عدم توانایی طرح دعوا و پیگیری حقوقی؛
  - عدم امکان تجهیز و تخصیص منابع به فعالان اقتصادی؛
  - خروج ارز از کشور؛
  - تهدید رقبا و غیرقانونی شدن ازسوی دولت‌های بزرگ.
- گفتنی است این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده (علیرضا نواب‌پور) است.

فصل سوم: گزارش پایان نامه‌ها

بخش اول: پایان نامه‌های حقوقی قضایی

عنوان اثر	بازی‌های رایانه‌ای از منظر فقه جعفری	نویسنده	محمد جواد خرمی
محل و سال ارائه	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی / ۱۳۹۲	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

با دگرگون شدن جوامع امروزی و الکترونیکی شدن بیشتر فعالیت‌های اجتماعی، رایانه به جزئی جداناپذیر در زندگی اجتماعی انسان‌های امروز تبدیل شده است. این وسیله مفید، انسان را درگیر مسائلی ناخواسته و گاه نامطلوب می‌کند که هر فرد مسلمان باید وظیفه و تکلیف شرعی و دینی خود را در مواجهه با آن به تفصیل بداند.

در این نوشتار، بازی‌های رایانه‌ای به عنوان اصلی‌ترین قسم از این دست ابتلائات، از دیدگاه فقه جعفری مورد بررسی و مَدَاقه قرار گرفته است. نگارنده ابتدا با تقسیم‌بندی بازی‌ها به شکلی و ماهوی، و بیان اقسام مختلف هر قسم از بازی‌های رایانه‌ای، حکم کلی هر قسم را بیان کرده و در نهایت به بررسی فقهی لهُو و لعب، به عنوان اصلی‌ترین عناوین فقهی بازی بالحاظ نگاه رایانه‌ای به آن پرداخته است. بعضی از بازی‌های رایانه‌ای با توجه به افکار و اعتقادات مخرب و فاسدی که در ذهن مخاطب ایجاد می‌کنند، تحت عنوان کتب ضاله می‌روند و احکام پیرامونی آن بر

آن‌ها حمل می‌شود؛ قسمی دیگر با توجه به آسیب‌های روانی که به مخاطب خود وارد می‌سازند، تحت عنوان اضرار به نفس بررسی شده‌اند، و دسته‌ای هم با وجود منفعت محلله شرعی که در آن‌ها وجود دارد، از عنوان لهُو و لعب خارج شده‌اند؛ لیکن قسم عمده‌ای از این بازی‌ها تحت عنوان کلی لهُو و لعب قرار گرفته‌اند. نویسنده در این باره، دیدگاه‌های علما و فقها را به تفصیل آورده است.

مریم جعفری مرادپور	نویسنده	چالش‌های فقهی و حقوقی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی با تأکید بر تأثیرگذاری آن بر حریم خصوصی خانواده	عنوان اثر	
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه قرآن و حدیث (پردیس تهران) / ۱۳۹۴	محل و سال ارائه	۲

گزارش اثر

در دنیای ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی بستری مفید برای تولید و به اشتراک‌گذاری عقاید و شکل‌گیری و تقویت خرد جمعی به وجود می‌آورند. خانواده، کوچک‌ترین واحد اجتماعی و درعین حال، اثرگذارترین واحد تربیتی در جوامع به شمار می‌آید. این جزء کوچک اجتماع، اسباب شکل‌گیری و پویایی یک جامعه را به ارمغان می‌آورد.

نویسنده در این پایان‌نامه به بررسی چالش‌های فقهی و حقوقی شبکه‌های مجازی و تأثیر آن بر یکان خانواده پرداخته است. او در فصل اول به کلیات و مفاهیم پژوهش اشاره کرده، فصل دوم را به چالش‌های فقهی شبکه‌های اجتماعی اختصاص داده و در فصل سوم، چالش‌های حقوقی شبکه‌های اجتماعی را بررسی کرده است.

نگارنده به این نتیجه رسیده است که به رغم اینکه این شبکه‌ها می‌توانند امکان انتقال دانش و اطلاعات افراد جامعه را به یکدیگر فراهم آورند، اما ارتباط بدون محدودیت همه افراد جامعه، اعم از زنان و مردان با یکدیگر در محیطی مجازی، می‌تواند آسیب‌هایی جدی به کانون‌های سنتی اجتماع، به ویژه حریم خانواده وارد کند. به اعتقاد وی، علاوه بر فقه امامیه و قوانین کشور از جمله قانون مدنی طبق دلایل عقلی، قرآنی و روایی و بر مبنای قواعد فقهی موجود و استفتائات به عمل آمده از مراجع عظام تقلید، ارتباط غیرضروری و همراه با قصد ابتیاع لذت، می‌تواند آسیب‌زننده به مبانی و ناقض حریم خانواده باشد و از نظر اخلاقی ممنوع و از لحاظ شرعی حرام است. همچنین بر مبنای این دلایل، می‌توان به تأثیرات منفی ارتباط افراد نامحرم در شبکه‌های مجازی بر حریم خصوصی افراد پی برد و براین اساس، ممنوعیت اخلاقی و شرعی این نوع فعالیت را در شبکه‌های اجتماعی برداشت نمود.

نویسنده معتقد است بر مبنای ادله مطرح شده، می‌توان پدیده اشاعه اکاذیب و شایعات مختلف را دارای ممنوعیت‌های قانونی و شرعی دانست. او در پایان پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه داده است:

- مسئولان با طراحی و اتخاذ سیاست‌های فرهنگی و اطلاع‌رسانی گسترده، موجبات آگاهی والدین را به عنوان مسئولان خانواده فراهم آورند و باعث اتخاذ تدابیری مقتضی برای جلوگیری از آسیب‌های پیش‌گفته یا کاهش آن به دست والدین گردند.

- با سیاست‌گذاری‌های گسترده در حوزه کنترل و نظارت بر شبکه‌های اجتماعی مجازی، به‌ویژه ازسوی مسئولان امور خانواده و نهادهای مربوطه در حاکمیت، از جمله وزارت ارشاد، کمیسیون فرهنگی و کمیسیون اجتماعی مجلس، قوه قضائیه و حتی شورای عالی فضای مجازی در جهت طراحی و اجرای سیاست‌های کنترلی و نظارتی مناسب، موجبات حذف یا کاهش تأثیرات منفی شبکه‌های اجتماعی بر خانواده در سطح کلان جامعه فراهم آید.

- با آگاهی بخشی به والدین در خصوص اهمیت و نقش روابط صمیمی و محبت‌آمیز پدر و مادر با یکدیگر در شکل‌گیری ساختارهای تربیتی مناسب برای فرزندان و احساس امنیت آن‌ها در محیط خانواده، موجبات کاهش حضور فرزندان را در شبکه‌های اجتماعی ایجاد کنند.

- با آموزش والدین در زمینه شیوه‌های برقراری روابط صمیمی، محبت‌آمیز و دوستانه با فرزندان، زمینه‌های دوست‌یابی کنترل‌نشده و مخاطره‌آمیز نوجوانان را در شبکه‌های اجتماعی به وجود آورند.

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی	نویسنده	اکرم‌السادات هاشمی چهنوئی
محل و سال ارائه	دانشگاه سمنان / ۱۳۹۴	مقطع	کارشناسی ارشد
۳			

گزارش اثر

تحولات و پیشرفت‌های ناشی از گسترش فناوری‌های نوین در عرصه الکترونیک و رایانه، زندگی بشر را چندین برابر آسان‌تر کرده است و همراه خود دستاوردهای مثبت و منفی بسیاری داشته و دارد. دانستن، از نیازهای بشر است و دنیای مجازی اینترنت در حال حاضر به خوبی توانسته به این نیاز پاسخ دهد. به عبارت دیگر، کاربران فضای مجازی در اینترنت به دنبال پاسخ سؤال‌هایی هستند که در دنیای واقعی ممکن است هیچ‌گاه به آن دست نیابند، اما در آن روی سگه، نمی‌توان از آسیب‌های ناشی از این فناوری‌های نوین غافل ماند. آنچه امروزه کاربرد وسیعی یافته است و بخش گسترده‌ای از فعالیت‌های روزمره افراد را پوشش می‌دهد، اینترنت و به تبع آن، فضای مجازی است.

نگارنده در این پژوهش تلاش کرده علل حرمت استفاده از شبکه‌های اجتماعی را با توجه به نظر مراجع و مشروعیت استفاده از این فضا را با بهره‌گیری از دستورات دین مبین اسلام بررسی کند. او از منظر حقوقی نیز قوانین موجود در ایران و جهان را بررسی کرده و به برخی از جرایم پرتکرار در فضای مجازی پرداخته است. نویسنده پس از بیان کلیات، در فصل دوم به مفهوم‌شناسی شبکه‌های اجتماعی پرداخته و انواع مختلف آن را به تفصیل بررسی کرده است. در فصل سوم نیز استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را از منظر فقه و حقوق مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. وی در فصل پایانی، به جرایم ارتكابی در شبکه‌های اجتماعی مجازی پرداخته و با رویکرد فقهی حقوقی آن‌ها را بررسی کرده است. نویسنده در فصل چهارم به این نتیجه رسیده که تقریباً تمامی جرایمی که در دنیای فیزیکی قابل ارتكاب است، در فضای مجازی نیز محقق می‌شود؛ با این تفاوت که در فضای مجازی با سرعت بالاتر و مخفی بودن هویت مجرم همراه است. نگارنده در انتها راهکارهای زیر را ارائه کرده است:

- برنامه‌ریزی برای کنترل صحیح فضای مجازی از طریق اصلاح نظام آموزشی کشور؛
- لزوم آموزش فرهنگ استفاده از فضای مجازی به مردم؛
- نظارت والدین بر فعالیت‌های مجازی فرزندان؛
- بالا بردن هزینه بد اخلاقی‌ها و ناهنجاری‌ها در جامعه؛
- حضور فعال علمای دین در فضای مجازی و تبلیغ دین و اخلاق اسلامی از طریق شبکه‌های اجتماعی؛
- برگزاری نشست‌های مختلف از سوی کارشناسان و متخصصان حوزه فضای مجازی و بالا بردن سطح آگاهی مردم در خصوص آسیب‌های این فضا.

عنوان اثر	معیار حرمت رسانه‌های ضاله در فقه و حقوق اسلامی	نویسنده	ملیحه سادات نوربخش
محل و سال ارائه	دانشکده علوم حدیث / ۱۳۹۱	مقطع	کارشناسی ارشد
۴			

گزارش اثر

«رسانه‌های ضاله» رسانه‌هایی با اثر گمراه‌کنندگی هستند که افراد جامعه را به سوی انحراف سوق می‌دهند. امروزه مصادیق رسانه‌های ضاله توسعه پیدا کرده و علاوه بر مسائل مکتوب و نوشتاری، فضای مجازی را هم دربرگرفته است. در واقع می‌توان گفت بخش عمده‌ای از رسانه‌های ضاله، زیر پوشش سایت‌های اینترنتی قرار گرفته‌اند.

نگارنده در این نوشتار، به شناسایی رسانه‌های ضاله که مردم، خواه‌ناخواه تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند و به واسطه آن گمراه می‌شوند، پرداخته است. او به دنبال پاسخ به این سؤالات است:

۱. معیار حرمت رسانه‌های ضاله در فقه و حقوق ایران چیست؟

۲. معیار و ملاک ضاله بودن چیست؟

۳. آیا استفاده از رسانه‌های ضاله، همیشه و برای همه اشخاص حرام است؟

به اعتقاد نویسنده، فقهای متقدم تنها راه اتلاف کتب ضلال را پاره کردن، سوزاندن و مواردی از این قبیل می‌دانستند، اما در عصر حاضر با توجه به پیشرفت علم و فناوری و تنوع رسانه‌ها، باید شیوه‌های کارآمد اتلاف، مدنظر قرار بگیرد؛ چراکه به حکم عقل باید تدابیری برای قطع ریشه این ضلال و گمراهی بیابیم. یکی از این تدابیر، نقض، نقد، احتجاج و بررسی رسانه‌های ضلال است که با توجه به شرایط زمانی و مکانی فرد مکلف ممکن است دامنه این موارد استثنا افزایش یابد. نگارنده همچنین معتقد است نگره‌داری این‌گونه رسانه‌ها (ضاله) برای شخصی که اهلیت و شایستگی آن‌ها را داشته باشد و ایمن از گمراهی خود به واسطه آن‌ها باشد، جایز است.

افزون بر این، نویسنده معتقد است تنها ملاک ضلال این است که این رسانه‌ها باید دارای اثر و نتیجه گمراه‌کنندگی در جامعه باشند و بنابراین، اگر شخصی رسانه‌ای را به قصد ضلال و گمراهی مردم تولید کند، لیکن باعث گمراهی مردم نشود یا شخصی رسانه‌ای را که حاوی مطالب باطل و خلاف حق است، تولید کند، لیکن باعث گمراهی مردم نگردد این رسانه‌ها جزء رسانه‌های ضلال شمرده نمی‌شوند.

همایون علی حسینی	نویسنده	حمایت از حریم خصوصی در فضای مجازی در فقه و حقوق	عنوان اثر	۵
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه تهران (پدیس البرز)/۱۳۹۴	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

«حریم خصوصی» یکی از مفاهیم بنیادی در مباحث حقوق بشر، آزادی‌های فردی و کرامت انسانی است و در نظام‌های حقوقی و اخلاقی مختلف، از جمله حقوق اسلام و ایران مورد توجه بوده است. هرچند حریم خصوصی از نظر اصطلاحی، اصطلاحی اقتباسی است، ولی از نظر مفهومی و مصادیق، زوایا و احکام گسترده‌ای در شرع اسلام دارد. ممنوعیت تجسس، تفتیش، سوءظن، استراق سمع، خیانت در امانت، غیبت، قذف و ورود بدون استیذان، از مصادیق رایج توجه به حریم خصوصی در حقوق و شرع اسلام است. در حقوق ایران نیز احکام متنوع در قانون اساسی (اصول ۱۴، ۲۰، ۲۵، ۲۷ و...)، قانون آیین دادرسی کشوری، مصوبات شورای عالی فضای مجازی و قانون مجازات اسلامی مرتبط با بحث حریم خصوصی وجود دارد.

یکی از مصادیق رایج و جدید طرح مسئله حریم خصوصی، محافظت از آن در فضای مجازی است. فضای مجازی و الکترونیک بنابه شرایط فنی، ظرفیت‌های قابل توجهی برای سوءاستفاده در جهت نقض حریم خصوصی دارد. با این حال، طرح مباحث مربوط به حریم خصوصی در محیط‌های مجازی، موجب طرح مباحث ویژه‌ای می‌شود که طرح آن در محیط‌های غیرمجازی سابقه چندانی نداشته است. از یک سو، موارد رایج نقض حریم خصوصی در محیط مجازی، دارای ویژگی‌های قابل توجهی می‌شود و از سوی دیگر، ایجاد محیط مجازی، سبب ایجاد زوایا و زمینه‌های جدیدی از نقض حریم خصوصی شده است.

نگارنده براساس ویژگی‌های فنی و حقوقی محیط‌ها و فعالیت‌های مجازی، نقض حریم خصوصی را در این حوزه‌ها تحلیل و بررسی کرده و پس از آن، اشکال عمومی و نیز ویژگی، اهمیت، نقش، احکام و ضمانت‌اجراهای حمایت از حریم خصوصی را در محیط مجازی مشخص نموده است. به اعتقاد وی، لازم است برای حمایت مؤثر از حریم خصوصی در محیط مجازی، قوانین مرتبط از سوی قوه مقننه و با همکاری قوه مجریه تصویب گردد تا خلأ جدی پیش رو برداشته شود.

عنوان اثر	احکام فقهی و حقوقی فعالیت در فضای مجازی	نویسنده	ژیلا قربانی خان‌آبادی
محل و سال ارائه	دانشکده اصول‌الدین / ۱۳۹۵	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

با توجه به گستردگی موضوعات فضای مجازی، بحث حریم خصوصی در این فضا در محدوده قوانین موضوعه ایران و احکام فقهی اسلام، موضوع بحث اثر حاضر قرار گرفته است. هدف نگارنده از این نوشتار، تدوین و تجمیع مواد قانونی، حقوقی و فقهی مرتبط با موضوع بوده است. او حریم خصوصی را از نظر لغوی و اصطلاحی بررسی، و دیدگاه حقوق موضوعه ایران را همراه با نمونه‌هایی از نقض حریم خصوصی که قابل اهمیت‌اند، بیان کرده است. از آنجاکه عدم رعایت حریم خصوصی به ارتکاب جرم می‌انجامد، نگارنده به اجمال به تعریف جرم از نظر اجتماعی، مذهبی و قانونی و نیز جرایم سایبری و رایانه‌ای و تقسیم‌بندی آن جرایم و ادله اثبات جرم الکترونیکی پرداخته است. با توجه به اینکه حفظ حریم خصوصی اشخاص حقیقی و حقوقی، وظیفه قانونی افراد است و نقض آن مسئولیت مدنی در پی خواهد داشت، موضوع مسئولیت مدنی و رویکرد آن به فضای مجازی و حریم خصوصی نیز به‌طور مختصر مورد توجه نویسنده قرار گرفته است. همچنین او به آزادی انسان به عنوان حقی طبیعی و تعارض آن با حریم خصوصی دیگران نیز اشاره کرده است. نویسنده این موضوع را از جنبه فقهی بررسی کرده و به مصادیق حریم خصوصی از دیدگاه قرآن و روایات پرداخته، بحث دیگر وی، دیدگاه‌های مراجع درباره برقراری ارتباط نامشروع از طریق فضای مجازی است.

او در پایان به این نتیجه رسیده که در قوانین موضوعه ایران، قانون مستقلاً برای حریم خصوصی در فضای مجازی وضع نشده است و به همین دلیل، نیازهای قانونی در این باره به واسطه رجوع به قوانین دیگر و تطبیق آن‌ها با فضای مجازی و تفسیر قوانین موجود برطرف می‌شود. در احکام فقهی، «فضای مجازی» از موضوعات مستحدثه به‌شمار می‌رود؛ همچنین عنوان «حریم خصوصی» به‌صراحت در ادله احکام نیامده، ولی از تطبیق با مفاهیمی مانند کسب اجازه هنگام ورود به خلوت افراد، منع تجسس، و منع غیبت و نَمّامی، می‌توان احکام حریم خصوصی را استنباط کرد.

نویسنده در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه داده است:

- برای پیشگیری و اصلاح معضلات فضای سایبر، ضروری است پلیس فتا و عملکرد آن در حوزه امنیت فضای مجازی به طور جدی و فراگیر به مردم معرفی شود و همچنین حضور پررنگی در جامعه داشته باشد؛ زیرا قانون به تنهایی نمی تواند مانع جرم یا موجب اجرای احکام گردد و افرادی که پلیس درونی ندارند، باید به وسیله پلیس بیرونی تهدید شوند.
- آموزش فرهنگ فعالیت و حضور در فضای مجازی، از مقطع پیش دبستان تا مقاطع بالاتر به عنوان یک ماده درسی رسمی باید مورد توجه بانیان فرهنگی کشور قرار گیرد و در این زمینه، قوانین جزایی و کیفری به عموم مردم آموزش داده شود.
- شبکه های سنی مناسب با مقاطع مختلف سنی در بخش شبکه ملی اطلاعات که قرار است ایجاد شود پدید آید و در آن، برنامه هایی با جاذبه های قابل رقابت با سایت های غیر قابل اعتماد در نظر گرفته شود.

عنوان اثر	بررسی حفظ حریم خصوصی افراد در رسانه از منظر فقه امامیه	نویسنده	حامد نعیمی
محل و سال ارائه	دانشگاه فردوسی مشهد/ ۱۳۹۴	مقطع	دکتری حرفه‌ای (عمومی)

گزارش اثر

فقه اسلامی، حریم خصوصی افراد را پاس داشته و نقض آن را حرام دانسته است. از دیگر سو، رسانه‌های عمومی و خصوصی که امروزه در همه‌تار و پود زندگی بشر نفوذ کرده‌اند، همواره این حریم را تهدید می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که انسان امروزه چندان نقطه امنی برای خود نمی‌یابد. نگارنده در این رساله با روشی توصیفی تحلیلی و برپایه مطالعات میان‌رشته‌ای، تلاش کرده به این پرسش پاسخ دهد که: میزان و حدود دخالت رسانه در حریم خصوصی افراد از منظر فقه امامیه چقدر است؟ نویسنده در مسیر پاسخ‌گویی به این پرسش، ضمن ارائه تصویری کامل از رسانه و اقتضائات آن، احکام تکلیفی نقض حریم خصوصی را به وسیله رسانه، و سپس احکام وضعی آن را در دو بُعد جبران خسارات و احکام کیفری، تبیین کرده و در کنار آن‌ها، برخی قوانین مرتبط با موضوع را نیز بررسی نموده است.

او در پایان به نتایج زیر دست یافته است:

- نباید رسانه‌ها را ابزاری ساده و بی‌تأثیر در جهان امروز دانست؛ رسانه‌ها با دارا بودن کارکردها، ابزار، انواع و اقتضائات ویژه خود، نقشی تعیین‌کننده در مناسبات بشر امروزی دارند و به دلیل تأثیر ویژه بر مخاطبان بی‌شمار خود، نقشی مستقیم در فرهنگ‌ها، اخلاق و روابط اجتماعی میان افراد بشر بازی می‌کنند.

- باید تعریف جامع و مانعی که در بردارنده همه دیدگاه‌ها و مصادیق حریم خصوصی است، از حریم خصوصی صورت پذیرد تا مورد احترام و تمکین دیگران، حتی رسانه‌ها قرار گیرد و کسی حق نقض حریم خصوصی اشخاص را به خود ندهد.

- با توجه به قاعده «ما من عام الا و قد خص» حکم عام ممنوعیت نقض حریم خصوصی اشخاص از سوی رسانه‌ها نیز استثنائات و مخصّصات دارد.

به اعتقاد نگارنده، بهترین راهکار برای رعایت حقوق افراد در مسئله حریم خصوصی ایشان و حق آزادی بیان و اطلاع‌رسانی شفاف رسانه‌ها، تعیین خطوط مشخصی پیش روی رسانه‌ها در مواجهه با حریم خصوصی افراد است. به عبارت روشن‌تر، باید برای رسانه‌ها مرزهای دقیق و مشخصی ترسیم نمود تا در محدوده حقوق خود اقدام کنند و پا از حدود خود فراتر نهند.

عنوان اثر	مسئولیت مدنی در فضای مجازی با تکیه بر آرای امام خمینی	نویسنده	محبوبه اسفندیاری ده‌چانه
محل و سال ارائه	پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی / ۱۳۹۰	مقطع	کارشناسی ارشد
۸			

گزارش اثر

«فضای مجازی» مجموعه محیط‌هایی همچون اینترنت است که اشخاص در آن‌ها از طریق رایانه‌های متصل به هم با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و به تبادل اطلاعات می‌پردازند. در نتیجه این ارتباط و تبادل، مسائل حقوقی بسیاری ایجاد می‌شود. تحقیق حاضر به یکی از مهم‌ترین و شایع‌ترین مسائل حقوقی اینترنت، یعنی مسئولیت مدنی در فضای مجازی با رویکردی به آرای امام خمینی پرداخته است.

نگارنده ابتدا مبانی فقهی‌ای را که مسئولیت مدنی بر آن‌ها استوار است، بیان کرده، سپس به احکام مربوط به مسئولیت مدنی پرداخته است. او ضمن بررسی مصادیق فضای مجازی، همچون نقض حقوق مؤلف، نقض حقوق مالکیت بر علایم تجاری، نقض حریم خصوصی، هتک حرمت، انتشار ویروس‌های رایانه‌ای و واسطه‌های رایانه‌ای، با بیان دیدگاه‌های حضرت امام درخصوص هرکدام، در سه بخش ضرر، فعل زیان‌بار و رابطه سببیت بین ضرر و فعل زیان‌بار تحت عنوان ارکان مسئولیت مدنی مورد مطالعه قرار داده است.

نویسنده در فصل پایانی، آثار مسئولیت مدنی را در فضای مجازی و نحوه جبران خسارت را برای زیان‌دیده بیان کرده و درنهایت دو پیشنهاد ارائه داده است:

- با توجه به اینکه بحث مسئولیت مدنی در فضای مجازی در کشور ما کمتر مورد توجه قرار گرفته است و قوانین کافی در این عرصه وجود ندارد، پیشنهاد می‌شود به صورت ریشه‌ای عمل شود و آموزش‌های لازم را در این زمینه، در سطح مدارس و آموزشگاه‌ها و نیز به دنبال آن در سازمان‌ها و ادارات دولتی ارائه دهند تا مسائل حقوقی دنیای مجازی در بین عموم مردم نهادینه گردد.

- لازم است مطابق با مقتضیات زمان، مقررات و قوانین مناسب که نیازمند همکاری و همفکری همه سیاست‌گذاران و متخصصان رایانه‌ای است، پدید آید و دادگاه‌های مخصوص درباره مسائل حقوقی دنیای مجازی، برای رسیدگی هرچه سریع‌تر به پرونده‌های این حوزه تأسیس گردد.

لیلا نقی لو	نویسنده	بررسی رفتارهای غیراخلاقی در فضای سایبری از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه	عنوان اثر	۹
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی / ۱۳۹۲	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

یکی از مشکلات جوامع انسانی در دنیای امروز، رفتارهای غیراخلاقی است که در فضای سایبری صورت می‌گیرد و به دلیل اینکه به حیثیت و آبروی افراد و گاه حریم خصوصی آن‌ها لطمه وارد می‌کند، اهمیت فراوانی دارد. با گسترش کاربران فضای مجازی و استفاده روزافزون رایانه در تمام ابعاد زندگی بشر، انواع و نحوه وقوع این جرایم روز به روز بیشتر شده، پرسش‌های فراوانی را پیش روی پژوهشگران در حوزه فقه و حقوق قرار داده است.

نگارنده ابتدا کلیاتی درباره فضای سایبری مطرح کرده و سپس به تبیین رفتارهای غیراخلاقی که در این فضا صورت می‌گیرد، پرداخته است. او در ادامه دیدگاه‌های فقهی و حقوقی را درباره این رفتارها بیان کرده است. پرونوگرافی (هرزه‌نگاری)، قوادی، روابط نامشروع، توریسم سکسی، قمار، تدلیس در نکاح، دستیابی غیرمجاز، شنود غیرمجاز، استفاده غیرمجاز، قذف، افترا، توهین، نشر اکاذیب و افشای سرّ، از مطالبی است که در این تحقیق از دیدگاه حقوقی و فقهی بررسی شده است. نویسنده به این نتیجه رسیده است که براساس تحلیل دلایل موجود از نظر فقهی، رفتارهای غیراخلاقی بیان شده، حرام است و از میان مجازات‌های شناخته شده در فقه امامیه، چنانچه جرم انجام شده منطبق با عنوان افساد فی الارض یا منطبق با جرایم مستوجب حد باشد، مرتکب به همان مجازات محکوم می‌شود و در غیر این صورت، مجازات تعزیر شامل حال وی خواهد شد. از نظر حقوقی نیز قانون‌گذار به جرم‌انگاری این رفتارها پرداخته و برای هر کدام مجازاتی متناسب، اعم از حبس و جزای نقدی و تنبیه بدنی در نظر گرفته است.

نگارنده در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه کرده است:

- با توجه به اینکه برخی از جرایم رایانه‌ای موجب تضییع جان و مال یا شخصیت حقوقی و معنوی افراد و نیز تحمیل خسارات سنگین می‌شوند و با در نظر گرفتن رعایت اصل تناسب جرم

و مجازات، می‌توان انواع مجازات‌ها، از قبیل شلاق، تبعید، اعدام و... برای آن‌ها در نظر گرفت. از این رو، شایسته است قانون‌گذار این موضوع را نیز در اصلاحات و تکمیل قانون موضوعه مورد توجه قرار دهد.

- نباید منتظر بروز آسیب اجتماعی در کشور باشیم، بلکه باید با اقدامات پیشگیرانه و بسترسازی درست و همکاری دستگاه‌های مسئول مانند حوزه‌های علمیه، صدا و سیما، قوه قضاییه، نمادهای فرهنگی، رسانه‌ها و نیروی انتظامی برای پیشگیری و کاهش آسیب‌ها اقدام کرد.

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی جرایم اینترنتی	نویسنده	محمد مهدی مقدم
محل و سال ارائه	دانشگاه پیام نور تهران / ۱۳۸۹	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

نگارنده در این نوشتار که با هدف بررسی فقهی و حقوقی جرایم اینترنتی نگاشته، کوشیده است عمومی‌ترین دستاوردهای علمی صنعتی بشر را در نیم قرن اخیر، یعنی رایانه و اینترنت و جرایم مرتبط با آن را بررسی کند. این جرایم از یک سو می‌تواند شامل فعالیت‌های مجرمانه باشد که ماهیتی سنتی دارند؛ مانند سرقت، توهین و پول‌شویی، و از سوی دیگر، شامل جرایم نوپدید است که ماهیتی جدید دارند؛ مثل دست‌کاری در داده‌ها و خسارت زدن به داده‌های رایانه‌ای. جرایم نوپدید به دلیل ویژگی‌های متمایز از جرایم سنتی و نیز به دلیل فناوری پیچیده، ویژگی‌های منحصر به فردی دارند.

نگارنده مباحث خود را در سه بخش گنجانده است. او بخش نخست را به کلیات اختصاص داده و به مباحثی همچون پیشینه جرایم رایانه‌ای، تعریف جرم رایانه‌ای و اینترنتی، ویژگی و ماهیت این جرایم و اقدامات کشورها و سازمان‌های بین‌المللی علیه این جرایم پرداخته است. او در بخش دوم به جرایم علیه رایانه اشاره کرده است؛ جرایمی مانند سابتاژ رایانه‌ای، اختلال در سیستم و شبکه و... وی در بخش سوم درباره جرایم ارتكابی از طریق رایانه مطالبی بیان داشته است؛ جرایمی که در آن‌ها رایانه وسیله یا واسطه ارتكاب جرم است؛ مانند جعل رایانه‌ای و کلاهبرداری رایانه‌ای. برخی از نتایج این پژوهش عبارت‌اند از:

- مفهوم سرقت رایانه‌ای، مفهومی وسیع‌تر از سرقت سنتی دارد و حتی مواردی هم که مالیت ندارد، داخل در مفهوم سرقت رایانه‌ای قرار می‌گیرد؛ درضمن، عدم وجود قانون سبب شده که مرز میان مفهوم کلاهبرداری و سرقت روشن نباشد و بنابراین، قانون‌گذاری خاصی در این زمینه ضروری است.

- در حال حاضر با توجه به قانون مجازات اسلامی و نظر مشهور فقها، چون در محاربه، سلاح شرط است، امکان تحقق محاربه رایانه ای وجود ندارد؛ مگر اینکه در آینده اسلحه الکترونیکی ابداع شود. لیکن براساس نظر عده‌ای، ملاک در محاربه، سلب امنیت عمومی است، به هر طریقی که باشد و در این صورت، امکان تحقق محاربه رایانه‌ای وجود خواهد داشت.

- روابط نامشروع هم با توجه به اینکه از نظر فقهی و حقوقی منحصر به رابطه فیزیکی نیست، در فضای سایبر قابلیت تحقق دارد. به عبارتی، همان‌طور که افراد می‌توانند در عالم فیزیکی با هم ارتباط نامشروع داشته باشند، می‌توانند از طریق فضای مجازی نیز این رابطه را برقرار سازند؛ زیرا ملاک رابطه نامشروع، فساد و فتنه است، نه وسیله.

عنوان اثر	اینترنت؛ محدودیت‌ها (filtering) و چالش‌ها از منظر فقه و حقوق	نویسنده	محمدعلی موحد امجد
محل و سال ارائه	دانشگاه آزاد اسلامی تهران / ۱۳۹۱	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

دیرزمانی از حضور اینترنت در ایران نمی‌گذرد که در جایگاه ویژه‌ای از اطلاع‌رسانی قرار گرفته است. اینترنت در همان ابتدا با حاشیه‌هایی وارد ایران شد و با استفاده عمومی از آن، مشکلاتش هم عیان‌تر گردید. سوءاستفاده‌ها در قالب‌های مختلف، مسائل ضداورزشی و اخلاقی و نیز تخریب‌هایی که علیه دین و مذهب و نظام جمهوری اسلامی وجود داشت، مسئولان و به‌ویژه شخص اول نظام را بر آن داشت تا تدابیری درخصوص مقابله با آن همه تهدید و شبیخون به‌کار ببرند. اولین و ساده‌ترین راهی که وجود داشت، مسدود کردن سایت‌های مخرب بود. محدودیت در اینترنت موضوعی بود که در سال ۱۳۸۱ قانونی شد؛ هرچند این عمل مانند هر کار دیگر، مورد انتقاد قشری خاص قرار گرفت. در حال حاضر مسئله‌ای که مطرح است، منافات داشتن فیلترینگ با موضوع آزادی انسان‌هاست؛ به این معنا که فیلتر کردن سایت‌ها، موجب محدودیت دسترسی و بهره‌مندی از اطلاعات خواهد شد.

نگارنده پس از بررسی آیات و روایات، به این نتیجه رسیده است که با توجه به شرایط هر زمان، اعمال فیلترینگ جنبه و نوع خاصی پیدا می‌کند و حتی درخصوص هریک از افراد در زمان خاص می‌تواند متفاوت باشد. به اعتقاد وی، گاه اعمال فیلترینگ برای جلوگیری از اشاعه فساد، ضروری به نظر می‌رسد و این وظیفه هر دولت است که برای صیانت اخلاقی و روحی و اعتقادی مردم خود، پیش‌بینی‌های لازم و تدابیر خاص درپیش بگیرد. همچنین او معتقد است جلوگیری از انتشار محتوای باطل و گمراه‌کننده، هیچ‌گاه مخالف آزادی انسان نیست؛ چون هر آنچه سبب گمراهی و به‌خطرافتادن دیگران شود، خود دشمن آزادی است. هر عقیده و مرام تا زمانی که منتشر نشود، مشکلی ندارد، ولی زمانی که بخواهد در سطحی وسیع منتشر و باعث شق عصای مسلمین گردد، باید به وسیله نظام جلوگیری شود.

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی وظایف و اختیارات شورای عالی فضای مجازی کشور	نویسنده	محمدرضا فارسیان
۱۲	محل و سال ارائه	مقطع	کارشناسی ارشد
			دانشگاه آزاد اسلامی تهران/ ۱۳۹۴

گزارش اثر

پژوهش حاضر تحت عنوان بررسی فقهی و حقوقی وظایف و اختیارات شورای عالی فضای مجازی با هدف کمک به توسعه و بسط بیشتر مباحث فقهی و حقوقی در ساختار اجتماع نگاشته شده است. از آنجاکه این شورا، در تراز مدیریتی کشور، همچون شورای عالی امنیت ملی و شورای عالی انقلاب فرهنگی به صورت فراقوه‌ای اداره می‌شود، می‌تواند نقش بسزایی در پیش‌برد اهداف کشور به سوی تعالی و پیشرفت، به‌ویژه در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ داشته باشد. گفتنی است مهم‌ترین وظایف این شورا در ابلاغ مورخ چهاردهم شهریور ۱۳۹۶ رهبر انقلاب منعکس گشته است. تبیین مسائل فقهی و حقوقی، کمک می‌کند تا با شناخت بهتری از حوزه وظایف و اختیارات در روشن‌تر کردن چالش‌های پیش‌رو، و نیز ضمانت‌های اجرایی موجود اقدامات مؤثری صورت پذیرد. نقش‌های عمده دین، تأمین آرامش قلوب، سلامت اجتماعی، و حاکم ساختن ارزش‌های متعالی است. این مقاصد با علم و فناوری منافات ندارد.

به اعتقاد نگارنده با تبیین مسائل فقهی، از جمله بررسی قاعده نفی سبیل بیش از پیش درمی‌یابیم که براساس آن، خداوند در قوانین شریعت اسلام، هرگونه راه تسلط کافران را بر مسلمانان، از جمله در فضای اثرگذار مجازی بسته است. او با بررسی حوزه اقتدار ملی در اندیشه‌های امام خمینی و طرح موضوع جرایم سایبری و ویژگی‌های ارتباطات در فضای مجازی و نظریه‌های مرتبط با فضای سایبر، رویکرد حقوقی را در دو بخش اقدامات کیفی و غیرکیفی (بازدارنده) مطالعه کرده است. همچنین با بررسی قاعده «اعانه بر اثم» به این نتیجه رسیده که عدم مسئولیت‌پذیری قاطع در عمل به وظایف خطیر اجتماعی، از جمله در حوزه اثرگذار فضای مجازی، در صورت عمد یا سهل‌انگاری عامدانه، اعانه بر اثم شمرده می‌شود و باید مورد توجه جدی قرار گیرد. نگارنده در پایان پیشنهادهایی ارائه کرده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- لزوم نظارت بر عملکرد شورای عالی فضای مجازی و علل عدم تحقق برخی مطالبات رهبری و مصوّبات آن شورا در دستگاه‌های مختلف از سوی سازمان بازرسی و قوه قضاییه؛
- ساخت برنامه‌های آموزشی و ایجاد کمپین‌هایی در صیانت از آسیب‌های ناشی از خطرهای اینترنت؛
- لزوم توجه به بهره‌برداری هرچه بیشتر از فضای مجازی در تدوین برنامه پنج‌ساله ششم و رسیدن به اهداف افق ۱۴۰۴ در خصوص پیشرفت همه‌جانبه کشور؛
- فعال کردن انجمن‌های قشری و صنفی در زمینه آگاهی‌بخشی درباره آسیب‌های نوپدید فضای مجازی.

عنوان اثر	ملاک حکم کتب ضاله و سرایت آن به سایر ابزارهای رسانه‌ای	نویسنده	فاطمه معلمی
محل و سال ارائه	دانشگاه قم / ۱۳۹۳	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

آزادی‌های فردی و اجتماعی در اسلام اهمیت ویژه‌ای دارد، اما این آزادی‌ها مطلق نیستند و برای حفظ جان و مال و آبروی مسلمانان، محدودیت‌هایی برای آن‌ها قرار داده شده است. مسئله حرمت حفظ و نشر «کتب ضاله» را می‌توان محدودیتی برای آزادی بیان در اسلام دانست که به‌ویژه در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران مورد توجه جدی قرار گرفته است. حکم به حرمت حفظ و نشر «کتب ضاله» که در آثار فقهای پیشین نیز آمده، در نظام جمهوری اسلامی جنبه فرهنگی و سیاسی نیز پیدا کرده و از سوی دیگر، با توجه به گسترش روزافزون امکانات و فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌ها، صورت‌های جدیدی به خود گرفته است. مسئله‌ای که نگارنده به آن پرداخته، بدین قرار است: آیا از نظر فقهی می‌توان حکم حرمت حفظ و نشر کتب ضاله را به دیگر ابزارهای رسانه‌ای تعمیم داد؟ به اعتقاد نویسنده، با توجه به ملاک‌ها و معیارهایی که از مجموع منابع فقهی معتبر در فقه شیعه، اعم از قرآن، روایات و نیز کتب دست اول فقهی به دست می‌آید، می‌توان نتیجه گرفت عنوان «کتاب» در این مسئله موضوعیت ندارد و حکم، دایرمدار عناوینی چون انکار ضروری دین، کذب، افتراء، سب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، افشای اسرار و... است که می‌تواند در محصولات رسانه‌ای دیگر، اعم از رادیو، تلویزیون، ماهواره و اینترنت نیز وجود داشته باشد و موجب سرایت حکم به آن‌ها شود. نگارنده در پایان، آرای فقهای معاصر را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که در آثار فقهایی همچون آیات عظام خویی، گلپایگانی، سیستانی، بهجت، مکارم شیرازی و به‌ویژه حضرت امام خمینی و مقام معظم رهبری، به خوبی می‌توان توسعه محدود کتب ضاله را مشاهده کرد.

سارا خاتوندهی	نویسنده	بررسی فقهی و حقوقی جرایم تجارت الکترونیک	عنوان اثر	۱۴
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آزاد اسلامی تهران / ۱۳۹۴	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه تجارت الکترونیکی، یکی از شیوه‌های متداول و رایج معاملات و مبادلات در سطح جهانی است. در عصر حاضر که به «عصر جهانی شدن» مصطلح گشته، ابزارهای تجاری نیز جهانی شده‌اند و بدون تردید تجارت آزاد و تجارت الکترونیکی، از ویژگی‌های بارز جهانی شدن به‌شمار می‌آیند. از این رو، تدوین قوانین و مقررات متناسب با تحولات اقتصادی از منظر فقه و حقوق، ضامن رشد و توسعه اقتصادی کشور خواهد بود. از سوی دیگر، طیف گسترده‌ای از افعال مجرمانه ذیل مفهوم تجارت الکترونیکی به وجود آمده‌اند که ارتکاب آن‌ها پیش از پیدایش رایانه و اجزای فناوری اطلاعات امکان‌پذیر نبوده است. در واقع شبکه جهانی اینترنت، نگرانی‌هایی را پیش روی جامعه بشری و جوامع اسلامی قرار داده است که باعث به وجود آمدن مسائل فقهی و حقوقی جدیدی شده است.

نگارنده در پژوهش حاضر، جرایم تجارت الکترونیکی را ذیل دو دسته کلی جرایم علیه اموال و مالکیت، و جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، از دو منظر فقهی و حقوقی بررسی کرده است. جرایم علیه اموال و مالکیت، مانند کلاهبرداری رایانه‌ای، نقض حق تألیف، نقض اسرار و علایم تجاری، و سرقت داده‌های تجاری است و جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، مانند جعل رایانه‌ای و امضای دیجیتال، نقض حقوق مصرف‌کننده و قواعد تبلیغ، و نشر اکاذیب است.

سعيد بداغی	نویسنده	بررسی فقهی و حقوقی جرایم در عالم مجازی (سایبری)	عنوان اثر	۱۵
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه مازندران / ۱۳۹۱	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

پیشرفت بشر و بهره‌گیری از فناوری نوین اطلاعات، اگرچه حلال بسیاری از مشکلات انسان معاصر شده، لیکن فناوری‌های جدید به صورت مشخص در اینترنت، ظرف و محلی برای ارتکاب برخی جرایم گشته است. این جرایم هیچ سابقه‌ای در قرون و اعصار گذشته نداشته و از مختصات دنیای معاصر به شمار می‌آید.

نگارنده با بررسی همه‌جانبه موضوع، به تحلیل ماهوی جرایم اینترنتی و آثار فقهی و حقوقی آن پرداخته است. روش تحقیق وی به شیوه کتابخانه‌ای بوده و از منابعی همچون کتب فقهی و حقوقی، پایگاه‌های اینترنتی و منشورات مطبوعاتی بهره برده است. به اعتقاد نویسنده، وقوع جرم در فضای مجازی اینترنت، ممکن و گاه محرز است و از مختصات عمل مجرمانه در چنین فضایی، مکتوم بودن هویت مجرم و سهولت تحقق عمل مجرمانه می‌باشد. علاوه بر این، جرایم اینترنتی، ماهیتی غیرفیزیکی و ناملموس دارند و تفاوت اصلی آن با جرایم سنتی در رکن مادی آن است. نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده است که فقدان قوانین مدون و نیز عدم وجود ضمانت اجرای مناسب و نیز عدم تناسب مجازات این جرایم، از علل شیوع و تکرار جرایم رایانه‌ای است.

سهیلادیوسالار	نویسنده	محدودیت در فضای مجازی با تکیه بر فقه و حقوق ایران	عنوان اثر	۱۶
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه شهید مطهری/۱۳۹۲	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

نگارنده، پژوهش حاضر را در سه بخش اصلی ارائه کرده است. در بخش اول به موضوع شناسی مفاهیم مرتبط با عنوان پایان نامه، مانند فضای مجازی و فیلترینگ، بررسی مزایا و معایب آن و بیان این مقوله در کشورهای مختلف دنیا پرداخته است. او در بخش دوم به بررسی ادله فقهی جواز فیلتر کردن محتواهای اخلاقی اجتماعی با محوریت قاعده «لاضرر» پرداخته و در ادامه، ادله فقهی جواز فیلتر کردن امور سیاسی را با توجه به قواعد حفظ نظام، نفی سبیل و تعمیم حکم حرمت کتب ضلال به فیلتر کردن موارد ضد دینی بررسی کرده است. وی همچنین به تأسیس اصل گردش آزاد اطلاعات بنابر اصالة الاباحه اشاره و آن را از منظر فقهی تحلیل نموده است.

نگارنده در بخش سوم به بررسی حقوقی ضرورت مسئله فیلترینگ با توجه به مواد قانونی در قوانین مختلف پرداخته است؛ چراکه قانون مدونی در زمینه فیلتر کردن سایت‌ها در فضای مجازی وجود ندارد و به ناچار برای توجیه این مقوله، از قوانین دیگر کمک گرفته است. او در فصل دوم این بخش، بر اساس قواعد مسئولیت مدنی، به این مسئله پرداخته که: آیا دولت‌ها را می‌توان به جبران خسارات وارده ملزم کرد یا خیر؟ همچنین به تحلیل مسئولیت رسانه‌ها که از ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی هستند، در مسائلی مانند نقض حریم خصوصی و هتک حرمت پرداخته و اینکه: آیا از باب مسئولیت مدنی، ملزم به جبران خسارات وارده بر کاربران هستند یا خیر؟

با بررسی‌های فقهی و حقوقی که نگارنده بر مصادیق فیلترینگ انجام داده، به این نتیجه رسیده است که فیلترینگ در مصادیق مطرح شده، از سوی دولت‌ها جایز است و محدود کردن بخشی از اطلاعات به وسیله دولت‌ها، امری معقول و بلکه از ضروریات است؛ در عین حال، باید از شیوه‌های مناسب برای اعمال محدودیت (فیلترینگ) استفاده کرد و همچنین اگر از رهگذر فیلترینگ خسارتی به کاربران وارد شود، دولت‌ها از باب مسئولیت مدنی ملزم به جبران خسارت وارده هستند.

عنوان اثر	تحلیل فقهی حقوقی ماهیت خسارت در فضای سایبر	نویسنده	غلامرضا زارعی مزرعچه
محل و سال ارائه	دانشگاه کاشان/ ۱۳۹۰	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

موضوعات و اجزای فضای سایبر به عنوان عرصه موازی و حتی جایگزین تعامل و ارتباطات مادی، به واسطه اقتضائات و طبیعت فناوری رایانه و فضای شبکه که عرصه‌ای کاملاً متفاوت از دنیای مادی و خارجی پیرامون است، در قالب کدهای باینری و به صورت ارقام دیجیتالی صفر و یک تعریف شده که متناسب با ساختار این عرصه است و موضوع و محل فعالیت کاربران قرار می‌گیرد.

فضای سایبر به طور کلی، یا مقوم موضوعات است و یا ظرف موضوعات. هرچند موضوعات نوینی از قبیل نام‌های دامنه و ویروس‌های رایانه‌ای نیز ظهور کرد که ناشی از طبیعت فضای سایبر هستند، اما این حوزه اغلب همچنان به عنوان ظرف رفتاری برای موضوعات سنتی، مانند کپی‌رایت، لینک و پورنوگرافی مطرح است. با توجه به طبیعت متفاوت این محیط جدید و نیز به لحاظ آثار رفتار کاربران در خصوص ابعاد باینری و دیجیتالی موضوعات که در واقع بر همان بُعد خارجی آن‌ها اثر خواهد گذاشت، موضوع واقعی و نهایی رفتار زیان بار و محل اصلی خسارت، بعد خارجی آن‌هاست، اما به دلیل طبیعت محیط، ابعاد باینری و دیجیتالی، موضوع مستقیم خسارت واقع می‌شوند. ماهیت اعتباری و تکوینی این ابعاد به عنوان ویژگی خاص این عرصه، سبب عینیت یافتن موضوعات می‌شود و واقعی بودن خسارت را در فضای سایبر در چارچوب مبانی فقهی و حقوقی قابل توجیه می‌سازد.

نگارنده در این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی مناسب برای پرسش‌های زیر است:

۱. ماهیت خسارت در فضای سایبر چیست؟
۲. آیا با مبانی و مفاهیم سنتی قابل توجیه و انطباق است یا به تحلیل جدیدی نیاز دارد؟
۳. مصادیق خسارت در فضای سایبر چیست؟

۴. آیا خسارات سایبری با تکیه بر مبانی و قواعد حاکم بر مسئولیت مدنی قابل جبران است؟ او در پایان به این نتیجه رسیده است که با توسعه مصادیق خسارت و گسترش موارد رفتارهای زیان بار از امور محسوس و بیرونی به فضای سایبر و در خصوص موضوعات غیر ملموس، خسارت به لحاظ مفهومی نیز توسعه می یابد و مفهوم خسارت در فضای سایبر و درباره موضوعات این عرصه نیز صدق می کند. با سنخ شناسی اقسام خسارت به اعتبار ماهیت و موضوع خسارت، نحوه مداخله فاعل در بروز خسارت، ماهیت رفتار زیان بار و تأثیر آن در تحقق خسارت و نیز شخصیت عنصر خسارت دیده، ماهیت خسارات سایبری از نظر اسباب و عناصر تحقق خسارت روشن، و مصادیق مختلف زیان تبیین خواهد شد. همچنین با توجه به ماهیت ابعاد موضوعات و طبیعت فضای سایبر و نیز آثار واقعی و عینی اقتصادی و معنوی ناشی از خسارت های وارد بر موضوعات و ارکان فضای سایبر، حتی در خصوص موضوعاتی که فضای سایبر مقوم آن هاست، اطلاق عنوان خسارت و به تبع آن، واقعی بودن و قابلیت جبران خسارات سایبری یقینی به نظر می رسد.

عنوان اثر	آسیب‌شناسی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق	نویسنده	حسام‌الدین آروین
محل و سال ارائه	دانشکده علوم حدیث / ۱۳۹۳	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

در چند دهه اخیر، به ویژه در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی، روابط میان دختران و پسران جوان و نوجوان، در کشور ما همواره به صورت یک مسئله و معضل اجتماعی مطرح بوده است. اولیای خانه و مدرسه، پیوسته به وضع حادثی با این مسئله روبه‌رو بوده‌اند که: چگونه می‌توان دختر و پسر و یا به عبارتی، آتش و پنبه را تا رسیدن به زمان مناسب برای ازدواج، از یکدیگر دور نگه داشت؟ برای آنان و به ویژه اولیای دختران، این سؤال همواره مطرح بوده است که: چه کنند تا نوجوان و جوان خانواده، به شکل نامتعارف و نامشروع با افراد غیرهمجنس، رابطه برقرار نسازد؛ دوستی و عشق آنان را چگونه چاره‌ساز باشند و چگونه و با چه زبانی آنان را به راه راست هدایت کنند؟

تصور نوجوان درباره جنس مخالف و نیز طرزتلقی آنان در این مورد خاص، مسائلی را به وجود می‌آورد؛ گوا اینکه بعضی از پسران، داشتن دوستِ دختر را نوعی توفیق و قدرت اجتماعی می‌پندارند و از این رو، برای نشان دادن قدرت خویش، سعی می‌کنند به نحوی با دختری رابطه برقرار سازند. دختران نیز داشتن رابطه با پسران را نوعی جاذبه به شمار می‌آورند. با این مقدمات ملاحظه می‌شود که بحث بر سر ارتباط بین دختر و پسر در جامعه ما، بحثی ضروری برای حفظ سلامت فردی و اجتماعی در جامعه است. به همین دلیل، نگارنده این مطلب را از زوایای گوناگون و مهم‌تر از همه، از نگاه قرآن کریم مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. به اعتقاد او، در جامعه نمی‌توان پرده‌ای ضخیم میان دو جنس کشید و آنان را از یکدیگر جدا ساخت. از این رو، باید حدود ارتباط را برای نوجوان و جوان ترسیم کرد، شیوه‌های برخورد با ایشان را به آنان یاد داد، مفهوم عشق را به آنان آموخت و قداست آن را برایشان توضیح داد و آن را چونان سپری برای حفظ کرامت و ارزش انسانی و الهی آدمی به کار گرفت.

عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی بیع در فضای مجازی و مقایسه آن با حقوق فرانسه	نویسنده	حبیب ملک پوری
۱۹	محل و سال ارائه	مقطع	کارشناسی ارشد
			دانشگاه آزاد اسلامی بهشهر / ۱۳۹۶

گزارش اثر

با توسعه فناوری و گسترش ارتباطات از طریق فضای مجازی و اینترنت، نوع و نحوه انعقاد قراردادها نیز با تغییراتی همراه بوده است. از جمله عقود که به صورت الکترونیکی در فضای مجازی و بدون حضور طرفین در مجلس عقد صورت می‌گیرد، «بیع الکترونیکی» است. هدف نویسنده از انجام این پژوهش، بررسی فقهی و حقوقی بیع در فضای مجازی و مقایسه آن با حقوق فرانسه بوده است. آنچه از بررسی‌های او در این زمینه به دست می‌آید، این است که بیع الکترونیکی اگرچه در نحوه انعقاد، شکل توافق و ابراز اراده (ایجاب و قبول) با بیع سنتی (غیرالکترونیکی) متفاوت است، در بسیاری موارد، از جمله رعایت شرایط اساسی معاملات که شامل قصد و رضای طرفین، موضوع معین مورد معامله، اهلیت طرفین و جهت مشروع معامله است، ماهیت یکسانی با بیع سنتی دارد.

همچنین زمان و مکان این نوع قراردادها را می‌توان با در نظر گرفتن زمان و مکان ارسال و دریافت داده پیام و نیز نظریات مختلف در خصوص زمان و مکان عقود غایبان (عدم حضور در مجلس عقد)، زمان ارسال قبولی از سوی خریدار دانست. درباره مکان هم محل اعلام قبولی از سوی خریدار را می‌توان مکان وقوع معامله دانست. خیاراتی که در قانون مدنی در خصوص بیع پیش بینی شده، به جز برخی از آن‌ها که با نوع معاملات الکترونیکی سنخیت ندارند، تحت شرایط خاصی درباره بیع الکترونیکی نیز قابل استناد و اعمال است و همچنین برخی از آن‌ها در قانون تجارت الکترونیک ایران مطابق با منابع فقهی پیش بینی شده است.

در بررسی تطبیقی، نگارنده به این نتیجه رسیده است که حقوق فرانسه به طور خاص، مقرراتی راجع به صلاحیت قضایی مبتنی بر اینترنت ندارد؛ گرچه آن‌ها زمان و مکان ارسال و وصول داده پیام یا ارتباط الکترونیکی و مکان طرفین را تعیین می‌کنند، ولی قواعد صریح و روشنی در زمینه قانون حاکم پیش بینی نکرده‌اند.

عنوان اثر	بررسی مشکلات و موانع اعمال خیارات در فضای مجازی از جهت فقهی و حقوقی	نویسنده	سمیرا حسن اقلی
محل و سال ارائه	مؤسسه آموزش عالی ادیب (مازندران) / ۱۳۹۵	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

رواج و تکامل وسایل ارتباطی همچون تلفن، فاکس و اینترنت، شکل انعقاد عقود را نیز متحول ساخته است. ظهور فضای مجازی و جریان مسائل مختلف در آن، تردیدهای حقوقی بسیاری را مطرح کرده که گاه ادبیات حقوق سنتی با آن‌ها بیگانه است و گاهی نیز نسخه فیزیکی آن‌ها مورد توجه حقوق سنتی قرار گرفته و نسخه الکترونیکی آن‌ها نیازمند بررسی است تا نحوه اعمال مبانی سنتی در قالب الکترونیکی تبیین شود.

سؤال اساسی نگارنده چنین است: در فضای مجازی، انعقاد قرارداد و اسقاط خیارات در قراردادهای الکترونیکی چگونه است؟ هدف وی، بررسی مشکلات و موانع اعمال خیارات در فضای مجازی از نظر فقهی و حقوقی است. همچنین روش تحقیق نویسنده، به صورت نظری و توصیفی تحلیلی بوده است. نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده که انعقاد قرارداد در فضای مجازی، در حکم عقد میان حاضران است و اعمال برخی از خیارات با توجه به ماهیت فضای مجازی در خصوص زمان تحویل و مکان انعقاد آن امکان‌پذیر است. همچنین اسقاط برخی خیارات در قراردادهای الکترونیکی برطبق قواعد حقوقی امکان‌پذیر می‌باشد.

سهیلا منحوشی	نویسنده	بررسی مبانی فقهی سرقت حدی الکترونیکی و تطبیق احکام سرقت با آن	عنوان اثر	۲۱
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه حکیم سبزواری / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

«سرقت الکترونیکی» پدیده‌ای خطرناک در عصر الکترونیک و ارتباطات است. در دنیای امروز، الکترونیک بسیار مورد استفاده قرار گرفته و حل بیشتر مسائل و مشکلات جامعه بشری را ساده و آسان ساخته است؛ درعین حال، افزایش جرایم و راه‌های ارتکاب جرم را نیز در پی داشته است. از جمله سرقت‌های الکترونیکی، سرقت اینترنتی است که همان سرقت داده‌ها و اطلاعات متعلق به دیگران است. از این رو، این پرسش‌ها مطرح است: آیا داده‌ها مال محسوب می‌شوند یا خیر؟ و در صورتی که مال است، آیا سارق آن‌ها حد می‌خورد یا نه؟ در سرقت الکترونیکی که از طریق رایانه و با استفاده از اینترنت صورت می‌گیرد، آیا بانک و حساب‌های بانکی حرز حساب می‌شود یا خیر؟ مجازات کیفری در سرقت الکترونیکی حد است یا تعزیر؟

نگارنده تلاش کرده با مراجعه به کتب معتبر فقهی و با بررسی و مطالعه مقالات و استفتائات بزرگان، به این پرسش‌ها پاسخ دهد. او در پایان به این نتایج دست یافته است:

(۱) با توجه به عرف و تعریف مال، داده‌ها و اطلاعات اینترنتی مال محسوب می‌شوند و دارای ارزش اقتصادی هستند.

(۲) سارق داده‌ها چون با دست اقدام به دزدی نمی‌کند، حد نمی‌خورد.

(۳) مالیت داشتن به معنای منفعت بردن و حصول سود است و در حال حاضر این مفهوم نیز بر داده‌ها صدق می‌کند.

(۴) حرز، معنایی عرفی است و با توجه به اینکه حساب‌های بانکی جای امنی برای حفظ اموال مردم هستند، می‌توان گفت حساب‌های بانکی حرز محسوب می‌شوند.

(۵) یکی از دلایل تعزیری بودن سرقت رایانه‌ای، فقدان اخذ فیزیکی و دلیل دیگر، وجود شبهه است.

عنوان اثر	تولید، ارسال و مورد معامله قرار دادن آثار مستهجن و مبتذل در فضای مجازی	نویسنده	مهسا حاجی‌علی‌محمدی
۲۲	محل و سال ارائه	مقطع	کارشناسی ارشد
			دانشگاه علامه طباطبائی / ۱۳۹۴

گزارش اثر

پیدایش رایانه و پس از آن دنیای مجازی اینترنت، همواره در پی خود آثار مثبت و منفی بسیاری داشته و دارد. از جمله پیامدهای سوء آن، پیدایش جرایم نوظهور رایانه‌ای و اینترنتی است. شاید نخستین تعبیری که درباره جرایم در فضای سایبری در ذهن‌ها تداعی می‌گردد، جرایمی باشد که تحت عنوان منافی عفت و مستهجن از آن‌ها یاد می‌کنند. یکی از عوامل اصلی تحریک جنسی که در پی آن، وقوع جرم زنا، افشای فحشا، پورنوگرافی، قوادی و... را به همراه داشته، ترویج مطالب و تصاویر مستهجن از طریق رایانه و در فضای اینترنت است. یکی از ارزش‌های مترقی در جوامع اسلامی، حفظ عفت عمومی و اخلاق حسنه در قالب‌های مختلف اطلاعاتی است. حوزه‌هایی که جرایم علیه عفت و اخلاق در آن رخ می‌دهد، عبارت‌اند از: تهیه، انتشار و تجارت صور قبیحه، توهین و افترا و نشر اکاذیب رایانه‌ای، دعوت افراد به انجام اقدامات مجرمانه و خلاف اخلاق در فضای مجازی، قوادی، پورنوگرافی یا هرزه‌نگاری، اشاعه فحشا و منکرات، آموزش ارتکاب جرم و روابط نامشروع.

مهم‌ترین این جرایم، قوادی و پورنوگرافی است؛ زیرا سایر جرایم یادشده، در واقع زیرمجموعه این دو جرم قرار می‌گیرند. به‌هرحال، آنچه درباره پورنوگرافی غیرمجاز رایانه‌ای، اعم از پورنوگرافی بزرگسالان و پورنوگرافی کودکان مورد بحث قرار می‌گیرد، عبارت است از تولید، فروش و پخش ابزار سمعی و بصری و وسایل حاوی تصاویر عکس‌های هرزه که برای آن‌ها کیفرهای زندان و جزای نقدی و در مواردی که به صورت گسترده و سازمان‌یافته ارتکاب یابند، اعدام در نظر گرفته شده است. نگارنده در اثر حاضر، پورنوگرافی را به‌طور خاص بررسی کرده و با تمسک به قواعد مختلف فقهی، حرمت آن را ثابت می‌کند. او در انتها بر ضرورت این موارد تأکید کرده است:

- تعمق بیشتر در مفاد قانونی که از گذشته تاکنون برای این جرایم وضع شده است و رفع

ناهماهنگی آن‌ها؛

- تناسب مجازات این جرایم با گستره جرم؛
- تشدید مجازات مجرمانی که مستقیماً کودکان و نوجوانان را هدف قرار می دهند به منظور دفاع از حقوق کودکان و نوجوانان؛
- قانون مندتر کردن استفاده از رایانه و اینترنت.

منصوره ازغندی	نویسنده	حدود ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بایسته‌های حقوقی آن	عنوان اثر	۲۳
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه پیام‌نور تهران/۱۳۹۱	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

آدمی در دو جنس زن و مرد آفریده شده است و خداوند گرایش این دو جنس را به یکدیگر در نهاد آن‌ها سرشته است. طبیعت انسان، عرف جامعه و شریعت اسلام هم بر این گرایش صحه گذاشته و آن را به عنوان بدیهی‌ترین اصل فطرت پذیرفته است. موضوع رابطه زن و مرد نامحرم اهمیت ویژه‌ای دارد. از آنجاکه ما در کشوری اسلامی زندگی می‌کنیم و از دین مبین اسلام پیروی می‌نماییم، جای بسی تعجب است اگر گمان کنیم که دین اسلام برای ایجاد حریم میان روابط زن و مرد، حد و حدودی تعیین نکرده است.

نگارنده در این تحقیق تلاش کرده ضمن معرفی محارم، به بررسی حجاب از دیدگاه قرآن، روایات و عقل پردازد و حدود ارتباط با نامحرم را در فضای مجازی بررسی کند. او ضمن اشاره به شرایط حضور اجتماعی زنان، بیان کرده است که اسلام نه تنها با حضور اجتماعی زن مخالف نیست، که با حفظ شرایطی، در موارد بسیاری به این مسئله سفارش کرده است؛ البته حفظ این حدود در ارتباط زنان با جنس مخالف، موجب استحکام بنیان خانواده و دور ماندن از آسیب‌های فراوانی می‌شود که به برخی از آسیب‌ها در این تحقیق اشاره شده است.

نویسنده در پایان ضمن تعریف فضای سایبر و مزایا و معایب اینترنت، با استفاده از روایات و نظر مراجع، به این نتیجه رسیده است که برخی از افراد جامعه و حتی برخی متدینان که حاضر نیستند در فضای واقعی به راحتی با نامحرم ارتباط برقرار کنند، گمان می‌کنند ارتباط با نامحرم در فضای مجازی بی‌اشکال است و در اینترنت به راحتی با نامحرم گفت‌وگو می‌کنند و از دور بین رایانه او را می‌بینند. وی در ادامه این مسئله را از منظر فقه و حقوق بررسی کرده و در پایان دو پیشنهاد نیز داده است:

- فقهای محترم از کلی‌گویی و تکرار در احکام فقهی بپرهیزند و مسائل فقهی را به صورت جزئی، مسائل روز و مبتلابه جوانان مطرح کنند.
- مسئولان آموزشی با آموزش صحیح استفاده از امکانات روز، و اولیا با نظارت صحیح بر فرزندان، آنان را از انحراف و غفلت نجات بخشند.

عنوان اثر	توهین، شایعه‌پراکنی، مزاحمت و نشر اکاذیب در فضای مجازی از نظر فقه و حقوق (موضوعه)	نویسنده	زینب حقایقی رودی
محل و سال ارائه	دانشگاه پیام نور استان خراسان رضوی / ۱۳۹۶	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

جرایمی که تهدید علیه تمامیت معنوی اشخاص هستند، در قانون مجازات اسلامی تحت عنوان افترا (توهین)، نشر اکاذیب، قذف و... بررسی شده‌اند و شایعه نیز با علم بر اینکه نوعی دروغ‌پردازی است، جزء مصادیق نشر اکاذیب است. از نظر فقهی و با در نظر گرفتن لزوم حفظ کرامت و حیثیت اشخاص، براساس آیات و روایات، هرگونه عملی که موجب وهن شخصیت افراد گردد، حرام و موجب حد و تعزیر است. از نظر حقوقی در ماده (۶۹۷ق.م.ا) توهین جرم‌انگاری شده و لفظ «هر وسیله‌ای» در متن این ماده، دست محاکم قضایی را برای جرم‌انگاری توهین در فضای مجازی باز گذاشته است، لیکن درباره شایعه و نشر اکاذیب با در نظر گرفتن لفظ «اظهار اکاذیب» نوع وسیله چندان دخیل نبوده و اینترنت نیز می‌تواند وسیله اقدام به جرم باشد؛ هرچند ماده (۱۸ق.م.ر) این ابهام را کاملاً برطرف کرده است.

متأسفانه ویژگی‌های خاص فضای مجازی، از قبیل گمنام بودن، در دسترس بودن و... جرایم توهین، شایعه، نشر اکاذیب و مزاحمت در فضای مجازی را امری مرسوم ساخته و مصونیت آزادی بیان در بسیاری از کشورها، موجب افسارگسیختگی مجرمان، به‌ویژه در توهین به مقدسات شده است، اما نظام حقوقی ایران بدون در نظر گرفتن این مصونیت، با تدوین قانون جرایم رایانه‌ای، سعی کرده مانعی برای ترویج این اباحی‌گری باشد؛ هرچند این قوانین بازدارندگی لازم را ندارد و باید با توجه به رشد سریع ابعاد فضای مجازی، قوانین با به‌کارگیری نیروهای متخصص به‌روز شوند.

نگارنده در این اثر چهار فصلی، جرایم یادشده را از دیدگاه فقه و حقوق بررسی کرده و آن‌ها را با فضای مجازی و آثار آن در هتک حرمت معنوی اشخاص تطبیق داده است. او در پایان با توجه به خلأهای قانونی موجود در مقابله با جرایم فضای مجازی، پیشنهادهایی برای رفع و پیشگیری از جرایم ارائه داده است.

عنوان اثر	بررسی احکام فقهی و حقوقی جرایم رایانه‌ای علیه اموال و اشخاص	نویسنده	حجت ارشاد حسینی
۲۵	محل و سال ارائه	مقطع	کارشناسی ارشد
			دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی / ۱۳۹۰

گزارش اثر

با توسعه فضای مجازی و گسترش کاربرد فناوری اطلاعات در زندگی روزمره افراد، برخی تخلفات و سوءاستفاده‌ها صورت می‌گیرد که تحت عنوان «جرایم رایانه‌ای» شناخته می‌شود. به دلیل گسترش کاربران فضای مجازی، انواع و نحوه وقوع جرایم رایانه‌ای روزبه‌روز بیشتر شده و پرسش‌های فراوانی پیش‌روی پژوهشگران در حوزه فقه و حقوق قرار داده است.

این پژوهش در چهار فصل و با هدف آشنایی با جرایم رایانه‌ای و توجه ویژه به آن، و همچنین شناخت و بررسی جرایمی که علیه اموال و اشخاص از طریق رایانه و در فضای مجازی صورت می‌گیرد، انجام شده است. نگارنده در نهایت به بیان احکام و مجازات جرایم رایانه‌ای از منظر فقه و حقوق پرداخته است. مهم‌ترین نتایج به دست آمده در این پژوهش عبارت‌اند از:

- ۱) تاکنون تعریف واحدی از جرایم رایانه‌ای ارائه نشده است.
  - ۲) بیشتر جرایم رایانه‌ای مستوجب تعزیر است.
  - ۳) سرقت، کلاهبرداری، خیانت در امانت، اختلاس، تخریب داده‌ها و پول‌شویی، از جمله جرایم رایانه‌ای علیه اموال هستند که مطابق فقه و قانون، مجازات آن‌ها تعزیر است.
  - ۴) جنایت قتل و مادون نفس از طریق رایانه امکان‌پذیر است.
  - ۵) جرایمی از قبیل تغییر محتوا، انتشار اسرار خصوصی، افترا، نشر اکاذیب، قذف، تهدید، توهین و افشای سرّ، از جرایم رایانه‌ای علیه شخصیت معنوی افراد هستند که به جز قذف، مابقی جرایم، مجازات تعزیری دارند.
  - ۶) استفاده از دیدگاه‌های فقهی فقهای معاصر در بازنگری و انجام برخی اصلاحات در قانون موضوعه درباره جرایم رایانه‌ای، می‌تواند در تدوین و وضع قوانینی جامع و کامل راه‌گشا باشد.
- نویسنده در پایان پیشنهادهایی ارائه کرده است:

- رشته تخصصی و علمی در دانشگاه‌ها، حوزه‌ها و دروس خارج تحت عنوان «جرائم رایانه‌ای» تشکیل شود و مجامع علمی و دانشگاهی و حوزوی دنیای اسلام با هم در این زمینه همکاری و تبادل افکار و تجربیات کنند.

- نوعی اجماع بین‌المللی در زمینه حقوق رایانه‌ای به وجود آید.

- لزوم رعایت احکام فقهی در تدوین قوانین جرائم رایانه‌ای در جوامع اسلامی، می‌طلبد که کشورهای اسلامی با مطالعات تطبیقی و همکاری بین‌المللی (سازمان همکاری اسلامی) قوانینی را متناسب با شرع و فقه بازمینی و تدوین کنند.

- ماهیت تغییرپذیری سریع جرائم رایانه‌ای، ایجاب می‌کند که قوانین وضع شده، متناسب با فناوری و پیشرفت و توسعه فناوری اطلاعات و ابزارها و روش‌های کار در فضای مجازی، در بازه‌های زمانی مناسب به روز شوند تا برای جرائم جدید کارآمدی لازم را داشته باشند.

- با توجه به ماهیت خاص مکان، زمان، ابزار و شرایط ارتکاب جرائم رایانه‌ای، لازم است آیین دادرسی این جرائم بازنگری و با توجه به اصول فقهی مربوطه تکمیل گردد.

عنوان اثر	بررسی فقهی جرایم رایانه‌ای	نویسنده	مریم بنی‌هاشمی
محل و سال ارائه	دانشگاه قم / ۱۳۹۰	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

رایانه و اینترنت مانند هر دستاورد جدید، فرصت‌های بی‌نظیری پیش‌روی بشر قرار داده است، ولی در همان حال چالش‌هایی نیز به همراه داشته که به صورت «جرایم سایبری» خودنمایی می‌کند. نگارنده در این تحقیق این جرایم را از دیدگاه فقهی بررسی کرده و کوشیده به این پرسش‌ها پاسخ دهد: آیا آنچه مثلاً با عنوان سرقت، جاسوسی، کلاهبرداری یا جعل اینترنتی آمده است، از نظر مبانی فقهی جرم است یا خیر؟ و آیا با عناوین فقهی سازگاری دارد؟

او ابتدا از نظر موضوعی هر جرم را بررسی نموده و سپس با مراجعه به آیات قرآن و کتب حدیثی معتبر شیعه و در مواردی فتاوی علمای، ادله جرم بودن آن را بیان کرده است. علاوه بر این، اگر در مواردی جرم رایانه‌ای شباهت‌هایی با جرم‌های عادی داشته، بین نوع سایبری و عادی تطبیق انجام داده و اگر مشابه جرمی بوده که در اسلام برای آن حدّ یا تعزیر در نظر گرفته شده، با ادله روشن نموده که: آیا در نوع اینترنتی آن هم حدّ یا تعزیر ثابت است یا خیر؟

نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده که در بسیاری از موارد می‌توان با استفاده از اطلاعات و عمومات ادله فقهی، نه تنها جرم بودن بسیاری از عناوین مجرمانه اینترنتی را ثابت کرد، بلکه می‌توان حدّ و تعزیر برای آن‌ها در نظر گرفت. به این ترتیب، هم جرم‌انگاری فقهی انجام داده و هم با توجه به پشتوانه آیات و روایات، به پیش‌گیری از وقوع آن‌ها از طریق تقویت نیروی خویشتن‌داری در افراد کمک نموده است.

مصطفی حبیبی	نویسنده	بررسی فقهی و حقوقی جرم سرقت الکترونیکی با تأکید بر لایحه مجازات اسلامی و قانون جرایم رایانه ای	عنوان اثر	۲۷
کارشناسی ارشد	مقطع	جامعه المصطفی العالمیه / ۱۳۹۰	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

نگارنده در بررسی فقهی و حقوقی جرم سرقت الکترونیکی، مفاهیم و تعریف سرقت سنتی و الکترونیکی را از نظر لغوی و اصطلاحی تبیین کرده است. او پیشینه سرقت را در هر دو روش مورد بررسی قرار داده و ویژگی‌های سرقت الکترونیکی را مشخص نموده است. همچنین عناصر تشکیل دهنده سرقت و ماهیت و مبانی آن را تجزیه و تحلیل کرده و شرایط و قواعد سرقت را از دیدگاه فقه و حقوق واکاویده است.

نگارنده ضمن مشخص کردن روش‌های ارتکاب سرقت، تقسیم‌بندی جدیدی از انواع آن ارائه کرده و به بررسی احکام فقهی و حقوقی هرکدام پرداخته است. او به این نتیجه رسیده که در سرقت الکترونیکی داده‌ها، افزون بر اینکه این داده‌ها مالیت دارند و بر آن‌ها حرز صدق می‌کند، در صورت هتک حرز، سرقت حدّی الکترونیکی قابل تحقق است و سارق در صورت وجود همه شرایط، مستحق مجازات حدّ خواهد بود. همچنین با اینکه در قانون موضوعه، شروع به سرقت الکترونیکی جرم محسوب نشده است، در برخی موارد و با تحقق سایر شرایط، مرتکب شروع به سرقت الکترونیکی، استحقاق مجازات تعزیری دارد.

نویسنده معتقد است از نظر عمومات قوانین آیین دادرسی و مجازات اسلامی و قانون جرایم رایانه‌ای مصوّب سال ۱۳۸۸، دادگاه‌های جزایی ایران می‌توانند به پرونده‌های سرقت الکترونیکی رسیدگی کنند. البته قانون جرایم رایانه‌ای مصوّب سال ۱۳۸۸ درخصوص سرقت الکترونیکی ناقص و مبهم است و جنبه شرعی مجازات سرقت، به‌ویژه سرقت حدّی در آن نادیده گرفته شده است و پیشنهاد می‌شود مراجع قانون‌گذاری در این خصوص قانون را بر مبنای شرع اصلاح کنند.

فاطمه شریفی راد	نویسنده	بررسی سرقت الکترونیکی در فقه و حقوق اسلامی	عنوان اثر	۲۸
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی / ۱۳۹۵	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

بررسی جرم سرقت الکترونیکی و تجزیه و تحلیل مسائل مربوط به این بزه، نشان می‌دهد از جمله موضوعات مورد اشاره در این فضا، داده‌ها و اطلاعات ارزشمند متعلق به دیگری از طریق نفوذ غیرمجاز به رایانه قربانی است. به باور نگارنده در بررسی ارکان سرقت رایانه‌ای، چنین به نظر می‌رسد که از بین بردن تدابیر امنیتی یا به اصطلاح شکستن قفل یا کد رمز برای ارتکاب سرقت رایانه‌ای، هتک حرز به شمار نیامده و بنابراین، مشمول حدّ سرقت نیست. همچنین به نظر می‌رسد در تعریف هتک حرز، قانون‌گذار قصد در تأکید مادی بودن حرز داشته و این تعریف باعث شده تا نتوان هتک حرزهای اینترنتی را در حال حاضر مشمول سرقت‌های حدّی برشمرد و تنها مجازات مذکور در ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه‌ای را قابل اجرا دانست.

به اعتقاد نویسنده، از بررسی عناصر تشکیل دهنده جرم سرقت الکترونیکی، مشخص می‌شود تعریف فقهی و قانونی سرقت، شامل همه انواع سرقت است و استثنایی در تعریف سرقت وجود ندارد. از این رو، سرقت رایانه‌ای نیز مشمول تعریف سرقت است و احکام سرقت عادی نیز می‌تواند به سرقت رایانه‌ای تسری یابد. علاوه بر این، سرقت رایانه‌ای و فراوانی جرایم مشابهی که در خصوص این نوع سرقت وجود دارد، نشان دهنده عدم کفایت ماده ۱۲ قانون جرایم رایانه‌ای برای پاسخ‌گویی به این جرایم است. ماده ۱۲ اشاره‌ای به مال یا ارزش مالی داشتن داده‌های رایانه‌ای نکرده و تنها برایش داده متعلق به دیگری را قابل مجازات دانسته است؛ خواه آن داده ارزش مالی یا نداشته باشد؛ در صورتی که مال در دید عرف و عقلا باید مالیت و ارزش اقتصادی داشته باشد تا معامله بر آن صحیح واقع شود.

عنوان اثر	مبانی فقهی و حقوقی جرم کلاه برداری اینترنتی	نویسنده	حسین خندانی
محل و سال ارائه	دانشگاه پیام نور قم / ۱۳۹۶	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

در فرهنگ فقهی و حقوقی، کلاه برداری عبارت است از استعمال نام یا عنوان ساختگی برای متقاعد ساختن شخص به تأسیسات مجعول و اقتدارات و اعتبارات موهوم و امیدوار کردن به وقایع موهوم یا بیم دادن از امور موهوم، تا به این ترتیب مال یا سند و یا غیره را از شخص بگیرند و به او ضرر برسانند. به مرتکب این جرم، «کلاه بردار» می‌گویند. در فرهنگ فقهی، واژه «احتیال» معادل کلاه برداری آمده است. هرکس به وسیله مکر، خدعه، فریب، شهادت دروغ و فرستاده‌های دروغی یا نامه‌های جعلی، اموال مردم را ببرد، «محتال» است.

در این پایان‌نامه، قواعدی که در فقه و حقوق بحث شده، از جمله تسبیب، اتلاف، غرر و لاضرر، بررسی شده است. یکی از مسائلی که نگارنده به آن پرداخته، سیستم کنترل‌کننده جرایم اینترنتی است که در ایران عملاً، یا وجود ندارد و یا بسیار ضعیف و ناکارآمد است. در این زمینه می‌توان به:

- ۱) فقدان قانون جامع مبارزه با جرایم رایانه‌ای و اینترنتی؛
- ۲) ضعف سیستم پلیسی و قضایی؛ و
- ۳) کمبود اطلاعات و آگاهی‌های عمومی و تخصصی اشاره کرد.

ورود اینترنت و رایانه، وضعیت زندگی بشر را تغییر داده و تهدید جدی جرایم اینترنتی و رایانه‌ای را به عنوان تهدید در ساختار سیاسی و اجتماعی جامعه مطرح کرده است. نگارنده در این پایان‌نامه با توجه به منابع موجود و دسترسی به امکانات، مبانی فقهی و حقوقی جرایم علیه اموال و مالکیت، به ویژه جرم کلاه برداری اینترنتی را صورت بندی کرده است. او با هدف آشنایی بیشتر با این جرایم در فقه و حقوق، به شناخت ماهیت جرایم سایبری و اینترنتی و روش‌های ایجاد امنیت سایبری پرداخته است. همچنین بر این باور است که هیچ ابزاری مثلاً اینترنت جرم‌زا نیست؛ به همین دلیل، دقت و سرعت در تدوین قوانین مناسب و سیاست‌گذاری کلان مبتنی بر مطالعه علمی در این عرصه ضروری به نظر می‌رسد.

عنوان اثر	واکاوی پالایش محتوا (فیلترینگ) از منظر فقهی (با نظر به فهرست منتشره کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه)	نویسنده	جواد جاویدنیا
محل و سال ارائه	دانشگاه فردوسی مشهد / ۱۳۹۷	مقطع	دکتری تخصصی

گزارش اثر

پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) موضوع مهمی است که بحث در زمینه کارآمدی یا ناکارآمدی آن به عنوان یک شیوه دفاع در مقابله با تهاجم فرهنگی و حفظ منافع سیاسی و اقتصادی کشور، از جنبه‌های مختلف مطرح است. نگارنده در این رساله سعی کرده از دیدگاه فقهی و بر مبنای اصول کلی مستخرج از قرآن و روایات و دیدگاه‌های فقهای عظام در برخی زمینه‌های سنتی مرتبط با آن، سیاست‌های کلی دین مبین اسلام را در عرصه‌های چهارگانه اخلاق، دین، سیاست و اقتصاد در دنیای واقعی استخراج کند و سیاست‌های کلی را در عرصه مشترک دفاع از این حوزه‌های چهارگانه به دست آورد. او در نهایت این سیاست‌ها را در فضای مجازی تبیین کرده و در خاتمه با توجه به اینکه پالایش، جزئی از نظام دفاعی کشور به شمار می‌آید، سیاست‌های کلی مشترک عرصه دفاع را بر دنیای مجازی تطبیق داده و مبتنی بر آن، سیاست کلان کشور را در خصوص اعمال پالایش نقد و بررسی کرده است.

عنوان اثر	ارتباط با نامحرم در فضای مجازی در فقه و حقوق ایران	نویسنده	بهنام جوی پشته
محل و سال ارائه	دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی / ۱۳۹۷	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

رشد شبکه‌های اجتماعی، عضویت بیشتر اشخاص دست‌کم در یکی از این شبکه‌ها، ناآگاهی کاربران از بُعد فنی فضای مجازی، همه‌گیر شدن ارتباطات از طریق آن‌ها و درگیر کردن بخشی در برخی مواقع بخشی اعظم از زندگی اشخاص در خصوص ارتباط در شبکه‌های اجتماعی، توجه علوم فقهی و حقوقی را به خود جلب نموده است. وجود این مناسبات و روابط در جامعه اسلامی، از مؤلفه‌های تکامل اجتماعی است و اجرای احکام شرعی در آن، ضامن حفظ و حیات ارزش‌های اخلاقی شمرده می‌شود. روابط زن و مرد از جمله مناسبات اجتماعی است که لزوم رعایت احکام شرعی در آن برای جلوگیری از انحطاط اخلاقی جامعه آشکار است.

نگارنده با عنایت به حساسیت مسئله و لزوم آگاهی عمومی از احکام مربوط به آن، پژوهشی بر مبنای ارتباط با نامحرم در فضای مجازی با شیوه‌ای منظم و روشمند و مطابق با فتوای چند تن از مراجع بزرگ انجام داده و طی آن، احکام ارتباط با نامحرم را در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق بررسی کرده است. با توجه به اینکه در کتب فقهی و حقوقی، هیچ اشاره‌ای به موضوع یادشده نشده، نویسنده به دنبال روشن شدن اصل موضوع ارتباط با نامحرم در فضای مجازی، ناگزیر به بحث و جست‌وجو در کتب فقهی و حقوقی در خصوص موضوع ارتباط با نامحرم به صورت عام شده است. در این اثر، ارتباط با نامحرم در حقوق موضوعه ایران تحت عنوان ارتباط نامشروع و عمل منافی عفت غیر از زنا به کار برده شده است که نگارنده نگاهی گذرا به آن داشته است. براساس تحقیقات وی، رابطه نامشروع و عمل منافی عفت غیر از زنا از دیدگاه فقهی، حرام و از دیدگاه حقوقی، اعمال همانند ارتباط جنسی کمتر از زنا از قبیل تقبیل و مزاجعه، جرم و مجازات آن تعزیر است. در این میان، ارتباطاتی همچون گفت‌وگوی دو نامحرم در فضای مجازی، از نظر شرعی حرام و مجازات آن تعزیر است، اما در حقوق موضوعه جرم دانستن آن اثبات نشده است؛ زیرا فاقد ارکان عمومی جرم است و در فقه و حقوق، تعریف جامع و مانعی از این دو موضوع ارائه نشده است.

محمدرضا روزبهانی	نویسنده	بررسی مبانی فقهی و حقوقی فیلترینگ (محدودیت) در رسانه‌های مجازی از دیدگاه مذاهب خمسه	عنوان اثر	
کارشناسی ارشد	مقطع	۱۳۹۲ / مرکز / ۱۳۹۲	محل و سال ارائه	۳۲

گزارش اثر

در میان رسانه‌های مجازی، اینترنت رسانه متمرکزی نیست و به فرد یا نهاد خاصی تعلق ندارد و به همین دلیل، تولید و پخش محتوا در آن تقریباً کنترل ناشدنی است. اینترنت نه تنها به گسترش برخی جرایم انجامیده، بلکه بسیاری از جرایم جدید را نیز به وجود آورده است که اعمال کنترل بر آن، بیش از دیگر رسانه‌ها اهمیت دارد. گستردگی حضور اینترنت در بخش‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی جوامع امروزی به حدی است که حتی از آن با عنوان «ستون فقرات ارتباطات اطلاعاتی سراسری کره زمین» یاد می‌کنند. بالا رفتن توانایی افراد برای ورود به تارنماهای اطلاعاتی و داده‌های سازمان‌ها و مؤسسه‌های مختلف، بروز مسائل و مشکلات حقوقی فراوانی را در پی داشته است. مسائلی نظیر جرایم رایانه‌ای و اینترنتی، فعالیت‌های جاسوسی، افشای اسرار محرمانه خصوصی و دولتی، ارتباط آسان تروریست‌ها با یکدیگر و... بحث‌های فراوانی را در محافل داخلی کشورها و در مجامع بین‌المللی و منطقه‌ای برانگیخته است. به همین دلیل، بحث فیلتر کردن اینترنت و اعمال محدودیت برای دسترسی به محتوا در آن، بسیار مهم می‌نماید.

نگارنده در فصل اول به بیان کلیات و تبیین مفاهیم کلیدی تحقیق پرداخته و فصل دوم را به بررسی فیلترینگ از نگاه اسلام اختصاص داده است. او در فصل سوم از رسانه‌ها سخن گفته و در فصل چهارم به موضوعات متعلق به حکم رسانه‌های ضلال پرداخته است. فصل پنجم به مصادیق رسانه‌های ضلال اختصاص داده شده و در فصل ششم از استثنائات بر حفظ رسانه‌های ضلال سخن به میان آمده است. نگارنده در فصل هفتم دلایل قائلان به حرمت رسانه‌های ضلال را بررسی کرده و در پایان به این نتیجه رسیده است که آنچه در کشور ما فیلتر و مسدود می‌شود، با توجه به مبانی فقهی و حقوقی اسلام بوده، آنچه در قانون اساسی و مبانی حقوق اسلامی کشور وجود دارد، برگرفته از اسلام است. به اعتقاد نگارنده جلوگیری از انتشار محتواهای گمراه‌کننده، هیچ‌گاه مخالف آزادی انسان نیست؛ چون هر آنچه باعث گمراهی و به خطر افتادن دیگران شود، خود دشمن آزادی است.

مرتضی حداد	نویسنده	بررسی فقهی حریم خصوصی در فضای مجازی	عنوان اثر	۳۳
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

در نظام حقوقی و اخلاقی اسلام، حریم خصوصی، جایگاه ویژه‌ای دارد و در آیات متعددی از قرآن مجید بر این موضوع تأکید شده است؛ افزون بر این، موضوع حریم خصوصی در شمار یکی از مهم‌ترین مصادیق حقوق بشر شمرده می‌شود.

نگارنده بر آن است که با ظهور و گسترش صنعت و ارتباطات و در امتداد آن اینترنت به عنوان شبکه ارتباطی و اطلاعاتی جهانی، امروزه شاهد حقیقت دیگری در جامعه هستیم که آن را «فضای مجازی» می‌نامند. فضای مجازی، نوع دومی از زندگی بشر است که مانند فضای واقعی این فرهنگ، از عوامل متعددی مانند عرف، شرع، وضعیت اقتصادی و معیشتی، سطح تحصیلات و جز آن سرچشمه می‌گیرد. فضای مجازی به رغم محاسن و امکانات فوق‌العاده‌ای که در خود جای داده، این امکان را نیز دارد که به عنوان محیطی امن برای انواع تبهکاری‌ها و تعرضات و شکستن حریم‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

با اینکه هدف پژوهش حاضر، تبیین موضوع حریم خصوصی در فضای مجازی از منظر فقهی است، اما به این دلیل که نویسنده این مباحث را جدید می‌داند، برای آشنایی بیشتر، علاوه بر پرداختن به موضوع حریم خصوصی از نظر فقهی، مباحثی در زمینه فضای مجازی و تعریف، مصادیق و انواع تعرض به حریم خصوصی دیگران بیان می‌کند.

از نظر فقهی، فرقی بین تعرض به حریم خصوصی دیگران در فضای حقیقی و مجازی وجود ندارد. از منظر فقه امامیه، موارد جواز ورود به حریم خصوصی دیگران عبارت است از رصد احوال و افراد جامعه اسلامی برای گزینش کارگزاران حکومت اسلامی، احوال و اعمال کارگزاران در مناصب حکومتی و رصد و پیشگیری از تحرکات دشمنان داخلی و خارجی، و موارد عدم جواز نیز ورود به حریم خصوص اشخاص و هتک حیثیت دیگران و تحرکات علیه نظام اسلامی است.

نگارنده ماهیت حریم خصوصی، مبانی قرآنی و روایی حمایت از حریم خصوص نظیر ممنوعیت افشای سر، ممنوعیت تجسس و تحسس، ممنوعیت سوءظن، ممنوعیت اشاعه فحشا و هتک ستر و...، ماهیت حریم خصوصی از منظر فرهنگ غربی، و ادله عدم جواز ورود به حریم خصوصی را بررسی و بیان کرده است.

پایان‌نامه‌هایی که متن آن‌ها برای تهیه گزارش در دسترس نبود

عنوان اثر	بررسی مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی در محیط مجازی در حقوق ایران و فقه امامیه	نویسنده	همت حسن‌زاده
محل و سال ارائه	دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمی / ۱۳۹۴	مقطع	کارشناسی ارشد
عنوان اثر	بررسی فقهی و حقوقی جرایم منافی عفت و اخلاق عمومی رایانه‌ای	نویسنده	سکینه فرهادی رحمت
محل و سال ارائه	دانشکده علوم حدیث / ۱۳۹۱	مقطع	کارشناسی ارشد
عنوان اثر	مطالعه تطبیقی جرایم رایانه‌ای از دیدگاه فقه و حقوق کیفری	نویسنده	مهدی عمیدی
محل و سال ارائه	دانشگاه آزاد تهران مرکز / ۱۳۸۷	مقطع	کارشناسی ارشد
عنوان اثر	حریم خصوصی در فضای مجازی از دیدگاه فقه امامیه	نویسنده	مریم فتح‌الله‌زاده
محل و سال ارائه	موسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه / ۱۳۹۷	مقطع	سطح ۳

بخش دوم: پایان نامه‌های فرهنگی اخلاقی

عنوان اثر	دین در دنیای مجازی	نویسنده	سمانه خالیدی
محل و سال ارائه	دانشگاه باقرالعلوم (ع) / ۱۳۸۹	مقطع	کارشناسی ارشد
۱			

گزارش اثر

بی‌شک ظهور و گسترش فضای مجازی، نقش بسزایی در زندگی نوع بشر داشته و دارد. این فضا به‌طور مستقیم بر کلیه نهادهای جامعه اثرگذار است و دین نیز به‌عنوان یکی از این نهادها، از این قاعده مستثنی نبوده، در اثر پیدایش و رشد فضای مجازی، دستخوش تحولاتی شده است که به‌راستی قابل‌انکار نیست. سؤال اصلی نگارنده در این پژوهش این است: از دیدگاه اندیشمندان، دنیای مجازی اینترنت با دین چه تعاملی خواهد داشت؟

نویسنده در این تحقیق به توصیف قابلیت‌های فضای مجازی پرداخته و با استفاده از آرای اندیشمندان مختلف، این مسئله را بررسی کرده است. او در فصل دوم، ضمن بیان چارچوب مفهومی تحقیق، مفاهیم اصلی تحقیق، یعنی دین و اینترنت را توضیح داده و سپس سه رویکرد ابزارگرایانه، ذات‌گرایانه و متعامل را تشریح نموده است.

نگارنده با استفاده از رویکرد تعاملی، این پیش‌فرض را برگزیده که دین و دنیای مجازی اینترنت، در ارتباطی دوسویه با یکدیگر در تعامل هستند. حاصل این تعامل آن است که دین با فضای اینترنت به دو صورت در تعامل است. اگر دین از اینترنت به‌عنوان ابزار استفاده کند، حاصل آن، تبلیغ ادیان و مذاهب سنتی و اطلاع‌یابی مخاطبان اینترنت از مباحث و متون دینی و اطلاع‌یابی درباره ادیان واقعی است. دین همچنین می‌تواند از اینترنت به‌عنوان محیط استفاده کند که حاصل آن، دین اینترنتی (مجازی) خواهد بود. دین اینترنتی سبب پدیدار شدن زیارتگاه‌ها و معابد مجازی، زیارت مجازی، آیین مجازی و تجارب نوین دینی در اینترنت خواهد شد. نویسنده با استفاده از آرای اندیشمندان به توصیف هر یک از این ابعاد پرداخته و در فصل سوم نتایج حاصل از این تعامل دوسویه را بیان کرده است.

عنوان اثر	تبیین ارزش‌های اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی مجازی براساس حکمت صدرایی	نویسنده	حسن رهگشای
محل و سال ارائه	دانشگاه پیام نور استان تهران / ۱۳۹۵	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

«شبکه‌های اجتماعی مجازی» نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت، در این شبکه‌ها کنار هم گرد آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. این شبکه‌ها در عین مزایا و کاربری‌های مفید بسیار، لوازم و اقتضائاتی دارد که نادیده گرفتن آن‌ها، پیامدهای منفی بسیاری داشته، جوامع را با تهدیدهای گوناگون مواجه می‌سازد. هدف اصلی نگارنده «تبیین ارزش‌های اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی مجازی» با تکیه بر حکمت متعالیه به عنوان زیربنای فکری برآمده از آیات و روایات اسلامی است.

محقق ابتدا در بستر فلسفه فناوری و فارغ از فلسفه اسلامی، وجه ابزاری و حقیقت‌گونه فضای مجازی را از دو منظر فلسفه فضای مجازی مهندسی و فلسفه فضای مجازی علوم انسانی بررسی کرده، سپس با تکیه بر مبانی فلسفه صدرایی، ضمن شناخت ماهیت وجودی فضای مجازی، اصول جهان‌بینی صدرایی و قواعد و ارزش‌های اخلاقی مبتنی بر آن را بیان نموده است.

نویسنده با تکیه بر مبانی فلسفی صدرایی، به این نتیجه رسیده که فضای مجازی دارای یک وجود عینی (ظرف تکنولوژیک فضای مجازی)، یک وجود ذهنی (ظرف مثالی ولی متصل فضای مجازی) و یک وجود کتبی (مظروف فضای مجازی) است که از سوی فاعل آن، یعنی انسان موجودیت می‌یابد و هرگونه ارزش‌گذاری درباره رفتار فاعل یا سازنده آن، می‌تواند به عنوان خصوصیت یا ارزش فضای مجازی نیز تلقی گردد.

نگارنده در فصل پایانی، ضمن تأکید بر ضرورت توجه و برنامه‌ریزی برای مواجهه صحیح با پدیده شبکه‌های اجتماعی، نتیجه گرفته است که حکمت متعالیه به عنوان یک منظومه فکری جامع و کل‌گرا که نقش مهمی در تحقق انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ داشته است، به عنوان پشتوانه فلسفی عرفانی و مدل تحلیلی SWOT به عنوان یک مدل کارآمد در برنامه‌ریزی راهبردی، هر دو می‌توانند ما را در جهت تحقق انقلاب اسلامی در فضای مجازی یاری کنند.

سعيد احمدی	نویسنده	بررسی مصادیق و مستثنیات غیبت در رسانه‌های ارتباط جمعی	عنوان اثر	۳
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه باقرالعلوم (ع) / ۱۳۹۲	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

«غیبت» از گناهان کبیره و محرمات و موضوعات مشهور فقهی است که بیشتر فقها در باب مکاسب محرمه آثار خود، به تفصیل به تبیین آن پرداخته‌اند. غیبت در اثر عواملی خاص در حوزه روابط بین مؤمنان شکل می‌گیرد و افزون بر اینکه آثار ویرانگری بر آبروی افراد دارد، اگر در رسانه‌های ارتباط جمعی رخ دهد، به دلیل اقتضائات خاص رسانه، توان تخریبی چندبرابری می‌یابد.

نگارنده با روش اسنادی (کتابخانه‌ای و آرشیوی) به بررسی مفهومی غیبت و رسانه‌های ارتباط جمعی و موارد مرتبط با آن‌ها پرداخته و پس از بررسی آرای فقیهان گذشته و معاصر شیعه، تعریف مشخصی از غیبت (آشکارسازی عیب پوشیده مؤمن به قصد انتقاص) ارائه داده است و با محور قرار دادن آن، موارد گوناگونی از تولیدات رسانه‌ای مبتنی بر صوت، تصویر و متن را از نظر گذرانده است. او به این نتیجه رسیده است که مصادیق غیبت در محتواهای رسانه‌ای کم نیست؛ هرچند می‌شود برخی از آن‌ها را از باب مستثنیات غیبت، مجاز (جواز به معنای اعم) و از حکم حرمت بیرون دانست. تولیدات رسانه‌ای مورد بررسی در این پژوهش، از تلویزیون، اینترنت و فضای مجازی انتخاب شده‌اند. برنامه‌های تولیدی این ابزارهای ارتباط جمعی در قالب مسابقه‌ها، دوربین مخفی، مستندها، گزارش‌های خبری، مصاحبه‌ها و برخی از محتواهای شبکه‌های مجازی است که نمونه‌های قابل توجهی از غیبت را در خود داشته‌اند و به دلیل قدرت تأثیر و دامنه نفوذ این ابزارهای ارتباطی، خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر آبرو و شخصیت افراد غیبت‌شونده گذاشته‌اند.

نویسنده در پایان پیشنهاد داده است که مؤثرین در امر تولید محتواهای رسانه‌ای به این مسائل توجه ویژه‌تری کرده و با بازنگری در مقررات و الزامات رسانه بر مبنای احکام شریعت اسلام، به سوی تولیدات اخلاقی و هنجارمند پیش بروند. او در پایان راهکارهایی زیربنایی در این باره ارائه داده است.

محمد جواد نوروزی اقبالی	نویسنده	عوامل ایجاد روابط صمیمانه در شبکه‌های اجتماعی مجازی و حدود فقهی آن	عنوان اثر	۴
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small> / ۱۳۹۱	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

پس از رشد ابزارهای ارتباطی، پدیده‌ای دیگر در محیط مجازی به نام «شبکه‌های اجتماعی» پا به عرصه وجود نهاد. درحقیقت، سایت‌های شبکه‌های یادشده توانستند با تجمیع ابزارهای ارتباط رایانه‌واسط در خود، یک جامعه شبکه‌ای که شاید تا آن زمان کمتر کسی تصور آن را می‌کرد، به وجود آورند و افراد فراوانی را در سراسر زمین به یکدیگر متصل کنند. به نظر می‌رسد شکل‌گیری ارتباط قوی و صمیمانه در چنین محیطی، امری دور از انتظار نیست. چنین پدیده‌ای در جامعه ایران که از بستر فرهنگی و مذهبی خاصی برخوردار است، می‌تواند زمینه‌ساز مسائلی باشد که تا کنون وجود نداشته است. یکی از این مسائل، برچیده شدن محدودیت‌هایی است که در ارتباط زن و مرد نامحرم رخ می‌دهد و به خصوص از نظر مذهبی مورد توجه است. در فقه دین مبین اسلام، برای هر پدیده نوظهوری پاسخ متناسب وجود دارد و تنها باید آن پاسخ را کشف نمود.

نگارنده بر آن است که از یک سو، عواملی را که در شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث تشکیل و تداوم ارتباط صمیمانه می‌شود، دسته‌بندی و برخی از آن‌ها را بررسی کند و از سوی دیگر، چارچوب روابط زن و مرد را در محیط این نوع سایت‌ها تبیین نماید. براساس این پژوهش، این عوامل را می‌توان در شش دسته جای داد. به علاوه، پیمایش صورت‌گرفته از طرف نویسنده، نشان داده است که متغیرهای جنسیت فرد، جنسیت طرف مقابل، تحصیلات فرد و شدت حضور فرد در شبکه‌های اجتماعی با ایجاد رابطه صمیمانه رابطه دارند. افزون براین، طبق تحقیقات نگارنده، بیشتر افرادی که در نت صمیمی می‌شوند، با این قصد عضو شبکه‌های اجتماعی نشده‌اند. همچنین انگیزه‌های ارتباط میان فردی در اشخاص تقریباً با سایر انگیزه‌های ایشان برای عضویت در این سایت‌ها برابر است. بررسی‌های وی حاکی از آن است که ارتباطی میان سن کاربران و ایجاد رابطه صمیمانه میان آن‌ها وجود ندارد. نگارنده در قسمت دیگر پژوهش، عناوین فقهی را دسته‌بندی و نظر مراجع

را در زمینه هریک از عناوین استخراج کرده است. در بیشتر عناوین ارتباط میان زن و مرد نامحرم بدون تلذذ و ریه بلاشکال عنوان شده است.

نویسنده در پایان پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده ارائه داده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- پژوهش حاضر، تنها یک دسته‌بندی از عوامل ایجاد روابط صمیمانه ارائه کرد و به اثبات تعداد معدودی از این عوامل پرداخت، اما این عوامل فراتر از کار این پژوهش است. پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌هایی در این باره با هدف تبیین شبکه عوامل ایجاد رابطه در چنین اجتماعاتی صورت پذیرد.
- فضای مبهم و پیچیدگی‌های موجود در شبکه‌های اجتماعی مجازی، باعث شده تصمیم‌گیری در این باره برای مسئولان مربوط به این موضوع، مشکل شود. بدین سبب، پیشنهاد می‌گردد موضوع تبیین الگوی اسلامی و ایرانی شبکه اجتماعی مجازی در دستور کار تحقیقات آینده قرار گیرد.
- شبکه‌های اجتماعی توانسته‌اند ظرفیت‌های جدیدی را در زمینه کارایی، گردش پول، تبلیغات و... ایجاد کنند. انجام پژوهش در این زمینه می‌تواند به اقتصاد کشور کمک کند.

عنوان اثر	رابطه استفاده از اینترنت با نگرش‌های فرهنگی، اخلاقی و مذهبی اسلامی	نویسنده	مینا احمد حسینی
محل و سال ارائه	دانشگاه خوارزمی / ۱۳۹۲	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

فناوری رایانه و امکاناتی که با خود به همراه آورده، به همه عرصه‌ها وارد شده و طیف وسیعی از افراد، به ویژه نوجوانان و جوانان را دربرگرفته و بازاری برای سرگرمی آنان فراهم کرده است. اینترنت به عنوان پدیده‌ای جهان شمول، امکان و فرصتی برای کاربران فراهم می‌کند که بتوانند تمام اطلاعات و خدمات مورد نیاز خود را هر زمان، هر کجا و به هر میزان که بخواهند دریافت کنند. بنابراین، در جهان امروز فرهنگ رسانه‌ای با برتری رسانه اینترنت، فراگیرترین و مسلط‌ترین فرهنگ اثرگذار در جامعه است. مرکز ثقل این تأثیر روی نسل در حال رشد، یعنی نوجوانان و جوانان است.

نگارنده در این پژوهش به دنبال بررسی رابطه استفاده از اینترنت با نگرش‌های فرهنگی، اخلاقی و مذهبی اسلامی در بین دانشجویان دانشگاه خوارزمی تهران واحد پردیس کرج است. او به منظور انجام پژوهش حاضر، ۴۹۶ نفر از دانشجویان این دانشگاه را به عنوان گروه نمونه آماری برگزیده و با روش نمونه‌گیری تصادفی نسبتی از بین دانشجویان دختر تعداد ۳۳۶ نفر و از بین دانشجویان پسر ۱۶۰ نفر را به طور تصادفی انتخاب کرده است.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بین میزان استفاده از اینترنت و نگرش فرهنگی دانشجویان، رابطه‌ای معنادار و معکوس وجود دارد. متغیر نگرش اخلاقی نیز با میزان استفاده از اینترنت رابطه منفی و معنادار دارد. همچنین براساس دیگر نتایج این پژوهش، نگرش‌های مذهبی اسلامی با میزان استفاده از اینترنت رابطه معناداری ندارد.

نویسنده در پایان پیشنهادهایی ارائه کرده است:

- پژوهش‌های آتی علاوه بر متغیرهایی که در این مطالعه بررسی شده، به متغیرهای دیگری توجه کنند؛ متغیرهایی مثل نگرش‌های سیاسی، مسائل اقتصادی، سلامت روانی و مسائل آموزشی.

- برگزاری کلاس‌های آموزشی در خصوص تشخیص تأثیرات فرهنگی، اخلاقی و مذهبی اینترنت برای جوانان و ارائه راهکارهای مؤثر برای پیشگیری از وارد شدن خلل به فرهنگ ملی در مراکز آموزشی مفید است.

- ترغیب افراد جامعه به مطالعه فرهنگ ملی و ارج نهادن به فرهنگ ملی کشور و تمدن چندین هزار ساله ایران، به ویژه در محیط‌های آموزشی و دانشگاهی می‌تواند موجب بهبود وضعیت شود.

عنوان اثر	اخلاق در بازی‌های رایانه‌ای	نویسنده	محمدعلی محمودی
محل و سال ارائه	دانشگاه قم/ ۱۳۹۱	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

رساله حاضر پژوهشی است در حوزه اخلاق کاربردی که به مسائل و پرسش‌ها درباره بازی‌های رایانه‌ای توجه کرده است. نگارنده تلاش کرده مکاتب اخلاقی سودگرایی، وظیفه‌گرایی، فضیلت‌گرایی و اسلامی را به صورت کلی و مختصر معرفی کند. با شکل‌گیری و گسترش سریع فضای مجازی در جامعه، مسائل و نکاتی نو در عرصه‌های اجتماعی، قانونی، اخلاقی و خانواده، پیش چشم متفکران و اندیشمندان حوزه‌های مختلف قرار گرفت.

نویسنده با التفات به بخش کوچک، اما مهمی از این‌گونه مسائل، ابتدا تاریخیچه ورود اخلاق را به این حوزه و سپس رویکردهای مکاتب مختلف اخلاقی را به فضای مجازی بیان کرده است. او همچنین ضمن بازتعریف بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یکی از شاخه‌های مهم صنعت رایانه، ارتباط وثیق آن را با دنیای اخلاق مورد بحث قرار داده و با شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای بازی‌های رایانه‌ای در زمینه اخلاق، مسئولیت‌های اخلاقی طراحان بازی‌های رایانه‌ای و بازی‌کنندگان آن را ارائه کرده است.

به اعتقاد نویسنده، در پی ضرورت کنترل تهدیدهای ناشی از بازی‌های رایانه‌ای، بخشی از امور برعهده سازمان‌ها و بخش‌های حاکمیتی است که با ارائه یک نظام رده‌بندی سنی و تحلیل محتوایی این مهم را آغاز کرده‌اند، اما نظارت بر اجرا و رعایت آن، خود راهی است پرمشقت که باید با فرهنگ‌سازی و فراهم کردن شرایط لازم در جامعه طی گردد. او در بخشی از این رساله به نظام‌های رده‌بندی دنیا اشاره کرده و نظام رده‌بندی سنی ایران را نیز با بیان برخی جزئیات در اختیار خواننده قرار داده است.

نگارنده معتقد است بدون توجه به جنبه‌های کاربردی این مباحث، و میزان کارآمدی مباحث در سنجش و بررسی بازی‌های رایانه‌ای، آن چنان‌که باید فضای پیرامون بازی‌ها و اخلاق اسلامی به عنوان کارآمدترین و کامل‌ترین نظام اخلاقی روشن نشده است؛ کاری که به‌ویژه درباره اخلاق اسلامی و کارآمدی آن باید با دقت، تلاش و جدیت بیشتری انجام پذیرد. او در پایان تلاش کرده با معرفی ارکان یک بازی اخلاقی، اصولی برای طراحی بازی‌های اخلاقی ارائه دهد.

عنوان اثر	آسیب شناسی بازی های رایانه ای؛ «بازنمایی چهره اسلام و مسلمانان در این بازی ها»	نویسنده	فریدون نجفی شبانکاره
محل و سال ارائه	دانشگاه شهید چمران اهواز / ۱۳۹۰	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

در عصر دیجیتال، وسایل ارتباط جمعی با انتشار افکار مختلف و شیوه های گوناگون زندگی، فضاهای اجتماعی را به طور محسوس دگرگون ساخته اند. در این میان، صنعت بازی های رایانه ای به عنوان ابزاری اثرگذار در مسیر تغییر رفتار کاربران عمل می کنند؛ به گونه ای که فهم و درک ما را از جهان از طریق ساختن، انتقال و تکرار بازنمایی های مختلف شکل می دهند. در بررسی متون رسانه ای، مؤلفه های ایدئولوژیک موجود در ورای این متون و تأثیر آن در شکل گیری نگاه مخاطبان، امری است که باید به شکل جدی مدنظر قرار گیرد. در سال های اخیر شاهد برجسته تر شدن تصویر مسلمانان در رسانه های غرب و به طور خاص در بازی های رایانه ای بوده ایم.

نویسنده در این نوشتار تلاش دارد با بررسی بازنمایی های شمایل نگارانه اعراب و مسلمانان، ساختارهای روایی و مراحل بازی، به بررسی شیوه هایی بپردازد که اعراب و مسلمانان در بازی های ویدیویی بازنمایی شده اند. از همین رو، شش بازی رایانه ای ایدئولوژیک ساخته شده در سالیان اخیر را که به نحوی با اسلام و مسلمانان مرتبط بوده اند، با روش کیفی تحلیل نشانه شناختی، تجزیه و تحلیل کرده است.

در این منظومه نظری، رویکردی مرکب از دیدگاه های استوارت هال در خصوص بازنمایی در مرکز مباحث نظری قرار گرفته و سپس دیدگاه ادوارد سعید در شرق شناسی به عنوان مصداقی از کاربرد نظریه بازنمایی ارائه شده است. در پایان نویسنده به این نتیجه رسیده که امپریالیسم جهانی در حرکتی پیچیده و ترکیبی، اقدام به ایجاد نوعی اسلام هراسی در سطح افکار عمومی جهان می کند و به تصویرسازی دلخواه از اسلام و تمدن اسلامی در ذهن مخاطب می پردازد.

عنوان اثر	مطالعه قابلیت‌های بازنمایی قصص قرآن در بازی‌های رایانه‌ای	نویسنده	راضیه حق‌شناس
محل و سال ارائه	دانشگاه مازندران / ۱۳۹۶	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

بازی‌ها سابقه‌ای به طول فرهنگ بشر دارند که در دل خود بازگوکننده داستان و قصه‌اند. مخاطب بازی در گیرودار رخداد‌های داستان که یکی پس از دیگری روایت می‌شود، به صورت هم‌زمان داستان و بازی را به انتها می‌رساند. تأثیر قصه و درون‌مایه بازی، اهمیت پرداختن به این مؤلفه را در دنیای گسترده بازی‌های رایانه‌ای دوچندان می‌سازد. نوع قصه‌ای که در متن بازی روایت می‌شود، می‌تواند در چگونگی تفکر و اندیشه آدمی نقش بسزایی برعهده داشته باشد؛ همچنان‌که در قرآن، خداوند برای پند و اندرز انسان و شناساندن سره از ناسره به او، روایت‌هایی را به صورت داستان بیان کرده است؛ روایت‌هایی که از سرگذشت انسان در ادوار مختلف حکایت دارد.

نظام فکری حاکم در تولید محتوای بسیاری از بازی‌های رایانه‌ای، طراحان آن را به این مسیر رهنمون می‌سازد که از تمامی متغیرها و روش‌های ممکن، در جهت ارائه هرچه بهتر ایدئولوژی‌ها و نظام فکری مدّ نظر کمپانی سازنده آن بهره ببرند. بنابراین، ما با رویکردهای مختلفی چون روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی، دینی، اعتقادی و... در روند تحلیل یک بازی مواجه هستیم. جدا از این، بازی‌های رایانه‌ای علاوه بر ویژگی جالب و اغواکننده‌شان، به واسطه جلوه‌های بصری بی‌شماری که در آن‌ها به کار رفته، قابلیت درگیر کردن و همراه ساختن بازیکن را با خود، بسیار و بیشتر از حد تصور دارند که این عامل می‌تواند هم‌زمان از جنبه‌های مثبت و منفی برخوردار باشد. از این رو، توجه به این نکته برای جوامعی که بیشتر نیازهایشان در این زمینه، از سوی دیگر جوامع فعال و با تفکرات اعتقادی متفاوت در این حوزه فراهم می‌گردد، بیشتر احساس می‌شود. در این میان، قرآن کریم در روایت قصص خود، بیانی هنری و تصاویری زنده و پویا ارائه کرده و در الگوی ساختاری داستان‌ها، به عناصری همچون عنصر شخصیت، حادثه، گفت‌وگو، زمان و مکان به طور هم‌زمان توجه نموده است.

نگارنده در این اثر به بررسی این مسئله پرداخته که با چه روش‌هایی می‌توان میان مضامین ارزشمندی که قصه‌های قرآن از حیث محتوایی، شخصیتی، پی‌رنگ و دیگر عناصر در اختیار ما قرار می‌دهد و ساخت بازی‌هایی که نه تنها بتوان از آن‌ها در جهت سرگرمی، بلکه در راستای آموزش کودکان و نوجوانان هم سود برد، تعامل ایجاد کنیم؛ تا به این طریق به ساخت و تولید آثاری بپردازیم که هم رنگ و فرمی اسلامی دارند و هم با فرهنگ کشورمان منطبق هستند؛ چراکه بازی‌های موجود در حال حاضر در دنیا که تعدادشان در کشورمان هم کم نیست، به ترویج فرهنگ و عقایدی می‌پردازند که مغایر با روحیه لطیف و سرشار از پند و اندرزهای نهفته در قرآن به عنوان کتاب زندگی در همه دوران‌هاست.

عنوان اثر	رابطه استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و هویت دینی جوانان	نویسنده	فاطمه عباس‌زاده مقدمی
محل و سال ارائه	دانشگاه الزهراء / ۱۳۹۵	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

یکی از جنبه‌های مهمی که از فناوری‌های اطلاعاتی ارتباطاتی اثر می‌پذیرد، «هویت» است و یکی از مهم‌ترین جنبه‌های هویت، هویت دینی است. با توجه به اینکه جامعه ایران، جامعه‌ای مذهب‌گراست و نقش دین در عرصه‌های مختلف زندگی پررنگ است، هویت دینی افراد در جامعه ایران، از مهم‌ترین جنبه‌های هویت شمرده می‌شود؛ هرچند این هویت با گسترش روزافزون شبکه‌های اجتماعی مجازی دستخوش تغییراتی گشته است.

هدف اساسی نویسنده، بررسی نقش میزان و نوع فعالیت در شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت دینی کاربران جوان بوده است. او هویت دینی را با دو بُعد نظری و عملی که هرکدام مؤلفه‌هایی دارند، در نظر گرفته است. همچنین برای تعیین ابعاد متغیر مستقل، از نظریه کاشت گرینر و نظریه ساخت‌یابی گیدنز مدد گرفته است. جامعه آماری تحقیق حاضر، جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال سه منطقه شهر تهران بوده و ۱۹۵ نفر با روش تحقیق پیمایش مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

یافته‌های پژوهش حاضر حاکی از آن است که بین متغیرهای دیدگاه فرد به مباحث دینی در فضای مجازی، و پیگیری و مشارکت در امور دینی در تلگرام با هویت دینی رابطه معناداری وجود دارد. با افزایش دیدگاه مثبت و پی‌گیری مباحث دینی در فضای مجازی، هویت دینی افزایش می‌یابد.

رسول صالح پور	نویسنده	آسیب شناسی فضای مجازی و راهکارهای کاربردی مقابله با آن از دیدگاه قرآن و روایات	عنوان اثر	۱۰
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آیت الله حائری میبد / ۱۳۹۷	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

فضای مجازی و سرویس های الکترونیکی که بر اثر وقوع انقلاب در عرصه اطلاعات و ارتباطات در جامعه بشریت ظهور کرده، همه ساحت ها و ابعاد زندگی را تحت تأثیر عمیق قرار داده است. از طرفی، ظهور این فناوری ها سبب رشد و توسعه در عرصه های فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شده و ازسوی دیگر، آسیب هایی نیز بر این حوزه ها وارد آورده است. از مهم ترین آسیب های فردی فضای مجازی می توان به افسردگی، آسیب های جسمی و جنسی، اعتیاد، کاهش خلاقیت، دوشخصیتی شدن، کاهش خویشتن داری و خودشیفتگی اشاره کرد. در بخش اجتماعی نیز آسیب هایی را در زمینه ازدواج، خانواده، صلح رحم، حریم خصوصی، اشاعه سریع فحشا، شایعه پراکنی، شکاف نسلی و مسئولیت پذیری پدید آورده است. در بخش فرهنگی نیز اعتقادات، باورها، سبک زندگی و... را تحت الشعاع قرار داده است. همچنین در زمینه سیاسی، فضای مجازی در حال حاضر، پیشرفته ترین سلاح جنگ نرم است. در موضوع اقتصاد نیز فضای مجازی عاملی در تسریع و تسهیل فسادهای مالی، بی ثباتی اقتصاد ارزی در جامعه، رواج بازی های قمار، تسریع در روند افزایش تورم، فضایی برای ایجاد مشاغل کاذب و نقض حقوق مالکیت فکری و معنوی گردیده است.

با توجه به اینکه حذف رسانه ها و در رأس آن فضای مجازی از زندگی دیجیتال بشر قرن ۲۱ ناممکن است، با آسیب شناسی این فضا در حوزه های یاد شده و ارائه راهکارهای کاربردی برای مقابله با آن، می توان از این ابزار در راستای تحقق اهداف عالی جامعه بهره برد. مهم ترین راهکارهای کاربردی که نگارنده در این پژوهش به آن ها پرداخته، عبارت اند از: بصیرت افزایی، مدیریت زمان، الگوسازی، بومی سازی، فیلترینگ، احیا فرهنگ ملی اسلامی، توزیع جهانی اسلام، پدافند غیرعامل

فضای مجازی، ساخت متعدد شبکه‌های مجازی، تدوین و تنظیم قوانین حقوقی فضای مجازی و نظارت و سنجش.

از مهم‌ترین نتایج این پژوهش می‌توان به بروز و ظهور کارآمدی قرآن و روایات به‌عنوان بهترین الگوی سبک زندگی اسلامی، به‌کارگیری راهکارهای نهایی پژوهش در سیاست‌گذاری فرهنگی فضای مجازی، و ارتقای سطح آگاهی خانواده‌ها و افسار جامعه در شناخت نقاط تهدید و فرصت در فضای مجازی اشاره کرد.

محمدعلی قیصریان	نویسنده	بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در زمینه تبلیغ دین و ارائه الگوی مناسب	عنوان اثر	۱۱
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه باقرالعلوم (ع) / ۱۳۹۲	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه هنوز عدّه بسیاری، اثربخش‌ترین و اصلی‌ترین شیوه برای تبلیغ دین را تبلیغ سنتی می‌دانند، اما از دید برخی دیگر، با حفظ اهمیت جایگاه تبلیغ سنتی، باید در کنار آن، از ابزارهای ارتباطی مدرن، به ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی برای تبلیغ دین بهره گرفت. موضوع شبکه‌های اجتماعی مجازی، عملکرد و آثار آن‌ها به هر شکل که بررسی شود، موضوعی بسیار مهم است که باید نظر خود را در قبال آن روشن و سازوکار تعامل با آن را تبیین کنیم. این تحقیق درصدد شناسایی ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در زمینه تبلیغ دین است. نگارنده در این پژوهش با بیان چستی شبکه‌های اجتماعی مجازی، مهم‌ترین فرصت‌ها، چالش‌ها و بایسته‌های تبلیغی این شبکه‌ها را به شرح ذیل شناسایی کرده است:

الف) مهم‌ترین فرصت‌ها: انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف، تقویت و شکل‌گیری خرد جمعی، امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌ها، تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی، توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی، افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد، افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر.

ب) مهم‌ترین چالش‌ها: شکل‌گیری و ترویج سریع شبهات و اخبار کذب، تبلیغات ضددینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع، تأثیرات منفی رفتاری، فقدان سواد رسانه‌ای لازم.

ج) مهم‌ترین بایسته‌های تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی مجازی: لزوم تشکیل شورای سیاست‌گذاری تبلیغ مجازی، ارتقای تبلیغ دین از طریق تأکید بر جنبه‌های روان‌شناختی، آسیب‌شناسی و شناخت مخاطب.

نگارنده در بخش پایانی به برخی از ویژگی‌های مبلغ در فضای مجازی پرداخته و پیشنهادهایی ارائه داده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- اعمال سیاست‌های تعاملی، پویا، ایجابی و سنجیده متناسب با پیش‌بینی آینده فرایندهای جهانی و منطبق با شناخت وضعیت طبقات و اقشار اجتماعی در داخل کشور به جای سیاست‌های تدافعی، سلبی، سلیقه‌ای، سطحی، ظاهرگرا، بی‌ثبات و شتاب‌زده درباره شبکه‌های اجتماعی بسیار ضروری است تا بتوان با تبیین فرصت‌ها و تهدیدها، نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و به‌ویژه فیسبوک را بررسی نمود.

- یکی از بهترین ابزارهای مهم برای جذب نسل جوان، ایجاد یک شبکه اجتماعی مجازی است. برای طراحی و ایجاد یک شبکه اجتماعی موفق، باید ابتدا توجه و سرمایه‌گذاری خود را به عنصر سهولت و سادگی استفاده و بعد از آن، موضوع احساس لذت بردن و درنهایت به موضوع انتقال احساس سودمندی از شبکه‌های اجتماعی معطوف نمود.

- در سیاست‌های فرهنگی و برنامه‌ریزی‌های آموزشی، با عنایت به مطالعه موردی فیسبوک و تئوئتر به‌عنوان یک شبکه اجتماعی فعال و موفق، نباید افراط و تفریط کرد.

- باید سیاست‌های مؤثری برای شبکه‌های اجتماعی داخلی و بهره‌مندی از شبکه‌های اجتماعی خارجی تدوین کرد.

علی اکبر شاملی	نویسنده	بررسی اخلاقی آسیب‌های فضای مجازی و راهکارهای برون رفت	عنوان اثر	۱۲
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه باقرالعلوم (ع) / ۱۳۹۴	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

با پیشرفت فناوری و گسترش فضای مجازی، آسیب‌های جدیدی دامن‌گیر کاربران اینترنت گشته است. این آسیب‌ها بر زندگی فردی و جمعی افراد اثر می‌گذارد. در بُعد فردی، آسیب‌های جسمانی، روان‌شناختی و اخلاقی مطرح است و در بُعد جمعی، آسیب‌های خانوادگی و اجتماعی وجود دارد. نگارنده در این تحقیق صرفاً به دنبال بررسی آسیب‌های اخلاقی فضای مجازی نبوده که البته از آن‌ها در بُعد فردی سخن به میان آورده است، بلکه به دنبال بررسی اخلاقی آسیب‌های این فضا بوده است. اثر حاضر، تحقیقی کاربردی است که از طریق گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و تحلیل آن‌ها با رویکرد توصیفی، تحلیلی و تجویزی صورت گرفته است.

نویسنده ابتدا چارچوبی مفهومی را از اخلاق اجتماعی اسلام و کنش اجتماعی کاربران در میدان فضای مجازی با تأکید بر کنش اجتماعی بوردیو به دست آورده و سپس با تحلیل برخی از آسیب‌ها و بررسی اخلاقی آن‌ها، به دنبال راهکارهایی برای برون رفت از این آسیب‌ها بوده است. او در پایان برای اعتبار درونی، راهکارهای آن را به تأیید چند نخبه رسانده است.

از جمله یافته‌های تحقیق وی می‌توان به بررسی اخلاقی آسیب‌ها، تزامم اخلاقی میان حریم خصوصی و امنیت کاربران و... اشاره کرد. او به این نتیجه رسیده است که کاربران، ملزم به تمرین اصول اخلاقی و تبدیل آن به منشی ثابت (ملکه) هستند تا بتوانند کنش‌های اخلاقی و خودکنترلی را در فضای مجازی به دست آورند. این وظایف کاربر از دو طریق پیشگیرانه و درمان‌گرایانه قابل دستیابی است. وی همچنین بر این باور است که خانواده‌ها با ایجاد سرمایه‌های اجتماعی و سرمایه‌های فرهنگی می‌توانند به کاربران در این خودکنترلی کمک کنند و نهادهای دولتی نیز از طریق حفظ امنیت کاربران و آموزش سواد رسانه‌ای می‌توانند در این امر مهم به کاربران کمک رسانند.

عنوان اثر	فیلترینگ و اخلاق؛ اصول اخلاقی پالایش محتوا در فضای سایبر	نویسنده	حسینعلی رحمتی
محل و سال ارائه	دانشگاه قم / ۱۳۹۶	مقطع	دکتری تخصصی

گزارش اثر

اینترنت و فضای مجازی شکل گرفته بر بستر آن، امروزه از منظر اخلاقی کارکردی دوگانه یافته است و به موازات منافع فراوانی که دارد، محیطی برای شکل‌گیری چالش‌های اخلاقی و بروز رذایل اخلاقی نیز شده است. یکی از تدابیر اندیشیده شده در جوامع مختلف برای پیشگیری از این رذایل، اعمال فیلترینگ و پالایش محتواست. با توجه به ضرورت بررسی اخلاقی فرایند فیلترینگ و فقدان کوشش‌های علمی و پژوهشی نظام‌مند در این زمینه، پژوهش حاضر واکاوی اصول و مبانی فرایند فیلترینگ از منظر اخلاقی را وجهه همت خود ساخته و از یک «فیلترینگ حداقلی و اخلاقی» دفاع می‌کند.

یافته‌های تحقیق حاضر بیانگر آن است که این ایده بر مبانی‌ای چون لزوم حراست از حیات طیبه انسانی، حرمت ظلم به دیگران، ضرورت دفع ضرر محتمل، امر به معروف و نهی از منکر و لزوم پرهیز از کفران نعمت مبتنی است. همچنین همه مرتبطان با فیلترینگ، اعم از کاربران عادی و نهادهای حاکمیتی، باید در خصوص فیلترینگ به اصول اخلاقی، از قبیل پرهیز از آسیب به دیگران، جبران ضرر، آگاهی‌بخشی، اهتمام به تربیت اخلاقی، داشتن رفتار مسئولانه در فضای مجازی، رازداری و امانت‌داری توجه و تقید داشته باشند.

نگارنده با انجام پژوهش حاضر مشخص کرده است که اولاً، هم کاربران و هم نهادهای ذی‌ربط درباره فیلترینگ وظایفی اخلاقی برعهده دارند و در این مسیر گاه با تنگنا یا تراحم اخلاقی مواجه می‌شوند. ثانیاً، نقض اخلاق فیلترینگ پیامدهایی چون تضییع حقوق مردم، آسیب دیدن فضای اخلاقی جامعه، از بین رفتن احترام به قانون، اتلاف هزینه و وقت افراد، نقض حریم خصوصی، و تهدید شدن امنیت کشور را به دنبال دارد. ثالثاً، فیلترینگ بیشتر صبغه درمان دارد و باید بیشتر به عنوان آخرین راه حل به آن نگریسته شود و از این رو، لازم است پیش و بیش از آن به مسئله تربیت

اخلاقی و دانش‌افزایی جامعه همت گماشت و در این راه به هر اندازه فیلترینگ و نظارت اخلاقی درونی کاربران افزایش یابد، نیاز به فیلترینگ بیرونی کاهش می‌یابد. روش پژوهش حاضر از نظر گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و رصد میدانی فضای مجازی، و از نظر ارائه اطلاعات به صورت تحلیلی و کاربردی بوده است. نویسنده برای تبیین مباحث، هم از منابع فلسفی استفاده کرده و هم از منابع و آموزه‌های دینی بهره گرفته است.

فاطمه مهری	نویسنده	فرصت‌ها و تهدیدهای روابط اجتماعی در فضای مجازی با تأکید بر آرای تربیتی	عنوان اثر	۱۴
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه الزهراء(س)/۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

هیچ انسانی در شرایط عادی، به تنهایی قادر به بقا و ادامه حیات نیست و همیشه به دیگران و زندگی با آن‌ها نیازمند است. انسان در ارتباط با دیگران می‌تواند خود را بهتر بشناسد و تصویری درست و واقع‌بینانه از خود به دست آورد. در حوزه ارتباطات اجتماعی از آنجاکه هر فرد، متناسب با رشد و توانایی‌های خود در تعامل با دیگران قرار می‌گیرد و از میان آن‌ها، کسانی که بیشتر او را تحت تأثیر قرار می‌دهند، دارای اهمیت هستند، بنابراین، فرد سعی می‌کند خود را شبیه و همانند آن‌ها سازد که الگو هستند و تغییر کند. به نظر می‌رسد فضای مجازی با وجود بهبود برخی از فرایندهای زندگی بشر، همچون ترافیک، حمل و نقل، هزینه‌ها، زمان و مکان، راه‌های ارتباطی اجتماعی مورد توصیه فرهنگ، سنت و مذهب را کم‌رنگ و هرگونه اصول ارتباطی و اخلاقی را دچار تضاد نموده است. در اسلام بر کیفیت ارتباطات و تفکر به شدت تأکید شده است. هدف در جامعه اسلامی، سعادت حقیقی عقلانی است؛ به این معنا که فرد راه میانه‌روی و تعادل را پیش گیرد.

هدف اصلی نگارنده، تبیین و بررسی روابط اجتماعی در اسلام و فضای مجازی با روش تحلیل کیفی توصیفی از نوع گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای بوده است که برگرفته از نظام فلسفی اثبات‌گرایی در مبانی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی است. نویسنده به این نتیجه رسیده که الگوی روابط اجتماعی اسلام قابلیت پاسخ‌گویی به بسیاری از پرسش‌های مرتبط با فرصت‌های فضای مجازی را دارد و می‌تواند نقش تبیین‌گری و تهدیدها و تغییرات آن‌ها را در زمینه‌های مختلف دارا باشد. او در پایان پیشنهاد می‌کند که برای حصول به الگوی کامل‌تر عملیاتی، ضمن توجه به مقولات پیش‌گفته، و رویکردهای جزئی‌تر، به بررسی رویکرد فرهنگی اجتماعی اسلام با الگوی حاکم در روابط اجتماعی فضای مجازی به صورت مطالعه موردی فیسبوک، گوگل پلاس و... پرداخته شود یا نقش الگوی روابط اجتماعی اسلام در مصون‌سازی نگرش جوانان به ترویج سبک زندگی غربی حاکم بر شبکه‌های مجازی مورد بررسی قرار گیرد.

عنوان اثر	امنیت اخلاقی در فضای مجازی	نویسنده	محمدعلی شمس
محل و سال ارائه	دانشگاه قم / ۱۳۹۴	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

یکی از مظاهر تمدن جدید، فناوری اطلاعات و ارتباطات است. این فناوری تحولات گسترده‌ای در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی بشر داشته است. جهان، در حال تبدیل شدن به جامعه‌ای اطلاعاتی است؛ بنابراین، «فاوا» توجه بسیاری از کشورها را به خود معطوف نموده است. البته مانند هر فناوری نوظهور دیگر، این فناوری نیز آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی مختص خود را دارد و مخاطرات آن، خانواده‌ها را نگران ساخته است. یکی از مخاطرات فناوری اطلاعات و ارتباطات، معطوف به فضای مجازی است. در این فضا نیز همان ویژگی‌های تعاملات انسانی در دنیای خارج، همچون مسئولیت وجود دارد. انجام بی اخلاقی در فضای مجازی، همان آسیب‌های جامعه واقعی را در پی خواهد داشت؛ انتشار تصاویر و مطالب خلاف اخلاق و مستهجن، نشر اکاذیب، آموزش تخریب، خیانت، انتشار ویروس‌های مخرب، نفوذ در حساب‌های مالی دیگران و دزدی اموال و غارت بانک‌ها و... مواردی است که قطعاً نمی‌تواند از انسان با اخلاق سرزند.

هدف اصلی این تحقیق، مطالعه مخاطرات فضای مجازی با تمرکز بر هزینه‌نگاری برای کاربران اینترنت است. در این پژوهش نویسنده تلاش کرده راهکارها و الزامات اخلاقی مناسب را برای جلوگیری از انحراف اخلاقی کاربران ارائه دهد. به اعتقاد وی، گرچه تدابیر پیشگیرانه به صورت موقت می‌تواند از صدمات اخلاقی برخاسته از این فضا جلوگیری به عمل آورد، اما باید توجه داشت که در درازمدت، این تدابیر اخلاقی هستند که به نحوی کارا از انحرافات اخلاقی صیانت می‌کنند. با اتکا به عقل، دین و علم اخلاق و در پرتو رهنمودهای صادره از آن‌ها، می‌توان از آسیب‌های این پدیده نوین در حوزه هزینه‌نگاری در امان ماند.

پریسازاهدی	نویسنده	تأثیرات فضای مجازی بر اخلاق اجتماعی (با تأکید بر شاخص‌های اسلامی)	عنوان اثر	۱۶
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه قم / ۱۳۹۴	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

اخلاق فناوری اطلاعات، شاخه‌ای از اخلاق کاربردی است که در دنیای امروز به علت حضور در زندگی و همه‌گیر شدن فناوری اطلاعات و فضای مجازی، نیاز به آن در زندگی افراد حس می‌شود. بستر ظهور و بروز فضای مجازی، اجتماع و جامعه انسانی است؛ جوامعی با فرهنگ‌ها و ارزش‌های اخلاقی متفاوت و نگرش‌های مختلف به فناوری اطلاعات. فضای مجازی با فضای واقعی تفاوت‌هایی دارد و دارای امکانات، مشکلات و موانعی است.

نگارنده در این نوشتار تلاش کرده مزایا و آسیب‌های فضای مجازی، به‌ویژه در زمینه اخلاق اجتماعی را بررسی کند. به عبارت دیگر، سؤال اصلی وی این است: تأثیر فضای مجازی بر اخلاق اجتماعی چیست؟ همچنین تا حد امکان به ارائه راهکار پرداخته و به علت اینکه در جامعه‌ای اسلامی زندگی می‌کنیم، به رویکردها و ارزش‌های اسلامی نیز توجه کرده است.

نویسنده پس از بیان کلیات، در فصل دوم به فرصت‌های فضای مجازی پرداخته و جهانی و فرامرزی بودن، دستیابی آسان به آخرین اطلاعات، جذابیت و تنوع، و کاهش انواع هزینه‌ها را از جمله این فرصت‌ها دانسته است. او در ادامه به آسیب‌های فضای مجازی پرداخته و به اموری همچون اعتیاد اینترنتی، خشونت اینترنتی، افسردگی، انزوا و پورنوگرافی اشاره کرده است. فصل سوم نیز به اخلاق فناوری اطلاعات اختصاص داده شده است.

نگارنده در پایان یادآور شده که در هر جامعه باید با تأکید بر فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی موجود در جامعه واقعی و وضع قوانین و منشورهای متناسب با آن جامعه، به حل مشکلات و مبارزه با آسیب‌های فضای مجازی پرداخت. به اعتقاد او، در کشور ما با رعایت هرچه بیشتر اصول اسلامی در قوانین و مطالب اینترنتی و بهبود و اصلاح رفتارهای افراد در جامعه واقعی و نیز از طریق تعیین خط‌مشی‌های اخلاقی و تعیین مسئولیت اخلاقی هر شخص می‌توان تا حد زیادی مشکلات را برطرف ساخت.

عنوان اثر	نقش شبکه‌های اجتماعی در انحرافات جنسی	نویسنده	رضا بازاریار منصورخانی
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم / ۱۳۹۶	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با اینکه عمر چندانی ندارند، توانسته‌اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در شبکه‌های اجتماعی مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از طریق شبکه‌های اجتماعی با هم ارتباط برقرار می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی نقش پررنگی در دنیای امروز دارند و نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. این سایت‌ها بر ابعاد گوناگون زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها و حتی بین‌الملل اثرگذارند و به همین دلیل، در حال گسترش هستند و در آینده نقش به‌مراتب بیشتر و مهم‌تری را در زندگی بازی خواهند کرد. شبکه‌های مجازی در عین حال که فوایدی دارند، خطرهایی نیز در پی دارند که در میان همه این خطر، خطر انحراف جنسی جدی است.

نگارنده پس از بررسی شبکه‌های اجتماعی و بیان ویژگی‌های ساختاری آن‌ها، به نقش شبکه‌های اجتماعی در انحرافات جنسی فردی، خانوادگی و اجتماعی پرداخته است. همچنین ذیل هر یک از ساحت‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، اخلاق جنسی از نگاه آیات و روایت بیان شده است. او در ادامه راهکارهای مقابله با آسیب‌های جنسی شبکه‌های اجتماعی را بیان کرده و در پایان پیشنهادهای زیر را ارائه داده است:

- حاکمیت و دولت واقع‌نگر باشند و تسلیم ابزار و فناوری غرب نشوند. لازم است به جای استفاده از فناوری دیگران، به بومی سازی متناسب با مقتضیات فرهنگ اسلامی ایرانی توجه شود.
- نهادهای مربوطه از مسدودسازی تولیدات نامناسب واهمه نداشته باشند.
- نهادهای مربوط به پیوست فرهنگی بی تفاوت نباشند.
- تولید محتوا مطابق با فرهنگ اسلامی ایرانی مورد توجه فرهنگ سازان باشد.
- نهادهای مرتبط سامانه‌ای را طراحی و راه اندازی کنند تا از استقلال سخت افزاری و محتوا محافظت نماید.

- فرهنگ سازی در میان عموم مردم مورد توجه و عمل قرار گیرد.

محمد براتی	نویسنده	شیوه‌های ایجاد انحراف از طریق رسانه‌های بیگانه و فضای مجازی در بین خانواده‌ها و راهکارهای پیشگیری از آن از دیدگاه قرآن و حدیث	عنوان اثر	۱۸
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم / ۱۳۹۶	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

ارتباط سنگ بنای جامعه انسانی و عامل شکل‌گیری فرهنگ‌هاست. در حال حاضر گسترش ارتباطات، چنان جوامع انسانی را متأثر کرده که برخی عصر کنونی را «عصر ارتباطات» نامیده‌اند. گرچه رسانه‌های گروهی پیشرفته، مانند ماهواره و سایت‌های اینترنتی ذاتاً یک تیغ دو دم هستند، اما تجربه‌ای که در سال‌های اخیر از تأثیرات رسانه‌های گروهی، به ویژه ماهواره‌ها به دست آمده، غالباً از تخریب فرهنگ‌های بومی و مذهبی حکایت دارد.

هدف نگارنده در این رساله، بررسی چگونگی بهره‌گیری کشورها و جریان‌های فکری بیگانه، از رسانه‌ها و فضای مجازی برای نفوذ در فرهنگ ایرانی اسلامی و تخریب باورها بوده است. سؤال اصلی وی این است که: قرآن و حدیث چه راهکارهایی برای پیشگیری و درمان آسیب‌های اخلاقی ناشی از رسانه‌های بیگانه ارائه می‌کنند؟

نگارنده ابتدا شیوه‌های ایجاد انحراف را از طریق رسانه‌های بیگانه و فضای مجازی در بین خانواده‌ها بررسی کرده و سپس با مراجعه به منابع قرآنی و روایی، راهکارهای پیشگیری و درمان این مشکل فراگیر را مورد بررسی قرار داده است. عمده‌ترین نتایج به دست آمده در این پژوهش، بر این واقعیت دلالت دارد که پایین بودن سطح اطلاع مردم درباره نحوه تعامل صحیح با رسانه‌های نوپدید، عدم آگاهی از عوارض دل‌سپردن و استفاده نآگاهانه از این رسانه‌ها و نیز برخورد ساده لوحانه با نیات و اهداف تهیه‌کنندگان و سرمایه‌گذاران این برنامه‌ها، از مهم‌ترین عوامل آسیب‌پذیری اخلاقی خانواده‌ها به شمار می‌آید. افزون بر این، رویگردانی عملی برخی از نخبگان سیاسی و دینی جامعه و وابستگی آن‌ها از ارزش‌های اخلاقی و درماندگی مردم در تأمین مایحتاج ضروری زندگی، باعث دل‌سردی برخی از مردم و سلب اعتماد آنان از نظام اسلامی، روی آوردن به جبهه باطل و پذیرش سبک زندگی عرضه شده از سوی آنان از طریق رسانه‌های بیگانه شده است.

- نویسنده در انتها موضوعاتی را برای انجام پژوهش‌های آتی پیشنهاد کرده است:
- علل اقبال فرزندان به ماهواره و شبکه‌های غیراخلاقی با رویکرد بررسی نقش والدین در این مقوله؛
  - بررسی آثار اشتغال بانوان در خارج از منزل بر فرزندآوری و تربیت فرزندان؛
  - بررسی آثار اشتغال بانوان بر انحراف اخلاقی همسران و افزایش آمار طلاق؛
  - بررسی تأثیر ماهواره، بازی‌های رایانه‌ای و فضای مجازی بر طرزتفکر کودکان در سنین نوجوانی و جوانی؛
- بررسی میزان تأثیر پایبندی به احکام دینی، داشتن انس با قرآن کریم و اهل بیت در مصون ماندن از آسیب‌های رسانه‌ای.

عنوان اثر	آسیب‌شناسی فضای مجازی و شیوه‌های تربیتی متناسب با آن	نویسنده	محمد امیدی
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم / ۱۳۹۷	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

فضای مجازی با خصوصیتی همچون بی‌مکانی و فرازمانی بودن، عدم محدودیت به قوانین مدنی متکی بر دولت و ملت‌ها، قابل دسترس بودن هم‌زمان، روی فضا بودن و برخورداری از فضاهای فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی و سیاسی جدید، تقریباً توانسته نوع مجازی تمام امور انسان را به وجود آورد. این دنیا که با نام مجازی در کنار دنیای واقعی و به موازات آن به حیات خود ادامه می‌دهد، باعث شد زندگی اجتماعی انسان‌ها به شدت تغییر کند و بیشتر امور آن‌ها از طریق این فضا و به وسیله اینترنت انجام گیرد.

رسانه‌های نوین اطلاعاتی و در رأس آن اینترنت، موجب نوسازی فرایندهای اجتماعی شده است. این فناوری تمام جنبه‌های زندگی مردم را تحت الشعاع قرار داده است؛ به طوری که جایگاه قابل توجهی به خصوص در بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. استفاده مناسب از آن برای بالا بردن سطح دانش، نیروی نهفته زیادی دارد، ولی استفاده نادرست از آن ممکن است زیان‌های فراوانی به همراه داشته باشد که متأسفانه امروزه شاهد آثار ویرانگر آن هستیم. به همین دلیل، آشنایی با فضای مجازی و تأثیرات مثبت و منفی آن، امری ضروری به نظر می‌رسد.

هدف نگارنده در این نوشتار، شناخت میزان تأثیر و آسیب‌های فضای مجازی بر زندگی بشر، به ویژه مردم ایران است. سؤال اصلی ایشان این است که: آسیب‌های استفاده از فضای مجازی و اینترنت چیست و با چه شیوه‌های تربیتی می‌توان پیامدهای سوء آن را مهار کرد؟

نویسنده اعتیاد، پرخاشگری و بداخلاقی، دور شدن از واقعیات جامعه، انحرافات فکری و اتلاف وقت را از آسیب‌های فردی فضای مجازی می‌داند و همچنین معتقد است سست شدن کانون خانواده، دوستی‌های نامتعارف و غیرواقعی، شایعه و دروغ‌پردازی، ضعیف شدن بازدهی کاری کارمندان، ضعف اقتصاد جامعه و ضعف علمی، از جمله آسیب‌های اجتماعی این فضا است.

نگارنده در پایان برای کاهش خطرها و آسیب‌های فضای مجازی پیشنهادهای زیر را ارائه کرده است:

- لزوم اصلاح نظام آموزشی و تربیتی کشور با مبنای اخلاق دینی؛
- لزوم آموزش فرهنگ استفاده از اینترنت در جامعه به وسیله نخبگان؛
- ضرورت تربیت انسان‌های معتقد و متخلّق به اخلاق دینی؛
- تبلیغات گسترده به منظور اطلاع‌رسانی درخصوص پیامدهای مثبت و منفی استفاده از فضای مجازی از سوی دستگاه‌های فرهنگی؛
- ایجاد محدودیت برای ورود کودکان به فضای مجازی به وسیله والدین.

عنوان اثر	انواع بازی و تأثیر آن بر کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی با تأکید بر بازی‌های رایانه‌ای	نویسنده	محمودرضا شیرازی
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم/ ۱۳۹۴	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

«بازی» یکی از عوامل مهمی است که بر روحیه و شخصیت کودک اثر می‌گذارد و بخش جدایی‌ناپذیر زندگی اوست. در منابع اسلامی و روان‌شناسی نیز به اهمیت بازی در دوران کودکی توجه فراوانی شده است. امروزه بازی‌های رایانه‌ای با تنوع و جذابیت فراوانی که دارند، جایگزین بازی‌های سنتی و حرکتی در زندگی کودکان شده‌اند. نوع ساخت، سبک‌های مختلف موجود در این بازی‌ها، و نیز اهداف آشکار و پنهانی که از طرف سازندگان بازی‌های رایانه‌ای مورد توجه بوده، آثار مختلفی در ابعاد گوناگون بر کودکان می‌گذارد؛ چراکه کودکان به‌ویژه در هفت سال اول زندگی، بیشترین تأثیر را از طریق بازی کردن می‌پذیرند.

هدف نگارنده از انجام این تحقیق، شناسایی تأثیرات بازی‌های رایانه‌ای بر کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی و همچنین شناسایی اهمیت انواع بازی در زندگی کودک و نقش والدین در بازی کودک بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد بازی‌ها در جهات مختلف بر کودکان اثرگذارند و بازی‌های رایانه‌ای، دارای آثار مثبت و منفی هستند؛ هرچند در حال حاضر با توجه به اهداف مدنظر از طرف سازندگان بازی‌های رایانه‌ای خارجی و گسترش بیشتر آن بازی‌ها در مقایسه با بازی‌های داخلی در بین کودکان و نوجوانان، می‌تواند آثار منفی بازی‌های رایانه‌ای در ابعاد مختلف وجودی کودک و تأثیرپذیری منفی او، به مراتب بیشتر از آثار مثبت آن‌ها باشد.

این پایان‌نامه در شش فصل طراحی شده است که نویسنده در فصل اول به کلیات پژوهش و در فصل دوم به تعریف بازی از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی و انواع بازی می‌پردازد. وی در فصل سوم، بازی‌های رایانه‌ای را مطرح کرده و به تعریف، تاریخچه، علت گرایش به بازی‌های رایانه‌ای و سبک‌های مختلف آن پرداخته است. نگارنده در فصل چهارم، تأثیرات بازی‌های رایانه‌ای را بیان و آن را به دو بخش مثبت و منفی تقسیم کرده است. فصل پنجم نیز به نقش والدین در به‌کارگیری بازی با کودک اختصاص دارد.

برخی از نتایج این پایان نامه عبارت اند از:

- بیشتر بودن آثار منفی بازی های رایانه ای موجود در مقایسه با آثار مثبت آن؛
- برنامه ریزی صحیح والدین در انتخاب بازی های مناسب و قرار دادن وقت کافی برای فرزندان؛
- مدیریت صحیح و فرهنگ سازی مناسب و اختصاص بودجه کافی در زمینه ساخت بازی های رایانه ای ایرانی به وسیله مسئولان؛
- رشد و پرورش افراد بازی ساز برای ساخت بازی های مطلوب..

عنوان اثر	بررسی روایت‌های تعاملی به منظور ارائه روایت دینی در بازی‌های رایانه‌ای	نویسنده	علی رازی زاده
محل و سال ارائه	حوزه علیمه قم / ۱۳۹۳	مقطع:	سطح ۳

گزارش اثر

مهم‌ترین تفاوت روایت‌پردازی را در بازی‌های رایانه‌ای با دیگر فرم‌های روایی، می‌توان در ارائه روایت از طریق مشارکت کاربر و طراح اصلی داستان در چارچوبی مشخص و ازپیش طراحی شده در قالبی تعاملی دانست. این قابلیت، نقش کاربر را از مخاطبی منفعل در برابر نویسنده، به مخاطبی فعال در روند تکامل داستان تغییر می‌دهد. این فرایند که به عنوان روایت تعاملی شناخته می‌شود، زمینه را برای القای حس یگانگی میان کاربر و شخصیت درون فضای مجازی بازی رایانه‌ای فراهم می‌آورد. از آنجاکه این ظرفیت می‌تواند به منظور ارائه محتوایی برآمده از آموزه‌های دینی و متناسب با باورهای جامعه هدف مورد استفاده قرار گیرد، شناخت و توجه به روایت‌های تعاملی را به منظور ارتقای نگرش مذهبی، افزایش اطلاعات دینی و حتی امکان خلق تجربه‌ای معنوی برای کاربر، اجتناب‌ناپذیر جلوه می‌دهد. از این رو، نگارنده در این پژوهش تلاش کرده ضمن تبیین انواع و ویژگی‌های روایت‌های تعاملی، امکان و چگونگی ارائه روایت دینی را در بستر بازی‌های رایانه‌ای مورد بررسی قرار دهد.

نویسنده در فصل اول به کلیات پرداخته و در فصل دوم به پیشینه و مبانی پژوهشی اشاره کرده است. از جمله مطالب فصل دوم می‌توان به اهمیت روایت در بازی‌های رایانه‌ای، تاریخچه روایت در بازی‌های رایانه‌ای، و نیز مبانی نظری هنر دینی و بازی رایانه‌ای دینی اشاره کرد. او در فصل سوم به یافته‌های پژوهش، همچون انواع روایت‌های تعاملی، عناصر روایت‌های تعاملی، محاسن و معایب بهره‌گیری از روایت‌های تعاملی، و بهره‌گیری از ظرفیت‌های روایت تعاملی به منظور ارائه روایت دینی پرداخته است.

نگارنده در پایان به این نتایج رسیده است:

- شریعت مدار بودن در خلق اثر هنری دینی، شرط لازم است، اما شرط کافی برای خلق اثر هنر دینی، وجود ویژگی‌هایی برآمده از آموزه‌ها و باورهای دینی در آن است.

- تفکیک میان هنر دینی و هنر قدسی و مصادره هنر دینی به نفع هنر قدسی، سبب می شود تعداد زیادی از آثار هنری برآمده از باورها و آموزه های دینی و شرعی، از دایره شمول هنر دینی خارج شود که این تفکیک ضروری نیست.

- بازی رایانه ای دینی، بازی ای است که به دست هنرمند مسلمان و براساس آموزه های دینی برآمده از قرآن و سنت ارائه شده است.

- خلق بازی رایانه ای دینی نیازمند توجه به مقدماتی، از جمله شناخت صحیح بازی رایانه ای، درک درست از محتوای انتخاب شده برای عرضه در چاقوب بازی رایانه ای و برقراری ارتباط مناسب میان سبک انتخابی و محتواست.

- بازی های رایانه ای ظرفیت شگرف و در حال توسعه ای در زمینه های آموزش و فرهنگ سازی دارند. بنابراین، می توان به منظور ارتقای نگرش مذهبی و افزایش اطلاعات دینی در کاربران این رسانه، از این رسانه استفاده کرد.

- با پیشرفت فناوری و توسعه روزافزون بازی های رایانه ای، قابلیت روایت و داستان گویی در بازی های رایانه ای، به دلیل تعاملی بودن که به فعال شدن کاربر می انجامد، از حالت غیرتعاملی خارج شد و شرایطی برای کاربر به دست آمد که به همراه طراح بازی، در شکل گیری و روایت پردازی نقشی را به عهده بگیرد. این مهم باعث شده کاربر در صورت امکان، داستان اصلی را رها کند و خود به اکتشاف جهان بازی مشغول شود.

سعيد افضل	نویسنده	راهکارهای مقابله با آسیب‌های اخلاقی فضای مجازی بر کودکان	عنوان اثر	۲۲
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۷	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

فضای مجازی زمینه‌ای است که بشر برای رفع نیازهای خود به آن دست یافت و در امور خود صرفه‌جویی، سرعت و دقت ایجاد کرد و توانست بسیاری از امور مادی و معنوی خود را در این فضا به نتیجه برساند. اما متأسفانه انسان در بسیاری از کارها نتوانسته به نقطه‌ای برسد که از آسیب‌ها جلوگیری کند و مصنوعات که ایجاد کرده، در زندگی او لطمه و آسیب به وجود آورده است. یکی از دوران‌های رشد مادی و معنوی انسان‌ها در امور معنوی، اخلاقی و فرهنگی، کودکی است که بهترین زمان برای تربیت، آموزش و تهذیب اخلاق است؛ البته در این دوران، کودک به شدت آسیب‌پذیر هم می‌باشد.

نگارنده به تبیین کارکردهای محتوایی و ظاهری فضای مجازی پرداخته و به دنبال بررسی آسیب‌های اخلاقی این فضا برای کودکان است. او در این اثر در بیان آسیب‌های فردی، علاوه بر انکار خدا، دین‌باوری، اعتیاد رسانه‌ای، اعتیاد به آهنگ کودکی، تشویش ذهنی کودک، تنوع‌طلبی و خیال‌پردازی افراطی، به موارد دیگری نیز اشاره کرده است. وی همچنین در بیان آسیب‌های اجتماعی نیز به مواردی از جمله مسئولیت‌گریزی، مصرف‌گرایی، فرهنگ زدایی، کاهش عزت نفس و شخصیت‌سازی کاذب پرداخته است.

نویسنده در بخش چهارم به راهکارهای پیشگیرانه و مقابله‌ای با آسیب‌های یادشده می‌پردازد. برخی از راهکارهای پیشگیرانه وی عبارت‌اند از: تقویت سواد رسانه، بومی‌سازی رسانه، تغافل، مدیریت دینی والدین و فعالیت‌های فوق‌برنامه. همچنین از دیدگاه او، برخی از راهکارهای مقابله عبارت‌اند از: تعمیق باورهای دینی، تعمیق باورها و الگوهای ملی همچون رستم و سهراب، الگوسازی کودکان موفق در خانواده اطرافیان و محیط‌های پیرامونی، الگوسازی حضرت مهدی (عج) و برخی موارد دیگر.

عنوان اثر	ذهن و هوش مصنوعی	نویسنده	محمد عباس زاده جهرمی
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹	مقطع	سطح ۴

گزارش اثر

شناخت ویژگی‌های موجود زنده، به‌ویژه درمقایسه با محصولات ارائه شده ازسوی فناوری‌های جدید و ادعاهای مطرح شده به همراه آن، یکی از نیازهای مهم جامعه علمی است. از جمله این فناوری‌ها، رایانه و ربات است که روزبه‌روز در حال پیشرفت می‌باشد. هوش مصنوعی در کنار رشد این فناوری، در دهه‌های اخیر توجه بسیاری از متفکران را به خود جلب کرده است. از جمله ادعاهای مطرح شده در این خصوص، شبیه‌سازی ذهن انسان به وسیله این فناوری است. سرل می‌گوید: دیدگاه غالب فلسفه، روان‌شناسی و هوش مصنوعی، دیدگاهی است که بر مشابهت‌های میان عملکرد مغز آدمی و عملکرد رایانه تأکید می‌کند. طبق افراطی‌ترین روایت در این دیدگاه، مغز تنها یک رایانه رقمی است و ذهن تنها یک برنامه رایانه‌ای. می‌توان این دیدگاه را چنین خلاصه کرد: نسبت ذهن به مغز، مثل نسبت برنامه به سخت‌افزار رایانه است. بنابراین، تبیین تفاوت‌های ذهن و هوش مصنوعی می‌تواند پاسخی به این‌گونه ادعاها باشد.

نگارنده به منظور تبیین تفاوت‌های ذهن و هوش مصنوعی، ابتدا جایگاه، حقیقت و کارکردهای ذهن را به کمک مبانی و دیدگاه‌های مطرح در علم‌النفس فلسفه تشریح نموده و در ادامه از روان‌شناسی در حد تبیین رابطه ذهن و جسم استفاده کرده و در آخر نیز با مروری بر هوش مصنوعی و قابلیت‌های آن و تبیین مبانی آن، شباهت‌ها و تفاوت‌های ذهن و هوش مصنوعی را بیان می‌کند. رویکرد نویسنده بیشتر فلسفی، هستی‌شناسانه و معرفت‌شناسانه است؛ در نتیجه، سعی شده از مطالب ارائه شده در علوم دیگر در حد تنقیح موضوع یا زمینه ساز این مباحث استفاده نماید.

با توجه به اینکه نگارنده با استفاده از فلسفه اسلامی به دنبال کشف دو سؤال است؛ اول آنکه «تفاوت‌های بین ذهن و هوش مصنوعی چیست؟» و دوم آنکه «آیا ذهن قابل تقلیل به هوش مصنوعی است؟» چنین بیان می‌دارد که ماشین می‌تواند برخی افعال انسان را شبیه‌سازی و مدل کند یا اینکه به خدمت انسان درآید و او را در برخی تصمیم‌ها و کارهای یاری رساند؛ حتی ممکن

است در برخی زمینه‌ها بهتر، دقیق‌تر و سریع‌تر از انسان نتیجه را روشن سازد، اما بین موجود جاندار و بی‌جان تفاوت بسیاری وجود داشته که به صرف پیاده‌سازی برخی افعال انسان نمی‌توان جایگاه و مقام منحصر به فرد وی را نادیده گرفت. او ویژگی ممتازی که انسان را از ماشین جدا می‌کند، «اراده» می‌داند که به انسان قدرت پیش‌بینی ناپذیر می‌بخشد.

نویسنده در پایان به ذکر عواقب ناگوار مقهور شدن در برابر این فناوری می‌پردازد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: از بین رفتن مقام، منزلت و کرامت‌های انسان، نفی ارزش‌های اخلاقی، از بین رفتن روحیه خودباوری، از بین بردن قدرت تحول و تغییر شرایط محیط.

وحد علی لو	نویسنده	سازوکارها و الزامات تبلیغ دینی در فضای مجازی	عنوان اثر	۲۴
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم ۹۴-۹۵	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

امروزه هنوز عده بسیاری اثربخش‌ترین و اصلی‌ترین شیوه را برای تبلیغ دین، تبلیغ سنتی می‌دانند، اما از دید برخی دیگر، با حفظ اهمیت جایگاه تبلیغ سنتی، باید در کنار آن، از ابزارهای ارتباطی مدرن، به‌ویژه اینترنت و رسانه‌های اجتماعی مجازی برای تبلیغ دین بهره گرفت. در این تحقیق، نگارنده درصدد شناسایی سازوکارها و الزامات تبلیغ دینی در فضای مجازی است و این پژوهش را از حیث هدف، پژوهشی کاربردی می‌داند. او این پژوهش را با روش ترکیبی (اسنادی و میدانی) انجام داده و اطلاعات مورد نیاز تحقیق را با مراجعه به منابع و نیز با مصاحبه عمیق با کارشناسان رسانه و تبلیغ گردآوری کرده است.

نویسنده با بیان چستی فضای مجازی، و نیز مهم‌ترین فرصت‌ها، چالش‌ها و بایسته‌های تبلیغی شبکه‌های مجازی، به این نتایج رسیده است:

الف) مهم‌ترین فرصت‌ها: انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگ‌های مختلف، تقویت و شکل‌گیری خرد جمعی، امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌های دیگران، تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی، توسعه مشارکت‌های مفید اجتماعی، افزایش سرعت در فرایند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه‌روزی بین استاد و شاگرد، افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر.

ب) مهم‌ترین چالش‌ها: شکل‌گیری و ترویج سریع شبهات و اخبار کذب، تبلیغات ضد دینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع، تأثیرات منفی رفتاری، فقدان سواد رسانه‌ای لازم.

ج) مهم‌ترین بایسته‌های تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی مجازی: برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و لزوم تشکیل شورای سیاست‌گذاری بالادستی تبلیغ مجازی، ارتقای تبلیغ دین از طریق تأکید بر جنبه‌های روان‌شناختی، آسیب‌شناسی و شناخت مخاطب.

نویسنده در بخش پایانی، به برخی از ویژگی‌های مبلغ در فضای مجازی اشاره کرده است.

مهدی عمروآبادی	نویسنده	روش‌شناسی تبلیغات ضددینی در فضای مجازی و راهکارهای مقابله با آن	عنوان اثر	
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۲	محل و سال ارائه	۲۵

گزارش اثر

امروزه هنوز عده بسیاری، اثربخش‌ترین و اصلی‌ترین شیوه را برای تبلیغ دین تبلیغ سنتی می‌دانند، اما از دید برخی دیگر، با حفظ اهمیت جایگاه تبلیغ سنتی، می‌بایست در کنار آن، از ابزارهای ارتباطی مدرن (به‌ویژه اینترنت و رسانه‌های اجتماعی مجازی) ریا تبلیغ دین بهره‌گرفت. نگارنده این تحقیق در صدد شناسایی سازوکارها و الزامات تبلیغ دینی در فضای مجازی بوده و این پژوهش را از حیث هدف پژوهشی کاربردی می‌داند. ایشان این پژوهش را با روش ترکیبی (اسنادی و میدانی) انجام داده است. اطلاعات مورد نیاز تحقیق با مراجعه به منابع و نیز با مصاحبه عمیق با کارشناسان رسانه و تبلیغ گردآوری نموده است.

نویسنده با بیان چيستی فضای مجازی، مهمترین فرصت‌ها، چالش‌ها و بایسته‌های تبلیغی شبکه‌های مجازی به این نتیجه رسیده که:

الف) مهمترین فرصتها: انتشار سریع و آزادانه اخبار و اطلاعات، امکان عبور از مرزهای جغرافیایی و آشنایی با افراد، جوامع و فرهنگهای مختلف، تقویت و شکل‌گیری خرد جمعی، امکان بیان ایده‌ها به صورت آزادانه و آشنایی با ایده‌های دیگران، تبلیغ و توسعه ارزش‌های انسانی و اخلاقی در عرصه جهانی، توسعه مشارکتهای مفید اجتماعی، افزایش سرعت در فرآیند آموزش و ایجاد ارتباط شبانه روزی بین استاد و شاگرد، افزایش اعتماد، صمیمیت و صداقت در فضای سایبر

ب) مهمترین چالش‌ها: شکل‌گیری و ترویج سریع شبهات و اخبار کذب، تبلیغات ضد دینی و القای شبهات، نقض حریم خصوصی افراد، انزوا و دور ماندن از محیط‌های واقعی اجتماع، تأثیرات منفی رفتاری، فقدان سواد رسانه‌ای لازم

ج) مهمترین بایسته‌های تبلیغ دین در شبکه‌های اجتماعی مجازی: برنامه ریزی و سیاست‌گذاری و لزوم تشکیل شورای سیاست‌گذاری بالادستی تبلیغ مجازی، ارتقای تبلیغ دین از طریق تأکید بر جنبه‌های روان‌شناختی، آسیب‌شناسی و شناخت مخاطب. و در بخش آخر نگارنده به برخی از ویژگی‌های مبلغ در فضای مجازی اشاره می‌کند.

علی مختاریان	نویسنده	فضای مجازی و تأثیر آن بر هویت دینی؛ پیامدها و راهکارها	عنوان اثر	۲۶
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۴	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

دین به منزله پدیده‌ای پویا، مهم‌ترین رکن هویت فرهنگی و اجتماعی در جامعه است و نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت جوانان دارد. در زمان حاضر، از طرفی فضای مجازی به‌طورکلی و به‌خصوص شبکه‌های مجازی همچون فیسبوک، ارزش‌های اجتماعی را متحول ساخته‌اند و دگرگونی گسترده‌ای را در شیوه‌های شکل‌گیری هویت دینی افراد و گروه‌ها به‌وجود آورده‌اند و ازسوی دیگر، پرواضح است که یکی از مهم‌ترین ابعاد زندگی افراد که به‌یقین می‌توان گفت از مهم‌ترین جنبه‌های حیات بشری نیز می‌باشد، جنبه هویتی آنان است و تغییرات به‌وجودآمده در سطوح ملی و بین‌المللی، باعث ایجاد چالش در شاخص‌های هویت اسلامی ایرانی شده است. نگارنده در اثر خود در عنوانی به تأثیرات فضای مجازی بر شکل‌گیری هویت دینی و پیامدهای، به چهار موضوع دیدگاه‌های مختلف درباره چگونگی تأثیر فضای مجازی، تأثیرات فضای مجازی در حوزه باور و اعتقاد دینی و پیامدهای آن، تأثیرات فضای مجازی در حوزه عمل به دین (زندگی روزمره دین‌داران) و آسیب‌های روانی شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. او در موضوع اخیر به کم شدن روابط خانوادگی، افسردگی و انزوای اجتماعی، بی‌اعتمادی والدین به فرزندان، کناره‌گیری اجتماعی و کاهش فعالیت‌های اجتماعی و چند آسیب دیگر اشاره کرده است.

وی در فصل سوم پژوهش خود، راهکارهای جهت‌دهی صحیح تأثیر فضای مجازی را بر شکل‌گیری هویت دینی بررسی و سه دیدگاه خوشبینانه، بدبینانه و واقع‌گرایانه را درخصوص مقابله با فضای مجازی بیان کرده است. از راهکارهای عملی او در حوزه‌های باور و اعتقاد دینی، می‌توان به ازبین بردن ریشه‌های تضاد در عقاید، توجه به ارزش‌های دینی، حضور پررنگ در فضای مجازی، جلوگیری از اباحه‌گری و سردرگمی و... اشاره کرد. همچنین نگارنده به ارائه پنج پیشنهاد درباره راهکارهای عملی مربوط به حوزه رفتار و عمل دینی، نظیر حضور دین در اینترنت، تقویت

رفتارهایی که در مسائل دینی ریشه دارند، استفاده از قانون الزام راجع به عملکرد به تکالیف دینی و... پرداخته است.

او در نتیجه‌گیری خود بیان می‌دارد که مناسب‌ترین راهکار و بهترین موضع در قبال فضای مجازی، در مرحله اول پذیرش و شناخت صحیح آن، در مرحله دوم، پیدا کردن راه‌حل‌ها و راهکارهایی برای ایستادگی در مقابل زیان‌های آن، و در مرحله سوم، بهره بردن از مزیت‌های این فضا در جهت اهداف عالیه است.

سید محسن اسدالهی	نویسنده	بررسی نقش تبلیغی حوزه‌های علمیه در فضای مجازی (چالش‌ها و فرصت‌ها)	عنوان اثر	
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۳	محل و سال ارائه	۲۷

گزارش اثر

یکی از برجسته‌ترین عناصر حوزه‌های علمیه در احیای آموزه‌های دینی و نشر اسلام، عنصر تبلیغ است که میراثی گران بها از گذشتگان و پیشینیان حوزه شمرده می‌شود. اما امروزه تبلیغ از انحصار روش‌های سنتی خارج شده و با فناوری‌های نوظهور در جوامع بشری شکل جدیدی به خود گرفته است. یکی از این فناوری‌ها، گسترش فضای ارتباطی بین جوامع در قالب فضای مجازی است. فضای مجازی به علت گستردگی، اقشار مختلفی از مردم را در خود جای داده است. همچنین در این فضا حوی انواع اطلاعات است که گروه‌هایی متنوع، از جمله گروه‌های فکری و اعتقادی از این ابزار برای نشر افکار و عقاید خود بهره می‌گیرند. براین اساس، ضرورت استفاده از فضای مجازی در انتشار و تبلیغ دین آشکار می‌گردد. نگارنده با محوریت نقش حوزه‌های علمیه در امر تبلیغ در فضای مجازی، بر این باور است که اولاً، اهمیت ورود حوزه‌های علمیه در این عرصه به صورت جدی، سازمان‌دهی شده و هدفمند و همچنین آموزش طلاب برای چگونگی استفاده از فناوری ارتباطات و اطلاعات و استفاده از فناوری مدرن برای مقابله با تهاجم دشمن ضرورت دارد. ثانیاً، حوزه در این مهم فرصت‌ها و چالش‌هایی را پیش رو دارد که تحقیق حاضر به بررسی تفصیلی آن پرداخته است. نویسند در پایان نیز پیشنهادهایی ارائه کرده است؛ از جمله: ضرورت هماهنگی بین دستگاه‌های تبلیغاتی، تبیین سیاست تبلیغی واحد و منسجم در کشور در حوزه فضای مجازی، تعمیم عرصه‌های تبلیغ، جمع جهانی حوزه‌ها و مراحل تدوین سیاست‌های راهبردی رسانه‌ای در فضای مجازی.

ذوالفقار سعادت بصیر	نویسنده	فلسفه فضای مجازی	عنوان اثر	۲۸
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۳	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

یکی از ویژگی‌های دوران معاصر که به «عصر ارتباطات» مشهور شده، وجود مقوله فضای مجازی و رایانه است. نگارنده این اثر می‌گوید با وجود نوپایی، مقوله فضای مجازی و رایانه، دگرگونی‌های وسیع و بسیار مهمی در عرصه‌های مختلف فرهنگی، علم، آموزشی و اقتصادی به وجود آورده است. این دگرگونی‌ها تا جایی پیشرفت داشته که موجب پیدایش شبهات و ادعاهای عجیبی از قبیل هوشمندی، علم، حیات و... برای رایانه و دانش هوش مصنوعی که در پی شبیه‌سازی رفتارهای هوشمند انسانی است گردیده است.

نویسنده در پژوهش خود با بررسی فلسفی (اسلامی و غربی) مقوله‌های ذهن، هوش مصنوعی و فضای مجازی و مقایسه آن‌ها با یکدیگر، در پی آن بوده که به شبهات مطرح شده درباره حیات و هوشمندی فضای مجازی پاسخ گوید و با برجسته‌سازی قابلیت‌های ذهن انسان، بی‌مبنا بودن ادعاهای مطرح شده را در این خصوص ثابت کند. او در پایان پژوهش خود نیز با اشاره به پاره‌ای از فرصت‌ها، تهدیدها و کارایی‌های فرهنگی، آموزشی، تبلیغاتی و... این مقوله، سعی کرده بیشتر به اهمیت این مقوله اشاره کند تا اینکه استفاده درستی از آن بشود و درعین حال از آسیب‌های احتمالی نیز جلوگیری گردد.

محمدمهدی محب‌الرحمان	نویسنده	بررسی مبانی فقهی فیلتر(صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی)	عنوان اثر	۲۹
سطح ۴	مقطع	حوزه علمیه قم	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

این پژوهش از نگاه نگارنده به دنبال پاسخ فقهی این مسئله است: آیا دولت اسلامی (دوران غیبت) یا اشخاص حقیقی، حق و اجازه شرعی دارند تا صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و همچنین شبکه‌های اجتماعی مجازی را فیلتر و مسدود کنند؟ به گفته نویسنده، این بحث، فارغ از فساد این صفحات، تلویزیون‌ها و شبکه‌ها و در حکم اولی فیلتر کردن است. او می‌گوید ممکن است طبق احکام ثانوی، مانند اقتضای ضرورت و غیر آن، حکمی غیر از حکم اولی پیدا کنند؛ چنان‌که در مواردی در این پژوهش به آن اشاره شده است.

نگارنده در این پژوهش به این نتیجه رسیده است که اصل اولی، حرمت منع کردن دیگران از دسترسی به صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های مجازی است، اما در صورتی که بیع اینترنت، مشروط به اطلاعات خاصی باشد، می‌توان اطلاعاتی را که فرار از مبیع است، فیلتر نمود. همچنین با علم به منکر بودن صفحات وب، تلویزیون‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی، در صورتی که ضرر و مفسده‌ای از فیلتر کردن در میان نباشد، فیلتر کردن و منع دیگران از دسترسی به این صفحات و تلویزیون‌ها و شبکه‌ها لازم می‌شود.

عنوان اثر	بررسی احکام ارتباطات مرتبط با شبکه‌های اجتماعی	نویسنده	جواد صالحی حاجی‌آبادی
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۷	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

به نظر نگارنده، گستردگی شبکه‌های اجتماعی و فراگیری آن، همچنین گوناگونی ارتباطات موجود در این شبکه‌ها و نیاز عموم جامعه به آگاهی از احکام مرتبط با این موضوع، و نیز کمبود پژوهش‌های مرتبط، بایستگی احکام ارتباطات مرتبط با شبکه‌های اجتماعی را آشکار می‌سازد. با توجه به گستردگی ارتباطات موجود در شبکه‌های اجتماعی و تفاوت مناط حکم هر کدام، نمی‌توان حکم کلی درباره ارتباطات ناشی از شبکه‌های اجتماعی بیان نمود.

نویسنده در پژوهش خود در احکام ارتباطات، به مواردی چون نظر دین و صاحبان اندیشه درباره مقوله ارتباط، اصل اولی در حکم ارتباط، احکام موضوعات متناسب با «ارتباط فی حد نفسه»، احکام و موضوعات متناسب با ارتباط از نظر محتوا و ارتباط از نظر قالب اشاره کرده است. او همچنین در قسمتی از پژوهش خود، احکام مرتبط با هزینه‌کرد زمانی برای شبکه‌های اجتماعی و نیز احکام مرتبط با استفاده از محصولات شرکت‌های غیراسلامی و مواردی دیگر را بیان کرده است. نویسنده در آخرین بخش از پژوهش خود، به احکام ارتباطات متناسب با شبکه‌های اجتماعی پرداخته و اثرگذاری صوتی، تصویری یا نوشتاری بودن ارتباط (ارتباط با نامحرم، سلام و جواب با او، اقرار و موارد مشابه به صورت متنی)، حضوری یا غیرحضوری بودن ارتباط (حرمت نظر به نامحرم، صله‌رحم، آیه سجده‌دار، اقرار حل و موارد مشابه)، آنلاین یا غیرآنلاین بودن ارتباط (نگاه به نامحرم، اذان و اقامه، غنا، غیبت و...) و معلوم یا مجهول بودن مخاطب را در حکم ارتباطات بررسی کرده است.

جواد احمدی	نویسنده	بررسی آثار تربیتی، اخلاقی و روان شناختی بازی های رایانه ای در کودکان از دیدگاه اسلام و روان شناسی	عنوان اثر	۳۱
سطح ۳	مقطع	حوزه علمیه قم	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

بررسی آثار بازی های رایانه ای، یکی از مباحث ضروری جامعه ما در عصر حاضر است که تحقیق گسترده ای می طلبد. نگارنده این پژوهش بر آن است که امروزه بازی های رایانه ای، جوامع انسانی و خانواده ها را مشغول خود کرده و حیات شایسته انسانی را از جنبه های مختلف تحت تأثیر قرار داده است. لذا او در پژوهش خود سعی کرده گامی در راه تبیین آثار بازی های رایانه ای از نظر تربیتی و روان شناختی بردارد.

نویسنده با بهره گیری از قرآن کریم و روایات و متون اسلامی و نیز دیدگاه های صاحب نظران در روان شناسی، اصل ضرورت بازی را برای کودکان و اثر بازی های رایانه ای را بر آن ها بررسی کرده است. او چنین نتیجه می گیرد که اولاً، بازی برای کودکان امری ضروری است و دنیای بدون بازی برای کودکان بی معناست. ثانیاً، بازی های رایانه ای، آثار تخریبی و روان شناسی بسیار شدیدی همچون تخیل بیش از حد، ترس، انزواطلبی، خشونت، پرخاشگری، اعتیاد و اضطراب را در پی دارد. ثالثاً، بهترین نوع بازی برای کودکان، بازی های طبیعی و جذاب و بانشاط است.

نویسنده همچنین در رساله خود به مباحثی چون اهمیت بازی کودکان از دیدگاه اسلام، اهمیت بازی از دیدگاه روان شناسی، ویژگی های بازی های مفید از نظر اسلام و روان شناسی، تاریخچه بازی های رایانه ای و راز جذابیت و علل گرایش به آن ها، اهداف ساخت و گسترش بازی های رایانه ای، و همچنین آثار مثبت و منفی جسمی، تربیتی، اخلاقی و روان شناختی این بازی ها پرداخته است.

عنوان اثر	فرصت‌ها و چالش‌های بازی‌های دیجیتالی در تبلیغ دین	نویسنده	سید مهدی سهیلی مقدم
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم، ۱۳۹۲	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

از دیدگاه نگارنده، صنعتی شدن جوامع بشری که حاصل گسترش فزاینده علوم و فنون بوده، سبب افزایش اوقات فراغت نیز شده است. در چنین وضعیتی افراد جامعه و به خصوص نوجوانان و جوانان، خواهان کیفی‌سازی اوقات فراغت خود، همگام با پیشرفت‌های فناوری هستند. در این راستا، متناسب با پیشرفت فناوری، صنعت تفریح و سرگرمی نیز دچار دگرگونی و تحول شده است. بازی‌های سنتی و پرجنب‌وجوش جای خود را به بازی‌های رایانه‌ای داده‌اند و هم‌اکنون این بازی‌های دیجیتالی هستند که وارد زندگی بشر شده‌اند.

از نگاه نویسنده، اغلب بازیکنان، بازی را برای سرگرمی، برخی برای یادگیری و عده‌ای برای جبران خلأهای روحی و روانی انجام می‌دهند. به نظر وی، بازی‌ها با داشتن خصوصیت تعاملی، تأثیری شگرف در فرهنگ و سیر تحول جوامع داشته‌اند. بازی‌های دیجیتالی مانند دیگر ساحت‌های فرهنگ، فرصت‌ها و چالش‌هایی را در حوزه مناسبات دینی و فرهنگی، از جمله ساخت، تبلیغ و اطلاع‌رسانی فراهم آورده‌اند که نویسنده در پژوهش خود با تجزیه و تحلیل چند بازی به اثبات این مدعای خود می‌پردازد. او از طریق بیان مشخصات، پیشینه داستان، روایت، شخصیت‌ها و روند بازی، با تجزیه و تحلیل و بازنمایی انواع گرایش فکری فرهنگی، به تحلیل اجمالی آن‌ها پرداخته و بیان می‌دارد که تکنیک نمونه‌گیری، از میان انبوه بازی‌های دیجیتالی از نوع هدفمند بوده و در روش‌های کیفی استفاده می‌شود.

نویسنده با بررسی محتوای سه بازی (فرقه اساسین «Assassin,s Creed»، جهنم دانته «Dante,s Inferno» و قلعه «Stronghold») نشان می‌دهد که به‌کارگیری این رسانه، از سویی فرصتی برای تمدن‌سازی و ارائه سبک زندگی اسلامی است و از سوی دیگر، به دلیل ترویج فرهنگ غرب و تهاجم به فرهنگ اسلامی، چالش و تهدید به‌شمار می‌آید. در نگاه وی، دشمنان به ابعاد واقعی این ابزار پی برده‌اند و با توان بسیار زیادی در حال بهره‌گیری از این رسانه برای پیشبرد اهداف جنگ نرم خود علیه اسلام هستند.

هاجر ناصحی	نویسنده	بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فضای مجازی در تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران	عنوان اثر	۳۳
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی / ۱۳۹۵	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

از آنجاکه ما در جهانی متحول و دستخوش دگرگونی‌های چشمگیر و دائمی زندگی می‌کنیم و در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، ناگزیر از تعامل با دستاوردهای فناوری جدید و متأخر بشری هستیم و در این تعامل، فرصت‌ها و چالش‌های فراوانی برای دست یافتن به جامعه توحیدی پیش روی ماست، برای سرعت بخشیدن در نیل به جامعه توحیدی براساس برنامه تحول بنیادین، برنامه‌ریزی برای شناسایی راهکارهای مهم تربیت دینی از طریق دنیای مجازی و غلبه بر چالش‌های پیش رو و استفاده مؤثر از آن، ضروری و حائز اهمیت است.

هدف نگارنده از این پژوهش، بررسی فرصت‌ها و چالش‌های دنیای مجازی در تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران بوده است. روش انجام این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع و اهداف پژوهش، روش پیمایشی است و نمونه‌های آن عبارت‌اند از ۳۷۴ دانش‌آموز دختر و پسر دوره متوسطه اول شهر تهران که با بهره‌گیری از فرمول کوکران به دست آمده است. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای بوده است.

براساس یافته‌های به دست آمده، فرصت‌های فضای مجازی عبارت‌اند از: افزایش رفتارهای دینی، آگاهی از فرامین دینی و رفتارهای انتخابی منطبق با دین. همچنین چالش‌های فضای مجازی عبارت‌اند از: ترویج باورهای مغایر با دین، ترویج رفتارهای غیردینی و رفتارهای انتخابی. نگارنده در پایان چند پیشنهاد پژوهشی ارائه کرده که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- در پژوهش‌های آتی، از روش‌های دیگر پژوهشی در خصوص فرصت‌ها و چالش‌های فضای مجازی در تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه بهره گرفته شود.
- در پژوهش‌های آتی، با توجه به روش پژوهشی از ابزارهای دیگری همچون مصاحبه با دانش‌آموزان و... به منظور بررسی چالش‌ها و فرصت‌های فضای مجازی در تربیت دینی بهره گرفته شود.
- به منظور بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فضای مجازی، از مصاحبه با متخصصان حوزه‌های مربوطه بهره گرفته شود.

اسماعیل جمشیدی حسن آبادی	نویسنده	بررسی رابطه استفاده از اینترنت با هویت دینی جوانان	عنوان اثر	
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق / ۱۳۹۳	محل و سال ارائه	۳۴

گزارش اثر

پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط میان استفاده از اینترنت و هویت دینی جوانان صورت گرفته است. در همین راستا، نگارنده دیدگاه‌های متفکران مختلف را درباره هویت (گیدنز، کاستلز، جنکینز و مارسیا) و نظریات مربوط به رسانه‌ها (نظریات تأثیر، دیدگاه مخاطب فعال، کارکرد رسانه‌ها، نظریه استفاده و خشنودی و...) را بررسی کرده و در نهایت انواع هویت دینی را از نظریه مارسیا و شاخص‌های استفاده از اینترنت را در نظریه استفاده و خشنودی استخراج و روابط میان آن‌ها را به عنوان فرضیات تحقیق مطرح کرده است.

به منظور بررسی این روابط، نویسنده، این پژوهش را به روش پیمایش انجام داده است. جامعه آماری تحقیق شامل تمامی دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه شهید بهشتی در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا بوده که تعداد ۲۸۰ نفر از طریق فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای در دانشگاه شهید بهشتی در تمامی مقاطع انتخاب شده‌اند.

نگارنده در پایان به این نتیجه رسیده که از میان متغیرهای مستقل، متغیر سابقه استفاده از اینترنت ($F=1/012$) و جنس ($F=2/036$) تنها با هویت دینی زود هنگام، متغیر میزان استفاده از اینترنت ($F=2/005$) تنها با هویت دینی پراکنده، و متغیر مهارت در استفاده از اینترنت با ($F=2/001$) تنها با هویت دینی کسب شده رابطه معنادار دارند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد نوع قالب هویت دینی میان دانشجویان، به ترتیب هویت دینی کسب شده، زود هنگام و مهلت خواه است و هویت دینی پراکنده نیز ضعیف‌ترین نوع هویت میان دانشجویان است.

او در پایان دو پیشنهاد ارائه کرده است:

- با توجه به اهمیت نقش دانشجو در تحولات مهم علمی، سیاسی و اجتماعی کشور و با در نظر گرفتن نتایج به دست آمده در زمینه ضعف علاقه دانشجویان به اکتشاف علمی، لازم است

با برنامه‌ریزی منسجم، بُعد فعالیت‌های عملی و علمی در سطح دانشگاه‌ها افزایش یابد و برای بهبود این وضعیت، راهکارهای مؤثری ارائه شود.

- از آنجا که مهارت در استفاده از اینترنت، تأثیر مثبتی بر نوع هویت دینی جوانان دارد، پیشنهاد می‌شود کلاس‌های آموزشی به منظور آشنا کردن هرچه بیشتر دانشجویان با امکانات اینترنت و کسب مهارت در استفاده از آن برگزار گردد.

محمد جواد غفوری	نویسنده	بررسی فرصت‌ها، چالش‌ها و بایسته‌های تبلیغ دین در اینترنت	عنوان اثر	۳۵
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه باقرالعلوم (ع) / ۱۳۹۳	محل و سال ارائه	

گزارش اثر

تبلیغ دین یکی از اساسی‌ترین پایه‌های ماندگاری و تداوم دین اسلام است و آیات و روایات بسیاری به ضرورت، شیوه‌ها و بایسته‌های تبلیغ اشاره دارند. در گذشته تبلیغ معارف دینی از طریق ارتباط مستقیم و چهره‌به‌چهره مبلغان با مخاطبان صورت می‌گرفت، ولی پس از کهکشان گوتنبرگ و ابداع صنعت چاپ، این معارف پا به عرصه مکتوبات گذاشت. با پیشرفت روزبه‌روز فناوری‌ها و با ظهور رسانه‌های یک‌سویه جدید، مانند رادیو و به‌ویژه تلویزیون، افراد مؤثر دینی به دلیل اینکه محتواسازان و مدیران این رسانه‌ها را افراد غیرمسلمان تشکیل می‌دادند، ابتدا از حضور در این عرصه امتناع کردند، اما با پیشرفت جوامع اسلامی و تشکیل حکومت اسلامی در ایران، این رسانه‌ها نیز به جمع ابزار مورد استفاده برای تبلیغ دین اسلام اضافه شد.

در این پژوهش، نگارنده با مفروض گرفتن عدم محدودیت دین برای استفاده از فناوری‌های نو، مانند اینترنت برای تبلیغ دینی، طی مصاحبه با مبلغان و مدیران فضاهای دینی اینترنت و بررسی اسنادی، به بررسی فرصت‌ها و چالش‌های تبلیغ دین در اینترنت از سه زاویه مبلغ، مخاطب و پیام دینی پرداخته است.

طبق یافته‌های این تحقیق، داشتن مخاطب جهانی، هدف‌گیری دقیق مخاطب، بازنشر آسان، ایجاد موج تبلیغی، رصد آسان، تبلیغ همه‌زمانی و همه‌مکانی، توسعه ابزار تبلیغ، ارائه خدمات دینی آنلاین، مهم‌ترین فرصت‌های اینترنت برای مبلغان به‌شمار می‌رود. همچنین دسترسی هم‌زمان به چند کارشناس دینی، ارتباط چندبند چند، دریافت پاسخ به فراخور حال، جمع‌بندی راحت‌تر و ارزان بودن اطلاعات، مهم‌ترین فرصت‌های اینترنت برای مخاطبان به‌شمار می‌رود.

به اعتقاد نگارنده، وجود قالب‌های مختلف پیام، ماندگاری پیام، ظرفیت بالای نگه‌داری و انتقال پیام دینی و امکان پالایش پیام قبل از ارسال، مهم‌ترین فرصت‌های موجود برای پیام دینی هستند. نویسنده در ادامه به چالش‌های تبلیغ دین در اینترنت پرداخته و به مواردی همچون

عدم ارتباط مستقیم با مخاطب، تأثیر مبلغ از پیام‌های غیردینی، آسیب‌های اخلاقی، عدم انسجام بین مراکز تبلیغی، فراوانی شبهات، هژمونی دولت‌ها، عدم تفکیک سنی و... اشاره کرده است. در بخش پایانی هم با بیان بایسته‌های تبلیغ دینی در فضای مجازی برای مبلغان، تأسیس شورای تبلیغ دینی مجازی کشور را برای تبلیغ دین در اینترنت پیشنهاد کرده است.

بخش سوم: پایان‌نامه‌های اقتصادی

عنوان اثر	تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده (مطالعه موردی بیت‌کوین)	نویسنده	علیرضا نواب پور
محل و سال ارائه	دانشگاه امام صادق (ع) / ۱۳۹۷	مقطع	کارشناسی ارشد

گزارش اثر

از سال ۲۰۰۹ نظام مالی جهان با پدیده‌ای به نام پول‌های رمزگذاری/رمزنگاری شده مواجه شد که پشتوانه آن‌ها صرفاً حل معادلات پیچیده ریاضی هستند. این پول به دلیل سهولت در نقل و انتقالات بین‌المللی، هزینه عملیاتی پایین، حذف نهاد واسط و ناظر، و سایر ویژگی‌هایش، به سرعت جای خود را در نظام پولی و مالی کشورها پیدا کرد؛ به طوری که شاخص «Bitcoin» (یکی از انواع پول‌های رمزنگاری شده) در بورس نیویورک ثبت شده و ارزش آن طی زمانی بسیار اندک، از کمتر یک دلار، به بیش از چهارصد دلار رسید.

به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد این نوع پول، بسیاری از فروشگاه‌های اینترنتی بین‌المللی همانند Ebay، Amazon، App Store و... با این پول کار می‌کنند و همچنین در بازارهای بورس، بسترهای نرم‌افزاری (Platform) به وجود آمده است که با Bitcoin می‌توان کلیه اوراق را با هزینه عملیاتی کمتر، به طور امن‌تر و با حداقل زمان تسویه، خرید و فروش نمود. به عبارتی، پول رمزگذاری شده، پدیده‌ای نوظهور در نظام مالی دنیاست که به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد خود، مورد استقبال فراوان در سراسر جهان قرار گرفت؛ به طوری که در مدت زمان بسیار کوتاه توانست جایگاه خود را در مبادلات روزمره فعالان اقتصادی پیدا کند.

به همین دلیل، در سراسر دنیا برای شناخت این پدیده مقالات، کتب و پایان‌نامه‌های بسیاری به رشته تحریر درآمده است، اما این مطالعات صرفاً جنبه تکنیکی و اقتصادی داشته و تاکنون هیچ مطالعه مشخصی در خصوص جایز بودن به کارگیری چنین پول‌هایی از منظر فقه شیعه صورت

نپذیرفته است. لذا با توجه به ورود این پول‌ها به کشور ایران و وجود مراکز تخصصی در این خصوص، لازم است فقه شیعه نظر خود را در این باره اعلام کند و استفاده‌کنندگان از این پول را از ابهام خارج کرده، مکلفان را به تکلیف خویش آگاه سازد. نگارنده در گام اول تلاش کرده به معرفی ماهیت این نوع از پول پردازد و در گام بعد، ابعاد چالشی این پول را استخراج و به اصول شریعت عرضه کند و مخالفت یا موافقت آن را با این اصول تبیین نماید.

رسول امیدی	نویسنده	بررسی خیار مجلس در معاملات الکترونیکی و مکاتبه‌ای از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی	عنوان اثر	
کارشناسی ارشد	مقطع	دانشگاه قم/۱۳۹۴	محل و سال ارائه	۲

گزارش اثر

تجارت الکترونیکی، سریع‌ترین، ارزان‌ترین و سودآورترین شیوه تجارت است که در سال‌های اخیر با ظهور و گسترش فناوری نوین ارتباطات، مورد توجه بیشتر کشورها و مؤسسات مرتبط با تجارت قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهد پیش‌بینی زیرساخت‌های لازم به همراه تصویب مقررات مناسب در این زمینه، تنها راه موفقیت به شمار می‌آید. رواج و تکامل وسایل ارتباطی همچون تلفن، فاکس و اینترنت، شکل انعقاد عقود را نیز متحول ساخته است. در این میان، انعقاد معاملات الکترونیکی، از جمله اموری است که پیوسته مورد پرسش از صاحب نظران قرار می‌گیرد. پس از انعقاد صحیح یک قرارداد الکترونیکی، بحث شیوه انحلال آن در مجاری الکترونیکی قابل طرح است. انحلال قراردادها، شیوه‌های گوناگونی دارد که یکی از آن‌ها انحلال با اراده یکی از طرفین است، که در اصطلاح «فسخ» نامیده می‌شود و به این اختیار «خیار» می‌گویند. از آنجاکه مبنای اصلی تحقق خیارات، قاعده لاضرر بوده و هدف از آن‌ها، جلوگیری از ضرر و زیان طرفین معامله است، در قراردادهای الکترونیکی، که به سبب ویژگی‌های خاصی از قبیل غیرحضور بودن و عدم امکان رؤیت مورد معامله، متعاملین بیشتر در معرض ضرر و زیان‌های ناشی از قرارداد هستند، مبحث خیارات اهمیت ویژه‌ای دارد.

مبحث خیارات در عقود الکترونیکی، از حوزه‌هایی است که تاکنون کمتر درباره آن بررسی جدی انجام شده است. نگارنده در این رساله با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پژوهشی، به بررسی خیار مجلس در معاملات الکترونیکی و مکاتبه‌ای از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی پرداخته است. به اعتقاد او، مهم این است که در هر حال احکام و قواعد کلی خیارات، در معاملات سنتی و الکترونیکی یکسان است و تنها شیوه ظهور خیارات در بستر الکترونیکی تفاوت دارد؛ البته در مواردی هم تحقق برخی از خیارات در محیط مجازی ناممکن است.

در پایان نویسنده به این نتیجه رسیده که در خصوص خیار مجلس و ثبوت آن برای متعاملین، ارتباط معنوی و فکری متعاملین شرط است، نه حضور طرفین یا یکی از ایشان.

این رساله با پیشنهادهای نگارنده به پایان رسیده است که به اختصار به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:
- به دلیل وجود دیدگاه‌های متفاوت و نظریه‌های مختلف، بهتر است طرفین قرارداد به طور صریح، مشخص کنند که قرارداد در چه زمان و مکانی تشکیل خواهد شد.

- نظر به اینکه قانون تجارت الکترونیکی، قانون مادر برای تأسیس نهادهای حقوقی تازه‌ای مانند اسناد الکترونیکی و خیار مجلس است، بی‌گمان به ایجاد تحولات عمیقی در نظام قضایی و حل و فصل دعاوی و محاکم دادگستری خواهد انجامید. از این رو، پیشنهاد می‌شود آموزش عمومی و آگاهی‌بخشی به کاربران شبکه‌های الکترونیکی درباره آثار و ماهیت نهادهای حقوقی جدید، به ویژه برای وکلا، مشاوران حقوقی، کارشناسان رسمی دادگستری و قضات جدی گرفته شود و حتی واحدهای درسی جدیدی با عنوان «تجارت الکترونیکی و مباحث مربوط به آن» در همه رشته‌های تحصیلی، به ویژه رشته‌های مرتبط، مانند حقوق، الهیات، اقتصاد، بازرگانی و مدیریت گنجانده شود و دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری برای پژوهش و نگارش رساله و کتاب در این زمینه تشویق شوند.
- پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار در این باره قانونی وضع کند که هم وجود خیار مجلس را در قراردادهای الکترونیکی تصریح کند و هم اینکه ملاکی برای تفرّق و جدایی طرفین تعیین نماید.

عنوان اثر	تجارت الکترونیک از دیدگاه فقه امامیه و حقوق ایران	نویسنده	اصغر احمدی اسبغروشانی
محل و سال ارائه	دانشگاه شهید چمران اهواز / ۱۳۸۹	مقطع	کارشناسی ارشد
۳			

گزارش اثر

تجارت الکترونیک، مفهومی نوظهور و مولود فناوری نوین در عرصه ارتباطات است. اساسی‌ترین و تنها رکنی که تجارت الکترونیک را از مبادلات سنتی ممتاز می‌کند، فناوری شبکه است. تجارت الکترونیک، دراصل مبادله مالی است که در بستر ابزارهای به‌هم‌پیوسته الکترونیکی صورت می‌گیرد؛ لذا یک قرارداد مالی نوین نیست، بلکه دربرگیرنده معاملات و عقود سنتی است و دخالت وسایل الکترونیکی، تنها ارکان این عقود را تغییر داده است. برای نمونه، ایجاب و قبول الکترونیک، تراضی در عقود را با تحولی گسترده روبه‌رو کرده است. فناوری شبکه علاوه بر آن، زمینه را برای پیدایش برخی از عقود که تاکنون سابقه نداشته‌اند، فراهم کرده است. بحث تجارت الکترونیک در فقه سابقه ندارد؛ هرچند برخی از فقها به عقود نامعین پرداخته‌اند. همچنین در حقوق ایران نیز مبحثی نو بوده، چندان پیشینه‌ای ندارد.

نگارنده در فصل اول به تعریف و ماهیت تجارت الکترونیک پرداخته و در فصل دوم شاخه‌های تجارت الکترونیک را بررسی کرده است. او فصل سوم را به مشروعیت تجارت الکترونیک اختصاص داده و معتقد است با بررسی آیات و روایات در زمینه معاملات، می‌توان مشروعیت تجارت الکترونیک را به دست آورد؛ چراکه رویه و چارچوب مشخصی در معاملات مقرر شده که تنها باید به موارد منع شده از سوی شارع توجه کرد. وی همچنین بر این باور است که در حقوق نیز این امر با تصویب قانون تجارت الکترونیک پذیرفته شده است. فصل چهارم این رساله به بررسی ارکان و شرایط قراردادها و تطبیق آن با تجارت الکترونیک اختصاص یافته است و نویسنده در فصل پنجم با عنوان «تجارت الکترونیک و حقوق» قوانین تجارت الکترونیک را واکاوی کرده است.

عنوان اثر	بررسی فقهی حقوقی هکرهای سایبری در حوزه پول و معاملات اقتصادی	نویسنده	سمانه خالقی
۴	محل و سال ارائه	مقطع	کارشناسی ارشد
			دانشگاه پیام نور استان خراسان رضوی / ۱۳۹۶

گزارش اثر

در تمامی کشورها، تنها اموری جرم است که طبق قوانین جاری آن کشور، ارتکاب یا ترک آن جرم به شمار آید که سرقت رایانه‌ای و هک کردن نیز از این قاعده مستثنی نیستند. سرقت رایانه‌ای و هک کردن ازسوی هکرها، یکی از مصادیق جرایم رایانه‌ای است که در فضای اینترنتی ارتکاب می‌یابد و امروزه در بیشتر کشورهای جهان به عنوان عملی مخالف قانون به رسمیت شناخته و برای مرتکبان آن، مجازات در نظر گرفته شده است. سرقت رایانه‌ای، در واقع دسترسی پیدا کردن غیرمجاز به داده‌های دیگری و ربودن یا انتقال آن است که در این پژوهش با توجه به قانون ایران، این جرم رایانه‌ای مورد مطالعه قرار گرفته است.

تفاوت اساسی سرقت رایانه‌ای با سرقت‌های سنتی، نه تنها در وسیله و ابزار ارتکاب جرم است، بلکه موضوعشان هم با هم تفاوت دارد. موضوع سرقت رایانه‌ای، داده و اطلاعات است که هم مال و هم غیرمال را در برمی‌گیرد. پس با توجه به اینکه سرقت، ربودن مال دیگری به طور پنهانی است، ربودن داده‌های رایانه‌ای به طور مخفیانه، سرقت رایانه‌ای است، اما به دلیل حکومت «قاعده درء»، نمی‌توان مجازات قطع ید را برای سارق رایانه‌ای در نظر گرفت؛ هرچند داده‌ها به طور پنهانی ربوده شده باشند. بیشتر فقهای معاصر نیز همین نظر را برگزیده‌اند. قانون جرایم رایانه‌ای نیز هر دو فرض سرقت رایانه‌ای را مستوجب تعزیر می‌داند.

نگارنده در این پژوهش بعد از بیان کلیات، در فصل دوم به مفهوم‌شناسی پرداخته و در فصل سوم سرقت را در فقه و حقوق موضوعه بررسی کرده است. او در فصل چهارم، به واکاوی احکام فقهی و حقوقی سرقت را بر هک کردن هکرها پرداخته است. «تطبیق قواعد فقهیه بر هک کردن هکرها» موضوعی است که در فصل پنجم مورد بررسی قرار گرفته و نویسنده، فصل ششم را به «حفظ حریم خصوصی و هک کردن» اختصاص داده است.

عنوان اثر	حکم شرعی بازاریابی شبکه‌ای و پورسانت (درآمد) حاصل از آن از منظر فقه امامیه	نویسنده	حسین ملاشاهی زارع
محل و سال ارائه	حوزه علمیه قم، ۹۳-۹۴	مقطع	سطح ۳

گزارش اثر

بازاریابی و تجارت الکترونیک، یکی از شیوه‌های رایج در دنیای امروز شمرده می‌شود. نگارنده در تحقیق خود تلاش کرده بازاریابی شبکه‌ای متعارف، و حکم شرعی پورسانت و سود حاصل از آن را تبیین کرده، همچنین تفاوت‌های بازاریابی شبکه‌ای متعارف را با شرکت‌های هرمی و نیز مرز میان این دو را مشخص کند.

از نگاه نگارنده چیزی که درست تبیین نشده و بازاریابی شبکه‌ای متعارف و شرکت‌های هرمی را در یک مسیر قرار داده و همچنین، حرمت فعالیت‌های هرمی، همچون گلدکوئست را که برای اقتصاد کشور مضرند، به انواع بازاریابی شبکه‌ای که درآمدزایی اقتصادی دارد و می‌تواند به‌عنوان شغل افراد جویای کار قرار گیرد، سرایت داده، به نحوی که برای افراد قدرت تفکیک این دو از یکدیگر ممکن نیست.

بازاریابی شبکه‌ای متعارف، نوعی شیوه فروش است که در آن، شرکت‌ها محصولات خود را بدون تبلیغات و بدون واسطه به فروش می‌رسانند و مشتریان پس از خرید، در صورت تمایل می‌توانند محصولات شرکت را بازاریابی کنند و در ازای آن سود بگیرند. بنابراین ما در صدد ارتباط این نوع معاملات جدید با عقود امضایی هستیم و بازاریابی شبکه‌ای متعارف را با عقود امضایی جداگانه بررسی می‌کنند. اما فعالیت سیستم‌های هرمی، مدل نامناسبی از تجارت است که سیستم دچار مبادله پول در سطوح مختلف می‌شود. معمولاً در این سیستم‌ها تنها پول رد و بدل می‌شود و هیچ‌گونه محصول یا خدمات ارائه نمی‌گردد. بنابراین، نگارنده ده مانع صحت یا به عبارت دیگر، ده دلیل برای حرمت فعالیت در شرکت‌های هرمی را بررسی می‌کند.

از نگاه وی پورسانت دو نوع است: نوع اول پورسانتی است که در بازاریابی شبکه‌ای متعارف به فرد بازاریاب تعلق می‌گیرد و نوع دوم پورسانتی است که در شرکت‌های هرمی به افراد داده می‌شود که این دو نوع، هم از نظر قانون و هم از نظر شرع تفاوت دارند و دلیل آن، نوع و شکل معامله‌ای است که صورت گرفته و باعث حرمت و حلیت پورسانت شده است.

گزارش کتاب‌ها

بخش اول: کتاب‌های حقوقی قضایی

عنوان اثر	بررسی قیادت در فضای مجازی از منظر قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و فقه امامیه با نظر به قانون فرانسه و لبنان	نویسندگان	حمیدرضا تمدن / بهرام رمضانی
محل و سال چاپ	نشر مناره / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۹۶

گزارش اثر

با توجه به گسترش روزافزون کاربرد وسایل الکترونیکی در میان جوامع، درصد استفاده از رایانه نیز فزونی یافته و شاخه جدیدی از جرایم تشکیل شده است. همین امر باعث به چالش کشیده شدن قانون مجازات جوامع شده و موجبات نگرانی دولت‌ها را پدید آورده است. از جمله این چالش‌ها، جرایم منافی عفت و اخلاق، به‌ویژه قوادی در فضای سایبر است. قوادی همان دلالی (واسطه‌گری) زنان و مردان برای تلذذ غیر به شرط تحقق زنا یا لواط است و البته تبیین و چگونگی این بزه در فضای سایبری بسیار اهمیت دارد. قطعاً قوادی در فضای مجازی، با قوادی در فضای حقیقی متفاوت است و خصصت‌های خود را دارد، ولی این موضوع به ندرت مورد توجه و نقد فقه‌پژوهان و حقوق‌دانان قرار گرفته است.

در این اثر، نویسندگان به این مطلب اشاره کرده‌اند که شیوه‌های جدید و راهکارهای مدرن، سبب شده جرم قوادی در دنیای امروز دارای ویژگی‌هایی شود که آن را از جرم قوادی سنتی بسیار متمایز می‌کند؛ البته از نگاه ایشان، این تفاوت مربوط به ارکان و تحقق جرم قوادی نیست، بلکه

تفاوت در شیوه شکل‌گیری جرم است. به اعتقاد ایشان، مقایسه قانون مجازات و قانون جرایم رایانه‌ای ایران که جرم قوادی را تحت پوشش قرار می‌دهد، با کشورهای نظیر فرانسه و لبنان، به علت شبیه بودن مواد قانونی، چه از نظر ساختاری و چه فرهنگی، خلأهای قوانین داخلی را نمایان می‌کند. نتایج کلی این پژوهش، نشان‌دهنده عدم پوشش قوانین در خصوص قیادت سایبری، ویژگی‌های این بزه به شکل مدرن و مصادیق امروزی قوادی است. خلأهای قانونی بیان شده با تطبیق قوانین ایران، لبنان و فرانسه بیان گشته و پیشنهادها برگرفته از نکات مثبت قوانین دو کشور یاد شده ارائه شده است.

حسینعلی بای / بابک پورقهرمان	نویسنده	بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای	عنوان اثر	۲
-	تعداد صفحات	پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی / ۱۳۸۸	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

به دلیل عدم دسترسی به کتاب فوق، گزارشی از آن موجود نیست.

بخش دوم: کتاب‌های فرهنگی اخلاقی

سید حمید شهریاری	نویسنده	اخلاق فناوری اطلاعات	عنوان اثر	۱
۱۶۵	تعداد صفحات	دانشگاه قم/۱۳۹۰	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

اخلاق فناوری اطلاعات به تصریح نویسنده در مقدمه، کتابی درسی است که برای دانشجویان علوم انسانی و نیز دانشجویان رشته‌های فنی مرتبط با فناوری اطلاعات تألیف شده، در عین حال مدیران و علاقه‌مندان به این مباحث نیز می‌توانند از این اثر در جهت ارتقای دانش خود در این حوزه بهره ببرند.

فصل اول و دوم کتاب، شامل بحث‌های کلی، تعریف‌ها و تاریخچه است؛ تعریف علم اخلاق، تقسیم‌بندی مباحث اخلاقی و تعریف فناوری اطلاعات، هریک هرچند نه‌چندان دقیق، در فصل اول مورد بحث قرار گرفته‌اند و نویسنده تا حدودی شتابزده از آن‌ها عبور کرده است.

در فصل دوم، تاریخچه‌ای اجمالی از فناوری اطلاعات و ارتباطات، اینترنت در جهان و ایران و نیز اخلاق فناوری اطلاعات ارائه شده است. در ضمن این تاریخچه، نویسنده کوشیده است تا با بیانی هرچه روان‌تر، اصطلاحات و مفاهیم اصلی را تعریف کند. در آخرین بند این فصل، مباحث اخلاق رایانه و فناوری اطلاعات و ارتباطات به اجمال تشریح و تدوین شده و از رهگذر این بحث، در فصل سوم، موضوع حریم خصوصی و باید‌ها و نبایدهای اخلاقی مرتبط با فناوری اطلاعات در این خصوص مورد بحث قرار گرفته است.

نسبت حریم خصوصی با الزامات شهروندی و ارتباط آن با اهداف سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، مباحثی است که فصل سوم با آن‌ها آغاز شده است. این بحث‌ها چالش‌برانگیزترین

پرسش‌ها را در برابر فیلسوفان اخلاق نهاده‌اند و با وجود اینکه نویسنده بیشتر درصدد گزارشی اجمالی از این مباحث بوده، به ناچار گاه وارد جزئیاتی نیز شده است که نه تنها از کیفیت علمی متن نکاسته، بلکه آن را از یک نواختی درآورده و مخاطب را تا حد زیادی به تأمل وادار می‌کند. پرسش‌هایی از این دست که «محدوده حریم خصوصی تا کجاست؟» یا «چه عواملی سازمان‌ها را اخلاقاً مجاز می‌کند تا به این محدوده وارد شوند؟» در خلال بحث، به صورت مستقیم یا غیرمستقیم خواننده را درگیر می‌کنند.

از مباحث مهم این فصل، ارزش‌گذاری حریم خصوصی است که ذیل آن به ارزش ذاتی حریم خصوصی و نیز به احکام فقهی و اخلاقی که درباب ارزش حوزه‌های مختلف حریم خصوصی وجود دارد، اشاره شده است. بخش پایانی این فصل تحت عنوان «دلایل عقلی و نقلی حق حریم خصوصی» با صبغه‌ای کاملاً دینی به کاوش در لابه‌لای متون دینی (قرآن و روایات) اختصاص یافته است و احکام فقهی و اخلاقی موجود در متون دینی درباره حریم خصوصی بررسی شده است. امنیت، امنیت اطلاعات، ارکان امنیت اطلاعات و ابعاد و حوزه‌های امنیت در فضای سایبر، مهم‌ترین عناوین فصل چهارم‌اند. سه رکن امنیت اطلاعات، یعنی محرمانگی، تمامیت و دسترسی به اطلاعات، ضمن تعریفی که برای امنیت ارائه شده، معنادار است: «وصف و حالتی در انسان و مکان و اموری مانند آن، که حاصل ایجاد و حفظ اقدامات حمایتی و حفاظتی برای مصونیت از افعال خصمانه و عوامل خطرناک است». اما با وجود بحث نسبتاً جامعی که درباره ارکان امنیت اطلاعات صورت گرفته، جای این بحث همچنان خالی مانده است که مشخصاً ارتباط تعریف پیش‌گفته با ارکان امنیت اطلاعات چیست و با تلفیق این دو، چه تعریفی از عنوان «امنیت اطلاعات» می‌توان ارائه داد. نیمه دوم این فصل به ابعاد و حوزه‌های امنیت در فضای سایبر می‌پردازد. امنیت فیزیکی، امنیت اطلاعات در فضای سایبر، امنیت زیرساخت‌های ارتباطاتی و امنیت فرهنگی اجتماعی، عناوین این بخش‌اند. در پایان این فصل، امنیت در اسلام با تکیه بر قرآن و روایاتی از پیامبر و امامان مطرح شده است.

فصل پنجم با عنوان «حقوق مالکیت فکری»، بنیادها، موضوعات اصلی و ادله حقوق مالکیت فکری را بررسی می‌کند و در نهایت لابه‌لای قوانین و مقررات ایران را به جست‌وجوی حقوق مالکیت

فکری می‌کاود. هرچند نویسنده با بررسی قلمرو (موضوعات اصلی) مالکیت فکری و ادله حقوق مالکیت فکری، اطلاعات خوبی در اختیار خواننده کتاب قرار می‌دهد، درعین حال مهم‌ترین موضوع این فصل، یعنی بنیادهای اخلاقی حقوق مالکیت فکری که ذیل اخلاق فناوری اطلاعات می‌گنجد، کاملاً نادیده گرفته شده و این فصل مبدل به گزارشی حقوقی با کمترین صبغه اخلاقی شده است. «پالایش محتوا» عنوان فصل ششم است که اخلاق سانسور را دربرگرفته است. بخش نخست این فصل سیاست‌های پالایش محتوا، اقسام و تعریف آن را دربردارد و بخش دوم به اخلاق سانسور و فیلتر اطلاعات می‌پردازد. اخلاق سانسور، صرفاً از پالایش محتوا درباره هرزه‌نگاری بحث کرده و به بحث مهم اخلاقی یا غیراخلاقی بودن سانسور اطلاع‌رسانی، اجمالاً ذیل تعریف سانسور اشاره شده است.

عنوان اثر	ظرفیت‌های فراروی جهان اسلام در فضای مجازی	نویسنده	علی مرشدی‌زاد
محل و سال چاپ	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات دانشگاه امام صادق (ع) / ۱۳۹۲	تعداد صفحات	۴۸۰

گزارش اثر

در این کتاب به بررسی وضعیت و ظرفیت فضای مجازی در جهان اسلام، با توجه به گسترش اینترنت و فضای مجازی و فراگیر شدن آن طی دو دهه گذشته، پرداخته شده و سعی گردیده تا امکانات موجود در فضای مجازی بررسی، و سپس جایگاه و سهم کشورهای مسلمان در این فضا، گستره استفاده آن‌ها از این فضا و نیز آسیب‌شناسی این وضعیت مشخص شود. این کتاب در پنج بخش و در قالب ۳۲ فصل نوشته شده است.

در بخش اول، نویسنده به کلیات، معنای فضای مجازی، ویژگی‌های فضای مجازی، جهان اسلام و مسلمانان خارج از جهان اسلام پرداخته است. بخش دوم کتاب به بررسی امکانات و ظرفیت‌های موجود در فضای اینترنت اختصاص یافته است. نویسنده معتقد است فضای مجازی به‌طورکلی از امکانات فراوانی برای فعالیت‌های مختلف برخوردار است. این امکانات تا حدی است که دنیایی معادل دنیای بیرون را پیش روی ما قرار می‌دهد و از برخی جهات از آن نیز فراتر می‌رود. امکان دسترسی سریع، عدم موانع مادی و جغرافیایی و مانند این‌ها، از امتیازاتی است که دنیای مجازی را در مقابل جهان واقعی دارای امتیاز می‌سازد.

نویسنده در بخش سوم به بررسی جهان اسلام در فضای مجازی پرداخته و تلاش کرده به این سؤال جواب دهد که: مسلمانان چه میزان و چگونه از فضای اینترنت استفاده می‌کنند؟ به بیان دیگر، سهم مسلمانان از فضای مجازی چیست؟ نویسنده در این بخش از کتاب طی شانزده فصل، به بررسی این موضوع پرداخته است. در یکی از فصل‌های این بخش، نویسنده با موضوع اخبار و اطلاع‌رسانی، به بررسی سایت‌های خبری در خدمت جهان اسلام پرداخته و به‌طورکلی آن‌ها را به سه دسته تقسیم کرده است: دسته اول سایت‌های خبری مستقل، دسته دوم سایت‌های خبری وابسته به شبکه‌های تلویزیونی و ماهواره‌ای، و دسته سوم سایت‌های خبری وابسته به مطبوعات.

او در بخش چهارم به آسیب‌شناسی و علت‌یابی موانع موجود بر سر راه استفاده از فضای مجازی در جهان اسلام پرداخته است. در این بخش نویسنده دو دیدگاه مطرح را از سوی صاحب‌نظران و محققان بررسی کرده است: دسته نخست، آسیب‌های کلی حاصل از استفاده از فضای مجازی و دسته دوم آسیب‌هایی که مانع از آن می‌شود که بتوان از امکانات مختلف این فضا برای پیشبرد اهداف استفاده کرد. وی سپس در قسمت اصلی بحث با استفاده از مطالب ارائه شده در فصل‌های پیشین، به بررسی و آسیب‌شناسی هرکدام از انواع سایت‌های بررسی شده در کتاب می‌پردازد و در نهایت بخش پنجم را به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد اختصاص می‌دهد.

سید تقی حسینی	نویسنده	فضای مجازی از دیدگاه آیات و روایات	عنوان اثر	۳
۱۷۱	تعداد صفحات	نشر سیمای فلق	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی یکی از پدیده‌های نوظهور در مناسبات اجتماعی است. فرصت‌ها و تهدیدهای حاصله و همچنین برخورداری از جذابیت و سهل‌الوصول بودن، باعث شده شاهد تأثیرات فوق‌العاده این فضا بر روابط اجتماعی و شکل‌دهی نوعی سبک زندگی جدید باشیم. وجود چنین اهمیتی نویسنده را بر آن داشته تا به بررسی علل افزایش آسیب‌های اجتماعی ناشی از فضاهای مجازی و راهکارهای مقابله با آن با تکیه بر آیات و روایات بپردازد. نگارنده در این کتاب با تکیه بر روش توصیفی تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و انتخاب روش کیفی در تجزیه و تحلیل داده‌ها، تلاش کرده پاسخ درخوری برای پرسش‌های خود پیدا کند.

نتایج تحقیق بیانگر وجود آسیب‌های فراوان ناشی از فضای مجازی است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: سست شدن بنیان خانواده، کاسته شدن از حریم‌ها و حرمت‌های اجتماعی، به‌چالش کشیدن ارزش‌های اجتماعی و دینی، ترویج خانواده‌های بی‌سامان و لجام‌گسیخته، افزایش طلاق و عادی‌سازی خیانت همسران به یکدیگر، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر پیش از ازدواج که به تدریج باعث فرهنگ همباشی به جای ازدواج و عادی جلوه دادن سقط جنین بین دختران می‌شود. همه این موارد باعث دور شدن از حریم خانواده و حوزه دین و اعتقاد می‌شود. در ادامه نگارنده موانعی را که ممکن است اصلاح آسیب‌ها را مشکل سازد، به دو دسته تقسیم کرده است: موانع داخلی و موانع خارجی. او در بخش پایانی بعد از ذکر آسیب‌ها و موانع اصلاح آن‌ها، در چهار فصل به بیان راهکارهای مقابله‌ای از نگاه آیات و روایات پرداخته است. این چهار فصل عبارت‌اند از: راهکارهای اخلاقی، راهکارهای اعتقادی، راهکارهای سیاسی، راهکارهای اقتصادی.

سعيدرضا عاملى	نويسنده	خانواده مسلمان و فضاى مجازى	عنوان اثر	۴
۳۴۷	تعداد صفحات	دفتر نشر فرهنگ اسلامى / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

خانواده به مثابه واحد بنيادين جامعه و كانون تعالى انسان و تكامل جامعه و همين طور حفظ سنت ها و ارزش هاى اجتماعى و فرهنگى، از يك سو تغييرات بزرگ اجتماعى را منعكس مى كند و از سوى ديگر، علامتى براى ديگر تغييرات فرهنگى به شمار مى آيد. در قرن گذشته، خانواده و ساختار، عملكرد و الگوهاى آن با تغييراتى مواجه شده است؛ به طورى كه مشاهده مى شود در دهه هاى ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، الگوى «خانواده هسته اى» به عنوان الگوى خانواده مدرن، در برابر الگوى «خانواده گسترده» مورد توجه قرار گرفت. در ادامه نيز از دهه ۱۹۹۰، به ويژه در كشورهاي غربى، مفهوم «تنوع خانواده» تبديل به موضوع مهمى در جامعه شناسى و مباحث خانواده شد كه حركت مداوم را از خانواده هسته اى به سمت ديگر اشكال خانواده، مانند «خانواده تك نفره» و يا «خانواده تك والدى» نشان مى دهد. امروزه با ظهور فضاى مجازى به موازات فضاى واقعى و «دوفضاى شدن جهان» مى توان الگوى «خانواده ي دوفضاى» را به عنوان الگوى جديد نهاد خانواده مورد توجه قرار داد كه ساختار، كارکرد و سبك زندگى جديدى را ايجاد کرده است.

كتاب خانواده مسلمان و فضاى مجازى را مى توان از جمله مطالعات صورت گرفته در حوزه فضاى مجازى خانواده مسلمان دانست كه با تكيه بر رويکرد ارزشى بومى در جهان دوفضاى شده معاصر، به مطالعه تغيير در روندها و الگوهاى خانواده و عملكرد و ساختار آن مى پردازد و بر شناخت فرصت ها و مسائل جديدى كه در نهاد خانواده دوفضاى و به ويژه در نظام ارزشى آن به وجود آمده است، تمرکز دارد. از سوى ديگر، با توجه به اينكه ظرفيت هاى فضاى مجازى، فرصت هاى را براى رفع خلاهاى جهان واقعى و خانواده در فضاى واقعى ويا تکميل آن ها به وجود آورده، در اين كتاب به شناخت خصوصيات و خدمات مجازى كه فضاى مجازى براى نهاد خانواده تأمين مى كند، پرداخته شده است.

کتاب حاضر با هدف بازتعریف فضای مجازی مفید، مؤثر، سالم و پویا برای خانواده مسلمان نگاشته شده است تا در پرتو این مباحث، هم آموزشی برای چگونگی استفاده از این فضا ترسیم شود و هم خانواده‌ها با ظرفیت‌ها و خطرهای آسیب‌های فضای مجازی برای اعضای خانواده در گروه‌های سنی و جنسی متفاوت آشنا شوند و در نهایت، زمینه‌ای به منظور معماری پرتال بزرگی برای خانواده مسلمان فراهم آورد.

این کتاب در ده فصل تنظیم شده است. در فصل اول با عنوان «مطالعه مفهومی خانواده در گفتمان فکری و اجتماعی غرب»، مفهوم خانواده در جامعه غرب و همچنین انواع خانواده و الگوهای آن در جامعه غربی مطالعه شده است. نگارنده در فصل دوم با عنوان «خانواده و ویژگی‌های آن در اسلام» به موضوعات مفهوم خانواده در تعالیم اسلامی، کارکردهای خانواده در اسلام، مؤلفه‌های اساسی خانواده مسلمان و رویکردهای نظری خانواده در اسلام پرداخته است.

در فصل سوم نیز با عنوان «سبک زندگی اسلامی ایرانی و الگوی خانواده مطلوب»، ابتدا روندشناسی سبک زندگی و همین‌طور مفهوم سبک زندگی مطالعه شده است و سپس سبک زندگی اسلامی ایرانی، خانواده مسلمان و سبک زندگی الهی و همین‌طور الگوی خانواده مطلوب اسلامی ایرانی مورد توجه قرار گرفته است.

فصل چهارم با عنوان «روندهای تغییر خانواده در جهان»، به تغییرات جمعیت‌شناختی و ساختاری خانواده در جهان، روندهای آینده خانواده در جهان و سناریوهای آن و همین‌طور فناوری‌های فضای مجازی در فضای زندگی و انواع نوظهور خانه اختصاص یافته است.

فصل پنجم با عنوان «روندهای تغییر خانواده در ایران»، بر خانواده در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران، خانواده در دیدگاه رهبری، تغییرات جمعیت‌شناختی و ساختاری خانواده در ایران، رسانه‌های جمعی و فناوری‌های فضای مجازی در خانواده ایرانی، رسانه‌ای شدن خانواده و خانواده مطلوب رسانه‌ای، تغییر الگوی مصرف رسانه به واسطه روندهای جدید خانواده و همچنین روند آینده تغییرات ساختاری خانواده در ایران تمرکز دارد.

نویسنده در فصل ششم با عنوان «خانواده دوفضایی»، ابتدا دوفضایی شدن جهان و الگوی خانواده دوفضایی را بررسی کرده و سپس هستی‌شناسی خانواده دوفضایی، فضای بومی جهانی و

قدرت و بی‌قدرتی خانواده مسلمان و همچنین فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌های فضای مجازی را برای خانواده مسلمان مورد توجه قرار داده است.

در فصل هفتم با عنوان «سواد مجازی (اینترنتی) خانواده»، مفهوم سواد و بازتعریف آن در دوره معاصر، دوفضایی شدن جهان و سواد دوفضایی، سواد خانواده و سطوح چندگانه سواد مجازی (اینترنتی) خانواده مسلمان مطالعه شده است.

در فصل هشتم با عنوان «خدمات مجازی برای خانواده در سطح ملی و بین‌المللی»، خدمات خانواده در وب‌گاه‌ها و پرتال‌های خانواده در برخی از کشورهای غیرمسلمان براساس محورهای خدمات خانواده تحلیل شده است.

نویسنده در فصل نهم با عنوان «خدمات مجازی خانواده در جهان اسلام»، به تحلیل خدمات ارائه شده در برخی از وب‌گاه‌ها و پرتال‌های کشورهای مسلمان و همچنین جمهوری اسلامی ایران پرداخته و در فصل دهم راهبردهایی برای ارتقای خانواده مسلمان در پیوند با فضای مجازی ارائه کرده است.

عنوان اثر	شیعه در فضای سایبر	نویسنده	عیسی جهانگیر
محل و سال چاپ	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی/ ۱۳۹۱	تعداد صفحات	۲۵۵

گزارش اثر

این کتاب که درحقیقت پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده بوده، با تأملی تماشاگرانه درباره حضور یازده ساله (۱۳۸۰ تا ۱۳۹۱) شیعیان در محیط اینترنت نگارش یافته است. مؤلف با رویکردی جامعه‌شناختی به بررسی حضور شیعه در این فضا پرداخته است. این کتاب چهار فصل دارد. در فصل نخست کلیاتی چون بیان مسئله، اهداف، ضرورت بحث و پیشینه‌شناسی مطالعات فضای سایبر اسلامی مورد بحث قرار گرفته است. نویسنده در پیشینه‌شناسی تلاش کرده بیشتر پژوهش‌های بااهمیت در این زمینه را معرفی و گاه بررسی و نقد کند.

واکاوی مفهومی فضای سایبر شیعی در ایران، مباحث فصل دوم را تشکیل می‌دهد که نگارنده در آن، مفاهیم کلیدی پژوهش، از جمله فضا، فضای سایبر، اینترنت و وب را روشن نموده و ضمن ارائه تعریفی از فضای سایبر شیعی در ایران، به تاریخچه و وضع کنونی حضور شیعه در فضای سایبر پرداخته است.

فصل سوم کتاب به مطالعه اجتماعی فضای سایبر شیعه اختصاص دارد. در این فصل، با مروری بر نظریه‌پردازی‌های اجتماعی فضای سایبر، «مدل‌های رسانه‌های اسلامی سایبر» که برپایه نظریه‌های هنجاری رسانه‌ها طراحی گردیده، به منزله رهیافت نظری پژوهش برگزیده و برپایه آن، موج‌های تحول فضای سایبر شیعه بررسی و تحلیل شده است. موج‌های موردتحلیل عبارت‌اند از: متن محوری، نهاد محوری، مناسک محوری، مواجهه محوری، گفت‌وگو محوری، اجتماع محوری و آموزش محوری. نگارنده در پایان، سایت‌های تبیان، حوزه‌نت و الشیعه (آل‌البیت) را که از برجسته‌ترین سایت‌های شیعی ایران به‌شمار می‌روند، به منزله نمونه‌های برجسته رسانش سایبری شیعی، طبق مدلی که برگزیده، توصیف و تحلیل کرده است.

فصل پایانی کتاب، به بیان چکیده مباحث و بحث درباره یافته‌های پژوهش و بررسی آن‌ها اختصاص یافته و در انتها، پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی ارائه شده است.

عنوان اثر	اخلاق در فضای مجازی	نویسنده	حامد موحدنسب
محل و سال چاپ	نشر تلاوت آرامش / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	۱۶۰

گزارش اثر

با توجه به رشد روزافزون بهره‌گیری از فضای مجازی در ایران و همچنین جوان بودن کاربران این فضا در کشور، لزوم آشنایی با اخلاق در فضای مجازی برای دور ماندن از خطرهای و انحطاط‌های احتمالی آن به شدت احساس می‌شود. با توجه به این ضرورت، نگارنده بر آن شده تا با گردآوری برترین مقالات تألیف شده در این زمینه، امکان آشنایی با اخلاق در فضای مجازی را برای مخاطبان کشورمان فراهم آورد. بنابراین، کتاب فوق مجموعه مقالات است و اثر مستقلی در باب اخلاق فضای مجازی به حساب نمی‌آید. کتاب شامل ده فصل است که هر فصل به یک مقاله اختصاص یافته است. نکته قابل توجه این است که این مقالات، لزوماً مقالات علمی نیستند و بسیاری از آن‌ها برگرفته از سخنرانی‌ها و گفت‌گوهای اشخاص می‌باشند.

فصل اول با عنوان «فضای مجازی اخلاقی یا اخلاق مجازی»، مقاله‌ای است از خدیجه حسن بیگ زاده که در سومین همایش ملی بزرگداشت سهروردی با موضوع اخلاق کاربردی در سال ۱۳۹۱ ارائه شده است. در فصل دوم مقاله‌ای با عنوان «اخلاق فناوری اطلاعات از دیدگاه اسلام» آمده است. مقاله اثر سلام عبدالله است که حسینعلی و کوثر رحمتی آن را ترجمه کرده‌اند و در ۱۳۸۹ همشهری آنلاین به چاپ رسیده است. «اخلاق دینی و تعامل سایبری» عنوان مقاله‌ای از غلام حیدر کوشاست که در بهار ۱۳۹۱ در فصلنامه معرفت اخلاقی چاپ شده است. این مقاله فصل سوم را به خود اختصاص داده است. در فصل چهارم، مقاله‌ای از سید یاسین ابراهیمی با عنوان «ابعاد و زمینه‌های اخلاق در فضای مجازی» آمده است. عنوان فصل پنجم «موانع و چالش‌های اخلاقی شدن فضای سایبر» است که برگرفته از سخنرانی حسینعلی رحمتی در بیست و هشتمین جلسه گروه علمی فلسفه اخلاق در مجمع عالی حکمت اسلامی است. «اخلاق و شکاف دیجیتالی بین نسلی» اثری دیگر از حسینعلی رحمتی است که در فصل ششم آمده است. فصل هفتم با عنوان «فیلترینگ و اخلاق» برگرفته از گفتگوی حسینعلی رحمتی با مجله حریم امام

در سال ۱۳۹۲ است. «درآمدی بر اخلاق پژوهش در اینترنت» عنوان اثر دیگری است که به وسیله حسینعلی رحمتی ترجمه و تلخیص شده و فصل هشتم را به خود اختصاص داده است. نگارنده در فصل نهم نیز اثری دیگر از حسینعلی رحمتی را با عنوان «راهکارهایی برای اخلاقی‌تر شدن فضای مجازی» آورده که برگرفته از سخنرانی وی است. در فصل پایانی، اثری مشترک از میترا دیلمقانی و سید علیرضا حجازی با عنوان «تأثیر سازنده اینترنت بر اخلاق کاربران» آورده شده که در نشریه رهاورد نور در سال ۱۳۸۴ چاپ شده است.

فهیمة سیدسعادت	نویسنده	هنجارهای اخلاق اسلامی در حریم خصوصی فضای مجازی	عنوان اثر	۷
۲۰۰	تعداد صفحات	دانشگاه هنر اسلامی تبریز و نشر فروغ آزادی / ۱۳۹۱	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی از وسایل و یافته‌های نوپدید است که به موازات تعاملات بشری در روابط حقیقی در حال رشد و شکوفایی است. نگارنده در این کتاب کوشیده مسائلی را که به دلیل رعایت نکردن برخی موازین اخلاقی در این ارتباطات مجازی رخ می‌دهند، بررسی کند. او در این کتاب با توجه به آیات و روایات، نکات اخلاقی، مانند رعایت حقوق دیگران، پرهیز از آزار دیگران، رازداری، پایبندی به تعهدات و مسئولیت‌ها را بررسی کرده و با تعاملات افراد در فضای مجازی تطبیق داده است. علاوه بر این، راهکارهایی برای حفظ حریم‌های خصوصی در فضای مجازی ارائه کرده است.

این پژوهش در قالب کتاب درسی دانشگاهی برای تدریس در رشته چندرسانه یا مالتی‌مدیا و در پنج فصل تدوین شده است. مباحثی مانند مفهوم‌شناسی اخلاق، هنجار، چیستی فضای مجازی، حریم خصوصی از منظر قرآن، اخلاق اسلامی و فضای مجازی، هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در فضای مجازی و اصل پاسداشت کرامت انسانی از موضوعات این کتاب هستند.

مریم صانع‌پور	نویسنده	اخلاق شهروندان دنیای مجازی با تمرکز بر قرآن و نهج‌البلاغه	عنوان اثر	۸
۳۶۷	تعداد صفحات	نشر بنیاد نهج‌البلاغه / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فناوری‌های ارتباطی دنیای جدید، فرهنگ‌های مختلف را در همسایگی یکدیگر قرار داده و این امر پای‌بندی به اصول اخلاق ارتباطی را بیش از گذشته برای بشر ضروری ساخته است. برخی از نظریه‌پردازان، ارتباطات و اطلاعات سایبری را تهدیدی برای جامعه بشری می‌دانند؛ در مقابل، برخی دیگر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی دیجیتالی را فرصتی بی‌نظیر در جهت گسترش جهانی فضیلت و عدالت برمی‌شمارند. نگارنده این اثر، همین رویکرد خوش‌بینانه را دارد؛ رویکردی برگرفته از آموزه‌های امیدبخش اسلام، که ناامیدی را از جنود شیطان معرفی می‌کند. در این اثر پژوهشی با استفاده از خطاب اخلاقی قرآن و نهج‌البلاغه به عموم مردم، منظومه‌ای اخلاقی طراحی شده که مشروط به ایمان دینی خاصی نیست، بلکه مبتنی بر مشترکات انسانی شهروندان دنیای مجازی است تا پاسخ‌گوی ارتباطات فرادینی و فرافرهنگی کاربران فضای سایبری با فرهنگ‌های مختلف دینی و غیردینی باشد. این اصول اخلاقی فراگیر بر مبنای مشترک انسان‌شناسانه‌ای مانند پاک‌نهادی همه افراد بشر و برادری و برابری آنان پایه‌گذاری شده است تا زمینه‌های مشترک اخلاقی همه آدمیان، مانند رحمت عمومی، وحدت عمومی، امنیت و صلح عمومی فراهم شود و سرانجام اصول اخلاق مبتنی بر مشترکات فطری همه افراد نوع بشر به‌گونه‌ای طراحی گردد که در هریک از اصول، همه زمینه‌های مشترک زیست اخلاقی و نیز همه مبنای انسان‌شناسانه حضور داشته باشد، تا نظام اخلاقی منسجمی برای ارتباطات فرامکانی فرازمانی هم‌زمان میان شهروندان دنیای مجازی شکل‌گیرد؛ اخلاقی مبتنی بر وجوه اشتراک همه انسان‌ها که می‌توان آن‌ها را «امت انسانی واحد» نامید.

نگارنده معتقد است اسلام به‌عنوان آیینی جهانی که پیام‌آور رحمت و حکمت است، با مجموعه‌ای از مشترکات اخلاقی مبتنی بر فطرت انسان، امکان ارتباطات اخلاقی را برای انسان‌ها و جوامع مختلف فراهم می‌کند. از این رو، با تتبع در قرآن و نهج‌البلاغه به طراحی و صورت‌بندی

اصولی برگرفته از فطرت انسانی می‌پردازد که مورد پذیرش همه انسان‌هاست؛ زیرا بخشی از آموزه‌های اسلام مانند توصیه‌های اخلاقی، ارشاد به حکم عقل هستند و بخشی دیگر از مقام مولویت الهی ابلاغ شده که آن نیز به واسطه ارشاد به حکم عقل است.

در این کتاب ابتدا شرایط دنیای معاصر با توجه به فراگیری اطلاعات و ارتباطات و اکاوی گردیده و سپس با استفاده از اصول عام اخلاقی، از قبیل فضیلت، خیر مشترک و گسترش بیشترین شادی برای شهروندان جهانی مبتنی بر فضیلت و خیر مشترک، امکان تعمیم بخشی اصول اخلاق ارتباطی در میان شهروندان دنیای مجازی بررسی شده است.

مرتضی نظری	نویسنده	نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تربیت دینی فرزندان	عنوان اثر	۹
۲۶۰	تعداد صفحات	نشر مشق شب / ۱۳۹۶	محل و سال چاپ	

گزارش اثر

فضای مجازی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت و شبکه‌های اجتماعی افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت‌روم‌ها، وب‌پایگاه‌ها و بازی‌ها، روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می‌کنند و یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است.

این کتاب پنج فصل دارد. فصل نخست (کلیات) شامل تعریف دین و مفهوم آن، تعریف تربیت دینی، آسیب‌شناسی و شناخت عوامل آسیب‌زا و تعریف شبکه‌های اجتماعی است. فصل دوم (تربیت دینی) رویکردها و عوامل مؤثر بر تربیت دینی و رویکرد فطرت‌گرا، فرایند محوری و موضوعاتی از این دست را دربرمی‌گیرد. فصل سوم (بررسی محیط) سختی‌ها و شرایط، اراده انسان، آسیب‌شناسی تربیت دینی، عوامل آسیب‌زا را شامل شده است. فصل چهارم و پنجم (رسانه‌های اجتماعی و انواع آن) توجه به انواع رسانه‌های ارتباطی و فصل پایانی درخصوص شبکه‌های اجتماعی و عوامل آسیب‌زاست.

عنوان اثر	شبکه عنكبوتی	نویسنده	محمد کهوند
محل و سال چاپ	نشر ذکری / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	۴۲۹

گزارش اثر

جهان امروز شاهد پیشرفت چشم‌گیر بشر در عرصه‌های مختلف علمی و فناوری، به خصوص علوم سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است. علم اطلاعات و ارتباطات، از جمله علوم جدید عصر حاضر است که در مدت کوتاهی پیشرفت‌های چشم‌گیری در زمینه‌های مختلف، مانند ابزارهای ارتباطی و روش‌های برقراری و تداوم ارتباط داشته است؛ به گونه‌ای که زندگی انسان‌ها را تحت تأثیر خود قرار داده و جزء لاینفک امور روزانه آن‌ها شده است. به اعتقاد نگارنده، حاکمیت ابزارهای ارتباطی در حال حاضر متعلق به شبکه صهیونیسم بین‌الملل است و بنابر صریح آیات قرآن، یهود و سران شرک، دشمن‌ترین انسان‌ها برای مسلمانان به شمار می‌روند. او همچنین بر این باور است که در حال حاضر شبکه پیچیده و مخوف رسانه‌ای طراحی و به کار گرفته شده و هدف آن، برقراری نظم نوین جهانی مطابق با اهداف استکباری است؛ شبکه‌ای که آن را «شبکه عنكبوتی» نامیده است.

نویسنده در فصل اول به توضیح و تبیین شبکه عنكبوتی پرداخته و از مباحثی همچون عناصر تشکیل‌دهنده این شبکه و ویژگی‌های مرتبط با آن سخن گفته است. او در فصل دوم به روش‌های جذب و نفوذ در فضای مجازی پرداخته و فصل سوم را به روش‌های اثرگذاری در فضای مجازی اختصاص داده است. در فصل چهارم از راهکارها سخن به میان آمده و مباحث ذیل دو عنوان کلی «راهکارهای مدیریت اسلامی ایرانی فضای مجازی» و «راهکارهای خانواده» دنبال شده است. نگارنده در پایان به برخی از شبهات فراگیر مربوط به موضوع فضای مجازی پرداخته و تلاش کرده پاسخ درخوری به آن‌ها دهد.

کتاب‌هایی که به دلیل در دسترس نبودن، گزارشی از آن‌ها موجود نیست

۱۱	عنوان اثر	تهدیدهای فضای مجازی و راهکارهای مقابله با تکیه بر آیات و روایات و رهنمودهای مقام معظم رهبری و متخصصین	نویسنده	علی محمدی
	محل و سال چاپ	نشر آفتاب گیتی / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	۲۹۰
۱۲	عنوان اثر	فضای مجازی؛ جاذبه‌ها و آسیب‌ها	نویسنده	سید محسن پاک‌نهاد
	محل و سال چاپ	نشر اندیشه بنان / ۱۳۹۵	تعداد صفحات	-
۱۳	عنوان اثر	نگاهی به تأثیرات اینترنت و فضای مجازی بر روند دین‌داری	نویسنده	کامبیز پارتازیان
	محل و سال چاپ	نشر بیلاق سبز / ۱۳۹۳	تعداد صفحات	-
۱۴	عنوان اثر	راهبرد فضای مجازی در جامعه اسلامی	نویسنده	حسین ملکی
	محل و سال چاپ	نشر یاران قائم / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	-
۱۵	عنوان اثر	فضای مجازی؛ فرصت‌ها و تهدیدها	نویسنده	محمدقلی هلیلی
	محل و سال چاپ	نشر حوزه علمیه اصفهان / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	-
۱۶	عنوان اثر	احکام ارتباط در فضای مجازی	نویسنده	مجید نقدی
	محل و سال چاپ	انتشارات دفاع / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	-
۱۷	عنوان اثر	زندگی دینی در فضای مجازی	نویسنده	زهره آیت‌اللهی
	محل و سال چاپ	نشر عترت نو / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	-
۱۸	عنوان اثر	اخلاق در فضای مجازی	نویسنده	پیمان آئینی
	محل و سال چاپ	نشر دیانت / ۱۳۹۷	تعداد صفحات	-
۱۹	عنوان اثر	اخلاق در فضای مجازی؛ بایسته‌ها و نبایسته‌های اخلاقی در فضای مجازی	نویسنده	سید محمدحسین امامی
	محل و سال چاپ	نشر دارخوین / ۱۳۹۳	تعداد صفحات	-
۲۰	عنوان اثر	نقش فضای مجازی در ترویج فرهنگ نماز	نویسنده	امیرحسین اسدی
	محل و سال چاپ	ستاد اقامه نماز / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	۱۴۱
۲۱	عنوان اثر	چندصدایی اخلاقی در دنیای مجازی	نویسنده	مریم صانع‌پور
	محل و سال چاپ	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی / ۱۳۹۶	تعداد صفحات	-

ضمیمه‌ها

ضمیمه اول: جدول پژوهش‌های اسلامی فضای مجازی (به ترتیب سال ارائه)

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
فصلنامه ذهن	۱۳۸۵	علیرضا قایمی نیا	مقاله	دین و هوش مصنوعی	۱
فصلنامه فقه و تاریخ تمدن ملل اسلامی	۱۳۸۶	محمد محسن دهکلانی	مقاله	درنگ‌هایی در پدیده قتل اینترنتی	۲
فصلنامه نامه صادق	۱۳۸۶	مسعود کوثری	مقاله	اینترنت، دین و فرهنگ مردم‌پسند	۳
مجله دانشکده علوم انسانی دانشگاه سمنان	۱۳۸۶	علی اکبر ایزدی فرد/ مهرعلی پیردهی حاجیکلا	مقاله	تاملی فقهی پیرامون «اتلاف» اینترنتی	۴
فصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۸۷	مرتضی آخوندی	مقاله	بازی‌های رایانه‌ای و آموزش دینی	۵
دانشگاه آزاد تهران مرکز	۱۳۸۷	مهدی عمیدی	پایان‌نامه	مطالعه تطبیقی جرایم رایانه‌ای از دیدگاه فقه و حقوق کیفری	۶
پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی	۱۳۸۸	حسینعلی بای/ بابک پورقهرمان	کتاب	بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای	۷
فصلنامه حقوق اسلامی	۱۳۸۸	حسینعلی بای/ بابک پورقهرمانی	مقاله	بررسی فقهی و حقوقی هرزه‌نگاری در فضای مجازی	۸
دانشگاه پیام نور تهران	۱۳۸۹	محمد مهدی مقدم	پایان‌نامه	بررسی فقهی و حقوقی جرایم اینترنتی	۹
دانشگاه باقرالعلوم	۱۳۸۹	سمانه خالدی	پایان‌نامه	دین در دنیای مجازی	۱۰

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
فصلنامه مطالعات اسلامی؛ فقه و اصول	۱۳۸۹	علی اکبر ایزدی فرد/ مهرعلی پیردهی حاجیکلا	مقاله	سرق‌ت اینترنتی؛ حدی یا تعزیری؟	۱۱
دانشگاه شهید چمران اهواز	۱۳۸۹	اصغر احمدی اسبغروشانی	پایان‌نامه	تجارت الکترونیک از دیدگاه فقه امامیه و حقوق ایران	۱۲
پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی	۱۳۹۰	محبوبه اسفندیاری ده‌چانه	پایان‌نامه	مسئولیت مدنی در فضای مجازی با تکیه بر آرای امام خمینی	۱۳
جامعة المصطفی العالمیه	۱۳۹۰	مصطفی حبیبی	پایان‌نامه	بررسی فقهی و حقوقی جرم سرق‌ت الکترونیکی با تأکید بر لایحه مجازات اسلامی و قانون جرایم رایانه ای	۱۴
پژوهشنامه اخلاق	۱۳۹۰	سید ابوالفضل موسوی	مقاله	بازی‌های رایانه‌ای از منظر اخلاق کاربردی با رویکرد اسلامی	۱۵
دانشگاه قم	۱۳۹۰	سید حمید شهریاری	کتاب	اخلاق فناوری اطلاعات	۱۶
فصلنامه فقه اهل بیت	۱۳۹۰	حسین حلبیان	مقاله	بررسی‌های فقهی قابل طرح در تجارت الکترونیک	۱۷
فصلنامه امامت پژوهی	۱۳۹۰	حمیدرضا کاهانی	مقاله	بازتاب شیعه پژوهی در فضای مجازی	۱۸
دانشگاه کاشان	۱۳۹۰	غلامرضا زارعی مزرعچه	پایان‌نامه	تحلیل فقهی حقوقی ماهیت خسارت در فضای سایبر	۱۹
دانشگاه شهید چمران اهواز	۱۳۹۰	فریدون نجفی شبانکاره	پایان‌نامه	آسیب شناسی بازی‌های رایانه‌ای «بازنمایی چهره اسلام و مسلمانان در این بازی‌ها»	۲۰
دانشگاه قم	۱۳۹۰	مریم بنی هاشمی	پایان‌نامه	بررسی فقهی جرایم رایانه‌ای	۲۱
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۳۹۰	حجت ارشاد حسینی	پایان‌نامه	بررسی احکام فقهی و حقوقی جرایم رایانه‌ای علیه اموال و اشخاص	۲۲
دانشگاه قرآن و حدیث	۱۳۹۱	ملیحه سادات نوربخش	پایان‌نامه	معیار حرمت رسانه‌های ضاله در فقه و حقوق اسلامی	۲۳
دانشکده علوم حدیث	۱۳۹۱	سکینه فرهادی رحمت	پایان‌نامه	بررسی فقهی حقوقی جرایم منافی عفت و اخلاق عمومی رایانه‌ای	۲۴
دانشگاه پیام نور تهران	۱۳۹۱	منصوره ازغندی	پایان‌نامه	حدود ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بایسته‌های حقوقی آن	۲۵

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه مازندران	۱۳۹۱	سعید بداغی	پایان نامه	بررسی فقهی و حقوقی جرایم در عالم مجازی (سایبری)	۲۶
فصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۱	سعیدرضا عاملی / مجتبی حاجی جعفری	مقاله	رویکرد دوفضایی به آسیب های مجازی و دین؛ نگرش و تجربه ها	۲۷
فصلنامه مطالعات رسانه ای	۱۳۹۱	آمنه بختیاری	مقاله	بررسی هنجارهای اخلاقی در فضای مجازی (اینترنت)	۲۸
فصلنامه مطالعات رسانه ای	۱۳۹۱	هومن الوندی / محسن ناییبی	مقاله	بررسی رابطه هویت اسلامی، فضای مجازی و جهانی شدن	۲۹
فصلنامه پژوهش های فقهی	۱۳۹۱	محمد محسن دهکلانی / سعید بداغی	مقاله	تاملی فقهی در فتوای اینترنتی	۳۰
دانشگاه هنر اسلامی تبریز / فروع آزادی	۱۳۹۱	فهیمه سیدسعادت	کتاب	هنجارهای اخلاق اسلامی در حریم خصوصی فضای مجازی	۳۱
فصلنامه فقه و مبانی حقوق اسلامی	۱۳۹۱	بابک پورقهرمانی	مقاله	اخلاق رایانه ای؛ اصول و قواعد آن از منظر اسلام و مقررات بین المللی و داخلی	۳۲
انتشارات مؤسسه امام خمینی	۱۳۹۱	عیسی جهانگیر	کتاب	شیعه در فضای سایبر؛ رویکردی اجتماعی	۳۳
کنگوه ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید	۱۳۹۱	علی اکبر مجدلی / امید رضایی	مقاله	دین داری و هرزه نگاری اینترنتی	۳۴
دوفصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۱	وحید قاسمی / عدلی پور / مسعود کیانپور	مقاله	تعامل در فضای مجازی شبکه های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان (مطالعه موردی: فیسبوک و جوانان شهر اصفهان)	۳۵
کنگوه ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید	۱۳۹۱	زهره معماربانی / زهره حسن زاده	مقاله	تأثیر ماهواره بر هویت دینی و ملی دانش آموزان مقطع متوسطه	۳۶
دانشگاه آزاد اسلامی تهران	۱۳۹۱	محمد علی موحد امجد	پایان نامه	اینترنت؛ محدودیت ها و چالش ها از منظر فقه و حقوق	۳۷
دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	۱۳۹۱	محمد جواد نوروزی اقبالی	پایان نامه	عوامل ایجاد روابط صمیمانه در شبکه های اجتماعی مجازی و حدود فقهی آن	۳۸

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه قم	۱۳۹۱	محمدعلی محمودی	پایان‌نامه	اخلاق در بازی‌های رایانه‌ای	۳۹
مجله راهبرد فرهنگ	۱۳۹۲	فهیمه سیدسعادت	مقاله	صبانت از حریم خصوصی در فضای مجازی براساس هنجارهای اسلامی	۴۰
دانشگاه شهید مطهری	۱۳۹۲	سهیلا دیوسالار	پایان‌نامه	محدودیت در فضای مجازی با تکیه بر فقه و حقوق ایران	۴۱
فصلنامه مطالعات فقه امامیه	۱۳۹۲	حجت ارشاد حسینی / مجید وزیری	مقاله	بررسی حکم فقهی و حقوقی افترا و قذف در فضای مجازی	۴۲
پژوهشنامه متین	۱۳۹۲	سید محمد موسوی بجنوردی / مریم بنی‌هاشمی	مقاله	بررسی فقهی سرقت رایانه‌ای (اینترنتی) با رویکردی بر نظر امام خمینی	۴۳
فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران	۱۳۹۲	سعیده محمدی / حسینعلی افخمی	مقاله	نگرش مبلغان دینی درباره پیامک، ویلاگ و میزان استفاده آن‌ها	۴۴
دانشگاه خوارزمی	۱۳۹۲	مینا احمد حسینی	پایان‌نامه	رابطه استفاده از اینترنت با نگرش‌های فرهنگی، اخلاقی و مذهبی اسلامی	۴۵
دانشگاه باقرالعلوم	۱۳۹۲	محمدعلی قیصریان	پایان‌نامه	بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در زمینه تبلیغ دین و ارائه الگوی مناسب	۴۶
مجله مدیریت فرهنگی	۱۳۹۲	محمد رضا تاجیک / نازنین کاظمینی	مقاله	رابطه فضای مجازی (اینترنت) با تغییرات فرهنگی و دینی کاربران	۴۷
فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج	۱۳۹۲	علی باقری دولت‌آبادی / فرج‌الله زارعیان جهرمی	مقاله	تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی	۴۸
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۳۹۲	لیلانقی‌لو	پایان‌نامه	بررسی رفتارهای غیراخلاقی در فضای سایبری از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه	۴۹
فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی	۱۳۹۲	محمد محسن دهکلانی / علی اکبر ایزدی فرد / سعید بداغی	مقاله	بررسی فقهی و حقوقی رشوه در فضای مجازی	۵۰

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
مجله مطالعات روان‌شناسی تربیتی	۱۳۹۲	جواد بذرافشان / عیسی رفیعی کته تلخ	مقاله	بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت دینی جوانان روستایی (مطالعه موردی: دهستان بالارخ تربت حیدریه)	۵۱
دانشگاه آزاد اسلامی تهران	۱۳۹۲	محمد رضا روزبهانی	پایان نامه	مبانی فقهی و حقوقی فیلترینگ (محدودیت) در رسانه های مجازی از دیدگاه مذاهب خسته	۵۲
دانشگاه آزاد اسلامی تهران	۱۳۹۲	محمد جواد خرمی	پایان نامه	بازی های رایانه ای از منظر فقه جعفری	۵۳
دانشگاه باقرالعلوم	۱۳۹۲	سعید احمدی	پایان نامه	بررسی مصادیق و مستثنیات غیبت در رسانه های ارتباط جمعی	۵۴
نشر دارخوین	۱۳۹۳	سید محمد حسین امامی	کتاب	اخلاق در فضای مجازی؛ بایسته ها و نبایسته های اخلاقی در فضای مجازی	۵۵
فصلنامه فلسفه دین	۱۳۹۳	حسین مطلبی کریمندی / بهروز مینایی / عسگر دیرباز	مقاله	بررسی فلسفی امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با توجه به دیدگاه های مختلف در مسئله ذهن و بدن	۵۶
نشر ییلاق سبز	۱۳۹۳	کامبیز پارتازیان	کتاب	نگاهی به تأثیرات اینترنت و فضای مجازی بر روند دین داری	۵۷
حوزه علمیه قم	۱۳۹۳	علی رازی زاده	پایان نامه	بررسی روایت های تعاملی به منظور ارائه روایت دینی در بازی های رایانه ای	۵۸
دانشگاه باقرالعلوم	۱۳۹۳	محمد جواد غفوری	پایان نامه	بررسی فرصت ها، چالش ها و بایسته های تبلیغ دین در اینترنت	۵۹
دانشکده علوم حدیث	۱۳۹۳	حسام الدین آروین	پایان نامه	آسیب شناسی ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق	۶۰
دانشگاه قم	۱۳۹۳	فاطمه معلمی	پایان نامه	ملاک حکم کتب ضاله و سرایت آن به سایر ابزار های رسانه ای	۶۱
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۱۳۹۳	اسماعیل جمشیدی حسن آبادی	پایان نامه	بررسی رابطه استفاده از اینترنت با هویت دینی جوانان	۶۲
دانشگاه فردوسی مشهد	۱۳۹۴	حامد نعیمی	پایان نامه	بررسی حفظ حریم خصوصی افراد در رسانه از منظر فقه امامیه	۶۳

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمی	۱۳۹۴	همت حسن زاده	پایان نامه	بررسی مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی در محیط مجازی در حقوق ایران و فقه امامیه	۶۴
دانشگاه تهران (پردیس البرز)	۱۳۹۴	همایون علی حسینی	پایان نامه	حمایت از حریم خصوصی در فضای مجازی در فقه و حقوق	۶۵
دوفصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۴	جواد جاوید نیا / علیرضا عابدی سرآسیا / عباسعلی سلطانی	مقاله	واکاوی سیاست‌های پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) از منظر فقهی	۶۶
دانشگاه قرآن و حدیث (پردیس تهران)	۱۳۹۴	مریم جعفری مرادپور	پایان نامه	چالش‌های فقهی و حقوقی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی با تأکید بر تأثیرگذاری آن بر حریم خصوصی خانواده	۶۷
دانشگاه قم	۱۳۹۴	پریسا زاهدی	پایان نامه	تأثیرات فضای مجازی بر اخلاق اجتماعی (با تأکید بر شاخص‌های اسلامی)	۶۸
دانشگاه سمنان	۱۳۹۴	اکرم السادات هاشمی چهنوئی	پایان نامه	بررسی فقهی و حقوقی استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی	۶۹
دانشگاه آزاد اسلامی تهران	۱۳۹۴	محمد رضا فارسیان	پایان نامه	بررسی فقهی و حقوقی وظایف و اختیارات شورای عالی فضای مجازی کشور	۷۰
دانشگاه باقرالعلوم	۱۳۹۴	علی اکبر شاملی	پایان نامه	بررسی اخلاقی آسیب‌های فضای مجازی و راهکارهای برون‌رفت	۷۱
دوفصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۴	طاهر روشندل اربطانی / حسن بشیر / علی اصغر پورعزت / سید جمال‌الدین حسینی	مقاله	طراحی مدل سازگاری رسانه‌گری آیین زیارت در شبکه‌های اجتماعی	۷۲
حوزه علمیه قم	۱۳۹۴	محمود رضا شیرازی	پایان نامه	انواع بازی و تأثیر آن بر کودک از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی با تأکید بر بازی‌های رایانه‌ای	۷۳
دانشگاه قم	۱۳۹۴	محمد علی شمس	پایان نامه	امنیت اخلاقی در فضای مجازی	۷۴

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه قم	۱۳۹۴	رسول امیدی	پایان نامه	بررسی خیار مجلس در معاملات الکترونیکی و مکاتبه‌ای از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی	۷۵
دانشگاه علامه طباطبائی	۱۳۹۴	مهسا حاجی علی محمدی	پایان نامه	تولید، ارسال و مورد معامله قرار دادن آثار مستهجن و مبتذل در فضای مجازی	۷۶
فصلنامه فقه	۱۳۹۴	محمد مهدی / محب الرحمان / سیف الله صرامی / محمد علی / محب الرحمان	مقاله	پژوهشی در حکم فقهی فیلتر (شبکه‌های تلویزیونی، صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی)	۷۷
فصلنامه فقه	۱۳۹۴	سید محسن رضوی / اصل / احمد مرادخانی	مقاله	بررسی فقهی هتک حرز در سرقت‌های اینترنتی	۷۸
فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی اسلامی	۱۳۹۴	محمد حسین پژوهنده	مقاله	بایسته‌های امر به معروف و نهی از منکر در فضای حقیقی و مجازی	۷۹
فصلنامه اندیشه دینی	۱۳۹۴	حسین مطلبی / کربکندی / محمد بنیانی	مقاله	بررسی کارکرد هوش مصنوعی ضعیف در اقسام علم و آگاهی با توجه به مبانی معرفت‌شناسی صدرا بیان	۸۰
فصلنامه حکومت اسلامی	۱۳۹۴	علی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین نژاد	مقاله	بررسی فقهی امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	۸۱
دومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی	۱۳۹۴	فرخنده مالکی / هدیه نوروزی / پروین سالاری چینه	مقاله	بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت دینی	۸۲
پژوهش نامه تربیت تبلیغی	۱۳۹۴	علی نقی فقیهی / حسن نجفی	مقاله	شناسایی راهکارهای تعمیق تربیت دینی در فضای مجازی	۸۳
دانشگاه آزاد اسلامی تهران	۱۳۹۴	سارا خاتوندی	پایان نامه	بررسی فقهی و حقوقی جرایم تجارت الکترونیک	۸۴
فصلنامه علوم خبری	۱۳۹۴	علی اصغر کیا / هانیه نقدی	مقاله	نقش پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی بر تقویت دین‌داری از دیدگاه دانشجویان	۸۵

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
پژوهش‌نامه اخلاق	۱۳۹۴	علی رازی زاده / سید رضی موسوی گیلانی / بهروز مینایی	مقاله	فضای مجازی، بازی‌های رایانه‌ای و امکان انتخاب گزینه‌های اخلاقی	۸۶
فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده	۱۳۹۵	رضا زهروری / رسول احمدزاده	مقاله	تن‌نمایی زنان در فضای مجازی با نگاهی به آموزه‌های فقه امامیه و حقوق ایران	۸۷
فصلنامه توسعه اجتماعی	۱۳۹۵	یعقوب احمدی	مقاله	مطالعه تطبیقی اثر فضای مجازی بر ارزش‌ها (با تأکید بر اثر میراث اسلامی)	۸۸
دانشگاه الزهرا	۱۳۹۵	فاطمه عباس زاده مقدمی	پایان‌نامه	رابطه استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و هویت دینی جوانان	۸۹
دانشکده اصول‌الدین	۱۳۹۵	ژیلا قربانی خان‌آبادی	پایان‌نامه	تبیین احکام فقهی حقوقی فعالیت در فضای مجازی	۹۰
نشر ذکری	۱۳۹۵	محمد کهوند	کتاب	شبکه عنکبوتی	۹۱
نشر اندیشه بنان	۱۳۹۵	سید محسن پاک‌نهاد	کتاب	فضای مجازی؛ جاذبه‌ها و آسیب‌ها	۹۲
دوفصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۵	محسن اسماعیلی / محمدصادق نصراللهی	مقاله	پالایش فضای مجازی؛ حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی	۹۳
فصلنامه مطالعات فقه و حقوق اسلامی	۱۳۹۵	علی اکبر ایزدی فرد / سید مجتبی حسین‌نژاد	مقاله	بررسی فقهی قتل در فضای مجازی	۹۴
کنفرانس ملی پدافند غیرعامل در قلمرو فضای سایبر	۱۳۹۵	نویخت بختیاری / امیر امیدی / پرویز نریمانی	مقاله	تعمیم مبانی فقهی دفاع پیش‌گیرانه در مقابل تهدیدات فضای سایبری	۹۵
نشر تلاوت آرامش	۱۳۹۵	حامد موحدنسب	کتاب	اخلاق در فضای مجازی	۹۶
فصلنامه مطالعات حقوق	۱۳۹۵	سید محمد قاضی مرعشی	مقاله	واکاوی عنصر مادی و معنوی قذف در فضای مجازی	۹۷
فصلنامه رهاورد نور	۱۳۹۵	مرضیه قاسمی / مهدی احمدی	مقاله	فضای مجازی؛ فرصت‌ها و چالش‌های هویت دینی در بین جوانان ایرانی	۹۸

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
فصلنامه پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی	۱۳۹۵	سید مهدی سجادی	مقاله	فضای مجازی و نومفهوم‌پردازی در مؤلفه‌های تربیت دینی: چالش و ضرورتی مغفول در نظریه‌پردازی‌های تربیتی	۹۹
فصلنامه رسانه	۱۳۹۵	مریم کیان / زهره قلی‌پور	مقاله	آثار تربیتی شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه بر هویت ملی و دینی دانشجویان	۱۰۰
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۳۹۵	هاجر ناصحی	پایان‌نامه	بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فضای مجازی در تربیت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران	۱۰۱
دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۳۹۵	فاطمه شریفی راد	پایان‌نامه	بررسی سرقت الکترونیکی در فقه و حقوق اسلامی	۱۰۲
فقه و مبانی حقوق اسلامی	۱۳۹۵	علی اکبر ایزدی فرد / امیرمحمد علیزاده	مقاله	بررسی فقهی و حقوقی احتکار در تجارت الکترونیک	۱۰۳
فصلنامه فقه و اصول	۱۳۹۵	علی اکبر ایزدی فرد / سیدمجتبی حسین نژاد	مقاله	بررسی فقهی قوادی اینترنتی	۱۰۴
موسسه آموزش عالی ادیب (مازندران)	۱۳۹۵	سمیرا حسن اقلی	پایان‌نامه	بررسی مشکلات و موانع اعمال اختیارات در فضای مجازی از جهت فقهی و حقوقی	۱۰۵
فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی	۱۳۹۵	سمیرا حبیبی / محمدرضا نیلی	مقاله	اخلاق در شبکه اجتماعی و اعتباریابی اصول آن با منابع دینی	۱۰۶
فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی	۱۳۹۵	علی اکبر ایزدی فرد / سیدمجتبی حسین نژاد	مقاله	بررسی فقهی افساد فی الارض اینترنتی	۱۰۷
دانشگاه پیام نور استان تهران	۱۳۹۵	حسن رهگشای	پایان‌نامه	تبیین ارزش‌های اخلاقی در شبکه‌های اجتماعی مجازی براساس حکمت صدرایی	۱۰۸
فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد واحد شوشتر	۱۳۹۵	یعقوب احمدی / بهزاد حکیمی نیا	مقاله	فضای مجازی، ارزش‌های فرهنگی و اثر میراث اسلامی	۱۰۹
فصلنامه مبانی فقهی حقوق اسلامی	۱۳۹۵	کامران خانی / ناصر مریوانی	مقاله	عقود الکترونیکی در فقه اسلامی و حقوق موضوعه ایران	۱۱۰

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دوفصلنامه دین و ارتباطات	۱۳۹۵	سید حسین شرف‌الدین / محمدجواد نوروزی اقبالی	مقاله	عوامل ساختاری بی‌تقوایی در شبکه‌های اجتماعی سایبری	۱۱۱
دانشگاه پیام نور استان خراسان رضوی	۱۳۹۶	سمانه خالقی	پایان‌نامه	بررسی فقهی حقوقی هک‌های سایبری در حوزه پول و معاملات اقتصادی	۱۱۲
فصلنامه اخلاق	۱۳۹۶	اعظم پرچم / آسیه علی‌بالایی	پایان‌نامه	راهکارهای اخلاقی قرآنی در ارتقای سواد استفاده از فضای مجازی در خانواده	۱۱۳
حوزه علمیه قم	۱۳۹۶	محمد براتی	پایان‌نامه	شیوه‌های ایجاد انحراف از طریق رسانه‌های بیگانه و فضای مجازی در بین خانواده‌ها و راهکارهای پیشگیری از آن	۱۱۴
دانشگاه پیام نور قم	۱۳۹۶	حسین خندانی	پایان‌نامه	مبانی فقهی و حقوقی جرم کلاهبرداری اینترنتی	۱۱۵
دانشگاه الزهرا	۱۳۹۶	فاطمه مهری	پایان‌نامه	فرصت‌ها و تهدیدهای روابط اجتماعی در فضای مجازی با تأکید بر آرای تربیتی	۱۱۶
حوزه علمیه قم	۱۳۹۶	رضا بازبار منصورخانی	پایان‌نامه	نقش شبکه‌های اجتماعی در انحرافات جنسی	۱۱۷
دانشگاه حکیم سبزواری	۱۳۹۶	سهیلا منحوشی	پایان‌نامه	بررسی مبانی فقهی سرقت حدی الکترونیکی و تطبیق احکام سرقت با آن	۱۱۸
فصلنامه رهاورد نور	۱۳۹۶	محمد طاهر مطهری / کلور / آرش هاشم‌زاده / محمد رضا عطایی	مقاله	بررسی تأثیر و نقش فضای مجازی در سبک زندگی اسلامی	۱۱۹
دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی	۱۳۹۶	محمد مهدی سلیمانی پور / حامد سلطانی نژاد / مهدی پورمطهر	مقاله	بررسی فقهی پول مجازی	۱۲۰
فصلنامه حکومت اسلامی	۱۳۹۶	سید مجتبی حسین نژاد / حمیدرضا منیری حمزه‌کلایی	مقاله	تحلیل و بررسی فقهی اجرای فیلترینگ در فضای مجازی	۱۲۱

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه آزد اسلامی بهشهر	۱۳۹۶	حبیب ملک پوری	پایان نامه	بررسی فقهی و حقوقی بیع در فضای مجازی و مقایسه آن با حقوق فرانسه	۱۲۲
نشر مشق شب	۱۳۹۶	مرتضی نظری	کتاب	نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تربیت دینی فرزندان	۱۲۳
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	حسین عندلیب	مقاله	بایسته‌های فقهی حقوقی و اخلاقی زیست در فضای مجازی	۱۲۴
پژوهش‌نامه اخلاق	۱۳۹۶	حسین‌علی رحمتی/ حمید شهریاری	مقاله	فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی	۱۲۵
فصلنامه اخلاق	۱۳۹۶	علی اکبر شاملی	مقاله	آسیب‌های فردی فضای مجازی از منظر اخلاق اسلامی	۱۲۶
دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی	۱۳۹۶	مهدی حسینی/ محمد رضا برزویی	مقاله	مبانی و مؤلفه‌های فقهی حمایت از حریم خصوصی افراد در فضای مجازی	۱۲۷
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	۱۳۹۶	مریم صانع پور	کتاب	چندصدایی اخلاقی در دنیای مجازی	۱۲۸
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	علی شجاعت/ محمد نظیر عرفانی	مقاله	آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان	۱۲۹
نشر یاران قائم	۱۳۹۶	حسین ملکی	کتاب	راهبرد فضای مجازی در جامعه اسلامی	۱۳۰
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد جواد محسن زاده	مقاله	آسیب‌شناسی و ارائه راهکارهای ارتقای آموزش‌های دینی در فضای مجازی	۱۳۱
نشر بنیاد نهج البلاغه	۱۳۹۶	مریم صانع پور	کتاب	اخلاق شهروندان دنیای مجازی با تمرکز بر قرآن و نهج البلاغه	۱۳۲
ششمین کنگره سراسری فناوری‌های نوین ایران	۱۳۹۶	عباس‌علی حیدری/ فاضل فاضلی داود	مقاله	آسیب‌شناسی فضای مجازی از منظر فقهی و اخلاقی	۱۳۳

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	۱۳۹۶	علی مرشدی‌زاد	کتاب	ظرفیت‌های فراروی جهان اسلام در فضای مجازی	۱۳۴
دومین کنگره بین‌المللی علوم انسانی، مطالعات فرهنگی	۱۳۹۶	احمد یوسف‌پور / مهران شعبانخواه لیلی / شهرام معصومی / مصطفی سلطانی‌پری	مقاله	بررسی هژمونیک فضای مجازی و تأثیر آن در اسلام‌هراسی	۱۳۵
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	سعید قربانی / مصطفی فراهی	مقاله	آسیب‌شناسی گروه‌های زبانی مبلغین دینی در فضای مجازی	۱۳۶
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	رحیم مرادی / اسماعیل زارعی زوارکی	مقاله	آموزش اخلاق فناوری مبتنی بر آموزه‌های رضوی در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی	۱۳۷
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	مهدی سعیدی	مقاله	امکان‌سنجی توانایی فضای مجازی در شکل‌گیری و بهره‌وری از تربیت دینی	۱۳۸
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	زهرة کشفی / رباب شفاوردی	مقاله	آیا ارزیابی سطح ارتقای دینی در آموزش‌های مجازی ممکن است؟	۱۳۹
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	حسین سراوانی / منیژه عزتی رستگار / زهرا گلشنی خادم / رضا پوربهرام	مقاله	اخلاق مدرن و فرهنگ اسلامی و ارتباطات در دنیای مجازی	۱۴۰
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	هادی جعفریان / حسام‌الدین مؤیدیان	مقاله	بررسی اثربخشی آموزش مجازی بر تربیت باورهای دینی کودکان	۱۴۱
فصلنامه فرهنگ رضوی	۱۳۹۶	مجتبی نوروزی / ابوالفضل کاظمی / سیده فاطمه شاهمردادی	مقاله	راهکارهای تربیت دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و سیره رضوی	۱۴۲

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد سمیعانی / هادی جعفریان	مقاله	تبیین ابعاد ارتباط با نامحرم در فضای مجازی و بررسی آن از منظر فقه امامیه	۱۴۳
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد مهدی / محب‌الرحمان	مقاله	بررسی فقهی حکم آموزش‌های مجازی ضد دینی	۱۴۴
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد حسین / شریفی‌نیا / فاطمه بیدی / محمد حاتمی	مقاله	تأثیر فضای مجازی بر سبک زندگی	۱۴۵
فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر	۱۳۹۶	محمد رستمی / روزیتا جمیلی اسکویی / الهه نشاط / محمدرضا فرقانی	مقاله	بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر فرهنگ و باورهای دینی (هویت) کاربران (مطالعه موردی: کاربران استان اصفهان)	۱۴۶
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	سید محسن حسینی / صفا / زهرا غیاثوند	مقاله	بررسی ظرافت‌ها و عوامل تأثیرگذار تبلیغ دین در بستر فضای مجازی	۱۴۷
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	ملیحه عسکرزاده / سمیه جوادیان نیک	مقاله	تأثیرات فرهنگی فضای مجازی در عرصه دین	۱۴۸
فصلنامه اخلاق	۱۳۹۶	حسینعلی رحمتی	مقاله	ضعف سواد خانواده در استفاده از فضای مجازی و پیامدهای اخلاقی آن	۱۴۹
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	سید محمود مرتضوی / محمد علی مومبینی / جلال عراقی	مقاله	تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی: بسترسازی برای ترویج زنا با محارم	۱۵۰
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	انس‌ی کرامتی	مقاله	تربیت دینی در فضای مجازی: فرصت‌ها و تهدیدها	۱۵۱

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	طیبه قاسمی ورجانی / علیرضا ابراهیمی	مقاله	توصیف و تحلیل وضعیت موجود آموزش دینی در فضای مجازی	۱۵۲
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	منصوره رضایی / مصطفی رضایی دیل	مقاله	جایگاه ادبیات آیینی در آموزش مجازی مفاهیم دینی	۱۵۳
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	رضا بنی‌اسد / حسین زبینه	مقاله	چالش‌ها و راهکارهای بهره‌برداری از ظرفیت‌های فضای مجازی در تبلیغ و توسعه آموزش‌های دینی	۱۵۴
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	صفورا شکوهی / اصغرزاده طالبی	مقاله	تأثیر فضای مجازی بر تربیت دینی کودکان	۱۵۵
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	غلامرضا خدیوی رفوگر / علی نباتی	مقاله	بررسی ارتباط میزان استفاده از رسانه‌های جدید ارتباطی (لاین، تلگرام، فیسبوک، اینستاگرام) و میزان دین‌داری جوانان ۱۸-۲۹ سال شهر مشهد	۱۵۶
فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات	۱۳۹۶	علی قنبری برزبان	مقاله	تأثیر فراغت مجازی و بازی‌های رایانه‌ای بر هویت دینی نوجوانان	۱۵۷
فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی	۱۳۹۶	ابراهیم عبدی پور فرد / مرتضی وصالی ناصح	مقاله	ابعاد فقهی و حقوقی بازی‌های مجازی	۱۵۸
دفتر نشر فرهنگ اسلامی	۱۳۹۶	سعیدرضا عاملی	کتاب	خانواده مسلمان و فضای مجازی	۱۵۹
نشر سیمای فلق	۱۳۹۶	سید تقی حسینی	کتاب	فضای مجازی از دیدگاه آیات و روایات	۱۶۰
فصلنامه معرفت	۱۳۹۶	مجید وزیری / ارشاد حسینی	مقاله	بررسی احکام فقهی و حقوقی سرقت رایانه‌ای	۱۶۱
نشر مناره	۱۳۹۶	حمیدرضا تمدن / بهرام رضانی	کتاب	بررسی قیادت در فضای مجازی از منظر قانون مجازات اسلامی و فقه امامیه	۱۶۲

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
فصلنامه معارف فقه علوی	۱۳۹۶	محمدعلی حیدری/ حسین عندلیب	مقاله	مسئولیت حکومت دینی در حفاظت از مرزهای عقیدتی شهروندان در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق	۱۶۳
دانشگاه قم	۱۳۹۶	حسینعلی رحمتی	پایان نامه	فیلترینگ و اخلاق؛ اصول اخلاقی پالایش محتوا در فضای سایبر	۱۶۴
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد جواد رضوانی/ محمد رضا برزویی	مقاله	راهبردهای امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	۱۶۵
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد حسین ابادری/ علی اکبر ایزدی فرد	مقاله	پدافند غیرعامل در فضای مجازی و تبیین نقش حکومت‌ها و نهادهای دینی	۱۶۶
فصلنامه رهاورد نور	۱۳۹۶	نجمه ملاحی	مقاله	نقش آموزه‌های دینی اسلامی در پیشگیری از آثار مخرب فضای مجازی بر خانواده	۱۶۷
دانشگاه مازندران	۱۳۹۶	راضیه حق شناس	پایان نامه	مطالعه قابلیت‌های بازنامایی قصص قرآن در بازی‌های رایانه‌ای	۱۶۸
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	رضا رستمی	مقاله	راهکارهای عملی مدیریت رسانه با هدف بالابردن ظرفیت ترویج معارف دینی در فضای مجازی	۱۶۹
فصلنامه اخلاق و حیانی	۱۳۹۶	حسینعلی رحمتی/ حمید شهریاری	مقاله	بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی	۱۷۰
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد اسماعیل عبداللهی / محمد کرمی نیا	مقاله	روش‌شناسی تبلیغات ضددینی در فضای مجازی و راهکارهای مقابله با آن	۱۷۱
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	علی آهنگ / سیده فرناز اتحاد	مقاله	روش‌های تبلیغ دین اسلام و جولوگیری از تبلیغ ضددینی در فضای مجازی	۱۷۲

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	امیر آسمانی بیدگلی / سید حسن امامیان	مقاله	شرایط امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی	۱۷۳
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد قاسمی / سیانی / مرجان شیروی / امیرحسین اسحاقیان ریزی	مقاله	ضرورت جهاد در شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی	۱۷۴
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	مرضیه حیدری دهکردی	مقاله	ظرفیت‌های فضای مجازی در تربیت دینی نسل جوان	۱۷۵
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	محمد نظیر عرفانی / سید محمدعلی عون نقوی	مقاله	فرصت‌ها و چالش‌های نهادهای دینی در فضای مجازی (با تأکید بر آموزش)	۱۷۶
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	فاطمه نجفی / مهدی واحدی	مقاله	فرصت‌های فضای مجازی: رویکرد دینی آموزشی	۱۷۷
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	اعظم مقدس	مقاله	فضای مجازی و حقیقتی تاریخی؛ درآمدی بر تعامل دین و فضای مجازی	۱۷۸
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	سید عبدالکریم حسن‌پور	مقاله	گامی در جهت شناساسایی تعارضات کاربری فضای مجازی با سبک زندگی اسلامی با تأکید بر جایگاه زمان (عمر)، خانواده و روابط اجتماعی	۱۷۹
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	حسن رضایی	مقاله	معرفت‌شناسی حقیقت و مجاز در فضای مجازی با رویکرد حکمت اسلامی (حکمت نظری و عملی)	۱۸۰

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	سید محمود مرتضوی / محمدعلی مومبینی / جلال عراقی	مقاله	نشانه‌شناسی داستان مصور جنسی (سبکی از القای بی‌غیرتی ناموسی و ترویج فحشا در فضای مجازی)	۱۸۱
کنفرانس ظرفیت‌شناسی و تأثیرگذاری فضای مجازی در ارتقای آموزش‌های دینی	۱۳۹۶	نرگس ترابیان / اصغر زمانی	مقاله	هنجارهای اخلاقی حریم خصوصی در فضای مجازی آموزش عالی و آموزش‌های دانشگاهی	۱۸۲
دانشگاه پیام نور استان خراسان رضوی	۱۳۹۶	زینب حقایقی رودی	پایان‌نامه	توهین، شایعه‌پراکنی، مزاحمت و نشر اکاذیب در فضای مجازی از نظر فقه و حقوق (موضوعه)	۱۸۳
ستاد اقامه نماز	۱۳۹۶	امیرحسین اسدی	کتاب	نقش فضای مجازی در ترویج فرهنگ نماز	۱۸۴
فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی	۱۳۹۷	محمد مهدی زارعی / سید مهدی جانعلی نژاد	مقاله	بررسی فقهی و حقوقی خیار رؤیت در معاملات الکترونیکی	۱۸۵
نشر عترت نو	۱۳۹۷	زهرة آیت‌اللهی	کتاب	زندگی دینی در فضای مجازی	۱۸۶
انتشارات دفاع	۱۳۹۷	مجید نقدی	کتاب	احکام ارتباط در فضای مجازی	۱۸۷
نشر حوزه علمیه اصفهان	۱۳۹۷	محمدقلی هلیلی	کتاب	فضای مجازی؛ فرصت‌ها و تهدیدها	۱۸۸
فصلنامه رهاورد نور	۱۳۹۷	رسول برقی / یدالله مستانه	مقاله	تأثیر فضای مجازی بر تربیت اسلامی دانش‌آموزان؛ آسیب‌ها و راهکارها	۱۸۹
موسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه	۱۳۹۷	مریم فتح‌الله‌زاده	پایان‌نامه	حریم خصوصی در فضای مجازی از دیدگاه فقه امامیه	۱۹۰
ماهنامه مبلغان	۱۳۹۷	رضا حاج‌حسینی / حسین مطلبی کربکنندی	مقاله	بررسی تطبیقی قاعده نفی سبیل و فیلترینگ تلگرام	۱۹۱
فصلنامه اقتصاد اسلامی	۱۳۹۷	علیرضا نواب‌پور / احمدعلی یوسفی / محمد طالبی	مقاله	تحلیل فقهی کارکردهای پول‌های رمزنگاری شده (مورد مطالعه: بیت‌کوین)	۱۹۲
دانشگاه آیت‌الله حائری میبد	۱۳۹۷	رسول صالح‌پور	پایان‌نامه	آسیب‌شناسی فضای مجازی و راهکارهای کاربردی مقابله با آن از دیدگاه قرآن و روایات	۱۹۳

محل ارائه	سال ارائه	نویسنده	قالب اثر	عنوان اثر	
نشر دیانت	۱۳۹۷	پیمان آئینی	کتاب	اخلاق در فضای مجازی	۱۹۴
دانشگاه فردوسی مشهد	۱۳۹۷	جواد جاویدنیا	پایان‌نامه	واکاوی پالایش محتوا (فیلترینگ) از منظر فقهی (با نظر به فهرست منتشره کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه)	۱۹۵
دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	۱۳۹۷	علیرضا نواب‌پور	پایان‌نامه	تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده (مطالعه موردی: بیت کوین)	۱۹۶
دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی	۱۳۹۷	بهنام جوی پشته	پایان‌نامه	ارتباط با نامحرم در فضای مجازی در فقه و حقوق ایران	۱۹۷
فصلنامه حکومت اسلامی	۱۳۹۷	سید علیرضا طباطبایی / محمدعلی لیالی	مقاله	قواعد فقهی پالایش فضای مجازی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران	۱۹۸
نشر آفتاب گیتی	۱۳۹۷	علی محمدی	کتاب	تهدیدهای فضای مجازی و راهکارهای مقابله با تکیه بر آیات و روایات و رهنمودهای مقام معظم رهبری و متخصصین	۱۹۹
فصلنامه مجلس و راهبرد	۱۳۹۷	محمودرضا رهبر / قاضی / عباس حاتمی / امین عباسی	مقاله	رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و دگرگونی هویت‌های جمعی (با تأکید بر هویت دینی، ملی و مدرن)	۲۰۰
حوزه علمیه قم	۱۳۹۷	محمد امیدی	پایان‌نامه	آسیب‌شناسی فضای مجازی و شیوه‌های تربیتی متناسب با آن	۲۰۱
فصلنامه مطالعات قرآنی	۱۳۹۷	عاطفه حسینی فرد / نفیسه نکویی مهر / محمد جواد عبداللہی	مقاله	نقش دولت با محوریت قرآن در پیشگیری از جعل هویت رایانه‌ای در فضای مجازی	۲۰۲

ضمیمه دوم: جدول پژوهشگران فعال^۱ در حوزه مطالعات اسلامی فضای مجازی (براساس جدول آثار پژوهشی)

نام و نام خانوادگی	تحصیلات / سمت	آثار پژوهشی
۱ علی اکبر ایزدی فرد	دکتری / استاد فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه مازندران	۱. سرقت اینترنتی؛ حدی یا تعزیری؟ (مقاله) ۲. تأملی فقهی پیرامون «اتلاف» اینترنتی (مقاله) ۳. بررسی فقهی افساد فی الارض اینترنتی (مقاله) ۴. بررسی فقهی قوادی اینترنتی (مقاله) ۵. بررسی فقهی و حقوقی احتکار در تجارت الکترونیک (مقاله) ۶. بررسی فقهی امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی (مقاله) ۷. بررسی فقهی و حقوقی رشوه در فضای مجازی (مقاله) ۸. بررسی فقهی قتل در فضای مجازی (مقاله) ۹. پدافند غیرعامل در فضای مجازی و تبیین نقش حکومت‌ها و نهادهای دینی (مقاله)
۲ سید مجتبی حسین نژاد	دانش‌آموخته‌ی سطح ۴ حوزه علمیه / استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی مؤسسه آموزش عالی پارسا (بابلسر)	۱. بررسی فقهی افساد فی الارض اینترنتی (مقاله) ۲. بررسی فقهی قوادی اینترنتی (مقاله) ۳. بررسی فقهی امر به معروف و نهی از منکر در فضای مجازی (مقاله) ۴. بررسی فقهی قتل در فضای مجازی (مقاله)
۳ حسینعلی رحمتی	دکتری / عضو هیئت علمی پژوهشگاه قرآن و حدیث، گروه اخلاق کاربردی	۱. بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی (مقاله) ۲. فیلترینگ و اخلاق؛ اصول اخلاقی پالایش محتوا در فضای سایبر (رساله دکتری) ۳. ضعف سواد خانواده در استفاده از فضای مجازی و پیامدهای اخلاقی آن (مقاله) ۴. فیلترینگ و دشواره تراحم اخلاقی (مقاله)
۴ محمد محسنی دهکلانی	دکتری / عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی بابل	۱. درنگ‌هایی در پدیده قتل اینترنتی (مقاله) ۲. تأملی فقهی در قوادی اینترنتی (مقاله) ۳. بررسی فقهی و حقوقی رشوه در فضای مجازی (مقاله)

۱. مراد از پژوهشگر فعال، کسی است که دست‌کم صاحب دو اثر پژوهشی باشد.

نام و نام خانوادگی	تحصیلات / سمت	آثار پژوهشی
۵ حجت ارشاد حسینی	کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱. بررسی احکام فقهی و حقوقی سرقت رایانه‌ای (مقاله) ۲. بررسی حکم فقهی و حقوقی افترا و فذف در فضای مجازی (مقاله) ۳. بررسی احکام فقهی و حقوقی جرایم رایانه‌ای علیه اموال و اشخاص (پایان نامه)
۶ بابک پورقهرمانی	دکتری / عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی مراغه	۱. اخلاق رایانه‌ای؛ اصول و قواعد آن از منظر اسلام و مقررات بین‌المللی و داخلی (مقاله) ۲. بررسی فقهی و حقوقی هرزه‌نگاری در فضای مجازی (مقاله) ۳. بررسی فقهی حقوقی جرایم رایانه‌ای (کتاب)
۷ سید حمید شهریاری	دکتری / استادیار پژوهش‌کننده تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)	۱. اخلاق فناوری اطلاعات (کتاب) ۲. بایسته‌های اخلاقی فیلترینگ و پالایش محتوا در فضای مجازی (مقاله) ۳. فیلترینگ و دشواره تراجم اخلاقی (مقاله)
۸ حسین مطلبی کریکندی	دانشجوی دکتری کلام دانشگاه قم	۱. بررسی فلسفی امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با توجه به دیدگاه‌های مختلف در مسئله ذهن و بدن (مقاله) ۲. بررسی کاربرد هوش مصنوعی ضعیف در اقسام علم و آگاهی با توجه به مبانی معرفت‌شناسی صدراییان (مقاله) ۳. بررسی تطبیقی قاعده نفی سبیل و فیلترینگ تلگرام (مقاله)
۹ جواد جاویدنیا	دکترای فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه فردوسی مشهد	۱. واکاوی سیاست‌های پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) از منظر فقهی (مقاله) ۲. واکاوی پالایش محتوا (فیلترینگ) از منظر فقهی (با نظر به فهرست منتشره کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه) (رساله دکتری)
۱۰ حسین عندلیب	استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی نجف‌آباد	۱. مسئولیت حکومت دینی در حفاظت از مرزهای عقیدتی شهروندان در فضای مجازی از منظر فقه و حقوق (مقاله) ۲. بایسته‌های فقهی حقوقی و اخلاقی زیست در فضای مجازی (مقاله)
۱۱ علیرضا نواب‌پور	کارشناسی ارشد معارف اسلامی و مدیریت مالی دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	۱. تحلیل فقهی کارکردهای پول‌های رمزنگاری شده (مورد مطالعه: بیت کوین) (مقاله) ۲. تحلیل فقهی کارکردهای پول رمزنگاری شده (مطالعه موردی: بیت کوین) (پایان نامه)
۱۲ فهیمه سیدسعادت	استاد دانشگاه هنر اسلامی تبریز	۱. صیانت از حریم خصوصی در فضای مجازی براساس هنجارهای اسلامی (مقاله) ۲. هنجارهای اخلاق اسلامی در حریم خصوصی فضای مجازی (کتاب)
۱۳ محمد مهدی محب‌الرحمان	دانش آموخته‌ی سطح ۴ حوزه علمیه قم	۱. بررسی فقهی حکم آموزش‌های مجازی ضد دینی (مقاله) ۲. پژوهشی در حکم فقهی فیلتر (مقاله)

نام و نام خانوادگی	تحصیلات / سمت	آثار پژوهشی
۱۴	مجید وزیری	دکتری / استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
۱۵	حسینعلی بای	دکتری / عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
۱۶	مهرعلی پیردهی حاجیکلا	۱. سرقت اینترنتی؛ حدی یا تعزیری؟ (مقاله) ۲. تأملی فقهی پیرامون «اتلاف» اینترنتی (مقاله)
۱۷	سعید بداعی	کارشناس ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه مازندران
۱۸	سید محمود مرتضوی	۱. تحلیل گفتمان داستان‌های جنسی در فضای مجازی: بسترسازی برای ترویج زنا با محارم (مقاله) ۲. نشانه‌شناسی داستان مصور جنسی (سبکی از القای بی‌غیرتی ناموسی و ترویج فحشا در فضای مجازی) (مقاله)
۱۹	محمدعلی مومبینی	دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان
۲۰	جلال عراقی	عضو انجمن ارتباطات و تبلیغ حوزه علمیه
۲۱	مریم صانع‌پور	دکتری / مدیر گروه پژوهشی مطالعات زنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۲۲	محمدنظیر عرفانی	دانشجوی دکتری قرآن و علم جامعه المصطفی‌العالمیه
۲۳	سعیدرضا عاملی	دکتری / استاد گروه ارتباطات و مطالعات آمریکای دانشگاه تهران
		۱. فرصت‌ها و چالش‌های نهادهای دینی در فضای مجازی (با تأکید بر آموزش) (مقاله) ۲. آسیب‌شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان (مقاله)
		۱. خانواده‌های مسلمان و فضای مجازی (کتاب) ۲. رویکرد دوفضایی به آسیب‌های مجازی و دین؛ نگرش و تجربه‌ها (مقاله)

نام و نام خانوادگی	تحصیلات / سمت	آثار پژوهشی
۲۴ محمد جواد نوروزی اقبالی	کارشناس ارشد رشته فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق <small>علیه السلام</small>	۱. عوامل ساختاری بی‌تقوایی در شبکه‌های اجتماعی سایبری (مقاله) ۲. عوامل ایجاد روابط صمیمانه در شبکه‌های اجتماعی مجازی و حدود فقهی آن (پایان‌نامه)
۲۵ یعقوب احمدی	دکتری / دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام‌نور	۱. فضای مجازی، ارزش‌های فرهنگی و اثر میراث اسلامی (مقاله) ۲. مطالعه تطبیقی اثر فضای مجازی بر ارزش‌ها (با تأکید بر اثر میراث اسلامی) (مقاله)
۲۶ علی اکبر شاملی	دانشجوی دکتری اخلاق اسلامی دانشگاه معارف اسلامی قم	۱. بررسی اخلاقی آسیب‌های فضای مجازی و راهکارهای برون‌رفت (پایان‌نامه) ۲. آسیب‌های فردی فضای مجازی از منظر اخلاق اسلامی (مقاله)
۲۷ بهروز مینایی	دکتری / استادیار دانشکده مهندسی کامپیوتر دانشگاه علم و صنعت ایران	۱. فضای مجازی، بازی‌های رایانه‌ای و امکان انتخاب گزینه‌های اخلاقی (مقاله) ۲. بررسی فلسفی امکان تحقق هوش مصنوعی قوی با توجه به دیدگاه‌های مختلف در مسئله ذهن و بدن (مقاله)